

**“BU VATAN BİZE MEZAR OLMADAN
DÜŞMANA GÜLZAR OLMAZ”**

Aşıkloğlu Hüseyin

UKDE

UKDE KİTAPLIĞI: 104
MARAŞ TARİHİ SERİSİ: 21

Editör:

Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Baskı – Cilt:

ÖNCÜ BASIMEVİ
Kazım Karabekir Cad. Nu.: 85/2
İskitler/ANKARA
Tel: 0 312 3843120

Kapak Tasarım:

Şükran İŞÇİ

Baskı Tarihi:

Şubat 2012

ISBN

978-605-87641-9-4

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kirtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.
Buket Sitesi Altı No 17/C
Tel: 0 344 225 13 00
mahmutseyithan@hotmail.com
KAHRAMANMARAŞ

MARAŞ – FRANSIZ HARBİ

BELGELER - HATIRALAR

**Hazırlayanlar
Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR**

**Kahramanmaraş
2012**

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	7
Arslan Bey (Toğuzata).....	35
Arslan Bey'in Notları.....	39
“Arslan Toğuzata” Anlatıyor: Nur Doğan Keçecioğlu.....	74
İstiklal Mücadelesinde Maraş Sokak Muharebeleri.....	88
Arslan Toğuzata Diyor ki: “Maraş Müdâfii Kahraman Maraşlılardır”.92	
Maraş Harbi/Mustafa Fehmi Kocabaş.....	95
Türk Kurtuluş Savaşında Maraş Mücadelesi'nden Kısa Notlar.....	139
Vezir Fahı ve Hatıralarının Değerlendirilmesi.....	169
Maraş ve Anteplilerin Kahramanlıkları/Eşref Edip (Fergan).....	171
Vezir Hoca Mehmet Efendi'den Dinlenen.....	193
Vezir Hocayla Röportaj/Konuşan: Sait Zarifoğlu.....	197
Yazdığım Tarihten İcab Eden Yerlerin Hulasasıdır/Ali Sezai.....	201
Alemlî Mahallesi Cephesi (Zülkadiroğlu Süleyman Bey'den).....	215
Maraş Kurtuluş Harbi (Ön ve Son Söz)/Bedri Başakıncı.....	231
Maraş'ın İngilizler Tarafından İşgali/Divanlı Namına Cemil.....	245
Merhum Mustafa Eşbah'ın Mektubu.....	257
Maraş Harbi ve Hatıralarım/Mümtaz Eren.....	263
Destanlaşan Şehir Kahramanmaraş/Mümtaz Eren.....	271
Oğlu Altemur Kılıç'a Göre Baba Kılıç Ali.....	277
Kendi Hatıratında Kılıç Ali'nin Güneydeki Macerası.....	280

TAKDİM

Maraş harbi anlatımları karmakarışık. Bunun evvelen iki sebebi var.

1-Harp kazanılmış. Aradan yıllar geçmiş. Maraş harbi hâfizalarda gölge bir olay olmuş. Adama soruyorsun, adam anlatıyor, fakat zamanlama (kronoloji) hatası yapıyor. Zirâ tamı tamına hatırlayamıyor. Ney evvel ney sonra karıştırıyor. Aklına düşenden anlatmaya başlıyor.

2-Kazanılmış bir harp. Adam kendine düşen pâyeyi büyütüyor. Zafer pastasından pay alıyor. Ama hissesinden fazlasını alıyor, götürüyor.

Veyâ âilede bir yazar çıkıyor. Yazma çizme biliyor. Âileden çalışan birisini fazlasıyla büyütüyor. Hayatını senaryolaştırıyor. Halk tipi târihe çeviriyor. Yazdığı okunuyor. İnsanlar harbin en büyük kahramanını o zannediyor. Habbe kubbe oluyor. Hak yeniyor.

O bakımdan Maraş harbini yazmadan önce ortaya bir kronoloji-harp takvimi koymamız gerekiyor. Bu takvimde harbi özetlememiz gerekiyor. Buna göre:

30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi kabul ediliyor. Mütareke karışıklık durumunda Fransız ve İngilizlere işgal hakkı veriyor. Güneyin işgal edileceğini anlayan Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Adana’nın Bahçe kazasından saraya çektiği telgrafla askerinin ve ağır silahlarının Ceyhan nehrinin batısına, Torosların ötesine çekilmesini istiyor. Maraş’ın askeri de silahı da Kayseri’ye çekiliyor.

23 Şubat 1919 Maraş’a berâberlerinde Ermeni halkı ve bir miktar Ermeni askerle İngilizler giriyor. Önceleri Ermeni mallarının haklı haksız istirdâdıyla uğraşılıyor. Sonra Ermeni emellerine âlet edildiğinin farkına varıyor. Vazgeçiyor. Hükûmet işlerine karışmıyor.

-Biz sulh yapılincaya kadar buradayız, diyor, kabuğuna çekiliyor.

Güçlü, muzaffer devlet olunca halk bir şey demiyor. İttihatçılar Kuvay-ı milliye kurun diye geliyor. Arslan Bey Maraş'a geliyor. Aynı şey için çaba gösteriyor. Dr. Mustafa eşraf yanında aynı konuyu dile getiriyor. Kimse teşkilatlanmaya yanaşmıyor. "Harp, devlet işi, bunlar İngiliz, uğraşılmaz. Zâten bir şeye karıştıkları da yok" deniyor. Teşebbüse geçenler azarlanıyor. İttihatçılıkla itham ediliyor.

Ermeniler İngilizlerden aradığını bulamıyor. Fransızlar gelsin için çabalıyor. Bu arada Fransızlarla İngilizler arasında yeni bir anlaşma oluyor. İngilizlerin buradan çekilmesi gerekiyor. Bunun belli olmasıyla beraber başta Hırlakyan olmak üzere Ermeni ileri gelenleri, Ermeniler Fransızların buraya güçlü bir orduyla gelmesi için yatırım yapıyor. Ermeni alaylarının teşekkülüne yardımcı oluyor. Paralar harcıyor. Gönüllü Fransız askeri oluyor. İngilizler giderken Fransızlara karşı Türkleri tahrik ediyor. Silah bırakmak istiyor. Protesto edin diyor. Yol gösteriyor. Fakat kendiler Fransızlara karşı bir şey yapmıyor. Kemâl-i nezâketle Maraş'ı Fransızlara teslim ediyor.

İngilizler daha Maraş'ta iken 19 Mayıs 1919 itibariyle Mustafa Kemal Samsun'a çıkıyor. Erzurum, şura bura Anadolu'yu geziyor.

5 Eylül 1919 itibariyle Sivas da Kongre yapıyor. O kongreye Maraş'tan üç kişi de gidiyor. O kongre esnasında Kılıç Ali ve arkadaşları Sivas'a geliyor. Kılıç Ali'nin ifâdesine göre o zaman Sivas'ta bir güç yok. Bölgede şehirlerarası yol emniyeti yok. Buldukları yerde gece nöbetini subaylar tutuyor.

İttihat Terakki'nin siyaseten başı Talat Paşa. Askerî hiyerarşi bakımından başı Enver Paşa. Talat Paşa Almanya'da, Enver Paşa Rusya'da.

Kılıç Ali Rusya'ya gidecek. Enver Paşa'ya tabi' olacak. Para lazım. Para Celal Bayar da var. Celal Bayar'ı buluyor fakat ondan Talat Paşa'nın son emrini alıyor.

Bundan sonra İttihat Terakki Mustafa Kemal'e tabi' olacak. İtâat edecek. Marş marş Mustafa Kemal'in yanına diyor.

O da Sivas'a Mustafa Kemal'in yanına geliyor. Sivas'a Maraş'tan giden insanlar var. Onlar Sivas kongresinin kararından Maraş'a bir nüsha getiriyor. Belediye'ye veyâ mutasarrıflığa koyuyor. Kimse yüzüne bakmıyor. İlgilenmiyor. Zaten Sivas'ın da işgal altındaki bölge

için bir arayışı da yok. Olan faaliyetleri işgal altındaki bölgelerden asker toplamak için.

Kılıç Ali önceleri Mustafa Kemal'e güven vermediği için Sivas da kalıyor. Bu kalma güven verinceye kadar devam ediyor.

30 Ekim 1919 Fransızlar geliyor. İngilizlerle aralarında merâsim yapılıyor.. Devir teslim söz konusu oluyor. İngilizler de çekiyor gidiyor.

Fransızlar İngilizler gibi gelmiyor. Fransızlar askerlerinin arasında daha çok Ermeni askeri bulunduruyor. Ayrıca Maraşlı, Maraşlı değil Ermeni halklar getiriyor.

Fransızlar Avrupa da modernizmin temsilcisi. Medeniyet havârisi. Felsefe-sosyoloji müptelâsı. Devrimcilik hastası.

Vaktiyle Avrupa da bir dönem Rumlarla alakalandıkları gibi Ermeni kronikleriyle alakalanmışlar. Devlet sahibi olsun için gayret göstermişler.

Bu hem onların devlet politikaları hem aydın saplantıları.

Fransızlar gelirken yine Mondros mütarekesine göre gelmişler. Buna göre iğtişâsı engelleyecekler. Buradan Osmanlıya asker toplanmayacak. Şehirde mağdur Ermenilerin haklarını arayacaklar. Osmanlı ile itilaf devletleri arasında anlaşma olacak. Çekecek gidecekler.

Devlet politikaları bu iken, anlaşma bu iken Fransızlar bunları unutmuşlar. Ermeni emellerine alet olmuşlar. Zaten hallarına koymamış, bu işi askerlerinin içindeki Ermeni güçleri yapmışlar. İş medeniyet da'vâsına dökmüşler. Bir iki gün içinde Sütçü İmam hadisesine sebebiyet vermişler.

Hamamdan çıkan kadınlara medeniyet da'vetiyesi sunmuşlar. Reaksiyon görmüşler. Daha ilk günden kurşunu yemişler.

Sütçü İmam hemen Bertiz Ortaköy'e kaçmış. İzini kaybettirmiş. Harp sonrasına kadar da orada kalmış. Ama Fransızların ilk terbiye dışı çıkışlarına terbiye edici bir ders verdiği için o da dillere destan olmuş.

Fransızlar Sütçü İmam hâdisesinin intikâmını dayısının oğlu Tiyeklioğlu Kadir'i feci' şekilde öldürerek almışlar. Almayı da bir miktar sürdürmüşler. Sonra az bir şey tansiyonu düşürmüşler.

Gelmeden önce dünyâya şikâyet edilen Fransızlar geldikten sonra da Sivas'ın tavsiyesi ile pâyıtahttaki Fransız konsolosluğuna bir üst konumda olan Antep'teki komutanlığa şikâyet edilmişler. Fakat yukardan pek ikaz görmemişler. Bildiklerinden de bir gram aşığı kalmamışlar.

Gelişlerinden 25-26 gün sonra da'vet üzere Andre gelmiş. Onu da tantana ile karşılamışlar. Yine Müslüman Türkler aleyhine slogan atmışlar. Her karşılaşmada Yenice kale'deki Transanta manastırı bando ekibi görev yaptığı gibi bunda da yapmış. Marşlar çalmış. Müstakil Ermenistan Lafi etmişler. Asma, kesme lafını çoğaltmışlar. Müslümanlarla olan aralarındaki köprüleri yıkmışlar atmışlar. Hele Hıristiyan Hırlakyan ailesi Kadılar dâhil toplumda her kesimle arayı bozmuşlar. Müstakil Ermenistan devletine destek vermişler, hayâline kendilerin aşırı kaptırmışlar. Ermeniler enik cücük Türklerin yüzlerine karşı sizi toptan asıcık, kesicik demişler. Topluma korku salmışlar. Toplumda savunma refleksinin doğuşuna zemin hazırlamışlar. Sebebiyet vermişler. Sonu belirsiz bir mâcerâyâ sebep olmuşlar.

Andre gelmiş. İyi de yeni güçler getirmiş. Bunları kale dahil muhtelif yerlere yerleştirmiş. İlk gece Hırlakyan ailesinde kalacağını beyan etmiş. Kendi fikri de olmakla beraber orada dolduruşa gelmiş. İlk Perşembe ikindi vakti kaledeki Türk bayrağını yerinden indirtmiş. Veya çekilmesi lâzım gelirken çektirmemiş. Millet de olaya akşamdan vakıf olmuş

O zaman şehir küçük. Hava kirli değil. Olay görülmüş. Hâdiseye duyulmuş. Kısakürek Mehmet Ali Efendinin yazdığı, 3-5 câmiye astığı beyanname olayda yönlendirici rolü olmuş. Ulucami de yer yerinden oynamış. Yerinden oynayan halk

-İstiklâlin olmadığı yerde Cuma namazı olmaz. Bayrak yok istiklal yok. Bu istiklâlin alemi bayrak. Bayrak dalgalanmıyor. Şunu yerine koyalım, dalgalandıralım. Namazın sıhhatini sağlayalım. Namazı öyle edâ edelim, demiş.

Peki hoca kim? Rıdvan Hoca mı? Hayır. Maraş'ta Rıdvan Hocalar var. Bir de Darendelilerde okumuş orta halli bir hocaları var. Ama o değil.

Çeteler iki koldan kaleye yürümüş. Kaledeki Fransız askerleri kaçmış. Birkaç Müslüman asker kalmış. Türk bayrağı bulunmuş,

öpülmüş, başa konulmuş, yerine asılmış. Namaz kılınmış. Hükümete yürünmüş. Böyle bir hâdiseye bir daha sebebiyet verilmesin için söz alınmış.

Bu olay Andre'nin çok zoruna gitmiş. Ertesi gün kışladan Çukuroba üstü inmiş. Kanlıdere'den geçmiş. Bulduğu kimselerle konuşmuş. Halkdan kimle konuştuysa ters cevap almış. Kimse kendini adam yerine koymamış. Görüp de karşılamamış. Tam Nakip cami önünde Aşıkloğlu Hüseyin'le karşılaşmış. Onunla ağız münakaşasına girmiş. Uzun uzun tartışmış. Maraşlı kim olurmuş. Maraşlı nasıl olurmuş öğrenmiş. Ağzının cevabını fazlasıyla almış.

Andre yetinmemiş. Maraş'ın ileri gelenlerini, alimlerini, eşrafını toplamış. Onlara da havasını atmak istemiş. Bu kitaba aslını koyuyoruz. Bu defa da Ali Sezai hocadan cevabını almış. Bayrağın, halifenin ne demek olduğunu öğrenmiş. Bayrağın alem olduğunu, halifenin bütün yeryüzü Müslümanlarının manevi lideri olduğunu bellemiş. Yaptığı hatayı anlamış. Ama Bayrak hadisesinden sonra havası gitmiş, karizması çizilmiş. Çok da durmamış 10-11 gün sonra gitmiş.

Buna göre;

24 Kasım 1919 Andre gelmiş.

28 Kasım 1919 bayrak hadisesi olmuş.

4 Aralık 1919 Andre gitmiş

Bu tarihleri yazdıktan sonra teşkilatlanma nasıl olmuş ona geçelim. Onu görelim.

Önceleri için yazdık bu iş için Enver Paşa'nın adamları gelmiş. Netice alamamış. Göz gördüğünden korkar Trablus'ta Fransızların yaptığını gören Arslan Bey bu için çok gayret göstermiş. Başaramamış. İttihatçılıkla itham edilmiş. Dr. Mustafa'yı devreye koymuş. O da efendilerden, eşraftan bir söz alamamış. Velhasılı bir kıymıtlı olmamış. Fitne uyandırmayalım, dutamayacağımız işin başına geçmeyelim denilmiş.

Ancak Bayrak hadisesi olunca işin şekli değişmiş. Buna sebep de Vezir Fahı (Mehmet Alparslan) olmuş. Kim bu Vezir Fahı az açalım. Öğrenelim.

Vezir Fahı Maraş'ta son dönem Osmanlı memâlikinde nerde şöhret olmuş müderris var, onlarda okumuş biri. Maraş da o zaman

Ceritlizâdeler - Vezirzâdeler denen aileden biri. Sülâlesini ilk kuran âlim, kurucudan kendine kadar baba, dede hep âlim.

Vezir Fahı Maraş da okur. Şam, Halep okur. İstanbul okur. Mehmet Akif'in çok iyi arkadaşıdır. Döneminin İslamcılarını bilir. Geniş okur. Biraz da İstanbul da siyaset de bulunur. Kendi ta'biri ile birazcık da Contürk olur. İşbu sebeple de biraz siyaseti bilir. Batıyı bilir. Zaten icâzetini bir de İstanbul'dan almıştır.

Böyleyken döneminde âilenin büyüğü kendide değildir. Dedem olan Koca Hasan Efendidir. O da çıktığı günden kendi ölünceye kadar hep İttihat Terakki düşmanıdır. İttihat Terakki zihniyetine karşıdır.

Vezir Fahı o gün için Maraş da şan şöretir. Bayrak hâdisesi sonrası konuşmaya başlar. Ve millete der ki:

- Benim bildiğim Fransız ise, o da Batılı ise bunu sizin kesenize koymaz. Siz gâlip bir devletin Batı da prestijini sıfırladınız. Karizmasını çizdiniz. Bir çare arayalım.

Zaten ortalık toz dumandır. Bu sözler hemen telaşa ve arayışa sebebiyet verir. Vezirlerin köme hâlinde evleri Çiçekli Camii yanındadır. Câmide medrese vardır. Medresede hocanın hücresi vardır. Sürekli camide ve bazan evlerde bunun için toplantı olur. Toplantılar kısa sürede netice verir.

İşin güzel tarafı Arslan Bey de Maraş'a geldiğinde Kayabaşı'na yerleşir. O da hemen cemiyete dâhil olur.

Zaten aradığı da budur. Vezir Fahı nasıl iri yarı ve iyi bir silahşörse Arslan Bey de iri yarıdır. Konusuna vakıfdır. Serkomiserdir (Başkomiser). Yiğitliği dillere destandır. Biri Türkün biri Çeçenin asil kahramanıdır. Gözünü daldan budaktan esirgemiyenidir.

Cemiyet kurulur. Fasılasız çalışılır. Yeminler edilir. İş taksimâtı yapılır. Mahalleler ona ayrılır. Başlar seçilir. Başlardan Kuvay-ı Milliye'nin yöneticileri seçilir. Ordular dağılmıştır. Gelen subaylardan eğitimciler olarak her semte bir ihtiyat zâbiti, bir çavuş, dört ta'limli nefer belirlenir ki, bir de ne duysunlar. Bir de Şekerli de böyle bir cemiyet kurulur. Mühürleri kazıtılır. Bu taraf atik davranır, o tarafın mührünü ellerinden alır.

Hemen Şekerli Kayabaşı'nın yanına gelir. Birleşme teklifini getirir. Şöyle de bir sebep ortaya koyar. Denir ki:

- Son zaman ortalıkta bir koministlik lafı var. Sizler gençsiniz. Aranızda Eşraf, Efendi pek yok. Dedikoduya kalırsınız. Birleşelim, bizde eşraf var, aramıza eşraf da alalım. Daha iyi olur. Daha güçleniriz. Dâireyi genişletmiş oluruz.

Kabul görür. Cemiyet yine onlu sistem yeni isimlerle şekillenir. Başlangıçta cemiyetin başı şu bu olsa da kısa sürede iş Arslan Bey'in üstüne kalır. Bundan sonra merkez Ulucâmî Nebeviye medresesi olur. Harpte ise Sarıkatiipoğlu'nun evidir.

Çete yazmada görev dağılımı şöyle olur:

- 1-Doğu köylerine Süleyman Zülkadiroğlu,
- 2-Güney köylerine Fatmalı Derviş, Vezir Mehmet,
- 3-Batı köylerine Mülâzim Mehmet,
- 4-Kuzey Bertiz Köylerine Bayazıtıoğlu Zafer ve Muharrem,
- 5-Yakın köylere Mehmet Dulkadir.

Bu arada bir şey olur. Denir ki biz bunu yapıcık da işin ucunu nereye bağlayıcık. İşte bu arayışta Sivas'ta alınan kararlar umut ışığı olur. Sivas'ta alınan karar örneği bulunur. Çoğaltılır irtibat sağlanır. Gûya oradan bir şey umulur. Bir çeşit emirlerine girilir. Ama bu umut ışığı hep kağıt üstünde kalır. Hep hayal kırıklığına sebebiyet verir.

Teşkilat süratle genişletilir. Çevre köylere adam gönderilir. Çeteler yazdırılır. Çeteler oluşturulur. Vezir Fahı'nın kurulan cemiyetde yeni görevi Eloğlu tarafında çete yazmaktır.

Bu ara Fransızlar da hem Ermeni tahrîki sebebiyle hem Bayrak hadisesindeki kuyruk acısı sebebiyle savaş hazırlıklarını hızlandırır. Sürdürür.

Son asır daha çok dışarıdan misyonerlerin getirdiği paralarla misyonerlik amaçlı okullar-eytamhaneler-kiliseler yapılmıştır. Her Ermeni Hıristiyan grup için muhteşem kiliseler inşâ edilmiştir. Bunlar hep tepelerdedir. Önemli noktalardadır. Müştemilattır. Hele bir İttepesinde olan vardır ki adı Abarabaşı kilisesidir. Muhteşemdir. Bütün şehri, şehrin giriş çıkışlarını tarassuta, topla dövmeye müsaittir.

İşte bu noktalar savaş için donatılmaya başlanmıştır. Zaten kışla da ellerindedir. Bakılırsa savaşsalar bu şartlar içinde kaybetmeleri imkansızdır. Türkleri cücük gibi ezmek için her şey lehlerinedir.

6 Ocak 1920 Andre'nin yerine General Keret gelir. Gelmesiyle beraber Ermeni tahrikine kapılır. Ermeniler tarafından yönlendirilir. Savaş hazırlıklarına hız verilir. Maraş'a dışarıdan yeni yardımlar getirilir. Yığılır.

Ermeniler Keret'e akıl verir:

-Tepeler bizim. Tepelerdeki müstahkem kiliseler bizim. Her biri kale gibi olan çok sayıda muhteşem evler bizim. Ağır silahlar sizde, bizde. Bunların ileri gelenini toplayın. Dayanacakları bir gün. Bunların ağır silahları yok. Olanlar Zeytin malı sessiz. O da nolacak. Onlar da zaten çakmaklı. En az dört vuracaksınız. Ya alışır ya alışmaz. Alışınca kadar da zaman geçer.

Fransızlar anlatımlardan şevklenir. Kaygısız sonuçtan emin hazırlıkları ilerletir.

Bu ara Türkler de işi ilerletir. Jandarma deposundaki 850 civarında mavzeri depodan aşırır. Çetelere dağıtır. Sağdan soldan hasseten Elbistan'dan mavzer getirilir. Satın alınır. Gelen mavzerler bozuktur ama ta'mir edilir.

Tırnakları yer tutmaya başlayan Türkler erken davranır. Ocak ayının ilk haftasından itibaren Pazarcık, İslahiye yolları tutulur. Yardım konvoyları vurulur. Şehitler verilir. Ganimetler elde edilir.

Fransızların, Ermenilerin hesabını yazdık. Buna karşılık Türklerin hesabı şudur.

Madem Fransızlar-Ermeniler sâhip oldukları muhteşem evler, kiliseler eytamhaneler sebebiyle stratejik noktaları tutmuştur. İnsan-malzeme yoğunluğunu buraya taşımıştır. Sıkışınca da taşıyacaktır. O halde bu stratejik noktalar arası irtibat kesilmelidir. Bunun için aralardaki Türk-Ermeni evleri yakılmalıdır. Yakılma bu noktalardaki istifi artıracaktır. Hayatı yaşanmaz hale getirecektir. Sonra da irtibatları kesilen bu noktalar baskı altına alınıp bir bir düşürülecektir. Her düşüş büyük kayıplara yol açacaktır. İstifleri büyütecektir.

Bu ara Kılıç Ali Sivas'tan yola çıkmıştır. 4-5 kişilik bir guruptur. Elbistan'a gelmiştir. Elbistan da kendini gizleyerek bir miktar faaliyette bulunacak sonrada Pazarcık'a geçecektir.

O zaman da Kılıç Ali'nin ifadesine göre Sivas da daha asker yoktur. Mustafa Kemal Sivas-Ankara arası dolaşmaktadır. Kuvay-ı

Milliye kurulmuştur, kurulacaktır. Bunlar kanalıyla asker yazılacaktır. Düzenli ordu kurulacaktır. Evvel alâka faaliyet istilâ görmemiş bölgelerdedir.

Bu demek değildir ki Mustafa Kemal'in bu bölgeyle alakası yoktur, ilgilenmemektedir.

Tam tersine vardır. Ama o gün için rahat faaliyet gösterilecek alan Elbistan gibi istilâ görmemiş bölgelerdir. Düzenli ordu kurulacak, dağılan toplum toplanacak, bir devlet içine alınacak, bu ordu ile Yunan denize dökülecek, sonrası geriye kalan bölgeleri yönelicektir. Ama bu nasıl olacaktır? Bilinir de bilinmez.

Bilinen Mustafa Kemal'in birinci derecede pozitivist ilmiyecisi olduğu, pozitivist bir toplum yaratmak istediği, çok erken yaştan itibaren misâk-ı millî fikrine sahip olduğu, buna çalıştığı, misâk-ı millî hudutları içinde tamamen millî irâdeye dayalı bir devlet kurmak istediğidir. Bu devlet Lozan'la kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'dir ve tamamen Mustafa Kemal patentlidir. Lozan'la da büyük devletler tarafından tanınmış ve koruma altına alınmıştır. Bütün kongrelerde millî irâde denirken ilerde kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti kastedilmiştir. Ve bu kasta da yavaş yavaş yürünmüştür. Bundan da zâten padişah hariç büyük devletlerin İngiliz, Fransız, Rus, İtalya gibi haberleri vardır.

Maraş Sivas'la irtibat kurmuş, emrine girmeyi kabul etmiştir. Fakat o gün için Sivas'ı, Sivas'ın şartlarını, Sivas'ın maksadını, hattâ Mustafa Kemal'i zihniyet olarak bilmediği için biraz gözünde fazla büyütülmüştür. Halbuki kendi o gün için Sivas'tan daha güçlüdür. Belki de Sivas kendine muhtaçtır.

Maraşlı bu işleri götürürken konuyu Sivas'la Maraş içinden, üstünden görüşmek ister. Fakat Maraş içinden Sivas'la görüşemez. Fransızlar postahâneyi Türklere kapamıştır. Bu defa Maraşlılar Sivas'la Sarıçukur-Maksutlu, harp başı Pazarcık üstünden görüşür. Ancak Sivas bu bölgede silahlanmaya ve itilaf devletleri ile silahlı savaşa karşıdır. İstanbul'sa zaten tamamen İngiliz'e tutsaktır. Onun bildiği tek kelime, "zordayız, çaremiz yok, sabır" dır. Sivas'ınsa:

"Protesto edin. İngilizler gibi davransınlar. İmzalar atın, telgraf çekin. Hadlerini bilsinler. Yapacak bir şeyimiz yok, sabredin, imkânımız yoktur" şeklindedir.

Kılıç Ali'nin Pazarcık üstünden Fransız'a tehdidi de aynı mealdedir:

-Burada göreviniz anlaşmaya kadar asayışı temindir. Ermeni emellerine alet olmayın anlaşmaya uyun. Anlaşma sonrası çekilin gidindir. Baştan aşağı kuru gürültü ve tehdittir.

Bu tehditler yazılıp Antep'te General Keret'e bir çocuk kanalıyla ulaştırılmıştır. Çocuk; çocuk olduğu için dikkate alınmamış kışlaya girip mektubu bırakıp kaçmıştır. O kadar.

Yine harp başladığında Pazarcık üstünden Mustafa Kemal'le bizzat Kılıç Ali görüşmüş, yine "Allah yardımcınız olsun" cevabı ile "belki Malatya'dan top gönderebiliriz" cevabı alınmıştır. Onunda zaten aslı çıkmamıştır. Çıkması da o günkü şartlar bakımından mümkün değildir.

Zaten Kılıç Ali ile Pazarcık'ta görüşen Arslan Bey'e Kılıç Ali; "Biz Antep'teki gibi milli değil, dînî, silahsız teşkilatlanma istiyoruz" demiştir. Silahlanmaya karşı çıkmıştır.

Velhasıl Kılıç Ali'nin de hatıratında ifade ettiği gibi Sivas'tan Maraş'a, o da Kılıç Ali'nin Sivas'tan gelirken getirdiği bir makineli tüfek hariç kör bir kurşun gelmemiştir. Vardı da vermemiş değillerdir. Değil Mustafa Kemal Sivas'tayken Ankara'ya geçtiğinde bile Ankara'nın bir bölük nizâmî askeri yoktur. Güvenliği ilk dönem Ankara da sağlayanlar Topal Osman'ın çeteleridir. Ayaklanma bastıran da Çerkez Ethem'in çeteleridir.

Aslında işin bir de daha ötesi vardır. Sivas değil Maraş'a yardım etmek, bir de Sivas'ın Fransız Sivas'a doğru yürürse Toros geçitlerinde tutun (Göksun gibi), öteye salman istekleri vardır. Biraz da Maraşlının Fransız'ı Türkoğlu/Eloğlu tarafında on gün boyu harp edip tutma sebebi budur. Bababurnu harpleri bundandır. Arslan Bey bir de Maraş harbini Sivas'ı korumak için yapmıştır. Hatta bilâhere Ankara da hesap sorulduğunda bunu Mustafa Kemal'e de söylemiştir.

Birazda diyoruz. Çünkü ağırlık Maraş harbi çıkış sebebi Ermeni/Fransız'ın Türkü bu topraklarda yok etme ifâdesidir. Bunun ayak sesidir. Uygulanmasıdır. Görünen dağın klavuz istememesidir. Görünmesidir.

Ya Maraşlı harp edecek şerefiyle ölecek, ırzını, namırsını koruyacak, yahut şerefsizce ölecek, yurdunu yuvasını kaybedecektir. Zaten buradan öte gidecek yer de yoktur. En son vatan burasıdır.

General Keret'le beraber Fransız/Ermeni hazırlığı artmıştır. Son noktaya gelmiştir. Uygulaması şehrin ileri gelenlerini tevkif, bir gün sonra harp, öbür gün şehri teslimdir. Sonrası bir Türk Müslüman koymayınca kadar kıtaldır. Tarihteki Ermeni prensliğini ihyâdır.

Türk de hazırlık götürürken Ocak ayının ilk haftasından itibaren yardım gelişini engellemek için yol kesmeğe başlamıştır. Bu engellemeler hem Pazarcık üstü, hem İslahiye üstüdür. Netice de alınmıştır. Düşmanı zora sokmuştur.

21 Ocak 1921 de oyun kurucu Fransız/Ermeni adını atar. Eşrafı çağırır. Tehditler savrulur. Eşrafın birazını tutar. Birazını bırakır. Haber duyulur. Dananın kuyruğu kopar. Savaşa adım atılır.

Dayızâde, eşraf ve âlim bir kişidir. Dayızâdenin yanına gidilir. İlim ve rûhâniyet sâhibidir. Destur alınır. İkinci oyun kurucu olarak birinci oyun kurucuya cevap verilir. Hilesine mukâbil hile yapılır. Tedbirine mukâbil tedbir alınır. Adımına adımla mukâbele edilir.

Süratle kiliseler, kışla tecrid edilir. Aralarındaki irtibat kesilir. Arayı kapatan Müslüman/Ermeni evleri yakılır, yıkılır. Geçitler görülür hale getirilir, engellenir. İrtibat için evler arası delikler açılır. Dehizler açılır. Kapalı geçiş yolları ortaya çıkartılır. Şehrin bir ucundan bir ucuna Müslümanların kendi aralarındaki irtibat sağlanır. Bazı bölgelere hendekler kazılır.

Bu işlerin en başı, yiğidi, öldür hakkını yeme Arslan Bey'dir. Bu akli ve yüreği tüm adamın hakkını ödeşmek mümkün değildir.

Harp de her iki taraf için en önemli yer İttepesi'ndeki Abarabaşı kilisesidir. Burayı Çerkez Yahya Efendi tutmuş olup din adamıdır. Sürekli takviye görmüş, sürekli çivi gibi yerinde sabit kalmıştır. Asil bir Çerkez aile çocuğudur. Hayatı boyunca toplumda hürmet görmüştür. Kışla-Abarabaşı irtibatını engellemiştir. Düşmanı dışarı çıkarmamıştır.

En önemli ikinci nokta kışladır. Civarındaki tesislerdir. Burayı Vezir Fahı ve çeteleri tutmuştur. Savaşta evvelâ âile fertlerini kullanmıştır. Yerinde sabit kalmıştır. Kışla-Abarabaşı kilisesinin kuzeyden irtibatını kesmiştir. Harp sonrası üç dört mahalleyi teslim

almıştır. Hırlak gavurunun oğlunu Nakıp Camii yanında Katolik kilisesinde teslim alan odur. Bir de hatıra fotoğrafı çektirip daha sonra Halep de başını belaya sokan odur. Din adamıdır.

Batı cephesini sürekli ayakta tutan çete sahibi Süleyman Zülkadiroğlu'dur. Harbin sonunda yaralanmıştır. Asâlet sahibidir.

Diğer bir kahramanı ve kahramanlığını öne vermeyeni, Mercimektepe Kışla geçişini engelleyen Karamanlı Fahıdır. Çeteleriyle harbin başından sonuna kadar yerini tutmuş, sabit kalmış, geçişleri engellenmiştir. Din adamıdır.

Harp de her mahallede herkes çalışmıştır. Çünkü alan çoktur. Herkes alanındaki boşluğu doldurmuştur. Diyelim Şazibey'de Kanadıkırık Ahmed gibi. Kurtuluş da Medineli Abdullah gibi. Nakıp Camii civarında Kadı Hasan, Ahmet, Aşıklioğlu Hüseyin gibi.

Ama bir kişi vardır ki o başkadır. Bambaşkadır. Onun cesâretini asâletini tarif mümkün değildir. O da Evliya Efendi'dir (1880-1920). Bu zat Maraş'ta bir miktar okumuştur. İstanbul'da evkaf mektebi okumuştur. Şöhreti dillere destandır. Maraş'ta vakıf memurudur. Harp de 5-6 yıllık evlidir. Ailesinden İbrahim Evliya ise alimdir.

Harp de çete reisidir. Fakat Maraş Kanlıdere itibariyle bir doğu bir batı cephesiyle batı cephesini silip süpürmüştür. Kâmilen düşürmüştür. Fakat bir saflığı harbin 16. günü Taşhan'da şehadetine sebebiyet vermiştir. Harp de bebe olan kızı bu gün hala sağdır. (Muazzez Karpuzoğlu-1918-....) Harpten sonra doğan oğlu 1994 de ölmüştür. Harpte Acemli Camii haziresine gömülmüştür.

Maraş harbinin kahramanları biraz açarsak mahalleler i'tibâriyle aşağı yukarı şöyledir:

1-Ekmekci: Kadıoğlu Ahmet, Hasan, Aşıklioğlu Hüseyin.

2-Hâtuniye: Medinelioğlu Abdullah.

3-Şekerli: Musaeefendi Mûsa, İbişâğalar, Tekkeşinoğlu Hafız, Gazez Durdu Çavuş.

4-Divanlı: Çolak Abdullahoğlu Mahmut, Eşbahoğulları, Hacı Kasımoğlu Fâik, Çifçi Veyselioğlu Hasan, Hoylu Mustafa, Cinnili Mehmet Çavuş, Milliş Nûri.

5-Uzunoluk-Küçükçavuşlu: Çavuşemini oğlu Abdullah, Bozbey oğlu Muhsin, Cerrah oğlu Zekeriya, Başkatip Rıza, Topçu Mustafa oğlu Ali Çavuş.

6-Devecili: Tahsildar Abdullah, Ahmet Hoca, Kebabcı Kâzım Çavuş, Tefsiroğulları, Karamanlı Fahısı.

7-Bayazıtlı: Çuhadaroğlu Hacı Mustafa oğlu Ali, Yakup Efendi oğlu Şâkir, Çuhadaroğlu Hacı Mehmet, Kayserilioğlu Nuri, Babahaliloğlu Ahmet.

8-Alemlî: Zülkadir oğlu Süleyman, Emin oğlu Tahir, Köşger Ahmet, Zülkadir oğlu Hoca Şükrü.

9-Kayabaşı: Kuruşcu oğlu Ali, Karakız oğlu Zeki, Arif Efendi oğlu Mümtaz, Gazez oğlu Hamdi, Hacı Eyyup oğlu Hayri, Vezir Ökkeş, Vezir Mehmet, Tapucu Fâik, Pişkinioğlu Kâsım.

10-Keşifli Cami Civarı: Tabak oğlu Hayri, Yahya Hoca, Haşiroğulları.

11-Çarşıbaşı: Fatmalı oğlu Derviş, kardeşi Mustafa.

12-Evliya'nın çevresi: İhtiyat zâbiti Celil oğlu Ziya, Kilisli oğlu Mansur, Göllülü Yusuf Çavuş, Cineviz Hacı.

Fakat Maraş harbinin iki olumsuzluğu vardır. Birincisi Kılıç Ali'nin vazîfe yapmamasından vazîfe yapmadaki isteksizliğinden mütevellittir. Biri de Alemlî'den geçemiyen son yardım konvoyunun Sıtma pınarı üstü Mercimek tepeye ulaşıp şehri ağır bombardımana tabi tutmasıdır. Bu ağır bombardıman doğuda çok batıda az da olsa dağılmaya sebebiyet vermiştir. Çetelere, halka tereddüt yaşatmıştır. Ancak Arslan Beyin hesabı tutmuştur. Az sabır çok keramet getirmiştir. Düşman açlık ve sefalet sebebiyle çekilmiştir. Çekilirken de Ermenileri:

- Bu harbe bizi sizler sürüklediniz. Harbe siz sebep oldunuz, tahrik ettiniz, diyerek dışlamışlardır.

Hatta ve hatta peşlerine takılan Ermenileri öldürmüşlerdir. Çünkü Maraş harbinde yapılan büyük hezimet Fransızlar için çok büyük yüz karasıdır. Bir şehir halkı ayaklanmış koca bir Fransız ordusunu yenmiştir. Hezimetle kayıp Avrupalılara göre bire yirmi, Türklere göre bire yedi sekizdir. Bu harp tarihi bilenler bilir Fransa gibi bir devlet için çok büyük bir ayıptır.

Dönelim Kılıç Ali konusuna.

Vaktiyle bana Vezir Fahı; “harbin ortasında geldi 13-14 jandarmayla İncebel’den geldi” demişti. İlk duyumumuz buydu.

Sözün yalanı olmaz yanlışı olur. Vezir Fahı ölünceye kadar Kılıç Ali’nin dostu. İstanbul’a gittiğinde yanına gidiyor. Misâfiri oluyor. Irkları mezhepleri ayrı ama zihniyetleri birbirine birazcık yakın.

Kılıç Ali Maraş harbine genel kanaat 5. 6. gün gibi gelir. Önce Ballica’ya varır. Güya 400 çetesi vardır. Sonra da Araplar kozuna bir çifliğe geçer. Çiflik sahibi Ali oğlu Yahya Efendidir. Eğer 400 çetesi varsa bu çifliğe sığması imkansızdır. Çiflik sahibinin Hasan adlı oğlunun oğlu Selahattin bu gün sağdır. İfadelerine göre çiftlik sahibinden çiflikte olan 10 taşıyıcı 5 binek hayvanını ister. Parasını, ayrıca verdiği zararların karşılığını istiklal harbi bitince verecektir. Ama Maraş harbi biter. Çiflik sahibi gelir, atları bulamadığı gibi 50-60 civarındaki sağmal hayvanları da bulamaz. Kendi de zaten kaçmıştır. Sonra sağmal hayvanlar Camıstıl tarafında satılmış bulunur. İstiklal harbi biter ama Kılıç Ali binek hayvanlarının parasını göndermez. Üstüne yatar. Çiflik sahibi çifliğe geldiğinde çifliğinde bulduğu şey kurumuş bir bazlama yığımıdır.

Arslan Bey Sivas’ın temsilcisi olduğu için Kılıç Ali’yi bulur. Harbin esaslarını anlatır. Bu esaslar dahilinde doğu cephesinde harp etmesini ister. İstekli davranmaz. Verilen çetelere sahip olamaz. Çeteleri çapulculuk yapar. Harbin disiplini bozular. Maraş harbinde en olmayan şey olur.

Israr edilir. Eytamhane ve Kümbet kilisesinin düşürülmesi için görev arzedilir. Top ister yine alamaz. Muhtemel bir Bulgurcunun evi ile Kümbet kilisesini zar zor düşürür. Muhtemel kendi başına veya son bombardımanı gördüğünde cepheyi bırakır. Dereköy üstünden Göllü gibi yakın bağlara kaçır. Kaçarken de ben çok dinledim.

-Ben size harp etmeyin, demedim mi diye millete iyi de fırça atar.

Harp bittiğinde Araplar kozu çifliğinden yatağını Ökkeş Emmim alır. (Ökkeş Alparslan Maraş harbi gazisidir. Kırmızı şeritli İstiklâl Harbi İstiklal Madalyası vardır.)

Harp sonrası Kerhan’dan gelir. Vezir Fahı harp sonrası oluşan ganimetten altın, gümüş kendisine bir halbur dolusu verir. İstiklal

harbinde kullanın der. Atalarının sünnetidir. O nerde kullanır bilinir de bilinmez.

Ama bu zât yazar konuşurken hep atar tutar. Nerdeyse Maraş'ı kendi kurtarır. Zihniyetine mensup insanlarca Sivas'tan Maraş'a gönderilir. Gelir teşkilat kurar. Maraşlı çeteleri nizama sokar. Harp yapar. Harbi kazanır. Maraş'ta sükûneti sağlar. Oradan Antep'e gider. Orada da harp başlatır. Bunlara göre millet adam değildir. Adam birdir. O da kurtarıcıdır. Kendiler de onun sâyesinde emri ve işareti ile ondan güç alarak kurtarıcılık yapmışlardır.

Halbuki öyle değildir. Mutlaka kurtarıcının da kurtuluşa bir payı vardır. Ama bu kadar da değildir. Yok bir adam, bu kadar diyorsa onun üstünden geçiniyordur. Ekmek yiyordur. Düzeninin devamı için bu yaltakçılığı yapıyordur. Kastının, sınıfının yıkılmasını istemiyordur. Nisbetleri kendi bozuyordur.

Ben ömrüm boyunca hiç boş vakit geçirmedim. Ya okudum ya dinledim, kültür edindim. Bu manada Maraş harbini yapanlardan çok dinledim. Hafızama olay ve netice olarak yazdım.

Şimdi onlardan yazılmayan bir şeyi yazayım. Tarih olsun. Onu da dedem Aşıklioğlu Hüseyin üstünden yazım tam şahitli tarih olsun.

Ana tarafından dedem olan Aşıklioğlu Hüseyin harbi anlatırken hep şöyle dermiş:

-Biz harpte bir hususta mecbûr kaldık. Çok yalan söyledik. O da şu. Biz azdık. Düşman çoktu. Onların ağır silahları vardı. Bizim yoktu. Millet bize hep “biz bu harbi yapıyoruz ama bu harpte güç dengesi yok. Düşman bizden çok güçlü. Biz bu harbi kazanamayız. Dışardan güç gelmesi gerekir. Ağır silah gelmesi gerekir” diye baskı yapardı. Doğruydu. Biz onlara hep dışarıdan asker gelecek, silah gelecek diyor gelmese de gelecekmiş gibi gösteriyorduk. Kılıç Ali geldi. Geldiği duyuldu. Olayı askere moral olsun diye büyütüyorduk. Abartıcı sayılar ortaya koyuyor atıyor tutuyorduk. Hatta hiç kimsenin bilmediği insanlara subay elbisesi giydiriyor takviye haberleri uçuşuyorduk. Faydasını görüyorduk. Bireyi deve ediyorduk

İşte hepsi bu. Bu haberler Maraş harbinde hakikat zannedilmiş. Kılıç Ali şişirilmiştir. Kılıç Ali'nin kendi de beyannâmelerle halka moral vermek için olayları şişirmiştir. Şişirdiği, şişirildiği gibi bazı kulaklarda kalmış. İşte Arslan Beyin sakın zamanda yazdığında göreceksiniz. Bol

bol Kılıç Ali'ye, onun abartılı ifadelerine kızar. Milletın hakkını yiyor der.

Peki sakın zaman ne demektir. Yakın tarih için zaman 1938-1952 arasındır. Ondan sonra koruma kanunu çıkar. Mustafa Kemal tabu olur. Kusursuz kula döner. Kimse onun hakkında en küçük doğruyu söyleyemez. Doğruyu söylemek mukaddese tecavüz gibi anlaşılır.

Halbuki bunlar ayıptır. Mustafa Kemal'in en büyük eseri Cumhuriyetse; 1910 da Cumhuriyet desen adamı linç ederlerdi. Bugün de tarih 2012. Bu gün de Mutlâkiyet deseniz adamı linç ederler.

Demek ki dünün aykırılıarı bu günün doğruları. Artık dönüşüm bitmiş. İdârede irâde kullanımı oturmuş. Herkes politika bellemiş. Seçmede ehliyetli olmuş. Geri dönüş imkansız olmuş. Tek yol cumhuriyeti geliştirmek kalmış. O halde şahsı değil eserleri koruyalım. Şahsı da neyse o kadar hakkını yemedden kollayalım.

Zaten Mustafa Kemal de öyle diyor. "Benim şahsen vücûdum toprak olacak siz eserim olan cumhuriyeti koruyun kollayın." Gençliğe hitabede de bunu dile getiriyor.

Netice Arslan Bey de dönemine göre bazen bakıyorsunuz . Kendini nakzedecek şeyi ifâde ediyor. Bunu o da yapıyor. Öbürü de yapıyor. Sözlüde doğru söylüyor yazılıda şaşıyor. Vîran olası evde evlad ü iyâl var diyor. Ekmeğiminen, istikbâliminen oynarlar diyor.

Harp bitmeye yakınlaşıyor. Arslan Beyin tahminleri tutuyor. Aleyhine geçenlerden iki gün mühlet istiyor. Sabır sebat istiyor. Gösteriliyor. Düşman kaçıyor.

Sebep düşmanın büyük kalalarının pek azı hariç düşüyor. Evleri yanan Maraş Ermenileri çoluk çocuk şehir dışına çıkamıyor, bu noktalara kaçıyor. Kiliselerin maddi manevi koruyuculuğuna, korunduğuna inanıyor. O da onun sonunu getiriyor. Hırlakyan'nın, Bulgurcu'nun evi de düşüyor. Müstahkem mevki iyice azalıyor. Tek çâre kaçmak kalıyor.

Harpte yıkılamayan, düşürülemiyen sâde şu yerler kalıyor. Katolik kilisesi, Kümbet'teki yetimhane, Abarabaşı kilisesi, hastâne ve kolej. Bunları da harp sonrası seçilen şu heyet teslim alıyor: Jandarma mülâzim Ramazan, Karaküçük Hacı Mustafa, Fatmalı Derviş, Vezir Fahı, Ali Rıza Pişkin ve Efe Hasan.

Harbi kimin kazandığını harbin sonunda Amerikan elçisine Arslan Bey anlatıyor. Sivas İstanbul itham edilmesin zan altında kalmaları diye şöyle diyor, doğrudan söylüyor:

“Bu harbi biz yaptık. Çâresizdik. Çok üstümüze geldiler. Bizi zora soktular. Savaşmaya mecbur kaldık. Savaştık. Buna ne Sivas ne İstanbul razı idi. Bu savaşta onların suçu yok. Bunu biz yaptık. Hepsini yaptı. Hepsinin hissesi var. Ve hepsi birden kazandı. Yani savapta günahta hepimizin, şehrin.”

Maraş/Fransız harbi, bir şehir harbi. Bu Maraşlının harbi. Bu Maraşlının zaferi. Buna kimse sonradan aradan sıvışıp ortak olmasın. Bunun madalyası da şehrin. Bu savaşın hatası savabı Maraşlının. Savaş sonrası bu şehrin adı “Kendini Kurtaran Şehir.”

Enteresan bir şeydir. Maraş harbine Maraş’ın kazaları katılır. Çete gönderir. Maraş dışı bir Darende’den çete gelir. O da sonunda. Zâten şehre girmez. Eloğlu tarafında faaliyet gösterir. Bir de şehitleri olacaktır.

Ama çevre vilayetlerden gelen çete topluluğu yoktur. Bir tek Antep’ten 16 bin mermi gelmiştir. Tevzi’ eksiklikleri sebebiyle ortaya çıkan aksaklıklar olabilir. Ama Maraşlılar jandarmanın bütün mermilerini kullanıp bitirememiştir.

Ve yine gariptir. Maraşlı Maraş harbi sonrası çevre harplerine gider. Her tarafta şehid verir.

Maraşlıların Maraş harbi sonrası yaptığı en akıllı iş budur.

Zafer kazanmıştır. Düşmana karşı korkusunu atmıştır. Bir çok çete gurup oluşturulur. Bunlar, düşman toparlanıp Maraş’a dönmeden düşmanı takip eder, bulur. Bulduğu yerde sıkıştırır. İmha eder. Yerinde çiviler. Zora sokar. Sonunda bölgeden çekilmesine sebep olur.

Maraşlının hasseten Antep harbine aşırı katılmasının en büyük sebebi bu Fransızın dönüş korkusudur.

Maraş harbi Fransız/Ermeni güçlere karşı yapılmıştır. Bu harplerde Türkün Fransız/Ermeni’ye karşı gücü nisbetsizdir. Her açıdan güç dengesi düşmandan yanadır. Halbuki Türk Yunan harbinde Türk’ün gücü Yunan’a yakındır. Ve ordusu düzenli ordudur. Çeteler ortadan kaldırılmıştır. İdeolojik hesâbı da vardır. Güç birleşimi yapılmıştır. Güçler bir elde toplanmıştır. Harp bitmiştir. O da işe

yaramıştır. Düzenli orduyla harbi kazanma şansı her zaman çeteyle yapılandan daha fazladır.

Netice artık bu harbi de doğru yazalım. İlle götürüp bir yere bağliyaacağız diye milletin hakkını yemiyelim. Milleti salak yerine koymayalım. Nolar, büyük millet büyük adam çıkarır diyelim. Millete hakkını verdiğimiz gibi yetiştirdiklerine haklarını verelim. Ama tabulaştırmayalım. Eskileri tenkit ede ede büyüdük. Skolastik düşünce yaratmıyalım. Geçmişte skolastik düşünce pek o kadar önemli değildi. Çünkü en iyi bilen, en ulaşlamayan büyütülürdü. Zaten Doğu Batı sınır olarak oturmuştu. Halbuki şimdi ictimâiyat asrı, ihmaller milletlerin önünü çabuk tıkıyor. İlmın önünün hep açık olması gerekiyor.

Peki Maraş harbi bir cephe harbi mi bir nizami harp mi bir iç harp mi?

Maraş harbi her iki tarafça hazırlanmış bir harp. Bir miktar nizâmi bir harp. Bir cephe harbi. Ama bir miktar da gayr-ı nizâmi bir harp. Çünkü evler iç içe. Bazı yerde Ermeniler çok. Bazı yerde Türkler çok. Onun için de bir yerde bulan bulduğunu öldürüyor. Bütün bulduğuna sıkıyor. Her çeşit kital oluyor.

Maraş harbi bir ideolojik harp değil. İstiklal harbinin ilk boğuşması, ilk zaferi, ilk olurluğunu gösteren gösterge. Ama daha sonra devam eden istiklal harbi gibi ideolojik yönü olan bir harp değil. Harbi yapanlardan kimse millî irâde, cumhuriyet gibi şeyleri içinde, aklında tutmamış. Şunu demiş: “Halife tutsak. Onu dikkate aldığını değmez. Sivas serbest. Öyle de gözüküyor ya. Onunla birlikte hareket edelim.” Ancak irtibat kursalar da birlikte hareket edememişler. İşler “kelin tırnağı olsa kendi başını kaşır” hesabına dönmüş.

Bir cephe harbinin ölüsü ağırlıklı asker olur. Maraş harbi ise açık arâzide cephe harbi değildir. O bakımdan bu harbin her iki tarafta her çeşit ölüsü vardır. Bu kitle harplerinde Avrupa’da da öyledir. Bir tarafın askeri gücünü kırmak için ekonomik gücünü tahribe yönelinir. Bu da hava bombardımanı dahil her çeşit bombardımanla olur. O da askerin ölümünden çok sivil ölümü getirir. Nitekim İkinci Cihan Harbi böyledir. Ölen 75 milyon insanın hepsi asker değildir.

Bazı şeyleri notlar halinde yazmaya devam edelim.

Artık açık yazılması gereken konulardan biri şudur:

Maraş harbi öncesi düşmanın yanına almayı düşündüğü guruplardan biri Kürtlerdir denir. Bu Kürtler bizim bugün Doğu Anadolu da yaşayan hakiki Kürt ırkı değildir. O Kürtler kâmilten Şâfiidir. Sünnidir. Kıрманca konuşur.

Burada kastedilen Kürtler Pazarcık gibi Maraş yöresinde yaşayan Zaza/Kürtlerdir. Bunların hepsi kâmilten Türkmendir. Bunlar bir Kürtçe, Türkçe vs karışımı bir lisan konuşur. Bir de sâde Türkçe konuşur. Bunlar Alevî'dir. Baba İshak'ın inancına sâhiptir. Ağaçeri'dir. Sinemelli'dir. Kılıçlı'dır, Atmalı'dır vs.

Bunlar târih, inanç itibâriyle Sünnîyi Emevi fikriyâtında olan insanlar gibi görür. Târih içinde sünnî kesime kapalı hayat yaşar. Yezid'in nesli der. Diyelim Sünnî gavurla harp ediyor:

-Yezid Yezidi kırsın, der.

Fakat şaşılacak, takdir edilecek bir şeydir. Maraş harbi öncesi düşmanlar onların bu inancını bildiği için yanlarına almak istemişler. Ancak muvaffak olamamışlardır. Bunu da târih önünde beyân etmekte fâide vardır.

Yine Maraş harbi öncesi düşmanlar Çerkezleri/Kafkas ırklarını yanlarına düşürmek, almak istemiştir. Zirâ bunlar Anadolu da yenidir. Daha tam ihtilat etmemiştir. Fakat bunda da muvaffak olamamıştır.

Evet doğrudur. Osmaniye'den gelenler arasında Çerkez vardır. Ama bunlar bir elin parmakları sayısı kadar azdır. Çerkezler/Kafkas ırkları Kafkasya da Rus'a karşı verdikleri mücâdelede verdikleri şehitler kadar bu topraklarda da şehitler vermişlerdir. Unutmayalım Arslan Bey de bir Kafkas insanıdır. Hem bunlar hâin gösterilecekse bu tür davranan insanlar arasında Türkler de vardır, onlar da hâin gösterilmelidir. Bir de şunu hatırlatmada fâide vardır. O gün Osmanlı yoktur. Yeni güç müstevlide olsa Fransa'dır, İngiltere'dir. Tabîatı içinde insanlar yeni oluşumu da dikkate alacaklardır. Ya'ni bunlar içinde uluorta konuşmanın anlamı yoktur. Ulu orta hâin yaratmak milletini ayakaltı etmekten, küskünlükler yaratmaktan başka bir şey değildir.

Eski Maraşlı Maraş harbine dediğimiz gibi bir Maraş harbi der. İki Fransız harbi der. Üç çete harbi der.

Demek ki vurulan ada göre Maraş harbi düzenli harp değil. Olması da mümkün değil. Zira bir şehir içinde oluyor. Onun için

Maraşlı bunun adını çete harbi koyuyor. Ya'ni bunu çeteler yapmış. Bu çetelerin yaptığı harp temâmen gayr-ı nizâmîde değil. Mutlaka başları da var. Ama nîzâmî harpteki gibi baştakilerin çok öyle rütbesi yok. Ufak tefek evvelden rütbesi olanlar da çok öyle baş değil. Hele hele takımdı, mangaydı, bölüktü gibi bir taksîmatları da yok. Kıyâfet birliğine gelince o hele hiç yok yok.

Bu bir şehrin, şehir halkının yaptığı harp. Onun için de bir adı Maraş harbi. Harbi Fransız karşı yapmış. Ermeni onun bünyesi içinde yer almış. Temsilci Fransız. O bakımdan bir adı da Fransız harbi. İstiklal harbi kullanımı ise şehre dışarıdan ithâl. Eğitim lisanından, kullanımından geçme.

Toparlarsak bu harp Maraşlı çetelerin Fransızlara karşı yaptığı harp. Maraş vilâyet halkının bünyesinden çıkardığı savaşı çetelerin burada müstevlî olarak bulunan Fransızlara karşı yaptığı savaş. Kazandığı zafer.

Maraş harbinden evvel Maraş'ta nüfusun ne olması, ne gerekir.

Kanâatımız 30-40 bin arası. Buna sebep de şu:

Evvela tehcirle berâber kırsalda Ermeni pek kalmıyor. Kalanlar Fındıcak gibi stratejik düzlükte, vâdî de toplanıyor.

1917'den itibâren dönen Ermeniler kırsala dönmüyor. Şehirde toplanıyor. İngilizler gelirken halk-asker Ermeni getiriyor. Şehirde keşâfet yaratıyor. Fransızlarsa halk-asker İngilizlerden kat kat fazlasını getiriyor. Yetmezmiş gibi bir de Maraşlı olmayan Ermeni halk getiriyor. Bu durumda ise 1916'dan çok fazla veya biraz fazla belki Türk nüfustan zahar da fazla asker-halk Ermeni nüfus olması gerekiyor. Bunu da kırılan, kaçan nüfusu toplarsanız ortaya çıkarıyor. Doğruluyor.

Maraş harbi başladığında dağların karla kaplı olması gerek. Mesela ben 7-8 sene Bertiz bağıcılığı yaptım. Bertizliler 29 Ekimi Engizek dağına karın düşmesi tarihi olarak kabul ederler. Fransızlar Maraş'a 30 Ekim 1919 da gelmiş. Arayış bayrak hadisesinden sonra başlamış. Yani bir ay sonra gibi başlamış. Ama bu harpte delikanlı Maraş insanları bu karla kaplı dağları doğrudan en kısa noktadan aşmış Elbistan'a ulaşmış, bozukta olsa mavzerleri almış. Gene geri gelmiş.

Yani enginden, kısıktan, Alışar üstü değil. Fransız/Ermeni devriyelerine yakalanma ihtimaline binaen en yüksek yerlerden, yaz

yollarından geçmiş. Zorlukları aşmış. Elbistan'a ulaşmış. Silahını almış. Dönmüş.

Bu da Türk insanının vatanına ne derece bir imanla, aşkla bağlı olduğunu gösterir hayretâmiz bir şey. İmanın, inancın ne derece büyük zorlukları aşmaya sebebiyet vereceğini gösterir bir durum.

Biz şöyle veya böyle yazıyoruz ama eski Maraşlılar çok öyle harp ettik, kazandık demezlerdi. Bunu Allahın bir lutfu, keremi görürlerdi. "Allah bu harbi bize günahlarımız sebebiyle verdi, avratlarımız kırtıklı tumana kadar giydi. Biz de harpte günahlarımıza erkekli kadınlı tevbe ettik. Allahın isimleri ile Allaha dua ettik. Yâ Vedud, Yâ Hellelmüşkilât, Yâ Râfialbeliyyat dedik. Erkekler olarak dua ettik. Savaştık. Kadınlara ihtiyarlara, çocuklara sade düa ettirdik. Tesbihleri ellerinden düşürmediler. Dudaklarını hep "Allah" diyerek kımıldattılar. Gözyaşı döktüler. Günah yapmak dediler. Allah da kabul etti. Zaferi bize nasib etti. Zaten gavurlar bize hep dedi. Bu zaferi siz kazanmadınız. Ya? Yeşil sarıklılar geldi. Bizi korkuttu. Bizi tehdit etti. Bizi dövdü. Bizim gözümüze gözüktü. Biz ondan geriledik. Ürktük. Onlar kazandılar."

Çocuklar! Günah işlemeyin. Allah günahınızı musibetlerle üstünüzden almasın. Düâ edin. Allah size de zorluk musibet yaşattırmasın. Eskazâ verirse de bulaştırırsa da meleklerini, iyi ruhları size yardımcı olarak göndersin.

Maraş harbinin sâiklerinden ikisi şudur:

Maraş'tan Ermeni tehçiri söz konusu olur. 1917 itibariyle dönüş serbest bırakılır. Ermeniler giderken mallarını satar. Malların amanata da bırakır. Fakat İngilizlerin gelişi İngilizlerle beraber dönüşten itibaren sattık demezler. Beğendikleri malları bizimdi, elimizden aldılardı derler zorla hile ile almaya, istirdâda kalkışır. Alırlar. İngilizler bu hilenin erken farkına varırlar, erken uyanırlar. Fakat Fransızlarla bu işin daha büyüyeceğini bilen bu işin problemini yaşıyan bazı Maraşlılar Elbistan'a kaçarlar. Sonra da harpte Elbistan Maraş yardımlaşmasını sağlarlar. Faide sağlarlar. Kâr getirirler.

Doğru da çıkarlar. Fransızlar zamanında Ermeniler bu işi daha da büyütürler.

Yine Fransızların gelişiyle şımaran Ermeniler Fransızları yanlarına katıp harb öncesi alışverişlerde para ödemezler. Ödemeye

yanaşmazlar. Silah gösterirler. İsteyeni tehdit ederler. Malını yağmalarlar. Şehri Türkler için yaşanmaz hâle getirirler. Ölümün, ölümden beterin ucunu gösterirler. Yeter artık senin ettiğin dedirirler. Ya Allah sana ya Allah bana dedirirler. Büyük oynayanlar karşılındakini küçük görürler. Kendi sonlarını getirirler.

Maraş harbi başlamadan önce harple, direnişle alâkalı iki düşünce vardır:

Düşünce bir: Azınlıktır. Şimdiki ta'birle çatlak sestir. Fakat akıllıdır. Muvâzeneli konuşur. Şöyle der:

-Harbi devlet yapar. Osmanlı devleti Fransız,İngiliz ile harp yaptı. Orduları vardı. Yenildi. Dağıldı. Şimdi Osmanlı devleti yok. Padişah tutsak. Ordu yok. Silah yok. Fakat Fransız,İngiliz devleti var. Hem de daha güçlü var. Siz neyinize güveniyorsunuz galip devletlerle harp edeceksiniz. Devletinizin yapamadığını siz yapacaksınız.

Zâten siz, böyle diyenler İttihatçısınız. Bu işe sebepsiniz. Ne yüzle bunları konuşuyorsunuz. Bizi bir felâketten başka bir felâkete mi taşıyacaksınız.

Bu sözleri söyleyenler içinde hasseten eşraf, yüksek rütbeli memurlar Bayrak hadisesine kadar vardır. Bu sözlerde de haklılık payı da vardır. Eğer harp kazanılmamış olsa vatanseverler bunlardır. Hainler savaşı çıkaranlardır. Bunlar da zâten tek tüktür.

Bunlara da “Bekara avrat dövmek kolay” hesabı hâinlik yaftası yapıştırmak ayıptır. Maraş'ta Fransız safına geçmiş, harbetmiş Türk yoktur. Başta tek tük istinkaflar hâriç Maraş'ta Maraş harbine hiç destek vermemiş âile yoktur. Bayazıtlılar dâhil her âile az çok Maraş harbine destek vermiştir.

Bu dedikoduları çıkartanın biri Murat Sertoğlu'na verdiği demeçte Kılıç Ali'dir. Halbuki Maraş harbinin asıl müstenkifi kaçkını kendidir. Kendi de şükür Maraşlı değildir. Hangi ırk ve mezhepten olduğu da son dönem bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur. Uluorta hain ortaya çıkarmak ayıptır. Kendi kendine zarardır. İttihatçı mantığıdır.

İkinci düşünce: Harbe taraftar olanlardır. Onlar da kendi açılarından haklıdır. Çok ideal düşündükleri biraz da kazandıkları için haklıdır. Bunlar da şöyle demişlerdir:

-Ruslar Ermenilerle aynı durumda Doğu'ya girdi. Doğu da insan koymadı. Çoluk çocuk demedi öldürdü. İşte Fransız / Ermeni Adana tarafına girdi. Yaptıkları ortada. Bu işin sonu ölüm. Yok oluş. Vatanın elden çıkışı. O halde gelin şerefimizle ölelim. Pisipisine ölmüyelim. Bir daha savaşılm. Kazandık ne a'la kazanamadık şerefimizle ölmüş oluruz. En azından ırzımızı pâyimal olmaktan kurtarmış oluruz. Çoluğumuz cocuğumuz bunların rezili olmaz. Şerefiyle yok olmuş bir millet olarak târihe geçeriz. Ma'mur bir şehir yerine onlara harap bir şehir bırakırız. Benim işime yaramıyanı onlara da yaratmamış oluruz. Biz bu vatani ucuz bulmadık. Ucuz da vermemiş oluruz. Zâten târihte de usûlümüz budur.

Bu duygular Aşıkhoğlu'nun Maraşlılar adına Andre'ye verdiği ifâdede, konuşmada var. Ne diyor: "Sana bu vatani ucuza mâl etmem. İrzımı pâyimal etmem. Varlığımı ucuza getirmem. Sana zarar veririm. Sana ma'mur bir vatan yerine insansız bir harâbe bırakırım." Anlattıklarının özeti, Türkçesi bu.

Böyle de yapmışlar. Şehri harap etmişler ama vatani da kurtarmışlar. Fransızlar/Ermeniler Maraş'ı Türk'e mezar yapacakken kendilerine mezar yapmışlar. Ermeniler o misilli memleketlerinden olmuşlar. Derin kuyu eşmişler. Derin kuyuya düşmüşler.

Eskiler derlerdi:

-Akıllı düşününceye kadar deli çayı geçer.

İşte Maraş harbi bu. Zâten târihi akıllı düşünüp akıllı kalanlar yazmaz. Akıllı düşünüp ideallerine oynayan kara gözlüler yazar. Toplum da bu tiplere deli der. Toplum, sözünü esirgemeyene, aklına düşeni yapana, akıllı coşkuna hep deli der. Ama çok akıllılar da tarihte hep bu tiplerin mâceralarına yem olur. Kazançlarının üstüne oturur.

Ben yakın târihte çok söylenen bu hâin laflarına çok kızarım. Ve bu hâin lafını çok edenlerin farklı düşünceye tahammül edemeyenler olduğunu görürüm. Kendilerine tabi' olmıyanları uluorta itham edenler görürüm. Bunları İttihatçılar ve İttihatçılık mektebinden mezun olanlar, zihniyetine sâhip olanlar olarak görürüm. Bunlara tahammülsüzler derim.

Devlet dağılmış, millet de dağılmış. Osmanlı iç içe, millet sistemli. Herkes başı çâresine bakar olmuş. O zaman hukûku olan bir manda sistemi var. Mağlup milleti alıyor, yeniden halklarını

birleştiriyor. Ordusunu, devletini ortaya çıkarıyor. Kurumunu oluşturuyor. Senin bunu savaşla yapma şansın pek görünmüyor. Amerika yeni çıkmış ortaya. Adam diyor o yapsın. Birleştirsın. Kurumları ortaya çıkarsın. Anayasal hukuk zemine oturtsun. eksin gitsin diyor. İşte Ortadoğu bu kaderi yaşamış.

Bu da bir akıl. Ma’kul karşılamak gerekiyor. Hele sana zarar vermiyorsa fikir zemininde hareket ediyorsa, dinlemen yanlışsa ikn etmen gerekiyor. Hin diye kestirip atmaman gerekiyor.

Sen de diyorsun ben şu hudutlar dhilinde olanlarla ulusal devlet kuracağım. Sen her hlkarda bana tabi’ olacaksın. Olmazsan, hatta olmayı dşnmezsen bile hinsin.

İşte bu olmuyor. Olursa da, eğer dünyada her milletin, insanın irdesini kullanma hakkı varsa mill irde olmuyor. Ya ne oluyor, kurucu irde oluyor. Kurucu irdeye tebeyyet oluyor. Zten Türkiye’de sistemi kuranlar mill irde derken de kendi irdelerini kastediyor. şimdi bile bu zihniyetin mirasçıları isterse halk % 99 bir hususta irde beyan etsin, bana ters düşün, hükmü yok diyor.

Dinlemek asıl. İkn etmek asıl. İğtişaş ayıp. Benim geleneğim bu. şeyh Bedreddin mahkeme edilir. Ama önce mahkemede haksızlığı isbt edilir. Kendine iradesi dahilinde kabul ettirilir. Yaptığının hükmü ortaya konulur. Kendi de hukukcudur. Doğruluğunun kendinden teyidi alınır. oluğuna çocuğuna ilesine bir şey yapılmaz. Asılır. Doğrusu budur. Geriye kalan uygulama sokak kabadayılığıdır. Uluorta hainlik yaftalaması milletin kendine zarardır. Milleti ayak altı etmektir. Türk milletini hini çok millet yapmaktır. Halbuki Türk milletinin çok öyle hini yoktur.

Maraş harbinin kazanılmasını kolaylaştıran bir sebep de şudur:

Maraş harbini yöneten Arslan Bey sürekli pay-ı tahta, “Harp aleyhimize gidiyor, Fransızlar/Ermeniler şöyle yapıyor, böyle yapıyor” diye bilgi veriyor. Bilgiye muttali’ olan Fransızlar igtışaş çıktığında rahat davranıyor. Sonra da gelse de kalan güçlerini rahat çıkartmak için geliyor.

Maraş harbi sde Ermeniye zarar vermiyor. Türke de zarar veriyor. Onun da dolu kszleri, yetimleri oluyor. Zten Ermeni Maraş’ta asırlardır Türk’e zarar veriyor. 1850’den sonra ise zararı artırıyor. 1920 de belasını buluyor. Ama zaman içinde verdiği zarar

Türk'ün ona harpte verdiği zarardan kat kat fazlası oluyor. Onun için son zamanda güya insâniyet adına Ermeni öksüz yetimlerini teşhir ayıp düşünüyor. Tarafılık ifade ediyor. Halbuki onun bıraktığı öksüz yetim sayısı kendi öksüz yetiminin kat kat fazlası. Onun biraz varsa son zaman. Bizim varsa her zaman. Sonra bu harbi, bu nizahı sen çıkarmışsın. Bu tarz harpten bu tarz netice çıkar. Mâdem çıkardın neticesine katlanacaksın. Zınarmayacaksın. Sızlanmayacaksın. Vatana hıyânet eden sensin. Ortak olduğun devlete hıyanetlik eden sensin. Neticesine katlanacaksın. Erkeksen;

-Kendim ettim, kendim buldum, diyeceksin.

Biz Maraşlıyız. Maraş harbini yapan insanlar olarak Maraşlı olmaktan şeref duyuyoruz. Maraş harbini yapan atalarımızı hürmet minnetle anıyoruz. Şehitlerimize, gazilerimize bir çeşit öldüler, toprak oldular Allah'tan rahmet diliyoruz. Onlar bizleri yaşatmak için öldüler. Bize üzerinde yaşayacağımız bir vatani hayatlarını ortaya koyarak bıraktılar. Onlara Allah'tan mağfiret istiyoruz.

Konuyu kapatıyor, kitabın çıkış sebebine, keyfiyetine geçiyoruz.

Biz Serdar Yakar Beyle berâber baktık. Maraş harbini, evveli âhiri yazan çıkmış. Adil Bağdatlılar, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık gibi.

Talebeler üzerinden röportajlar yaptırıp yazanlar çıkmış. Dr. Yalçın Özalp gibi.

Üzerine her açıdan eğilenler çıkmış. Mehmet Yusuf Özbaş gibi.

Bu ve bunlar gibi bu işe katkıda bulunanlara şükranlarımızı sunuyor, ellerine sağlık diyoruz.

Ama bakıyoruz şu alan boşluk kalmış. O da harbi birinci derecede götürülenlerin sağlıklı varsa hâtıratı. Bu hatıratları bir kitapta toplama işi. Araştırmacıya sunma işi. Doğruya, birinci derecede doğruya ulaşma işi. Kaynak, envanter oluşturma işi.

İşte bu kitapla biz bunu yapıyoruz. Yapmaya çalışıyoruz. Artık bu Maraş harbini neyse o, ortaya çıkarmaya, çıkarmaya vesîle olmaya çalışıyoruz.

Maraş harbi evvela Arslan Beyin eseri. Bu zâtın hatıratını kâmilen Yalçın Özalp Bey görmüş. Bundan popüler tarz bir hayat hikâyesi çıkarmış. Anladığımız kadarıyla A.Saim Emirmahmutoglu,

Mustafa Fehmi Kocabaş görmüş. Bu zâtle da konuşmuş. Hâtıratın istifâde ile ortaya çalışma çıkarmış.

Bunlardan telaffuz hatalarını ortadan kaldırarak Arslan Beyinkini koyuyoruz. Bize geçiş silsilesi Mustafa Zülkadiroğlu, Prof. Dr. Ahmet Eyicil.

A.Saim Emirmahmutoğlu'nun bu çalışmadan istifâde ile yazdığını yayınladığını teleffuz hatalarını tashihle koyuyoruz. Kaynağın belirtiyoruz.

Bu hatıratın Osmanlıcasını Mustafa Fehmi Kocabaş görmüş. Osmanlıca bundan da istifâde ile kısmî bir Maraş harbi yazmış. Mutlaka Arslan Beyle de görüşmüş. Bunu Osmanlıcadan aktarıp kâmilen koyuyoruz.

Bu zât Süleyman Zülkadiroğlu ile konuşmuş. Hatıratın kaleme almış. Türkçeye aktardık. Kâmilen koyuyoruz.

Yine harbin mîmârı Vezir Fahı Ankara da Maraş harbini Eşref Edip'e anlatmış. Aslı Osmanlıca. Bu ve Mustafa Fehmi Kocabaş'la yaptığı diğer aslı Osmanlıca olan mülâkâtın yeni yazı aktarımını koyuyoruz.

Emir Abdülcemizâde Ali Sezai bütün Maraş harbini yazmış. Oğlu vaktiyle yayınlamış. Biz de bu Türkçe aktarımın iki şekli var. Bunların dışında Maraş harbi başlangıcı ile alakalı kendi eli ile yazdığı bir not var. Aslı dokuz sahife. Bunun Türkçe aktarımını koyuyoruz.

Yusuf Özbaş aktarmış. Dâva adlı çıkardığı dergide yayınlamış. Sakallı Bedri'nin yazdıkları bizde de bir şekil var. Biz "Dâva"da olanı kısmî teleffuz hataların tashih ederek koyuyoruz.

Kılıç Ali'yi biz burada yazdık. Yine önsözünü oğlunun yazdığı hatıratın Maraşla alakalı kısımların özetliyerek koyuyoruz.

Divanlı mahallesinden Cemil diyor. Bir rapor. Kendi imzalıının teleffuz hatalarını tashihle koyuyoruz.

Ayrıca Mustafa Eşbah'ın mektubu ve Mümtaz Eren'in hatıralarını koyuyor, fazla uzatmamak için bırakıyoruz.

Fazla da uzatmıyoruz. Bizde daha bazı Osmanlıca harp günlüğü vs gibi malzemeler var. Belki de ilerde onları da çalışır yayınlarız diye umuyoruz.

Bildiğimiz birinci derecede hatıratlar bunlar. Muttali' olduğumuz bunlar. Bunları derli toplu yayınlayıp millî târihimize hizmet etmek istiyoruz. Yayınladığımız Maraş târihinde va'd etmiştik. Maraş Harbi târihi çıkarırız diye. İşte Allah lutfetti. Va'dimizi yerine getiriyoruz.

Ticaret Borsası Başkanı Ahmet Duran BALSUYU kardeşimiz bizim en büyük destekçimiz. Biz her kitabı çıkardığımızda bir de onun yanına varıyoruz. Bu kitap şu, şundan şunu aldık, bundan bunu aldık diyor rapor veriyoruz.

O da eksikleri, gedikleri kapatmada bize yardımcı oluyor. Biz yine Ahmet Beye her vardığımızda yeni projelerden bahsediyoruz. O da Maraş'ın bir büyüğü. Bundan sonra şu kitaplar diyoruz. Fikir veriyor, fikir alıyoruz.

İşte en son Maraş tarihini çıkarıp vardığımızda dedik. Bundan sonra şunlar şunlar ve birde Maraş-Fransız harbi târihi. O da şu şekilde olacak. Hatıralar ve bir de değerlendirmeleri ihtivâ edecek. Şimdiye kadar yapılmayan yapılacak. Bu işe son nokta konulacak. Maraş harbi âfâkilikten kurtarılacak. Ayakları üstüne oturur hâle getirilecek. Bu hatıralarla berâber kimse artık onu sağa sola çekemeyecek. Hak sâhibi hakkını bulacak, alacak.

Ahmet Bey, söz biter bitmez hemen:

-Hocam o kitabı bastırmak bana düşer, dedi.

Hakîkî Maraşlı ya. Hemen damarı tuttu. Bastırma masrafını üstlendi. Bize söyleyecek söz bırakmadı.

O, bizim tuttuğumuz bu işlerden bir Maraşlı olarak, bir memleket büyüğü olarak keyf alıyor. Biz de onun gibi destekçileri gördükçe daha bir aşkla, şevkle çalışıyoruz. Kitap üstüne kitap çıkarıyoruz.

Son söz Ahmet Duran BALSUYU Beyefendiye katkılarından mütevellit sonsuz teşekkür ediyoruz. En büyük yardımcımız, ortağımız Serdar YAKAR Beyefendiye ellerine sağlık diyoruz.

Hâlik-ı lemyezel bizi yüzüstü düşürmedi. Hep ayakta kaldık. Ona tükenmez hamd ederek, şükrederek yola devam ediyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

مئى ئىلىم ۋە تەربىيە بۆلۈمى تەرىقىتى ئۈچۈن مەدالە ئۈچۈن بەرگەن

استقلال مەدالىيەسى

ۋەقەسى

نومۇرى
۲۶۲۶

.....دىن تولدۇرۇلدى

تۈركىيە بويىچە مەلىكە مەھمۇد ۲۶۱/۴/۵ تارىخىدا تۇغۇلغان ۲... لىق ئىجتىمائىي

مەدەنىيەت... ۹۴... لىق ئىجتىمائىي... بىر... لىق چەتئەلدىكى تۈركىيە مەدەنىيەت مەركىزى

بىر قېتىملىق مەدالە ئۈچۈن بەرگەن. ئىسمىدا مەدالە ئۈچۈن بەرگەن.

استقلال مەدالىيەسى ئالان ئاگاھى ھوقۇقى

مەدەنىيەت مەركىزى

Metni bu kağıdan yan tarafında yazılı 66 Nolu Kanun gereğince verilecek olan

İSTİKLAL MADALYASI
vesikası

Numara
2626

.....den dolayı Türkiye Büyük

Millet Meclisinin 5/4/1341 (1925) tarihinde kabul edilen 2nci Dönem 94ncü Birleşim Birinci oturumunda
aşağıda kimliği yazılı MARS Şehrine bir adet KIRMIZI ŞERİTLİ İSTİKLAL MADALYASI verilmiştir.

İstiklal Madalyasını alan zatın kimliği
MARS ŞEHİRİ

Resmî Mühür
13/4/341 (1925)
Gazi M. Kemal
İmza

ARSLAN BEY (TOĞUZATA)

1858'de Göksun-Fındık köyünde doğdu. Aslen Kafkas menşelidir. Toğuzata kabilesindedir. Baba adı Mirzâ Zâde Abdullah Efendidir.

Arslan Bey ilköğrenimini Göksun'da, orta (Rüştiye) öğrenimini Elbistan'da yaptı. Bir miktar da medreseye devam etti. Sonra bıraktı. Bir ay kadar çevre köylerde öğretmenlik yaptı. Maaşını az buldu, bıraktı. Halep'e gitti. Polis olmak için mürâcaat etti. Kabul edildi. 1 Mart 1910'da Halep'te polisliğe başladı. Bir müddet sonra emniyet müdür muâvini oldu. Bu ara Beyrut Polis Okulunu bitirdi. Burada komiser muâvini oldu. Görev yaptı. Yeniden imtihana girdi ikinci komiser muâvini oldu. Bu kadro ile görülen lüzum üzerine Trablusgarb sancağına ta'yin edildi. Buradaki görevindeyken Serkomserliğe yükseldi.

Birinci Cihan Harbi sonrası memleketine döndü. Kayabaşı mahallesine yerleşti. Görev yaptığı yerde işgal güçlerinin neler yaptığını görmüştü.

Fransızların Maraş işgali sonrası önce Sütçü İmam hâdisesi yaşandı. Hadiseler birbirini tâkip etti. Bayrak hadisesi yaşandı. Fransızlar bunu kendilerine yediremedi. Güç takviyesine başladı. Türkler de arayış içine girdi. Vezir Fahı baş çekti. Çiçekli Câmi merkez, arayışlar başladı. Kendi de içine girdi. Kuvay-ı Milliye kuruldu. Arslan Bey buradan öte hep baş çekti. Harbi projelendirdi. Harb güç kuvvet isterdi. O da yok olunca harbe Sivas karşı çıktı. Ermeniler ve Fransızlarsa harp durumuna girdi. Harbi yapmasalar kökleri kesilecekti. Harbi yaptılar. Kazandılar. Zâyat verseler de hayatlarını ve şereflerini kurtardılar. İstiklal harbinin yapıp başarılabileceğini gösterdiler.

Harbi Arslan Bey planladı. Buna göre:

1-Şehir on mahalleye ayrıldı. Çeteler oluşturuldu ve eğitildi.

2-Ermenilere âit kiliseler muhkemdi. Müstahkem mevkilerdi. Tahri'bi ve irtibatlarının kesilmesi esas alındı. En önemlisi Abarabaşı ve Kışla irtibatının kesilip kışlanın pasif hale getirilmesi idi. Bu yapıldı.

3-Maraş'a yardım getiren konvoylar, güçler tahrip edildi.

4-Sivas ve İstanbul'a Fransızların yaptıkları büyütülerek verildi.

5-Müstahkem mevkiler düştü. Düşmanın zahrası bitti, emir geldi ve düşman çekildi.

6-Düşman dönmesin için ta'kip edildi. Ve düşman bölgeden de çekildi.

Maraş harbinin planlayıcısı ve uygulayıcısı oldu. Maraş harbi onun yaptığı planla kazanıldı.

Harb bitti. Meclise gitti. Harbi Sivas'a, İstanbul'a rağmen yapmıştı. Mustafa Kemal'le arası açıldı. Ankara'dan ayrılıp yeniden Güney Cephesine döndü. Veya görülen lüzum üzerine döndü. Güney harpleri bitti. Yine Ankara'ya gitti. PTT Komisyonunda görev aldı.

Kadın – erkek eşitliği konusunda Mustafa Kemal'le ters düştü. Yasayı imzalamadı. İstifâsını verdi. Ankara'dan ayrıldı. Göksun'a kadar Yozgat Uzunyayla gibi yerlerde Çerkezler tarafından büyük coşkularla karşılandı. Bu durum Ankara'yı rahatsız etti. İstiklal Mahkemesine verildi. Mustafa Kemal'in araya girmesi ile berât etti, serbest bırakıldı.

Ancak buradan sonra 15 yıl gözaltı hayatı yaşadı. Göksun ilçesi Büyükçamurlu köyünde Meryemçil mevkiinde çiftçilik yaptı. Bununla beraber Göksun Karaahmet köyünde de çiftliği vardı.

Sonradan bunları sattı. Pazarcık'ta şimdi Arslanbey köyü diye anılan çiftliğe geçti. Maraş'ta da Kurtuluş mahallesinde evi vardı.

Varlık vergisi sebebiyle çok mal kaybına uğradı. Hatta ödeyemediği zamanlarda işçi olarak çalışmak için çağrıldı. Varlık içinde değil daha çok sefâlet içinde yaşadı. "Keşke Kafkasya'dan göç etmeseydik" dediği zaman oldu.

Çok evlendi. Üçüncü eşinden çocukları oldu. 7 Haziran 1963'de öldü.

Arslan Bey kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyasına sahiptir.

Belgelerin Değerlendirilmesi:

Arslan Bey bildiğimiz kadarıyla Maraş harbiyle alakalı telgraf, yazışma her neyse topladı, arşiv yaptı. Biz muhatap olduk. Bunlardan “Maraş harbini yapman, sabredin” gibi bazı telgrafları sağda solda gösterdi.

Arslan Bey hatıratın Osmanlıca yazdı. Sayılı da olsa röportaj verdi. Bunlardan bazılarında azda olsa hoşlansın hoşlanmasın resmî ideolojiyi ve kurucusunu dikkate aldı. Sivas Kongresi Maraş İngiliz işgalindeyken Maraş'ta Kuvay-ı Milliye kurmak mümkün olmadı. Arayışlar netice vermedi. Böyleyken Sivas Kongresine paralel kurulmuş gibi yazıldı. İşâr edildi. Ancak berâberinde doğrular da yazıldı.

Arslan Beyin hatıratı muhterem tarihçi Yalçın Özalp'e gösterildi. Verildi. O bunu Türkçeye aktardı. Aynen basmak yerine değişiklikler yapılarak Arslan Beyle alakalı bir biyografi – hayat hikayesine dönüştürdü. “Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey” adı altında Emniyet Genel Müdürlüğüne yayınlandı. Bize ifâdesine göre Yalçın Özalp hâtıratı iâde etti.

Âilenin ifâdesine göre, ifâdelere göre yazıldığına göre bu arşiv âileden değerlendirilmek üzere şâir Mustafa Zülkadiroğlu tarafından alındı. Fakat dönmedi.

Doğrusu şu:

Mustafa Zülkadiroğlu arşivi aldı fakat değerlendiremedi. Elinde topladığı başka malzemeler de vardı.

Mustafa Zülkadiroğlu değerlendiremediği, elinde tuttuğu, topladığı bu malzemenin bir kısmını Belediye Başkanı Ali Sezal'a götürdü. O da bugün tarih Profesörü olan tarihçi Ahmet Eyicil'i çağırdı. Eline geçeni ona verdi. İşte 23 sahifelik bu hatırat Mustafa Zülkadiroğlu'ndan Ahmet Eyicil'e geçen arşivden çıkma Arslan Beyin hatıratı. Hatırat daktilo ile yazılmış. Üzerinde Levent Arslan'ın ismi ve imzası var.

Biz bu hatıratı en küçük oynama yapmadık. Yaptığımız sâdece yazım ve telaffuz hatalarını ortadan kaldırmak.

Şunu da tarih huzurunda kayıt altına alalım. Biz arşivin peşine düştük. Gördük ki Mustafa Zülkadiroğlu'nun arşivinin az bir kısmı

Prof. Dr. Ahmet Eyicil'e geçmiş. Büyük çoğunluğu kendisi ölünce âilesi tarafından kıymeti bilinmeyerek yakılıp imha edilmiş. Târimimizi aydınlatacak bir arşiv böylece yok edilmiş.

Arslan Beyin bu hatıratı eksik. Belli bir yerde bitiyor. Ama Maraş harbini esas alırsak büyük çoğunluk bitmiş oluyor.

Maksad bu haliyle de olsa hatırayı ölümden, kaybolmaktan kurtarmak. Târihe mâl etmek. Araştırmacıların istifâdesine sunmak. Gerisinin gelmesine vesîle olmak.

Biz hatıratı bize veren, yayımına müsâade eden Prof Dr Ahmet Eyicil Beye aziz milletimiz ve tarih huzurunda teşekkür ediyoruz.

Arslan Beyin
hatıratı
Nafile
Değirmenlerin taşınmazları gerçekte çok büyük bir
değere sahiptir. Bunların korunması için
devlet tarafından gerekli tedbirler alınmalıdır.
Arslan Beyin
Nafile

Birinci Cahan harbindeki devletlerin yenis ve gerekse
filen iştirak ettikleri mütefikan ordularında saygın ve
mühim olan kumandanların. Bunların hatıra bırakılması için
Kara Kemal paşa ve gereklilikleri için devletimiz mütefik
kumandanlarınca tanzim edildi. Her birinin de birer
sıra çözümlerinde kumandanların kumandanları İngilizlerden
getirdi. Çanak kazıda. Özgürün denize düşen kumandanı geri
kumandanın inenleri ermeni ve kumandanın isyan ve hiyaneti dahil
kumandanın paşa kumandanı kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı
kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı
kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı
kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı kumandanın kumandanı

KAYNAK:

Kuşçu, Ayşe; Arslan Bey Bitirme Tezi, K.S.Ü. Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2005

Özalp, Yalçın; Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey, Emniyet Genel Müdürlüğü A.P.K. Dairesi Başkanlığı, Ankara

ARSLAN BEY'İN NOTLARI

Birinci Cihan Harbi'nde ordularımız, yalnız ve gerekse fi'len iştirak ettiğimiz müttefikîn cephelerinde, sayıca ve mühimmatça kendilerinden daha çok üstün düşman kuvvetlerine karşı kemal-i şan ve şerefle harp etti. Ordularımız, müttefiklerimiz hesabına taarruza geçti. Şarkta (Doğu) Süphan Dağı'nı, Cenup'da (Güney) Sina Çölü'nü aştı. Kanal'da, Kutulam'de İngilizlerden esir getirdi. Çanakkale'de düşmanı denize döktü. Fakat Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in ihaneti, Ermeni ve Rumların isyan ve hiyaneti dâhil ülkede sarsıntı yaptı. Makedonya cephesindeki bozgunluk üzerine harp aleyhimizde elim bir akıbetle neticelendi.

31 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı. Hükümet Cenup vilayetlerini tahliye etmek gafletinde bulunmasıyla düşmanlarımız Cenup'da bir Kürt Hükümeti, Kilikya'da bir Ermeni yurdu ve Anadolu'nun her tarafından topladıkları Ermenilerle Kilikya ordusu, alay ve taburları teşkil edildi. Hükümetin za'fından istifâde ederek, mütareke mevaddi hilafına Yunanlar İzmir'i işgal etti. İngilizler de Musul, İstanbul ve Cenup vilayetlerini işgal etti. 23 Şubat 1919 günü İngilizler şehre girerken Ermeniler aşırı nümayişler yaptılar. Ermeni taburunun bulunmasından dolayı Kilikya Ermeni yurdunun neşe ve heyecanı ile kaplarına sığmıyorlardı. Birkaç gün sonra Ermeni askerinin bir Nedirli'yi şehit etmesi, tehcirle alakalı memleket eşrafının te'dibi için tahkikat yapılması, vaktiyle Müslüman olan evli kadınları cebren alarak götürmeleri "Ermenilerin Adana'da Kalem Müdürü Cemal'i, Osmaniye'de telgraf memuru Muharrem'i Erzin'de bir muallimi şehit etmeleri, tehcir esnasında Maraş Mutasarrıfı iken Sivas'ta vali olan İsmail Kemal'i tahkîkât yapılmak üzere celp etmeleri ve Maraşlı Ali Aytemiz'le, Halep'teki İngiliz Divan-ı Harbine sevk etmeleri İstanbul'da tehcirle alakalı Diyarbakır Valisi Reşit Bey'in

tevkif edilmemek için intihar eylemesi ve Maraş, Antep, Urfa ve Mardin'in Kilikya hudutları içine alındığının ilan edilmesi, Suriye ve Kilikya'nın Fransız mandasına verildiği haberi üzerine teşkilata başlanıldı. Komser Cemil Halep'ten arkadaşımды, her gün yüzlerce sahife tahkikat yapıyordu aciz kalmıştı.

Yüzbaşı Mahmut'la tanıştık. O da yapılan zulümlerden bahsederek sızlanmakta idi. Bir gün Yüzbaşı Mahmut'a teşkilat yapmak üzere Miralay Fuat Bey'in emrinde bir çok Erkan-ı Harp heyeti geldi, (memleketin şayan-ı itimat kimseleriyle görüşülmesini teklif ediyorlar) dedim.

Yüzbaşı Mahmut, Doktor Mustafa Bey'e gidelim diyerek birlikte gittik.

Doktor bizi iyi karşıladı. Suriye de Fransızların Hristiyanları şımartarak enva-ı türlü fecâyı' yaptıklarını, İslamların bir çok tedbirler almak mecburiyetinde kaldıklarını İstanbul'dan gelen Erkan-ı Harp Heyetinin teşkilât yapmak üzere olduklarını söyleyince Doktor Mustafa Bey memnun oldu. Tertibat alınması taraftarı olduğunu, fedakârlıktan geri kalmayacağı fikrini ileri sürdü. Muallim Hayrullah mektep arkadaşımды. Evliya'yı da evvelce tanıdığından, bu fikri söyleyince memnun oldular. "Beraber çalışırız yalnız dikkat et burada İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne mensup kimseler bulunuyor. İngilizler aleyhine söz söyleme, bir de serbest iş görebilmek için Mutasarrıf'a bir dilekçe ver bizde yardım edelim dediler.

Mutasarrıflığa istida verdim, kabul etmedi. Mutasarrıf Ata Bey'le görüştüğümde İttihatçılar aleyhinde idârei kelam ediyordu. İttihatçılar sayesinde Mutasarrıf olduğunu söylemişim. Kızdı, "memleketi felakete sürüklediler, dedi. Beyanname ver, vilayet-i müstevliye me'muru olarak açıktan maaşınızı alırsınız" diye cevap verdi.

Hayrullah ve Evliya müteessir oldular. Mutasarrıfa ricâyâ gittilerse de "Komiteci midir nedir" diyerek kabul etmemişdi. Evliya ve Hayrullah delâletiyle Çuhadaroğlu Hacı Mehmet'in bahçesinde bir ziyafet yapıldı. Belediye Reisi Hacı Bey, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Naci ve belediye a'zaları vardı.

Fransızların İngilizler gibi olmayıp Suriye'de envâ-i türlü yolsuzluklarından Suriye'de bunlara karşı husûsi teşkilatlar yapıldığından bahsederek fikirleri istimzaç edildi.

Arslan Bey'in Serkomiserlik (Başkomiser) Resmi

Bunlar tertibat alınmasının muvafık olduğunu, böyle bir fikir ileri sürüldüğünden memnun olduklarını söylediler. Yalnız belediye Reisi Hacı Bey, beylerden ve efendilerden kimse yoktur, da'vet edildikleri halde gelmediklerine göre, sonra tehlikeli bir vaziyete düşeriz. Bunların aramızda bulunmalarını temin edelim reyinde bulundu. Hazirûn da Belediye Reîsinin fikrinin doğru olduğunu beyan ile görüşülmesi lüzumu ileri sürüldü. Oradakilerden hiç kimse görüşmeye cesaret edemeyeceklerini, beylerle Doktor Mustafa Bey'in ve Ziya-i Zâde Hacı Mehmet Hoca'nın görüşebileceğini söyleyerek dağıldılar.

Yüzbaşı Mahmut'la Doktor Mustafa Bey'e gidildi. "Maksadımız yardımınızı te'min ederek çalışmaktır. Mutasarrıf'ı, beyleri, efendileri, görmesini toplanan memleket eşrâfının, işleri yapabileceğimize size tam i'timatları olduğunu söyleyince öteden beri bu işler üzerinde elden geleni yaptığını Mutasarrıf Ata Bey'in gölgesinden ürküyor, bu adamla çalışmak şöyle dursun çalışanlara da mâni' olacaktır. Mümkün olsa da buradan gitse, her halde bundan daha iyisi gelirdi. Ne vakit karşılaşsak bir türlü anlaşamıyoruz. Beylere gelince, Şükrü Beyi göreyim. Kadir Paşa ile aramız yoktur. Fransızların geleceği tahakkuk ederse müşkül vaziyette kalacağız. Bunun da bir çaresine bakılmalı" diyordu.

İki gün sonra doktorla birleştik. Mutasarrıf, suret-i kat'iyede teşkilât taraftarı olmadığını, böyle bir teşekkül hükümeti müşkül vaziyete düşüreceğini, kuvve-i işgaliyenin müdahalesini icap ettireceğini, Ermenilerin ihbarı üzerine tevkif edilmeleri muhakkak olduğunu ileri sürmüştü. Beylerden Şükrü Bey'in Mutasarrıf gibi bu işe taraftar olmadığını ifâde etti. Ziya-i Zâde Hacı Mehmet Efendi Hoca, Kadir Paşa'ya gönderildi. Kadir Paşa cevabı ret verdi.

Muhaliflerin kuvvetli olması, düşman işgal kuvvetlerinden ziyâde, Ermenilerin sükasde hazır olmaları insanı düşündürmekte idi. Meslek arkadaşım Emniyet Amiri Zulkadiroğlu Tahir ile Şükrü Bey'e gittik. Fikrini istimzac ettim. Hakikaten Doktor'un söylediğinden daha ileri giderek; "Orduların yapamadığı işleri konuşmak hamakattır. İttihatçılar memleketi felakete sürüklediler. Hiçbir şey yapılamaz." cevabını verdi.

Kadıoğulları ve Emirmahmut oğulları kendi aralarında kaynaşıyor Ermeni emval ve emlakinden tehcirde istifade edenler

müşkil vaziyette idiler. Garp de 28 Haziran 335 / 23 Temmuz 335/ Erzurum'da, 18 Ağustos 335, Alaşehir'de ve daha birçok yerde konferanslar toplanmakta, matbûât ve ajans haberleri olarak halka günü gününe haber verilip, halk teşvik edilmekte idi. İzmir'de birçok masum kimselerin şehit edilmesi, halkı birleşmeye sevk etti.

Nihayet Sivas Kongresi toplanacağı şayi' oldu. Esaretten dönen Mülâzım Necati Kandemir'le İsa Kanıkoy, Refik Kübati Sivas'a gönderildi. 5 Eylül 1919'da Sivas'ta teşekkül eden Kongre, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti talimatnamesini kabul etmişti. Kongre talimatnamesinin bir nüshasını getirdikleri gibi Yörük Selim, Kılıç Ali teşkilat memuru olarak geleceklerini ve Elbistan'a da Ali bey namında bir binbaşı geldiğini söylediler. Yalnız Yörük Selim, Enver Paşa'nın emir zabiti Kılıç Ali, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri ile bulunduğu için, kongre muhitinde hoş görünmediklerini orada da dikkat edilmesini söyledikleri bildirildi.

Sivas Kongresi talimatı Maraş matbaasında çoğaltılarak yayılmıştı. Artık millet kurtuluş gününün doğduğuna inanmasına güzel bir vesile olmuştu. Herkesin gözü kalbi Sivas'a dönmüş havadis bekliyordular. Teşrin-i evvelde meb'us seçimi meselesi çıktı. 1919 Teşrin-i evvelinde alakadar hükümetler arasında hasıl olan bir ihtilaftan sonra Sûriye, Kilikya'da İngiliz kâtaâtının, Fransız kâtaâtı tarafından değiştirilmesine karar verildi.

Fransızların gerek Adana'da ve gerekse Suriye'de enva-ı dürlü mezâlim ve yolsuzlukları devam etmesi ve İngiliz işgali üzerine, Ermenilerin yaptığı mezâlime karşı istihkarı hayata karar veren Maraşlılar, bundan fazlasına tahammül edemeyeceklerini, tedbir alınması hususu ileri sürülerek 12 Teşrin-i evvel 335 günü Doktor Mustafa Bey'in tertip ettiği Camii Kebir'de Maraş işgal altında kalacaksa, İngilizlerin kalmasına dâir Hâriciyye Vekâletlerine telgraf keşide edilmişse de, tabii cevap alınamadı.

Wilson prensiplerini hiçe sayarak hiss-i intikamla hareket eden galip devletler; Suriye ve Kilikya'yı Fransız mandasına verdi.

30 Teşrin-i evvel 335 Fransızlar Maraş'a gelecekti.

28 Teşrin-i evvel 335 Kadıoğulları, Doktor Mustafa, kardeşi Eczacı Lütfi, Kocabaş oğlu Ömer, Emir Mahmut oğlu Hasip, Sarıkati

oğlu Mehmet Ebusait Elbũstan'e gittiler. 29 Teşrin 335 de arşamba gũnũ Fransız Kuvve-i işgaliyesinin pişdarları Maraş'a geldi.

30 Teşrin-i-evvel 335 Perşembe gũnũ sabahı arşı pazarda fevkalâdelik vardı. Ermeniler istikbale hazırlanıyor, numâyiş yapıyorlardı. Fransız ve Ermeni bayrakları hazırlanıyordu. İslamlar çok mũteessirdi. Ermeniler taşkınlık yapıyor, Kilikya Hũkũmeti'nin kurulduğunu ilan ediyorlardı. arşı Karakol'undan Komiser Cemil'e telefonla, Ermenilerin taşkınlıklarına meydan verilmemesi için Mutasarrıf'a da arz etmesi husũsu bildirildi.

Mutasarrıf Ata Bey bir hâdiseye mahal kalmamak için bu suretle mũracaat eden İslamları nezaret altında bulundurulması mũnâsip olacağı cevabını verdiler. 30 Teşrini evvel 919 Perşembe gũnũ Fransızlar Maraş'a girdi. Bir Ermeni taburu da vardı. Fransızların İngilizlerden daha ziyâde aşırı nũmayiřlerle istikbal edildiler. Ermenilerin kũfũrlerine tahammũl etmeyen halk, hânelerine kapandı. Gicesi de bir muhacir şehit edildi. Cuma gũnũ, Uzunoluk Hamamından çıkan kadınlara Ermenilerin tecavũze yeltenerek; "Burada artık çarşafla gezilmez." diyerek Ermeni askerleri kadınların çarşaflarını kaldırmak istemelerinden, bunların yardımına koşan Hacı İmam, akmakı Sait ve Gaffar Kabuloğlu Osman dipçikle, kurşunla yaralandığını gøren Sũtũ Hacı İmam, Ermeni askerini öldũrmũř, şehir haricine çıkmıştı. Aynı gũnde Zũlfikarođlu Hũseyin şehit edildi. İkinci gũnũ Sũtũ İmam'ın akrabasından Atoluğu Mahallesi'nden Tiyeklioğlu Kadir şeyh Adil'de şehit edilmesi Ermenilerin hiss-i intikamla hareket ettiklerini gøstermesinden, memleket mũdâfileri bu hadiseleri protesto ederek, Tiyekli oğlu Kadir'in resmi alınarak bu feci ølũmũn umum hakkında tatbik edileceği, Ermenilerin iğfalkâr sözlerinin doğru olmadığı kanaatine varanların bir araya toplanarak, memleketin mũdafaa-i için umumi bir hareket yapılması ve bu hareketi idare edecek bir baş aramakda gecikmediler. Baş olarak Mũdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulması zihinlere hakim oldu. Bayrak hadisesinden sonra umũmi hareket planları çizildi. Memleket dahilinde dũřman topluluklarına karşı mazgallar siperler açıldı. Dũřmanın irtibatını kesmek için bazı evlerin yanmasına hariçten gelecek dũřman kuvvetlerine karşı harp kabul ederek dũřman kuvvetlerinin toplanmasına mani olmak için hazırlıklar başladı. Sũtũ İmam ilk kurşunu bøyle hakkı mũdafaa uğrunda ihmal etmeyerek atmışsa da, Ermeniler 1 Teşrini sani 335

gecesi hissi intikamla Sütçü İmam'ın akrabasında Atoluğu Mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir'in ellerini arkasından bağlayarak Şeyh Adil de şehit ettikleri haber alınarak Tiyeklioğlu Kadir'in cenazesini Hükümete getirerek resmini aldığımızı gören Mutasarrıf Ata Bey: "İsyan ve galeyan çıkaracaksınız" diyerek mani' olmak suretiyle tabuttan cenazeyi çıkartmayarak, tek cephe resmi alınarak yukarda arz edildiği gibi halka teşhir edildi.

8 Teşrini sani 335 tarihli telgrafname:

Antep'teki Fransız kıtaatı kumandanlığına

8 aylık bir İngiliz işgalinden sonra memleket Fransızların yed-i işgaline geçti. İngilizlerin işgali esnasında hissiyat-ı milliye ve diniyyeyi rencîde edecek mahiyette hiçbir vak'a hadis olmamıştır. Bütün cihanda malum olan Fransız adalet ve medeniyetine istinad eyleyen bizlerin kalbinde ve işgal dolayısıyla hiçbir tebeddül hasıl olmadı. Fakat ekseriyyetini Adana ve civarı Ermenilerinin teşkil eylediği işgal kıtaatı muvasalatları tarihinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir hiss-i adâvet göstermekten çekinmediler. Bunların irtikap eyledikleri ef'al polis raporlarıyla sâbit olduğu gibi Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür. İrtikap olunan ef'al bervech-i zîrdır.

A-Ermeniler sokak ve çarşılardan geçerken tesadüf ettikleri Müslümanların dînine sebt ve şetim etmektedirler. Bunlar meyanında, kisvesinin şayan-ı ihtiram olmasına rağmen bir hoca duçar-ı tecâvüz olmuştur.

B-Uzunluk Hamamı civarında toplanan müsellah Ermeniler, zavallı Müslüman kadınlarının çarşaflarını sırtlarından almağa teşebbüs etmiştir. Bunların imdâdına koşan Hacı İmam, Sait Efendi, Gaffar Kabuloğlu Osman namında üç Müslüman, bunlar tarafından dipçikle ve kurşunla ağır surette mecruh edildiler.

C-Müslümanları katledip kadınlarını alacaklarını Kışla yolu üzerinde bağıra bağıra i'lan ettiler.

D-Tarafınızdan verilen ta'limâtın akabinde bir Müslüman muhaciri alçakçasına katl edildi. Kâhir bir ekseriyyetin dînunde kaldıklarını ve kendilerine lazım olan dersi verebilecek kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar, hissiyat-ı diniyye ve milliyemize tecâvüz ederek, Müslümanların katlini intac edecek nâhuş

ef'alın hudûsüne hizmet eyleyorlar. Lakin bunlara rağmen Müslümanlar, soğuk kanlılığı muhâfaza ederek mukâbele-i bil-misle tenezzül etmediler. Biz asayişî tamamen te'min eylemekle beraber sâlifizzikr hâdisatın galeyanı tevlit eylediğini hükümet-i mahalliyye ile kuvayi işgaliye kumandanlığına ihbar eyledik. Kumandan verdiği cevapta ibrâz-ı mahcubiyet etmekle beraber bir daha bu gibi vakâyiin tekerrür etmeyeceğini de iş'ar ediyordu. Böyle söylemesine rağmen işgal kıtaâtı meyanında bulunan Ermeniler, yine cinâyet ika' ediyorlardı. Bu nevi' vakâyi' her gün tekerrür edip duruyordu. Bundan başka Müslüman ahâlinin nâmus ve haysiyetinin taht-ı emniyette olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu kemal-i hürmetle arz ederiz.

Şer'î ve mantıkî olan metâlibimiz nazar-ı dikkate alınmadığı takdirde masumiyetimizi ve şikayetlerimizi Meclis-i Ali'ye isma' edeceğiz..

Cevabınızı intizar ediyoruz.

11 İmza

Eşrâf ve memûrin

8 Teşrini sâni 919'da Fransızların Adana Valisi Miralay Bramont Maraş Mutasarrıf'ı Ata ve Maraş eşrafına yazdığı telgrafta Cebel-i Bereket Kravnörü Mösyö Andriya'a ilaveten Maraş Gravnörlüğüne tayin edildiği bildiriliyordu. Şayi olunca halk çok müteessir oldu ve galeyan başladı. 9 Teşrini sâni 919 Sivas'dan Kongre Reisi Mustafa Kemal Müdafa-i Hukuk cemiyetlerine; Fransız işgalini protesto etmek için emir verdi. 10 Teşrini sani (919)'da Şeyh Adil'de Ermeni askerleri Nasıroğlu Memed'i boynundan keserek, başını vücudundan ayırmış ve şehit etmişti. Fransızlar Ermenilere Kışladaki silahları veriyorlardı.

13-14 Teşrini sani 919 geceleri şehrin birçok yerlerinde Ermeniler silah atarak asayiş olmadığını ileri sürüyorlar. Fransızların bir an evvel hükümete el koymalarının te'minine çalışıyorlardı. Bir gece sonra Ermeniler kışladan aldıkları silahları Kuyucak ve Kümbet'e götürürken Çiçekli mahallesinden geçerek Haydarlı Câmii yanına vardıklarında, polis devriyesine tesadüf ediyorlar. Devriye memuru polis Suphi'nin "Dur" emri vermesine karşılık ateş ediyorlar. Polis Suphi'yi yaralıyorlar. Müsâdeme üzerine dağılırken evine gitmekte

olan Aşık Mustafa oğlu Ökkaş'a ateş ederek şehit etmişlerdi. Asayiş olmadığında ısrar etmeleri üzerine Fransız ve Türk devriyesi birleştirildi. Sükûnet devam ettiği halde Adana gibi, Maraş ve Antep'e de Fransız bandırasının çekilmesi ve Jandarmaları ele almak istemeleri, maaşlarının artırılacağını söyleyerek amellerine hizmet edecek jandarma teşkilatı kendilerine bağlamak için Adana havalisinde olduğu gibi jandarma milisleri teşkilatına çalıştıklarından Adana vâlisi Bramont'un evvelce çektiği telgrafta Cebel-i Bereket Gravnörü Mösyö Andriya'nın ilave-i vazife olarak Maraş Gravnörlüğüne tayini yazılmıştı. Mösyö Andriya bir bölük süvâri ile gelerek Hırlakyanlara misafir oldu. Bu süvariler, Osmaniye havâlisi ahalisinden bol maaşla teşkil ettikleri Fransız Jandarma milisleri idi. Tabur kumandanları Binbaşı Sıtkı bölük kumandanı Amasyalı Yüzbaşı Mithat, Takım Kumandanı Mülâzım Kenan'dı.

Milisler arasında Göksunlu birkaç kişi de vardı. Gravnör Maraş'ta Beyler'i ziyaret etti. Gençlerine ihtiyarlarına vazife va'd eyledi. Hatay ve Adana'da yaptıkları gibi burada da Beyler'i igfale çalışıyorlardı. Mösyö Andriya'nın asâleten Maraş Gravnörlüğüne tayini için Fransız Hariciye Vekaletine çekilen telgrafta Cebeli Bereket Gravnörü Mösyö Andriya'nın temiz kalpli, iyi bir insan olduğunu, temaslarından anladıklarından asâleten tâyini istirham ediliyordu. Arası çok geçmedi. Paris'ten gelen emirle Maraş Gravnörlüğüne Mösyö Andriya tayin edilmişti. Mösyö Andriya Maraş'taki işgal kumandanlığına gönderdiği tahrîratta, Maraşlılara selamının tebliği ve Eloğlu'na kadar istikbaline gelmelerinin söylenmesini, doğruca Kadir Paşa'nın konağına inip öğle yemeğini orada yedikten sonra Hırlakyanlara gideceğini bildirdi. Hıristiyanlarla birlikte, Mösyö Andriya'nın tayinine taraftar olup, telgrafi çekenler, muvaffakiyetlerinden dolayı kaplarına sığmıyorlardı. İstikbal merasimi tertibatı ikmal edildiği bildirilince Mösyö Andriya, Maraş'a hareket ettiğini bildirdi.

26 Teşrini sani 919 günü Maraş Ermenileri erkek, kadın, büyük-küçük istikbale iştirak etti. Ellerinde çiçek buketleri, lavantalar, Fransız Ermeni bayrakları, Dersanta papazlarının bandosu olduğu halde şehre girerken "Yaşasın Fransızlar, Yaşasın Ermenistan, Kahrolsun Türkler" diyerek nümâyiş yaparak çarşı ve sokaklarda küfürler savurarak, hükümete vardıklarında, Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Mahmut

tertibat alarak, yalnız Mösyö Andriya ile maiyetini içeri almış istikbal edenlerle nümayişçi Ermenileri hükümete sokmamıştı. Mösyö Andriya, Mutasarrıf Ata Bey'le görüştüktan sonra mahiyetinde getirdiği bir tabur milis piyadelerini hükümete, süvâri kışlaya yerleştirmesini emrederek, Kadir Paşa'nın konağına gitti. Öğle yemeğini orada yiyip Hırlakyanlara gitti. Beraberinde getirdiği Osmaniye Kozan ve o civar eşraflarını da Kadir Paşa'ya misafir olarak bıraktı.

27 Teşrini sani 919 Perşembe günü memleket eşrafına ve hocalara tezkere yazılıp Kadir Paşa'nın konağına davet edilmişti. Vakit gelince Mösyö Andriya resmî elbisesini giymiş Hırlakyan Agop'un oğulları, Fransız Milis Kumandanı Sıtkı, Mithat ve 25 süvari önlerinde olduğu halde, Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vakit tamam olduğu halde davetlilerden hiç kimse gelmemişti. Mösyö Andriya çok müteessir oldu. Ev sahipleri teessürünü, izâle için bazı bâhâneler ileri sürdüler. Cumartesi günü belediyede toplanmak üzere tekrar da'vet teskereleri yazıldı. Ve Hırlakyanlara gittiler. Birkaç gün evvel Mösyö Andriya Maraş Kuvernörlüğüne tayini üzerine artık Maraş'ta Türk bayrağı çekilmeyeceğini Maraş'taki Fransız Kumandanı mutasarrıfa bir Fransız zabiti göndermişti. Türk Jandarmasının Muhafızların emrine verildiği, maaşlarına zam yapılacağı artık Maraş'ta Türk Bayrağının çekilmemesini söylemişti. Mutasarrıf Ata Bey; "Vakti değildir. Böyle bir hareket halkın galeyanına mucip olur. Bir hadiseye meydan vermemek için şimdi bu hususa karışmamalarını..." kumandanlarına tebliğini zabite söylemişti. İşgal komutanı zabiti geri gönderdi. Bayrağın indirilmesinde ısrar etti. Mutasarrıf "Bir hadise olmasın, vakitte geçti" diyerek bayrağı indirtmişti.

Yüzbaşı Mahmut Bey derhal posta göndererek vaziyet etrafa haber verildi. Artık bayrağımız çekilmeyecek hükümetin idaresini Möyyö Andra ele alacaktır buna hiçbir türlü müsâmaha ve müsâade edilemezdi. "Yirmi bin Kuva-i Milliye harekete geçecek, kanlar sel gibi akacak, bunun mes'ulu Fransızlara aittir." diye sokaklara beyannameler yapıştırıldı. Halk galeyana getirildi. Ermeniler de gelen geçen İslamlara taarruz etmeye başladılar. Kuyucak'tan geçen Türk devriyesine ateş açıldı. Kaleden bayrağın indirilmesi için Milis Kumandanı Binbaşı Sıdkı emir verdi. Kaledeki jandarmalar da bayrağın indirildiğini ve sabahleyin çekilmesine müsâade edilmediğini etrafa yaymışlardı. Halk

geceyi nasıl geçirdiğini ve geçireceğini bilemiyor bir hadisenin vukûuna intizar ediliyordu.

28 Teşrini sani 919 Cuma günü herkes Kale'ye bakıyordu. Halk arasında cereyan başlamıştı. Cuma namazına Ulu Camii Şerif'e toplanan halk abdest alıyordu. Kısakürek Mehmet Ali cemaate hitaben yazdığı beyannamede "Cuma günleri çekilmekte olan bayrağımız yerine dikilmedikçe Cuma namazı caiz olmaz" diye tahrik ediyordu. Fransız kumandanı hatibe bir mektup göndermişti. Ermeni Mektubu vermek üzere câmiin avlusuna inerken, "Ermeni bomba atıyor" diye bağırınca halk telaşa düştü. Evliya, Ermeni'yi yakalayıp, çarşı karakoluna götürdü. Ermeni mektup getirdiğini, başka fikri olmadığını söyledi. Evliya Efendi mektubu aldı. Halk telaş içinde dağılıyordu. Camii Kebir kapısında bulunan Şerbetçi oğlu Mehmet ve birkaç arkadaşına "Ne duruyorsunuz sancağı çıkarın" sözü ile koşmaları ve sancağın camiden çıkarılması bir oldu. Bazı zayıf kimseler dağılıyordu. Muhacir Murat Efendi "Allah'ı seven sancağın altına girsin" diye bağırdı. Sancağı tekbir ile kalaya çıkardılar. Bir Ermeni milisi karşı düştü ona da bir iki vurdular. Diğer Türk milisler memnun oluyorlardı. Kaledeki karakoldan bayrak alınarak bayrak çekildi. Gelenler arasında Tahrirat müdürünün oğlu Vasıf Beyazıt oğlu Muharrem vardı. Bunlar bir şey söyle diye teklifte bulunuyorlardı. Siz de söyleyiniz biz getirmediğimiz diyorlardı. Ben de aynı cevabı verdiğimden hala müteessirim.

Milislerin takım kumandanı Kenan ve Mithat gelerek halkı iğfale çalışıyorlardı. "İstanbul'dan geldik buraya halifenin emriyle tayin edildik. Biz de İslamızı, Türküz" diyorlardı. Halk sözünüz doğru olsaydı bayrağın indirilmesine müsaade etmezsiniz cevabında bulundular. Bayrağı indirmemek için teminat istendi. Milislerde Türk olduklarından siz bayrağı çektiniz biz de sizinle beraber bayrağın indirilmemesi için çalışacağız diye kati cevap vermeleri üzerine kumandanları çekilip gitti. Biz de hükümete, müdâhale etmemesi için hükümete gitmek üzere kaleden inildi. Hükümet kapısında Fransız tercümanı Ohan birkaç kişi, halkın galeyana tesadüf ederek dayak yedikleri gibi silahları da alındı. Yüzbaşı Mahmut Bey olmasaydı, linç yapacaklardı. Halkın elinden güç hal kurtarıldı. Bunu gören Mösyö Andriya hükümetteki milislerine ve Jandarmaya halkı dağıtmak için emir vermişse de halk, Maraşlı Jandarmaların verdiği cesaretle karşı durmuş, Fransız milisleri

de harekete geçememişti. Halk, hükümete müdâhale edilmemesi ve mütâreke mevaddine riayet edilmesi hususunda teminat istiyordu.

Mösyö Andriya cebir şiddet göstermek fikrinde idi. Halk da mukabelede hazır olduklarını ileri sürüyordu. Mutasarrıf Ata Bey'in hakimane müdahalesi, Mösyö Andriya da halkta görmüş olduğu tehecüm ve galeyana bakarak halkın teklifini kabul edin, teminat verdi. Halk dağıldı. Mösyö Andriya da Kaymakam Abdullah Bey'le sokakta dolaşiyor, halkı teskine çalışıyordu. Fransızların maksadı memleketi imar ve islah etmek olduğunu söylüyor ve "İstemiyoruz" cevabını alıyordu.

Memleketin eşrafına Belediye Reis'i tarafından tezkire yazılmıştı. Eşrafın belediyede toplandıklarını, Belediye Reisi Mutasarrıf'a bildirdi. Mutasarrıf Ata Bey de Mösyö Andriya'ya haber verdi. Mösyö Andriya ikinci günü hükümete geldi "Fransız hükümetine karşı gelen halkın ayağına gitmem, kendileri hükümete gelsin" dedi. Belediye Reisine bu haber verildi, heyet hükümete gitti. Guvernör Mösyö Andriya söze başladı "Dünkü gün yapılan tecavüz-i harekete mukabele etmek hakkım varken, lütuf ile muamele yaptım. Bunu taktir etmeniz lazımdır. İşgal kuvvetlerimizin bulunduğu yerlerde başka bandıra bulundurulamaz" diye uzun uzadıya söylüyordu. Şih Ali Sezai diğer arkadaşları da "Maraş'ın Adana, Cebel-i Bereket gibi Fransız bandırası altında yaşamaktansa, ölümü tercih ederler. Maraşlıları onlara kıyas etmeyiniz. Mütareke eveddine muhâlif olan işgalin ve müdâhalenin de meni için her fedakarlıkları yapacaklarını ve yapılan zulümlere tahammül edemeyeceklerini, müdafaa ederek dağıldılar. Mülhakâte yazdıkları telgraflara da gelen cevapta nefretle karşıladıklarını hiçbir vakit Fransız idaresine girmeyeceklerini Pazarcığa husûsi surette gönderdikleri Karlozoğlu Osep Yakup Hamdi Bey'e mektubu verince hükümete haber vererek tevkif ettirmişti.

28 Teşrini sâni 919'da Eloğlu'nun 15 kilometre cenubunda Fransızlarla Muallim Hayrullah İmal'ı ve Karalar çeteleri arasında harp vuku bularak. Fransızlardan birkaç maktul ve yaralı verdirdi. Hayrullah yaralandı. Pazarcık'a nakil edildi. Bilahare Maraş'a getirildi. Aldığı yaradan vefat etti Allah rahmet eylesin.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilatı Bayrak Hadisesi üzerine galeyandan istifade edilmek fikri ile 29-30 Teşrini sani 919'da

Kayabaşı'nda Veli Efendi oğlu Ziya'nın hanesinde toplantı yapıldı. Muhasebe-i hususiye memuru Ferruh teşkilat için bazı program okuyordu. Toplanan zevatın arasında şeyanı itimat olmiyan kimse olduğu dolayısıyla, ikinci gün toplanmak üzere Vezir oğlu Mehmet hoca toplantıyı dağıttı. İkinci toplantıya yine Ziya Efendi'nin evinde Şişman Hacı Ahmet, Veli Efendi oğlu Ziya, Sabit, Mümtaz, Başkatip, Rıza, Cerrah oğlu Zekeriya, Hacı Yahyaoğlu Hacı, Sandaloğlu Osman, Hacı Mehmetoğlu Evliya Hoca, Sapsızoğlu, Hacı Karpuzoğlu Mehmet, Hatice Hocaoğlu Nuri, Kuruşçuoğlu Ali Paşa, Cicos Mustafa Çavuş, Gürooğlu Rüstem, Hasan Terakyalı Kömeçoğlu Ali Çavuş, Uncu Haliloğlu, Ahmet Gök, Ökkeş Çina Ali, Kadir, Tabakların Şihî Hacı Mehmet, Muharrem Bayazıt, Kayabaşı'ndan Şükrü Efendioğlu Mahmut, Muhasebe-i hususiye memuru Ferruh, Evkaf müdürü Evliya, Karakız Zeki, Karakızoğlu Muhittin, Baba Haliloğlu Ahmet, Medineoğlu Abdullah Çavuş, Köşger Ahmet ve daha bazı kimseler vardı. Veziroğlu Mehmet Efendi hazirûnun tahliflerini icrâ ederek aşağıdaki programa göre teşkilata başladı. Teşkilat, adsız kahramanların programları ile ve bizim orada vasıta olduğumuz, ikna ederek aldığımız 4 Teşrini sani 919 günü atsız kahramanların verdiği emrin birinci maddesinden 8. maddesine kadar sayısından memleket 10 semte ayrıldığı her semt, umum halkı da'vetle kayıtlarını yapacağını, kayıt bitince toplanarak aralarından 6 zat seçecekleri ve altı zâttan 2 reis seçileceği (reisler kendi aralarında toplanarak) Heyet-i Merkeziye azaları arasından iki reis, hariçten bir katip, bir veznedar, bir evrak muhafızı ayıracakları, faaliyetlerden Hey'et-i Temsiliye ile hükümetin haberdar ederek faaliyete geçileceğine semtlerde kalan beş zat Heyeti idâre Reis ve üyeleri olarak vazifelerine devam edecekleri.

1-Seçimler yapıldı. Heyet-i merkeziyye ve Hey'eti idareler kuruldu.

2-Seçilen heyetler aldıkları tâlimâta göre teşkilatlandılar.

3-Hey'eti merkeziye kaza, nahiye ve köylerin teşkilatlarını ve cemiyetin bilumum navâkısını ve ihtiyaçlarını ve Hey'eti temsiliyye ile muhabereyi temin edecektir. Heyeti Merkeziye azalıklarına Çavuşlu'dan Abdullatif, Kayabaşı'ndan Arslan, Acemli'den Evliya, Divanlı'dan Hasan Nebil, Ekmekçi'den Sapsız Hacı, Nahırönü'nden Hatice Hocaoğlu Nuri, Acemli'den Köşger Ahmet, Restebaiye'den Başkatip Rıza, Bektutiye'den Baba Halil Oğlu Ahmet, Hatuniye'den

Medine Oğlu Abdullah avuş seçilmişlerdi. Müdafaai Hukuk cemiyeti için mühür yaptırılmasına karar verildi. Çuhadar H.Mehmet'in mühür yaptırdığı haberi verilince Kuruşcuoğlu Ali Paşa ve Karakız Oğlu Zeki ve iki arkadaş gönderilerek mühür celp edilmişse de evvelce bizimle temas halinde bulunan Belediye Reisi Hacı Bey ve arkadaşları, teşkil ettiğiniz cemiyet efradının orta halli insanlar olmaları, aranızda zengin kimsenin bulunmaması bolşevik cereyanı dolayısıyla tehlike karşısında bulduklarını zannederek acele olarak bir heyet teşkil eylediklerini haber verip Hoca Rafet ve Hüdai Tahsin'i gönderip teşkil ettiğimiz Heyeti tanımamak istemişlerse de, usulen ve intihapla yapılan bu teşekkülün itiraz götürür yeri olmadığını görünce birlikte çalışılması hususunu muvafık görerek Hatuniye Mahallesi'nde yapılan toplantıda belediye Reisi Hacı Bekir, Sıtkı, Rafet Hoca, Hüdayi Tahsin uhadar, Hacı Mehmet, Evkaf Memuru Evliya, Ziyai Zade Hacı Mehmet Hoca, Dedeoğlu Mehmet, Şişman oğlu, Arif Kocabaş, Hacı Naci, Nafia Mühendisi Abdullatif, Arslan Heyet-i Merkeziye azaları arasında yapılan vazife taksimlerinde Arslan reis-i evveli, Rafet Hoca ikinci reisliğe, Hacı Nuri Bey veznedarlığa, Tapu Memuru Faik katipliğe ayrılarak, faaliyete geçildi. Bu sırada Kozan da bulunan Fransız zabıtı Mösyö Tayyar da Maraş'a gelince Pınarbaşına giderek Fransızların Sivas'a doğru hareketlerini temine çalışıyordu. Mlhakat teşkilatına Vezir hoca, Mazman oğlu Mustafa, Fatmalı oğlu Derviş, Karakız oğlu Muhittin, Muharrem Bayazıt, Veli efendi oğlu Katip Hayri, Yenice Kalaya Abidin, Hacı Yüzbaşıoğlu Nhiye Müdürü Nuri, Okveli, immi mstearile, Zülkadiroğlu Süleyman Maraş'ın Şark köylerini teşkilatine memur edilmişlerdir.

Esareten dönen Zabitn da derhal teşkilata iştirak ediyordu. Ali Rıza Pişkin, Tevfik Karaküçük Pazarcık'a Muhacir Abdullah da Türkoğlu Mustafa avuş'a gönderildiler. 3 Kanuni evvel 919 Osmaniye'den gelen Eşraf da Maraş'tan ayrıldı. Mutasarrıf Ata Bey de mebus olduğu için Tahriyat Müdürü Cevdet Beyi vekil bırakıp Maraş'a ved etti. Fransızlar Bayrak Meselesi'ndeki muvaffakiyetsizliklerini haysiyet meselesi addederek Mösyö Andriya'nın avdetinden sonra Maraş'a çok kuvvet ve mühimmat getirmeye başladılar. Müdafaai Hukuk Cemiyeti de faaliyetlerini artırdı. Yolları kesmeye karar verdi. Gelecek kuvvetlerle muharebeyi kabul etmek mecburiyetini düşündü.

5 Kanuni evvel 919 tarihinde Ziyai Zade Hacı Mehmet Efendi Hoca'nın Belediye'de toplanan halka nasihat etmesi münasip görüldü. Ermeni, Yahudi, Türk olarak bilâ-istisnâ toplanan halka Hoca, vatandaş, kardeş olarak yaşadığımızı ve yaşamak mecburiyeti olduğunu, o mübarek hoca ikna kabiliyeti ile bunlara nasihat etmişti. Toplananlar hocaya teşekkür ederek dağılmışlarsa da, 24 saat sonra Taşnak Komitesi Reisi Misak, hocaya bir tehdit mektubu gönderdi. "Vakt ile Ermeniler tehcir edilirken mani' olmak için söz söylemeye lüzum görmediniz. Şimdi saf duran bazı kimseleri işfale çalışıyorsunuz, bu fikrinizden vazgeçiniz. İhtiyarlığınıza ve ilminize hürmetten sizi bu sefer bırakıyorum. Kendinize geliniz, yoksa hayatınız tehlikededir..." mealinde uzun bir tehdidi ihtivâ ediyordu.

Fransızlar Ceceli köyünü tamamen, Eloğlu'yu da kısmen yaktılar. Heyet gönderilip zarar, ziyan tesbit ve protesto yapıldı.

(21 Kanuni evvel 919, 6 Kanuni sani 920 tarihli protestolar Mösyö Abâdî'nin kitabından alınacaktır.) Sh. 26.

Islahiye'den büyük kuvvet geldiği haber verildi. Zafer Beyazıt, Muharrem Beyazıt ve Maraş'tan Rüstem Çavuş karşı gönderildi. Bababurnu'nda 8/9 Kanuni sani 920 de harp yapıldı. Düşman yedi maktul, 21 mecruh verdirilip 10 Kanuni sani 920 de Antep'e döndü. Bu harpte Fransızlar bozgun bir hale geldiklerinden Fransız kumandanı Mutasarrıf'a mürâcaat ederek muntazam Kuva-i Milliye kuvvetlerinin Islahiye'den gelmekte olan kuvvetlerini muhasara ettiklerini, imha edilmeden evvel kurtarılmasını rica eylediğini bir heyet göndererek Kuva-i Milliye geri alındı. Bu zafer üzerine halkın maneviyatı yükseldi.

Kılıç Ali Elbistan'a gelmiş, Pazarcık'a hareket edeceği Elbistan'dan bildirilmişti. Kozan'daki Fransız zâbiti, Norman Fırkası yetişirse Sivas'a daha salim bir yol olan Göksun ve Pınarbaşı üzerinden gitmek üzere tertibat aldığı ve Cebeli bereket Guvarnörü'nün Göksun ve Süleymanlı eşraflarına yardım için yazdığı telgrafi, Süleymanlı Topal İbrahim telgrafi alınca Elbistan'a getirip, mıntıka kumandanına vermişti. Kılıç Ali'nin Pazarcık'a yetişmesi üzerine eski polis arkadaşım Kasım Kozandağlı ile Pazarcığa gidildi. Antep'dende temas etmek üzere Mustafa nezninde bir zabıt gelmişti. Kılıç Ali işgal altındaki yerlerde teşkilat yapılmayacağını ve işgal altındaki yerlere silah da verilmeyeceğini ve verilecek silahları düşmanın alacağı tabii

olmasından kendisi işgal altında bulunmayan muhitte teşkilata memur olduğunu söyledi. (Kılıç Ali'nin bu sözü Antep Murahhasının tez arzusuna uygun olduğu için) bir heyeti merkeziye teşkil ettiklerini, muhabere ile iktifa ve başka hazırlıkları olmadığını ve hiçbir tertibat almadıklarını söyledi.

Maraş'a gelince şehrin 10 semte ayrıldığını, her semtte iki yüz nefere yakın kuvveti teslihi edildiğini ve mütemâdi faaliyetin artmakta olduğunu, günün birinde Maraş'ta bir harp başlarsa Fransızlarla harp edecek kadar kuvvetli olduğumuzu söyleyince Kılıç Ali ve Antep mümessili Mustafa inanmamışlardı. Kılıç Ali gününde toplanan kongre kararında 5 inci, 12 nci, 20 nci, 13 ncü, kolorduların faaliyet merkezleri Bozantı, Develi, Elbistan, Hıns-ı Mansur olarak kararlaştığını, Elbistan merkezine Yörük Selim'le kendisinin, Develi'ye Doğan ve Tufan'ın geldiklerini, Kolorduların millî teşkilatı ikmal etmek ve işgal altında bulunan yerlerin teşkilât harici kalmasının, silahların işgal kuvvetleri eline geçmesi tehlikesi bulunmasından ileri geldiğini, Maraş'ın silahlanmasının tasavvurun fevkinde mühim olduğundan esliha ve mühimmat için icap eden tedbirlerin alınacağını söyledi. Sivas'la muhaberenin te'mini için Maksutlu köyünden telgraf makinesi ile muhabere memuru Celal'in bulunduğunu, oradan muhabereyi temin edebilmekle beraber telgraf teline bağlamak suretiyle icabında telefonla da görüşülmesi hususunun temin edileceği, iâşe ve sâir hususların müzakere ve icabı yapıldığı ve yapılacağı ve müşkülata mahal bırakılmayacağı vaad edilerek, Maraş'a avdet edildi. Binbaşı Sami, Şam'dan gönderdiği raporda Ali Şefik "Özdemir'le" birleştiklerini faaliyetlerinin ilerlediğini yazıyordu. Bir hafta sonra Özdemir'in postası eski polis arkadaşım Hasan Kanıko getirmişti. Maraş Heyet-i Merkeziyesine ve kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazılmış olan yazılarda Suriye ahvali ve hareketi leh ve aleyhindeki cereyanları bildirmekte idi. Özdemir, muntazaman düşman hareketi hakkında Heyet-i Temsiliye'ye rapor vermekte devam etti.

O günlerde birçok Fransız memurları Maraş'a geldi. Halkı işgal etmek için belediye reisi ve müftüyü ziyaret ettiler. Fakirlere para tevzi etmek istediler. Cemiyet azaları düşmanın fazla asker getirmesinden telaşa düştüler. Artık bu teşkilattan vazgeçtik diyorlardı.

15 Kanuni evvel 919 tarihinde Mıntıka-i Şarkıye Kumandanlığı'na tayin edilen General Keret Maraş'a geldi.

Memleketin ileri gelenleri ile hükümet memurlarını karargaha çağırıp, memleketin himaye vazifesi uhdesine verildiği cihetle asâyişi bozanları ve kuvve-i işgaliye aleyhindeki hareketleri men edeceğini ve Pazarcık'taki Kılıç Ali avanelerini tutup hapis edeceği gibi sözler sarf etmiştir.

Rafet Hoca da, “Fransız medeniyetinden bahsediliyor, halbuki Fransız işgali üzerine enva-i türlü fenalıklar oluyor, Ermeniler teslim ediliyor, kadınlara, ihtiyarlara tecavüz vâki’ oluyor. Buna ne demeli?” Ferdası akşam Çukuroba Camii’ne bomba atıldı. 400 imzalı protesto 17 Kanuni evvel 919’da Mutasarrıflık vasıtasıyla General Keret’e verildi. Artık gerginlik baş göstermişti. Şu’bede ve jandarma dairesindeki silahlar alınarak düşman topluluklarına karşı aralarındaki irtibatı kesecek bir surette tertibat alındı. Silahlar en mühim nokta merkezlerine verildi. Pazarcık’tan Kılıç Ali Fransız kumandanını, makine başına çağırarak sansürü kaldırmasını, fazla kuvvet getirmemesini aksi taktirde yolların kapanacağını yazdı. Fransızları aşırı telaşa düşürdü.

28 Kanuni evvel 919 Ermeniler artık vahşiyane hareketlere cesaret ediyorlardı. Ahır Dağı’na oduna giden Çömezoğlu Mehmet, Hüseyin oğlu Mehmet isimli iki fakiri Kışla civarında şehit etmişlerdi.

30 Kanuni evvel 919’da mukabele etmek üzere Çuhadar Ali kendiliğinden Hıristiyan mezarlığı civarında iki Ermeni’yi öldürmüş, birini de yaralamıştı. Fransız kumandanı bir beyanname neşr ederek İslahiye’den gelen askerlere tecavüz edildiğini, bundan sonra taş atılırsa kurşunla, kurşun atılırsa topla, bir nefer ölürse, Maraş eşrafından iki kişi yerine idam edeceğini söylüyordu.

13 Kanuni sani 920 de Maraş’a gelmekte olan Fransız kuvveti artık Eloğlu istikametinden gelemiyor, Belpınar üzerinden geliyordu. Fransızların Maraş’a gelmek üzere Antep’ten çıkan bir kuvveti, Antep’li Boyunoğlu Memik takip ederek, Pazarcık’ta Yakup Hamdi çetelerinden Karayılan oğlu tarafından sıkıştırılmış, ağırlıklarını bırakarak kaçmaya muvaffak olmuşlardı. Antep yolu da Pazarcık çeteleri tarafından kapatılmıştı. Maraş’taki işgal kuvvetleri mahsur bir hale geldiklerinden 19 Kanuni sani 920 tarihinde düşman, Maraş’tan Pazarcık’a bir kuvvet çıkarmıştı.

Maraş'tan acele Kılıç Ali'ye vaziyet yazıldı. Düşmanın çıkardığı bin kişilik kuvvet Maraş altında bir manevra yaparak geri Maraş'a geldi. General Keret Maraş'ın müstahkem binalarını ve hakim noktalarını takviye etmeye başladı. Düşmanın bir hareket yapacağına şüphe yoktu. Düşman şehrin muhasara tertibatını noksansız yapıyordu. Kaleyı de işgal etmek istemişse de Evliya'nın himmetiyle muvaffak olamamışlardı.

20 Kanuni sani 920 de Fransız Generali Keret hükümeti işgal etmeye selahiyeti olduğunu, 40 bin mevcut askeri olduğundan muhalefet edilirse harekete geçeceğini ve mesuliyetin muhalefet edenlere ait olduğunu Mutasarrıflığa bildirmişti. Keyfiyet Sivas'a yazıldı. Alınan cevapta; "Vaziyeti iyi idare etmek lazımdır. Harp vukuunda tehlike vardır. Kuvvet ve mühimmat yetiştirilmesine imkan yoktur. Ona göre tertibat alınması hususuna dikkat ve itina edilmesi..." emir ediliyordu. Tabii bu emre riayet edilecekti.

20 Kanuni sani 920 tarihinde yazdığı tezkerede Mutasarrıf Vekili ile büyük memurlarını, halkın ileri gelenlerini 21 Kanuni sani 920 Çarşamba günü karargaha istemişti. Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia Mühendisi Abdüllatif, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıdkı, Müftü Hacı Mehmet, Hoca Rafet, Hoca Hafız Ali, Dedeoğlu Mehmet, Şişmanoğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Beyazıtöğlu Mehmet, Polis Komiseri Cemil karargaha çağırıldılar. Vaziyet Pazarcık'a ve Sivas'a haber verildi. Sivas eski fikrinde ısrar eylediği gibi fazlasıyla da Elbistan ve Göksun'daki kumandanlara Elbustan-Göksun yolunun kapanması, Elbustan'a doğru düşmanın hareketine mani olacak tedbirlerin alınması için emir verildiğini bilahare öğrendik. General Keret davetlileri öğleye kadar bekletti. Kılıç Ali'nin kendisini tehdit ettiğini Kuva-i Milliye'nin yolları keserek alenen ilan-ı harbe istizar etmeleri Fransız hükümetine karşı gelmek olduğundan, bunun da Maraş'tan idare edildiği anlaşılmakta olmasından, mesuliyetin Maraşlılara ait olması icap edegeldiği; "Berâtinizi isterseniz Pazarcık için ayırdığım kuvvetle giderek, Pazarcık kuvvetlerini dağıtırsınız" demişti. Rafet Hoca "Kuvvet göndermezden evvel bir zabıt ver, beraber gidelim. Vaziyeti görüp size haber getirelim, ona göre tertibatını alabilirsin" cevabını verince "Öldürülecek zabıtım yoktur" mukabelesinde bulundu. Bunların bir kısmını ayırıp bir odaya hapsedip nöbetçi bıraktı.

Diğerlerini kuvve-i işgaliyeye itaat etmeleri için halka nasihat vermelerini emir ederek salıvermişti. Karargahta tevkif edilen Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia Mühendisi Abdullatif, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Kocabaş Hacı Naci, Şişman Arif idiler. Kendilerine müsaade edilenlerden Rafet hoca, “Arkadaşlarımızı soranlara ne diyeceğiz. Onlara da müsaade edin birlikte gidelim. Yapılacak nasihat daha tesirli olabilir. Bunlara müsaade edilmeyecekse bizler de kalalım.” Sözüne, “Biraz sonra onlar da gelirler” cevabını vermişti. Bunlar karargahtan çıkınca kıtaatın harp tertibatı aldıklarını, yollara asker konmuş, harbe hazırlandıklarını öğrenmişlerdir. Hükümette Sivas’tan gelen şifreyi hal ederek kati surette harbe meydan verilmemesi ve heyet hakkında bir malumat beklerken Bayazıt oğlu Mehmet ve arkadaşlarının tevkif edildiğini kendilerinin müşkülata geldiklerini söylemesi üzerine etrafına halk toplanarak “Haydin Kışlaya gidelim, Heyet-i kurtaralım” diyerek yürüdüklerini haber verildi, yetişerek durduruldu. “Kışlaya gidiyoruz, Heyet-i kurtaracağız” diyorlardı. Geri çevrilerek evvelce verilen emir dairesinde; “Silahsızlar evlerine, silahlılar silah başında verilecek emri bekleyiniz” denilerek dağıtılmışlardı. Çok geçmedi hükümete gelmekte olan Jandarma, Terzi Ziron’un evinin karşısındaki Fransızların oturduğu evden atılan kurşunla şehit oldu. Hükümet caddesinde gezmek imkanı kalmamış, köşe başında bir çocukta şehit oldu. Düşman oradan gördüğü her karartıya ateş ediyordu. Birkaç adam yaralandı. Mağaralı tarafındaki Fransız devriye efradının imha edilerek silahlarının alındığının devriye memuru Remzi haber verdi. Şimdi hükümet civarında mahalli hadiseye giderken, o semtin gurup kumandanı Muallim Bekir Özdemir tesadüf ettim. “Siz buraya niye geldiniz, geri dönünüz” diyordu. “Devriye efradını vuranları, silahları alanları görmek istedim.” “Emirsiz harekete geçilmesi doğru değildir. Burada silah patladı. Etrafta Ermeni evleri vardır. Burada durmanız doğru değildir. Hadiseyi öğrenir, size haber veririm” dedi. Yanında müsalleh kuvvetler vardı, harekete geçmişti. Arkbaşı’nda Kışla’ya karşı ateş başladı. Mağaralı da Fransız devriyesinin vurulması üzerine Acemli Mahallesi’nde de hareket başladı. Fransızlar şehre top ve makineli tüfek ateşi yaparak, tethiş hareketi yaptıkları gibi Ahır Dağı’nda 20.000 kuvvetimiz vardır. Harekete geçecek diye

beyannameleri sokaklara yapıştırdığımızdan, odundan dönenleri çete zannederek topları Ahır Dağı'na çevirdiler, bombardıman ediyorlardı.

Fransızların Hükümet Caddesi'ne ateş etmelerinden evlerine gidemeyen Sıhhiye Müdürü Murat, Doktor Hilmi, Emir Mahmut Zade Sırrı ve daha birçok memurlar hükümetin garp tarafındaki duvarından inerek Muallim Hayrullah Efendi'nin evine iltica etmişlerdi. Faik'le biz de oraya gitmiştik. Top sesleri devam ediyor, çarşı ve sokaklarda tevkif başladı. Kaltakçı Halil, Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Hacı Ali'nin şehit edildikleri haberi verildi. Harbin birinci günü Pazarcık'tan gelmekte olan ulemadan Ediklioğlu Mustafa da Kapiçam'da şehit edildi.

Sivas'tan emir talimat istemiştım posta geldi. Mahmut Beyle şifre halledildi. "Harbe meydan verilmemesi, sükunetin muhafazası, sükunetin tercihi muvafıktır." Düşman harbe başlamışdı. Teslim olduğumuz takdirde yüzlerce insan tevkif edilecekti. Harbi kabul etmek daha doğru idi. Harp emrini semtlere göndermek için postaların cesaretleri kırılmıştı. Emir kumanda da dinleyen yoktu. Herkes şaşırılmıştı.

Fransızların tedhiş harekâtı halkı korkutmuşdu. Hapislerin firarlarında Jandarmanın açtıkları ateşler de düşmanı ürküttü. Düşmanın taarruza geçmesine sebep oldu. Akşam üzeri Kayabaşı'na gitmek üzere arkadaşım Faik'le Keşifli Camii'ne kadar gittik. Yahya Hoca ile birleşerek cephe vaziyetlerini gözden geçirdik. Kayabaşı bir harp sahnesi olmuş, geçmek imkanı yoktu. Düşman harekete geçmez Kayabaşı'lılar da cephe tutmuşlardı. Abarabaşı Kilisesi, Araplar Kozu, Kışla arasındaki düşman irtibatını kesmişler düşman hareketini durdurmuşlardı. Karşılıklı silah sesleri devam ediyordu. Sokaktan geçen köpeğe bile ateş ediliyordu. Hükümete geri dönmek üzere Uzunoluk'a gelince oradan geçen Fransız kıtaatının ateş açması üzerine ceza hakimi Cemil vuruldu. Ben dereye atılarak siper aldım Faik geriye atılarak Baba Halil'lerin kapısı altına iltica etti. Birleşmemize imkan bulunamadı. Bir müddet sonra hükümete döndük. O gece Abarabaşı Kilisesi'nin arkasında müsteciren oturan İdadi Mektebi Ulema-i diniye Muallimi Hafız Veliddin'in evine giren Ermeniler onu feci surette şehit etmişlerdi. Merhumun şahadeti çok tesir uyandırdı. Demek Ermeniler fırsat bulurlarsa katliam edeceklerine şüphe bırakmıyorlardı. Halk artık teslim olurlarsa öldürüleceklerine

inanmıştı. Geceyi hükümette Yüzbaşı Mahmut ve Mülazım Ahmet Hilmi ile geçirdik. Sabahleyin erkenden Arkbaşı'ndaki kuvvetleri görmek üzere gittim. Kışlanın etrafında üstünde tahkimat yapılıyordu. Orada bulunan Sarı Katip Hasan, Çuhadar Ali'ye herhalde karşı tepeye kurşun yetiştir bakalım kim daha isabetli ateş edecek diyerek ateş yapıldı. Çok isabetli ateş dolayısıyla düşman kuvvetleri Kışlaya sığındı. Arkbaşı'nda mazgallar açılarak, siperlere kuvvetler yerleştirilerek hükümete döndüğümde kışladan 22 Kanuni sani 920 tarih Mutasarrıf Vekili Cevdet, Belediye Reisi Sıtkı, Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı imzalı yazı geldi. "Ey ahali yaptığınız hareketle memleketi mahv ve harap edeceksiniz, Allah'ını seven, Peygamber'ini seven bu kanlı faciaya nihayet versin. Bu beyannamenin üzerine ahali, silahını terk ederek yerlerinde rahat ve sakin otursunlar, iş ve güçlerine baksınlar. Şayet bir daha bir taraftan silah atılacak olursa memleketi harap ettirirsiniz, aman kardaşlar malınıza, canınıza acıyınız, sözümüze itimat ediniz, söz anlamayanlara, anlayanlar anlatsın, size silah atılsa bile mukabele etmeyiniz, bu ilanı jandarmalarla, dellallarla herkeze ilan ediniz. Menafi-i memleket bunu icap ettirir" diyordu.

Fransızlar garp'te hakim noktada Mercimek Tepede de tahkimat yapmakta idi. Harp başlarsa Mercimek Tepe, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Yedek Subay Muhacir Abdullah tarafından tutulacaktı. Fransızlar daha evvel harekete geçtiklerinden Mercimek Tepe'yi işgal etmişlerse de Mustafa Çavuş kuvvetleri baskın yaparak bir iki saat devam eden muharebeden sonra Fransızlar Mercimek Tepe'den çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Kışladan yapılan müthiş topçu ateşine rağmen Mercimek Tepe'yi Mustafa Çavuş kuvvetleri işgal etmesi ve Arkbaşı'ndan şiddetli Kışlaya karşı ateş açılması, Fransızları telaşa düşürmüş, Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'i göndermeye mecbur etmişti. Cevdet Bey, beyaz bayrak elinde hükümete geldi, karşıladık. Yüzbaşı Mahmut'a;

-Beyaz bayrak çek her tarafa postalar çıkar, teslim olacağız emrini verdi. Mahmut;

-“Postaları vururlar, halk teslim olmaz” deyince “sizi idam ederler, vazifenizi yapmalısınız” diyordu. Mahmut ise;

-Bulurlarsa idam etsinler” dedi. Ben ileri vardım.

-“Teslim olursak binlerce insan tevkif edilir, binlerce şehidimiz vardır, teslim olamayız” deyince

-“Siz kim oluyorsunuz, sizi tanımıyorum” dedi. “Teslim bayrağı çekilmesi hususunda ısrar ediyorlar. Ben idamla tehdit ediliyorum, ben gideceğim” dedi.

Tahrirat Müdürü, Sivas’la hariçteki kuvvetleri idare etmek üzere Yüzbaşı Mahmut vazifelendirildi. Kendisine itimat edilmesini Fransızların top ve makineli tüfeklerle şehri bombarduman eylediklerinden bir çok kimselerin şehit oldukları Müdafaa-i Hukuk üyelerinin tevkif edildiği harp bütün şiddeti ile devam eylediğinden acele top ve makineli tüfek ile harbi idare edecek bir kumandanın gönderilmesi...” hususunda Sivas’a telgraf gönderdi.

Mahmut Bey hareket edecekti. Tahrirat Müdürü geldi “Gidemezsiniz” dedi. Mahmut Bey’i sıkıştırdı. Mahmut kati olarak gideceğini söyleyince Tahrirat Müdürü (Mutasarrıf Vekili)

-“Ben de giderim” dedi. Ben rica ettim.

-“Telaşa lüzum yoktur, neticesinin hayır olduğu, Fransızların tecavüz etmemeleri ile sabittir. Sivas’a Fransızların şehri top ve makineli tüfekte ateşe tuttuklarını ve yangınlar zuhur ettiğine dair lütfen telgraf yazınız. Zatinızdan çok istifade edeceğiz” dedim. Cevap vermedi.

Mahmut hareket etti. Mutasarrıf Vekili de eşyasını toplayarak hayvanlara yükletip hareket etmek üzere olduğu haberi verildi. Bırakılmaması emri verildi. Eşyalarını Kayserili oğlu Nuri’nin hanesine yıktırdım. Bu defa harp raporunu yazdı. Mutasarrıf Vekilinin hareketi, Yüzbaşı Mahmut’un ayrılması, halkın soğuk davranmasına sebep oldu.

Teşkilatımızın, bidayetinden beri çok büyük yardımları görülen ve cemiyet müessirlerinden Ziyâî Zade Hacı Mehmet Efendi Hoca’nın yardımlarına lüzum gördüğümü, başıma toplananlardan Kayserili oğlu Nuri, Dikeç oğlu Cemil, Mal Müdürü Yakup oğlu Şakir ve diğer arkadaşlara “Bu gece Dayızade Hoca’nın evinde bir harp tertibatı yapacağız, her iki saatte bir gelerek semtlerden rapor getireceksiniz, cevap yazacağız. Böylece Hoca Efendinin itimadını kazanırsak halka nasihat vermesini teklif ederiz.” Kararını verdik.

Ziyâî Zade (Dayızade) Hacı Mehmet Efendi’nin hanesine giderek bu akşam Harp hareketini; “Müsaade ederseniz burada yapacağım, tabî

bizi reddetmez, misafir edersiniz” dedim. Kabul buyurdular. İki saat ara ile gelen raporlar okundu. Cevaplar yazıldı. Sabaha kadar böyle devam edildi. Oğlu Hoca Ziya Emin ve damadı Cemil okuyup dua ediyorlardı. Küçük oğlu Ahmet Pakdil de gelen postalarla meşgul oluyordu. Annesi ise telaş ediyordu.

Sabah namazı Hoca Efendi halkı mescide topladı. Bir va’z ve nasihat etti. Maraş’ın kurtulacağına katiyyen şüphe edilmemesi hususunda ısrar etti. “Maraş kurtulacaktır. Bunda Allah’ın ilhamı ve yardımı vardır. Emin olun Maraş kurtulacaktır. Hepimiz silaha sarılalım. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Arslan’ın kafasından doğan bir şey değil, Allah’ın büyük yardımındır. Birlikte harp edelim” dedi. kerametini izhar etti.

O’nun verdiği emirler, gösterdiği gayretler “Allah’ın ilhamıdır” demesi üzerine halk, hizmete koştu.

Hükümet, harbi ve Kuva-i Milliye taraftarlarını kabul etmediğinden, hükümeti bî-taraf bırakmak mecburiyeti karşısında olduğumuzdan evvela bir karargah, sonra semtlere harp emrini götürecektir postalara lüzum olduğunu söyledim. Sarikatıpzade Hasan Efendi

-“Bizim hanemizden daha münasip karargah mı olur, istirahat edersiniz hizmetinizde bulunuruz” dediler.

Sarikatib’in hânesinin alt katı karargah ittihaz edildi, postalar tertip edildi. Umum semtlere ve mülhakate şu harp emri verildi.

“Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah’ın inayeti, Peygamberimizin ruhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir ferdimiz kalmayınca kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, tevkif Allah’tan” 23 Kanun-i-sani 920.

Cuma günü harp resmen ilan edildi; semt şubelerine bu harp emri gönderildi, irtibat tesis edildi. Mutasarrıf vekilinin Sivas’a yazdığı telgraf İstanbul’a aksettiğinden 24 Kanun-i-sani 920 Dahiliyye Nezareti Maraş’ta Fransızların top ve makinalı tüfeklerle şehri ateş altına aldıklarından, bu cihetin tetkiki ile acele bildirilmesi için Dahiliyye Nâzırı namına “Kaşif” imzalı telgraf geldi.

Kayabaşı Mahallesi halkı harbin ikinci, üçüncü günlerinde Fransızların taarruzları karşısında Eczacı Lütfi’nin hanesi ve Kaşifli Camii gibi istinat mahallelerinden müdafaa ediyorlardı. Abarabaşı

Kilisesi'ne yanaşık Ermeni evlerindeki düşman kuvvetlerinin Kışla ile birleşerek taarruza geçmek üzere oldukları, yaylım ateşi yapmalarından anlaşılıyordu. Ermeni evlerini yakarak, kilisede düşman kuvvetlerini mahsur bırakmak ve Kışladaki kuvvetlerin birleşmemesini, temin için harp planımızda, icabinde İslam evlerinin yakılması kararlaştırılmıştı. 24 Kanun-i-sani 920 de müşkül vaziyete düşen Kayabaşılılar'dan Karakız oğlu Muhittin ve kardeşi şehit Zeki, bir teneke gaz yağı dökerek bütün mobilya ve eşyalarıyla birlikte iki hanelerine ilk ateşi vermişlerdi. Bitişik Ermeni evlerine ve Müslüman evlerine de sirayet etti. Düşman kuvvetleri mahsur kaldı. Birleşmelerine mani olundu.

Acemli semtinde de Evliya kuvvetlerinin yaptığı taarruz da ilerliyordu.

Harbin üçüncü günü Bertiz Kuvvetleri Muharrem ve Zafer'in kumandasında cepheye girmiş Kışla ve General Keret'in karargahı olan Amerika Kolejleri üzerinde çok tesirli harp yapmaya başlamıştı. Verilen harp emri üzerine dahilde de düşman topluluklarına karşı cephele tutulmuş; her tarafta harp, şiddetle başlamıştı. Harbin üçüncü günü Maraş altına gelen bir düşman nakliye kolu, Şark Cephesindeki kuvvetlerin taarruzları karşısında kaldı. Zülkadir oğlu Süleyman Bey'in çeteleriyle yaptıkları müsademedede on iki esir, bir kaçta maktul verdiklerini eşya ve hayvanlarını bırakarak dağıldıklarını aldığımız rapordan öğreniyorduk. O günlerde Deliklitaş, Alaman Çiftlik Binası'na taarruz ederek binayı yakmışlarsa da, Peynirdere'li Hacı şehit oldu. Harp emri üzerine dahilde herkes evvelce kendilerine verilen mevzilere girmişti. Kışla ile Abarabaşı Kilisesi'ndeki kuvvetlerin birleşmek üzere taarruza geçtikleri haberi üzerine, derhal çok mühim olan ve isnat noktası olan Kaşifi Camii şerifini düşürmemek için iki ateş arasında çok büyük fedakarlıkla sebat eden Yahya Hoca kuvvetleri, merkezden gönderilen kuvvetlerle takviye edildi.

Düşmanın iki taraftan taarruzu dolayısıyla 24 saatte bir Kaşifi Camii'ni yeni kuvvetlerle takviye etmek mecburiyeti vardı. Düşman tedhiş hareketına devam ediyor, postaların hareketına mani oluyordu. Buna karşı evvelce yapılan planlar dairesinde bitişik evlerden mestur yollar açıldı. Her tarafa harp emirlerini, cephane ve kuvvet göndermek imkanı bulundu.

Artık yekvücut bir cephe halinde harekete geçilmişti. Yüzbaşı Mahmut Bey'in Maksutlu köyündeki telgraf makinesi ile Sivas'a yazdığımız raporu vermişti. Aldığı cevabı gönderdi. Sivas top ve makineli tüfekli bölüklerin hareket eylediğini bildiriyordu. Hemen haberi, telgrafın suretini semtlere bildirdim. Halkın cesareti arttı.

Teşkilata başladığımızda Kışla, Abarabaşı Kilisesi, Katolik Kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri Fransızların işgalinde olduğundan, bunların irtibatını keserek, birer birer imha etmek ve düşman kuvvetlerinin birleşmemesini, taarruza geçmemelerini temin maksadıyla aralarındaki evleri yakmak harp planımızdandı. Harbin 4. günü Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin taarruzundan ümitsizliğe düşen Ermeni Seferoğlu Avadis, Evliya'dan intikam almak, İslam evlerini de yakmak üzere kendi evini ateşe vermiş, Evliya'nın evine de sirayet ederek civar İslam evlerinin de yanmasında bu yangınlar İslam ve Hıristiyanlar üzerinde çok büyük korku ve tesir ika etti. Artık iki tarafta kuvvetlerinin fevkinde fedakârlıklar gösterildiğinden, yanan evlerin civar mahallelerle sirayeti dolayısıyla, şehrin her iki tarafı da aydınlanmış Kılıç Ali Maraş'a yaklaştığı sırada Abarabaşı civarındaki Ermeni evleri, Acemli Mahallesi'ndeki büyük yangınlar, Kışla önündeki evler, Pınarbaşı'ndaki İslam evleri, Kuytul Mahallesi'ndeki Alaca Hanik'in evi Medine oğlu Abdullah Çavuş yakmıştı. Bu büyük yangınlar dolayısıyla Maraş şehri bir yanardağ manzarası almıştı.

Harbin beşinci-altıncı günü, Divanlı kuvvetleri, Şeyhadil'deki Karakolu düşman işgal eylediğinden, taarruz ederek karakol sukut etti. Civar hanlara karşı cephe aldıkları, gelen raporla bildiriliyordu. Arkbaşı'ndaki Kışlaya karşı bir takım isimlerle açılmış mazgallar ve kuvvetlerin fedakarlığıyla Fransızlar, dışarı çıkamayacak suretle mahsur kaldıkları gibi, devamlı surette ateş ve harp ediliyordu.

Harbin dördüncü günü Yenicekale Müdürü Nuri ve Müfreze kumandanı Zeynel Abidin idaresinde 260 nefer Yenicekale kuvvetleri geldi. Bertiz kuvvetleriyle birlikte Kışla ve General Keret Karargahı'na taarruz eylemeleri ve Cancık mağarasına yerleşmeleri emri verildi.

Kılıç Ali harbin beşinci günü Maraş'ın şarkında, yarım saat mesafede Arapkirli Çiftliğini karargah yaptı. Bir beyanname neşretti. Kılıç Ali, "memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için geldim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti, yardımı

bizimle beraberdir” diyordu. Kılıç Ali, 400 kadar mevcudu olduğunu raporunda bildiriyordu. Evliya kuvvetleri harbin beşinci günü Kale'nin etrafındaki evleri ve Kalealtı Kilisesi'ne taarruz ediyordu.

Şekerdere karakolunda düşman Ermeni evlerinden açılan ateş, harekate mani oluyordu. Evliya kuvvetlerindeki Göllülü Yusuf Çavuş, Kilis'li Mansur ve arkadaşları, karakoldaki düşmana hücum ederek, çetelerden dört kişi yaralandı. Berber Ali ile bir arkadaşı şehit oldular.

Harbin altıncı günü Kalealtı'nda Ermeni evleri yakıldı. Kilise süküt etti. Düşman imha edildi. Burada yangınlar başladı. Evliya kuvvetlerinin kumandanlarından Göllü Yusuf Çavuş, Mansur Yazıcıoğlu ve Celil oğlu Ziya, Hüdayioğlu Derviş ve Ahmet Çavuş ve Evliya, Hüseyin oğlu Mustafa harekete geçerek harbin altıncı günü Şekerdere Kilisesi de düşürüldü ve yakıldı. Harbin altıncı günü Kılıç Ali şehrin şark ve şarkî cenubu semtlerindeki Zulkadir oğlu Süleyman Bey ile birleşerek harekete geçmişti. Atmalı Aşireti'nden Yakup Hamdi (Paşa) de Kılıç Ali kuvvetlerine iltihak etmişti.

Kılıç Ali karargahını şehrin daha yakınındaki Haznedarlı'ya getirdi. Kılıç Ali şark cephesinin hareket planlarını, düşman kuvvetlerine karşı açılacak mevziler ve düşman topluluklarına karşı açılacak siperlerin grup kumandanlarıyla birleştirerek harekate devam edilmesi kararlaştırıldı. Kışla'dan Şeyhadil'e inen cadde “Şark Cephesi” olarak Kılıç Ali'nin idaresine verilmişti. Düşman topluluklarının buldukları yerler ve plan gönderilmişti.

Genç çocukların posta işlerinde büyük yararlıkları görülüyordu. Harbin altıncı günü Pazarcık Jandarma Yüzbaşısı Ramazan ve Ahmet Çavuş Kayabaşı'na gelmiş, oradaki mücahitlerle teşrik-i mesâi etmişti. Harbin altıncı günü Elbistan Jandarma Kumandanı Ahmet Muhtar Nakipoğlu, Muin, Sinan oğlu Hamit, Muhasebe-i Hususiye Memuru Topal Salih ve tapu memuru Maraş'lı Kazancı oğlu Sait Elbistan'ın Güblüce Köyünden Tahir kumandalarında gelen kuvvetlerle, Maraş sokak muhaberesine iştirak ettiler. Göksun'dan Binbaşı Hasan, Yedek Subay Bayram kuvvetleri ile gelerek Cancık Mağarası'na yerleştiler. Süleymanlı'dan Şube Reisi Binbaşı Cemil, Yedeksubay Sadi, Seçme Er Hacı Maksut oğlu İbrahim, Hacı Aslanoğlu Ali Ruhi kuvvetleri de geldi. Cancık cephesine yerleşti.

Harbin yedinci günü Yüzbaşı Kamil Sivas'tan geldi. Şehre girmede. Diğer kumandanlarla Cancık Mağarası'nı karargâh yaptı. Sivas'tan getirdiği cebel topunu kullanan Tarsus'lu Ahmet Çavuş ve Bahri Çavuş ve İzmir'li bir neferdi. Maraş'lı topçularla takviye edilerek Garp Cephesinde top harekete geçti. Sivas'tan gelen Makineli Tüfek Zabiti Ahmet Hamdi, Nahirönü'nde gelecek düşmana karşı tertip edilerek yerleştirildi. (Topun mermileri çürük olduğundan layıkile istifade edilmiyordu.)

Harbin 7. günü İslahiye'den gelen düşman kuvvetleri Karaçay mevkiinde yapılan harpte 17'si imha, gerisi esir edildi. Benli Ali bu harpte şehit oldu. Evliya kuvvetleri Zimyan Mahallesi'ndeki Ermeni evlerini ve kiliseyi yaktı.

Düşman ardi arkası kesilmeden tedhiş hareketi ve şehri bombardıman ediyordu. Kışla Abarabaşı, Amerikan Kolejleri ve şehir içinde birkaç kilise kalmıştı. İstanbul'a yazılan raporlarda Fransızların yakıp yıktıklarını, düşmanı iğfal ederek kuvvet getirmemesini temin maksadına binaen, düşmanı gafil avlamak hususundaki gayemiz Sivas'ta Atatürk'ü bile inandırmıştık. O da "Maraş'ta katliam vardır" diye her tarafa ilan ediyordu.

Harbin 7. günü Hırlakyan Avadis'ten Zülkadir oğlu Süleyman beye bir tehdit mektubu gelmişti.

Mıllış Nuri Yusuf Hacı Köyü'nden Kahya Hasan oğlu Durdu, Hırlakyan Avadis'in evine ateş vurmuşlar, bu ateş Kuyucak Mahallesi'nin tamamen yanmasına sebep oldu. Yangından kaçan düşman kuvvetleri ve Ermeniler Kümbet Eytamhanesi'ne ve Kilisesi'ne iltica ettiler. Evliya kuvvetleri o gün Kanlıdere'deki yolun üstündeki evleri yaktı. Kaçanları imha etti.

Harbin 8. günü Zimyan Kilisesi hareketi Kalealtı Kilisesi'nin civarındaki evlerde kalan mukabele görmediklerinden firar ettikleri, yalnız tavanda bekçi bir Ermeni gördüklerinden imha edildi. Evliya kuvvetleri o gün Abarabaşı Kuyumcu Sokağı'ndaki Ermeni evlerini kısmen, kalenin şarkından giden yolun şarkındaki evleri tamamen, Şekerdere'deki evler ve Kilise ile Zimyan Mahallesi'ndeki evler kamilen yakılmıştır. Evliya kuvvetleri harbin 8. günü yine Kulağıkurtlu Mahallesi hareketına başladı. Mahalledeki Ermeniler imha edildi.

Evvelce Kalealtı Kilisesi civarında şehit edilen Jandarmanın silahı orada bulundu, silah alındı. Ermeniler imha edildiler.

9. günü Maraş altına büyük bir düşman kuvveti geldiği haberi verildi. Bu kuvveti görmek üzere karargâhın arkasında yüksek bir yere çıkmıştık. Düşmanın yaptığı ateşte postamız Hüseyin yaralandı. Hanesine nakledildi. Düşman orasını da topa tuttu. Hüseyin'in evinin avlusuna iki mermi düştü. Allah esirgedi. Ufacık hanesinin bacasına isabet etseydi yaralı da, bizimde gittiğimiz gündü. Kuva-i Milliye Hastanesi'nde Doktor Haldun Bey'in himmetleriyle alçıya kondu. Bacağı kesilmekten kurtarıldı. Tabu Baş Kâtibi (şimdi emekli olan) Hüseyin (Aksadır) Elbustan ve Süleymanlı kuvvetleri şehre girdiklerinde, Elbustanlı Muin Ağa Kâşifli Camiinde iki gece, Sinan Hamit, iki gece Salih Kazancı ile Sait de Çarşı Karakolu'nda vazife yapıyorlardı. Süleymanlı kuvvetleri Evliya Kuvvetlerine iltihak etti. Maraş tabii olarak, iki cephe halini almıştı. Şark Cephesi Kılıç Ali idaresine girmişti. Gelecek düşman kuvvetine karşı ihtiyatta bulunan General Keret'in Karargâhı ile Kışla üzerinde mühim vazifeleri olan Bertiz ve Yenice kale kuvvetlerini kendi cephesine aldı. Bir kısmını da Bertiz kuvvetleri kumandanı olarak Elbustan'dan gelen Eczacı Lütfi ve Kadioğulları'nın evine sevk etmişti. Pazarcık, garp cephesinden aldığı Bertiz ve Yenice kale Kuvvetleriyle iş göremiyordu. O günlerde Kılıç Ali Evliya'nın arkası arkasına kiliseleri düşürdüğünü görünce, gayrete geldi. Fransız topluluklarının bulunduğu Kümbet Kilisesi'ne ve Burgurcuoğlu'nun evine taarruz ediyorlardı. Bir çok şehit verdikleri halde muaffak olamıyorlardı.

Harbin 9. gününde Evliya kuvvetleri Bahtiyar Yokuşu civarındaki Dikiş Yurduna taarruz etti. Yurt sükût etti. Kırkı kadın olarak 400 den fazla düşman kuvveti firarla Katolik Kilisesi'ne giderken yolda imha edilmiştir. Nahrönü'ndeki Makineli Tüfek Kumandanı her tarafa ateş püskürüyor halkın maneviyatını yükseltiyordu. Düşman Hatuniye cihetinden harekete geçiyor, o civarda yangınlar çıkarıyordu. Ermeni Mektebindeki kuvvetle birleşerek Protestan Kilisesi ve civarındaki kuvvetler birleşip Kümbet Kilisesi ve Eytamhane'sine kadar irtibat temin etmeye çalıştıkları anlaşılıyordu.

Diğer taraftan yukarı Bedesten'e geçerek Tuz Hanına Kırklar Kilisesi'ndeki kuvvetleri birleştirdiği, oradan Şeyhadil'e doğru sarktıkları, oradan da Arasa'ya doğru ilerledikleri, Aşağı Bedesten'i

işgâl ederek Taşhan'daki kuvvetleriyle birleştikleri, bu suretle harbin şiddetlendiği ve çarşılarda yangınlar başladığı görüldü. Hatuniye Mahallesi'nde Medine oğlu Abdullah Çavuş'un Katolik Kilisesi'ni yakmak için çalışması ve şehit olması, düşmanın oradaki taarruzuna karşı kuvvetin zayıf olması Şıh Mahallesi'ni tehdit eyledikleri malûmdu.

Onuncu günü harp devam ediyor Kümbet Kilisesi hareketında Eşbah Mehmet ve bir takım mücahitler şehit oldu. Bundan halkın çok müteessir oldukları alınan raporlardan tebarüz ettiriliyordu. Harbin 10. günü Evliya kuvvetleri Tekke Kilisesi'ni muhasara etti. Kilisenin içindeki düşman imha edildi. Kilise yakıldı. Kılıç Ali şehre girip hareketi bizzat idare etmemesi ve düşman topluluklarına karşı cephe tutmaması ve etrafına toplananlar dükkan, mağaza ve hanları yağma etmeleri Kılıç Ali cephesinin muvaffakiyetsizliğine Şark Cephesindeki düşman kuvvetlerinin yer yer taarruza geçmelerine sebebiyet veriyordu.

Evliya kuvvetlerini idare eden Göllülü Yusuf Çavuş Tekke Kilisesi ve Sukutile şahadeti muhitte çok fena tesir uyandırdı. Fransızların İskenderun'dan çıkacak Norman Fırkası'nın yetişmesi yakın olduğundan bir an evvel Katolik, Kümbet kiliseleri ve Eytamhane ve sair düşman topluluklarına karşı kati taarruz edilmesi lüzumu emr-i yevmide yazdığımdan Kılıç Ali maneviyatını artırmak için topun Şark Cephesine gönderilmesini ve çetelerin çapulculuğundan şikayet ediyordu ve bunlara karşı bilâ-merhamet cezalandırılmaları ve bu husus tamim edildi. Antep yollarının muhafazasına memur çetelerin, Kapıçamı terk eylemelerinden Fransız kuvveti Maraş'a doğru geldi Maraş'a girmeye muvaffak olamadı.

Bunlarla Göynüklü Uzun Yusuf kuvvetleri harp ederek düşman kuvvetlerini takip ettiler. İslahiye'ye doğru çekildiklerinden Eloğlu'nda yapılan harpte Uzun Yusuf ve birkaç Eloğlu'ndan şehit oldular. Düşman İslahiye'ye gitmeye muvaffak oldu.

Harbin on birinci günü Tuzhanı ve civarını Kuva-i Milliye kuvvetlerimiz tehdit ve tazyik etmelerinden Fransız ve Ermeniler Tuzhanı'ndaki kasaları soyarak Bedesten'e çekildikleri o civardaki efradın bazıları fedakarlık yaparak Bedesten'i yakmaya muvaffak olduklarından düşman Katolik Kilisesine Belediye dairesine çekildi.

Bir Şubat 920 harbin on ikinci günü Aşağı Bedesten'e çekilen düşman, Taşhan'daki kuvvetle birleşti. Mevlevihane ve Üdürgücü Camii şerifini, Belediye dairesini yakarak yaptıkları hareketi durdurmak için kuvvetlerimiz harekete geçti. Kırklar Kilisesi'ni yaktılar ve düşman Arasa'ya doğru atarak Şihmand Hanı'na kadar ilerledi. Bu hanı da düşmandan geri alındı. Yılkırkan Hanın da düşmanla harp edildi. Bu han da yakıldı. Arasa Hanı'nın garbı düşmandan temizlendi. Aşağı Bedesten ve Taşhan'a taarruz edildi. Bunlarda sükut etti. Evliya cephesi kuvvetleri çarşıya ve Bedesten'e dayandı. Garp cephesinde yapılacak bir hareket yoktu. Şark cephesine karşı tertibat alınmakta idi. Evliya kuvvetleri çarşı ve bedestendeki düşman kuvvetlerine karşı hazırlık yapıyorlardı.

2 Şubat 920 tarihinde kahramanca harp eden Şih Mahallesi iki ateş arasında kalmış, yardım istiyordu. Katolik ve Protestan Kiliselerindeki kuvvetlerle Kümbet Kilise ve Eytamhanesi'ndeki kuvvetler birleşmek için Şih Mahallesi'ni tazyik ediyorlardı. Kılıç Ali'ye yardım için yazılmış ise de, ehemmiyet vermediğinden Kılıç Ali'yi Fatmalı Derviş'in evine davet ederek yanına gittim. Çetelerin mevkilerini terk etmelerinden müşkil bir duruma düştüğünü söyledi. Şimdi daha mühim olan Şih Mahallesi'ne karşı lakayıt kalması hususu doğru olmadığını, Şih Mahallesi'ni kurtarmak için tertibat almak ve mahalle halkını kurtarmak lazımdır deyince "Ne yapalım kâfi kuvvetimiz yok" diyordu. Hazır bulunan çete başları, bunu kabul etmeyeceklerini, bu hususta fedakârlık yapacaklarını, Çarşıbaşı ve Divanlı'dan yapılacak taarruzlarla Şih Mahallesi'nin kurtarılacağını, Divanlı tarafındaki Topal oğlu Ohannis'in veyahut Musa Efendi Zade Mehmet Efendi'nin evi yakılırsa Protestan Kilisesi'nin de yanacağını, Şih Mahallesi'nin de kurtarılacağını tabii olduğunu söylediler. Fatmalı oğlu Derviş ve birkaç arkadaşı evleri yakacaklarını söylediler. İkinci günü kat-i surette hareket etmek kararını vererek karargâha avdet ettim.

Harbin 13. günü sabahleyin Evliya çağırılıp Kılıç Ali ile görüştüğümüzü, Şih Mahallesi'ni kurtarmak için bu gün bizim kuvvetlerimiz Çarşıbaşı'nda ve Arasahanı na karşı taarruz ve harekete geçerek düşmanı tazyik ve imha etmek ve Divanlı'dan incek kuvvetlerle iki taraftan çevirme hareketi yapılmasına karar verildiğinden, hareketi idare eylemenizi rica ediyorum deyince "Rahatsızım" demesi üzerine, "Siz burada hareketi idare ediniz, ben

giderim” diyerek hazırlığa başladım. Evliya kuvvetleri arasında bulunan Süleymanlı’dan gelen Çeçen Şahin, Davut, Bat Musa ve bizim siperlerden cesur kimselerle hazırlık yapıldığını seyir ederek nihayet dayanamayarak “Siz giderseniz, burası tehlikeli bir yer olur. Burada sizin yerinizi hiç kimse tutamaz, sizin gitmeniz doğru değildir. Madem gitmekte ısrar ediyorsunuz ben gideyim” diyerek hazır bulunan Ahmet Çavuşu gönderdi, palaska ve tüfeğini getirtti. Arkadaşları alarak hareket etti. Bedesten’i düşmandan temizledikten sonra Taşhan ve Arasa Hanı’na taarruz eyledi. Çok büyük cesaret ve gayretle harp ediliyordu. Handaki Tunus’lu Arap askerlerinin Evliya’ya teslim olacaklarını söylemesi üzerine Evliya ve arkadaşlarının dikkatsiz hareket ederek ayağa kalkması üzerine, yanda bulunan Çeçen Şahin ve Hafız Ökkeş üzerine Handa mazkalda bulunan Ermeniler ateş ederek, her üçü de şehit oldular. Birkaç yaralı da vardı. Cenazesi Acemli Camii’nde defnedildi. Allah rahmet eylesin.

Harbin 14. günü Kümbet Kilisesi ile Eytemhane’sine karşı hareket devam ediyordu. Pazarcık’tan yeni kuvvet geldiğini Kılıç Ali raporunda bildirmesi İslahiye’den büyük düşman kuvvetleri geleceği haberi de şayi olduğundan, harbin 17. günü 6/Şubat/920 tarihinde bir Fransız tayyaresi gelerek Fransızlara evrak atmış, şehir üzerinde bir devir yaparak şehrin yangınlarını görmüştü.

Kılıç Ali Kümbet Kilisesi’ni günlerce bombardıman etmiş, nihayet hücum ederek kilise yakıldı. Bu hücum esnasında çok şehitlerimiz vardır. Çok kahramanlığı görülen Mıllış Nuri, Hasan oğlu Ali, Kerhanlı Ali, Saçmalı oğlu Mehmet, Yunus oğlu Mehmet bu şehitler arasındaydı. Kiliseye karşı top ateşini gören Fransızlar Kışladan bizim topun bulunduğu yeri bombardıman ettiğinden, bir çok evleri yıkıyor, insanca çok ağır telefet oluyordu.

Kendilerini bıraktığını gören Bertiz’li ve Yenice kale’li çeteler de Kışlayı ateş altına aldılar. Bunun üzerine düşman topu çetelere dönderdi. 8 Şubat 920 bizim cepheye Şube Reisi Cemil, Elbustan’dan Nakıp oğlu Mehmet Ağa ve Ali Hafızoğlu Mehmet Pehlivan 300 kadar bir kuvvetle gelmişler Cancık’taki bir karargaha yerleşmişlerdi. Nahirönü Mahallesi’ndeki Makineli Tüfek Zabiti Hamdi o civardaki kuvvetleri faaliyete geçirmekte idi. Harbe başlamazdan evvel Ermeniler, Norman Fırkası gelecek diyorlardı. Tayyarenin dönmesi üzerine büyük bir hazırlık yaparak Norman Fırkası’nın bir alayıyla

topcu ve makineli tam teçhizatlı olduğu yüzlerce deve ve bir çok araba ile büyük bir kuvvetin gelmekte olduğunu İslahiye'den haber verilmiş idi.

8/Şubat/920'de Kılıç Ali'nin de hazırlık yapması ve Cancık Cephesindeki Elbustan kuvvetleri ile daha evvelce gelen şehir dahilindeki Elbustanlı ve bizim Arkbaşı Cephesinde bulunan 200 silahlı ile, harbin bidayetinde ihtiyat olarak Şimâl cephesine koyduğumuz Bertiz, Yenice kale, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Nedirli kuvvetleri de gelecek düşmana karşı tertibat almak üzere Cancık'ta bulunan Binbaşı Cemil, Binbaşı Hasan, Yüzbaşı Kamil, Yüzbaşı Yörük Selim, Yüzbaşı Ahmet Muhtar, Yüzbaşı Mahmut (Sadişer) Bayram ve diğer zabıtana hazır olmaları için emir verildi.

Emir verilmekle beraber Çuhadar oğlu Hacı Mehmet, Beyazıt oğlu Kenan, gelmekte olan düşman kuvvetlerine karşı Cancık'tan alınacak talimat dairesinde hareket edilmek üzere şehirden Cancık cephesine gönderildiler. Aldığım raporda Bertiz ve Yenice kale kuvvetleri, Eczacı Lütfi Elbustan'dan gelince Kılıç Ali cephesine ve şehirde Kadıoğlu emrine gönderildiğinden katiyen ihtiyat kuvveti olmadığı bildirildi. Arkbaşı'nda bizzat sipere girerek Kışlaya karşı harbe devam edilmekte idi. Cephemizdeki efradın çoğu çıkarıldığından durmadan ateş etmek icap ediyordu. Düşman da Aksu Köprüsü'ne gelerek karargâh kurduğu haber verildi. Elbustan'dan gelip Cancık'ta bulunan Kadıoğlu Ziya ve Emir Mahmut oğlu Hasip vaziyeti tehlikeli görerek ailelerini çıkarmak üzere mahallelerine gelmişlerdi.

Harbin Şubatın 10'cu günü Kılıç Ali Cephesi'nde panik başladı. Cancık cephesindeki kuvvetlerimiz düşmanı durdurmak şöyle dursun düşmanla harp etmeden çekiliyordu. Düşman şehre doğru harpsiz gelip Sıtma Pınarı'nda karargâhını kurdu. Cancık cephesini ateş altına alıp seri ateşli toplarla her tarafı dövdü. Bizim harici cepheden hiçbir haber alınamıyordu. Dahilde beş on kişi Kışla'ya karşı ateş ediyordu. Kılıç Ali cephesinde düşmana karşı tertibat alındığı evvelce bildirilmişse de bizim cephede de panik başladı. Jandarma Kumandanı Ahmet Hilmi, Gürünlü Mustafa, Doktor Hilmi, Mutasarrıf Vekili Cevdet, Kılıç Ali cephesine gideceklerdi.

11/Şubat/920 Mutasarrıf Vekili Cevdet Nahirönü'ne gitmişti. Arkasına posta gönderttim. Muhacirîn Memuru Nasrullah Efendi'nin evine misafir oldu, harice çıkmasına müsaade edilmemesi bildirildi.

Doktor Mustafa Bey gelerek;

-“Vaziyet fena oldu ne yapacağız dedi. Mülâzım Ahmet, Hilmi, Gürünlü Mustafa Kılıç Ali cephesine gidiyorlar.”

-“Siz de gidirsiniz.”

-“Ya siz!: Gitmeyecek misiniz?” dediler.

-“Biz sonuna kadar sebat edeceğiz, tabi kaçmakla kurtulmak imkanı olmadığını takdir buyurursunuz. Kaçmak ölmek demektir. İntihardan başka bir şey değildir. Düşmanla mücadelede tehlike görmüyorum. Kılıç Ali dönmüş, cepheye geliyormuş harbe devam mecburiyeti karşısında bulunduğumuzu ve aksi halin katliama sebebiyet vereceği gibi esasen düşman 20 gündür mahsur olduğundan çekilmek mecburiyetindedir. Teslim olduğumuz taktirde Sivas'a kadar yol açmış olacağız. Ben buna cesaret edemem.”

-“Öyle ise bende gitmem” dedi.

O anda Kadir Paşa'nın konağında bulunan Elbustanlı Hakim Fevzi Kocabaş'la, Ahmet gelmişlerdi. Bunlar artık müdafaa imkanı kalmadığına cephedeki askeri kuvvetlerin ve çetelerin çekildiklerini, eli silah tutacak kimseler de tahkimat bahanesiyle kendiliğinden teslim olmaktan başka çare kalmadığına, Kadir Paşa'nın konağı'nda toplanan memleketin ileri gelenleri karar verdiklerini söylemelerine Doktor Mustafa;

-“Nasıl olur, ben gideyim onları ikna edeyim” diyerek Hakim Fevzi Kocabaş ve Hacı Ahmet'le, Kadir Paşa'nın konağına gitmiş ve;

Bizim cephenin bozulmamış olmasında Nahirönü'nden Hoylu Mustafa, Makineli Tüfek Zabiti Hamdi, Muhacirin memuru Nasrullah, Acemli'den Halil ve Hüseyin Evliyalar, Restebaiye'den Bat Musa, Zekeriya, Katip Hacı, Yahya Hoca, Gök Ökkeş gelerek, harp hakkında malumat edinmek istiyorlardı. Müdafaa edeceğimizden, cephelerinin terk edilmemesi için son bir gayreti sarf etmeleri hususu konuşulurken, Doktor Mustafa Bey'in teslim olmak üzere Fransızlarla görüşeceğini haber verdiler.

-“Doktorun gideceğini ümit etmem, giderse de bize malumat vermesi icap eder. Bir şaiya olsa gerektir” dedim.

Esasen teşkilatın bidayetinden itibaren kendi kafasıyla hareket eden Doktor, Kadir Paşa'nın odasına toplanan memleketin ileri gelenlerinin kendisine karşı gösterdikleri teveccüh dolayısıyla irâde za'fına düşerek, mütareke yapmak üzere Balcıoğlu Mehmet'i de beraber alarak Fransızlara gitmişti. Düşmanın memleketi top ateşi altına aldığı söylemiştik. Bizim kuvvetler geri çekilince Kılıç Ali cephesindeki halk kaynaşmasından, düşman orasını hedef tutarak bombardıman etmeye başladı. Ateş kesilinceye kadar herkes yerinde şaşkın bir vaziyette kaldı. Bombardıman neticesinde çok ölü ve yaralı vardı. Şark cephesi tamamen bozulmuştu, bizim cepheden kaçanlar da oraya gidiyordu. Kılıç Ali ile aramızdaki mestur posta yolu olmadığı için Divanlı Mahallesi'nin bozgunluğu, Kayabaşı'na da sirayet etti. Kılıç Ali ümitsiz bir hale düşmüştü. Halkın cereyanına karışarak Dereli Köyü'ne, oradan da Kerhan Köyü'ne çekilmişti. Kılıç Ali cephesi içinden yıkılmıştı. Düşman topluluklarına karşı tutulan cephe bozulmuş, düşman Hatuniye semtinden ilerleyerek yukarıda kaydedildiği şekilde birleşerek, Evliya'nın şahadeti ile neticelenen vaziyet hasıl olmuştu. Harbin ilk haftasından itibaren Pazarcık'tan gelen ve gerekse Eczacı Lütfi'nin sevk ettiği Bertizli ve Yenicekaleli kuvvetleri ve dahilde bulunanlarla harekete geçen çapulcuların harpten ziyade yağmacılığa dalmalarından, Kılıç Ali'nin muvaffakiyetsizliğine en büyük amil olmuştur. Kılıç Ali bunları önlemek için çok çalıştı, muvaffak olamadığından müteessirdi. Çete başlarını tazyike devam etmesi üzerine çete başları ayrılmış, Pazarcık'a gitmişti. Bunu fırsat bilen çeteler de dağıldı.

O gün akşama doğru halk artık bir daha dönmeyecek gibi memleketi terk etmeye başlamış, bunları her tarafa gitmekte devam ediyordu. Maraş'ın şimalindeki Amerikan Koleji, Kışla, Abarabaşı Manastırı, cenup da Nahirönü'ne kadar olan garp cephesi kuvvetleri, hariçten gelen düşmana karşı kuvvet çıkarmamıza rağmen müdafaa etmek kararı kat'i idi. Bu karara rağmen Kılıç Ali cephesinin boşalması, düşmanın orasını fazla bombardıman ettiği sırada bizim cepheye gelenler şaşkın bir vaziyette evini, ailelerini bıraktıklarından çok me'yus olanlar kendilerine söz tesir etmediği gibi mutlak teslim olmak istemelerine ve doktorun gelmesini bekliyorlardı. Bizim

cephenin sarsılmasına sebebiyet verdiklerinden Bat Musa, Sarı Katip Mehmet ve daha bazı kimseler bizden habersiz karanlıktan istifade ederek düşmanın Mercimek Tepe'yi tuttuğu halde, Elbustan'a çekilmek üzere müracaat ettiklerinden kat'iyyen gidemeyeceklerini söyleyince Sarı Katip Mehmet biz zatınızdan osanmadık "Müsaade etmeseniz de çıkarız" demiştir. Bu sırada tehlikeli olduğundan harice gidecek ailelerin çıkarılmaması için Yakup oğlu Şakir, Muharrem Bayazıd'ı memur ettim. Hiç kimsenin gitmesine müsaade edilmeyeceğinden giden aileleri çevirmişlerdi. Kadir Paşa'nın konağına giden Sarı Katip'in ailesini Kadir Paşa'nın bayanı kovmuştu.

“ARSLAN TOĞUZATA” ANLATIYOR:

Yazan: Nur Doğan KEÇECİOğLU

Maraş mücâdelesinin nasıl başladığı ve nasıl devam ettiği hakkında şimdiye kadar bir takım hâtıralar çıktı. Hâdiseler (olaylar) türlü türlü şekillerde anlatıldı. Fakat bunlar arasında hangisi doğrudur diye bir hüküm vermek güçtür.

Milli mücadelemizde büyük yararlıklar gösteren ve bizzat harekâtı idare edenlerden sayın hemşerimiz Arslan Toğuzata'nın o günlere ait hatıralarını almak için ziyaretine gittim. Beni büyük bir şefkatle karşıladı. Kalaya bakan mütevâzi odasında baş başayız. Büyük bir kahramanın karşısında olduğum için duyduğum heyecandan bir aralık kendimi toplayarak ziyâretimdeki maksadımdan bahsetmeye başlayınca 32 yıl önceki o acı günleri hatırlamış olacak ki derinden içini çekerek;

-“Ah... Ah o günler gitsin de gelmesin. Hâtıra işine gelince; bu hususta şimdiye kadar herhalde bir şeyler duymuşunuzdur. Benden de istediğiniz ve benim de size vereceğim şeylerin bazıları onların aynı, bazıları ise bambaşka şeylerdir” diyerek kaledeki bayrak direğinde gözlerini gezdirdikten sonra “Şimdiye kadar bir kimsenin çıkıp da bu işi esaslı olarak ele almadığına çok üzüliyordum. O günler, ilerde bugünün hadiselerini yazacak gençler olur diye lüzumlu vesîkalar sakladım. Ama maalesef böyle bir teklifle şimdi karşılaşıyorum. Bu vaziyet karşısında büyük bir haz duyduğumu da ifâde etmeden geçemiyeceğim” diyen mütevâzi kahraman ellerini saçları arasında gezdirerek ve aklaşmış kaşlarını çatarak:

“1 inci Cihan harbine büyük ümitlerle girmiştik. Fakat harp aleyhimizde ve elîm olarak neticelendi. Mondros Mütârekesi ile

anavatanımızı işgal etmek istediler. Memleketteki azınlıklar taburlar, alaylar hazırlayarak İngiliz ve Fransız komutanları emrine verildiler.

Güney Anadolu'da Ermeni, Suriye ve Irak'da da birer Arap devletinin kurulacağı, Avrupa ve Arap gazetelerinin başlıca mevzu'larını teşkil ediyordu. Memleketin bu hazîn manzarası karşısında kurtarıma çârelerini arayan Enver Paşa, şarka giderken yurdun her tarafına beyannameler göndererek Milleti Millî Mücadeleye davet etmesi üzerine azınlıklar zulümlerini artırdılar. Öyle bir an geldi ki artık tahammül edilemez oldu. Bu sırada devleti idâre edenlerin vatani terk ederek kaçmaları ile iş başına gelenlerde siyasi hareket ettiğinden artık ne pahasına olursa olsun memleketin kurtarılması millete kalıyordu. Her tarafta faâliyetlere geçildi. Ben de 5 Eylül 1919'da Maraş'a geldim. Fransızlar ve İngilizler Adana havâlisi ile burayı işgal etmişlerdi. 5 Eylül 1919'da Sivas Kongresinin faaliyete geçmesi halkın ümidini artırdı. Kongrenin kararları gereğince Maraş'ta da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması için teşebbüse geçtik. Kayabaşında yaptığımız birkaç toplantıdan sonra cemiyeti kurduk. Semti (şehri) 10 semte (ayırdık). Semtlere köy ve bucaklar bağlandı.

Jandarma karakolunun debbosundaki 850, hâricen de 20-30 altun lira karşılığında tüfenk alarak teşkilatımıza dağıtacağımız sırada Sivas'tan verilen bir emirle teşkilat kurması için Pazarcık'a Kılıç Ali, Göksun'a Yörük Selim, Andırın'a Tufan Bey, Develi'ye Doğan Bey geldiler.

Şehirdeki Ermeniler ellerinde çiçeklerle, Fransız bayrakları ile ve Dersanta Papazları'nın mızıkalar ile "Yaşasın Fransızlar, yaşasın Ermeniler" diye yapılan tezâhüratla Ms. Andre'yi ve beraberinde gelenleri karşıladılar. Ms. Andre doğruca Mutasarrıfa giderek görüştü ve maiyyetinde gelen piyâdeler kışlaya ve süvâri de kaleye yerleştirildi. Ms. Andre ve maiyyetinde gelen Osmaniye ve Kozan Beyleri öğle yemeğini Kadir Paşa'nın konağında yediler. Yemekten sonra Andre yalnız olarak Hırlakyan'ın evine gitti. Perşembe günü Kadir Paşa'nın konağında toplanılması için memleket eşraflarına da'vetiye gönderildi. Andre toplantıya resmî elbise giydi. Beraberinde Hırlakyan Agop ve oğulları Fransız Milis komutanları, Bn. Sıtkı, Yzb. Mithat, Mülâzim Kenan ve önlerinde 25 kadar süvâri ile Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vaktin tamam olmasına rağmen hiçbir Maraşlının gelmemesine Andre çok müteessir olduğundan yanında bulunanlar

teessürlerini izâle için ba'zı bahâneler ileri sürmüşler ve C.ertesı günü belediyede toplanılmak üzere eşraflara tekrar da'vetiyeler yazıldı ve Andre de Hırlakyanlara döndü. Bu arada mutasarrıflığa gelen bir Fransız zâbiti Türk jandarmasının Fransız emrine verilmesini ve kaleye Fransız bayrağından başka bayrak çekilmeyeceğini söyledi. Mutasarrıf Atâ Bey ise emrin icrâsının vakitsiz olduğunu ve şâyet emir yerine getirilecek olursa halkın galeyanını mu'cip olacağından bir hâdiseye meydan vermemek için şimdilik bu hususa karışmamalarını komutanlarına bildirmesini zâbite söyleyerek vaziyeti yatıştırmak istediye de zâbitin komutan tarafından tekrar gönderilmesi üzerine mutasarrıf vakit geçti diye hükümetten ve kaleden bayrağı indirtti. Bunu görenler artık hükümete ve kaleye bayrak çekilmeyecek, Andre idareyi eline alacak diyerek yapılan propaganda ve gece hazırlıyarak sokaklara astırdığımız beyannameler halkı galeyâna getirdi. Ermeniler de gelen geçen İslamlara taarruz etmeğe başladılar. Kuyucak'tan geçen Türk devriyelerine ateş ettiler. Bayrağın kaleye çekilmeyeceği haberi halk üzerinde çok fenâ te'sir yaptığından bir hâdisenin vukûuna intizar (bekleme) ediliyordu. 28 İkinci Teşrin 1919 Cuma günü herkes kaleye baktığında bayrağını göremedi. Elektrik hızıyla şehre yayılan bir galeyanla dolu olan halk Cuma namazını kılmak için gelen ve abdest alanlar arasına bir Ermeni'nin katıldığını görenler (bomba atacak) diye bağırmaları üzerine telâşa düşenleri yatıştırmaya çalışan Evliya Efendi Ermeni'yi yakalayarak Çarşı Karakolu'na götürdü. İfadesi alındığında (Hatibe kumandanın bir mektubunu getirdiğini ve başka bir niyeti olmadığı) anlaşıldı ve bu suretle Evliya Efendi halkı yatıştırmış oldu. Ama tam bu esnada caminin kapısında duran birkaç kişi "Yahu ne duruyorsunuz? Sancağı çıkarın" sözü ile koşmaları bir oldu Fakat bu arada bazı zayıf kimselerin dağıldığını gören Muhacir Murat Efendi "Allahını seven sancağın altına girsin" demesi üzerine hepimiz sancakla beraber kaleye koştuk.

Kaledeki Fransız milisleri Türk olduklarından dolayı memnun oluyorlardı. Yzb, Mithat, Mülazım Kenan gelerek halkı iğfâle çalışmaya başladılar. "İki hafta evvel İstanbul'dan Halîfenin emri ile geldik, biz de sizin gibi İslâmız ve Türküz" demeleri karşısında hep birden: "Siz doğru olsaydınız bayrağımızı indirmezsiniz. Bayrağı çekmemiz için bizi bu şekilde iğfâle çalışmazdınız, cevabını verdiler ve bayrağın bir daha indirilmemesi için teminat alarak doğruca Hükümet

Konağı'na gidildi. Kapıda duran tercümanla Göksunlu Said'i linç etmek istediler. Fakat Yzb. Mahmut güç belâ her ikisini de kurtarabildi. Halkın o anda yegâne isteği hükümete müdahale edilmemesi, mütâreke mevâddine (maddelerine) riâyet edilmesi için te'minat istiyordu. Ama Ms. Andre cebir ve şiddet kullanmak istiyordu. Halk da karşı koyacağını tekrar tekrar ifade etmesi üzerine Komutan teklifimizi kabul edip te'minat verdi. Hepimiz dağıldıktan sonra Ms. Andre ve Kaymakam Abdullah şehri dolaşarak halkı teskîne çalışırken Fransızların maksatları "şehri imar edecekleri"ne dair propoganda yaptılar ama kimse aldırış dahi etmedi. Ne söylese sert cevap alıyorlardı. Şehrin siyâsî havasının sert olduğunu ve burada barınamayacağını anlayan Ms. Andre ve beraberindekilerle bir müddet sonra geri dönmek zorunda kaldı.

Şehirde hergün yeni hâdiseler çıktığından halk âkıbetin karanlık olduğuna hükmetmişti. Dışarıyla istediğimiz gibi muhâbereyi yapamıyorduk. Çünkü postahaneyi de sansürlerine almışlardı. Çok müşkil durumda olduğumuzu gören Muhâbere memuru Celal isminde bir vatandaş Bertiz'in Maksutlu köyüne giderek Sivas'la ve civar yerlerle muhâbereyi temin etti. Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa, kongrenin tayin ettiği kimselerle teşrik-i mesâî etmemi bildirmeleri üzerine Pazarcık'a giderek Kılıç Ali'den vaziyeti anladım ve Maraş'ın da vaziyetini bildirerek yardım istedim. Üçüncü, Onüçüncü ve Yirminci Kolordular da Millî Mücâdeleye iştirak edecekleri için işgal altında bulunan yerlere yardım yapılamayacağını, bir harp çıkarsa dahî bu vaziyetler karşısında düşmanın mağlup edilemeyeceğini söylemesi üzerine tekrar hemen Maraş'a gelerek faâliyetin artırılması lüzumunu duydum, daha silah alınarak teşkil edilen grup efrâdına verdik.

Kumandan Andre her teşebbüsünde muaffak olmadığı için bunları bir haysiyyet meselesi telakkî etti ve Maraş için kuvvet ve mühimmat istedi. Kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni de tehdit ediyordu. "Fransa da tertip edilen Norman Fırkası İskenderun'a çıkınca Göksun ve Elbistan yolu ile Sivas'a gitmelerini temin için Göksun'a ve Kozan'daki irtibat subayı Tayyar'a telgraf çekerek Mağara bucağına ve Pınarbaşı ilçesine giderek halkın gelecek kuvvete istikbâle çıkmasını, naklini vesâir hususlara yardımını temine çalışmasını bildirdi. Biz de kuvvetler Eloğlu'ndan geleceği için Bertiz ve Maraş kuvvetlerini Eloğlu'na gönderdik. Oradaki müsâdemede (çarşımada)

kuvvetlerimiz düşmana ağır zâyat verdirdiler ve dağıtmaya muvaffak oldular. Oradan gelen kuvvete nispeten zayıflatılmış oldu.

Hâtıralarıma belki itiraz etmek isteyenler olacaktır. Onun için hâdiselerin bir kısmını Antep Fransız komutanı Ms. Âbâdi'nin hazırladığı kitaptan nakletmekle okuyucularımı daha çok tatmin edeceğimi zannedirim. Bu kitabın (Osmanlıca metin) 86-87 sahifesinde diyor ki: “Maraş'ta Hristiyanlar Eylül ve Teşrini evvel aylarını korku içinde geçirdiler” kezâ aynı sahifede “Sütçü İmam'ın bir Ermeni gönüllüsünü öldürmesi üzerine 2 Teşrinisani 1919 târihli Düvel-i Müttefika-i Hâriciye nâzırlarına ve Antep'teki Fransız komutanlığına protesto çekildi.”

“Sekiz aylık bir İngiliz işğalinden sonra memleket Fransızların yed-i işğaline geçti.

İngilizlerin işğali esnasında hissiyyât-ı milliyye ve dîniyyeyi rencide edecek mâhiyette hiçbir vâkıa hâdis olmamıştır (meydana gelmeme).

Bütün cihanda mâlum olan Fransız adâlet ve medeniyetine istinat eyleyen bizlerin kalbinde bu işğal dolayısıyla hiçbir tebeddül hâsıl olmadı.

Fakat ekseriyyetini Adana ve civârı Ermenilerinin teşkil eylediği işğal kıtaâtı, muvâsalatları (ulaşmaları) tarihinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir hiss-i adâvet göstermekten çekinmediler.

Bunların irtikap ettikleri efal, polis raporları ile sabit olduğu gibi, Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür.

İrtikap olunan efal bervechi zîrdedir:

A-Ermeniler sokak ve çarşılardan geçerken tesâdüf ettikleri Müslümanların dînine seb ve şetm (sövme) etmektedirler. Bunlar meyânında, kisvenin şâyan-ı ihtiram olmasına rağmen bir hôca dûçar-ı tecâvüz olmuştur.

B-Uzunoluk Hamamı civârında toplanan müsellaah (silahlı) Ermeniler, zavallı Müslüman kadınlarının çarşafalarını sırtlarından almağa teşebbüs etmiştir. Bunların imdâdına koşan Hacı İmam, Said Efendi, Gaffar Kabuloğlu Osman nâmında üç Müslüman bunlar

tarafından dipcikle ve kurşunla ağır surette mecruh (yaralandı) edildiler.

Aynı zamanda medrese üzerine ateş ederek Zülfikar Çavuşoğlu Hüseyin'i şehid ettiler.

C-Müslümanları katledip, kadınlarını alacaklarını kışla yolu üzerinde bağıra bağıra i'lan ettiler.

D-Tarafımızdan verilen te'minatın akabinde bir Müslüman muhâciri alçakçasına katledildi. Kâhir bir ekseriyetin dînünde (altında) kaldıklarını ve kendilerine lâzım olan dersi verebilecek bir kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar, hissîyat-ı dîniyye ve milliyyemize tecâvüz ederek Müslümanların katlini intaç edecek nâhoş ef'alın hüdûsuna hizmet eyliyorlar. Lakin bunlara rağmen Müslümanlar, soğuk kanlılığı muhafaza ederek mukâbele-i bilmisle tenezzül etmediler.

Biz âsâyişi tamâmen tesis etmekle beraber sâlifüzzikr hâdisatın galeyan tevlid eylediğini hükümet-i mahalliyye ile Kuvay-i İşgaliyye kumandanlığına ihbar eyledik.

Kumandan verdiği cevapta ibrâz-ı mahcûbiyyet etmekle beraber bir daha bu gibi vakâyiin tekerrür etmiyeceğini de isar ediyordu. Böyle söylenmesine rağmen işğâl kıtaâtı meyânında bulunan Ermeniler, yine cinâyet îka' ediyorlardı. Bu nevi vakây-ı her gün tekerrür edip duruyordu.

Bundan başka Müslüman ahâlinin nâmus ve haysiyetinin taht-ı emniyette olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu kemâl-i hürmetle arz ederiz.

Şer'î ve mantîkî olan metâlibimiz nazar-ı dikkate alınmadığı takdirde ma'sumiyetimizi ve şikâyâtımızı Meclis-i Âliye isma edeceğiz (duyuracağız).

Cevâbınıza intizar eyliyoruz.

11 imza (eşraf ve memûrîn)

(Not: Röportajda kullanılan bu lâhika Osmanlıca aslı esas alınarak tashih edilmiştir.)

Kitabın 22 inci sahifesinde (Osmanlıca metin) Maraş'taki Fransız komutanı, "Fransız kıtaâtına taarruz için müsellah (silahlı) kıtaların hazırlanmakta olduğu hakkındaki havâdisten dolayı müşkil bir

mevki'de idi” diyor ki bu da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşekkülü kıtaâtın silahlandırılmakta olduğu çok doğru idi. Fransız kumandanı haklı olarak telaş ediyordu.

24 üncü sahife (Osmanlıca metin): Tarih 15 inci Kanun 1919. Menâtik-ı Şarkıyye kumandanı ile daire-i askeriye kumandanı ğaleyânı teskin ve idareyi ele almak üzere Maraş'a gittiler. Uzun müşkilattan sonra zâhirî asâyiş tekevvün etti ise de ertesi günden itibaren ğaleyan tekrar başladı. Fransız kumandanı tarafından izhar olunan lütufkârlık ve hüsn-i niyet, za'fiyet ve korku alâimi olarak telakki olundu. Ahaliyi Fransızlara karşı harbe davet eden beyannameler 19 Kânun-i evvel'den itibaren Maraş sokaklarına yapıştırılmaya başladı.”

Bu da pek doğrudur.

Mıntika-ı Şarkıyye kumandanlığına ta'yin edilen General Keret, yanında bir de kumandanla gelerek vazifeye başladı. Hükümetten iki oda ayrılmasını, Jandarma maaşlarının artırılmasını, idâreyi kendi eline alacağını ve kalede kendi bayraklarından başka bayrak bulunmayacağına dair bir beyanname dağıttı.

Antep, Maraş ve Urfa Sancakları ahalisine

İ'LAN⁽¹⁾

Fransa Cumhuriyet hükûmetinin Suriye ve Kiliya da fevkalâde komiseri ve Şark Ordusu Başkumandanı Ferik General emri ile Antep, Maraş ve Urfa sancaklarındaki Fransız kıtaâtının kumandanlığını deruhte ediyorum. Padişah ile olan itilâfa binaen Fransa Cumhuriyet hükûmeti Suriye, Kiliya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bugünden itibaren vesâyet yapmaya başlıyor. Cins ve din farkı gözetilmeksizin bütün ahâli satvet-i zaferle anlaşılan silahlarımızın himâyesi altındadır. Biz herkesin dinine ve malına ve Osmanlı Devletinin kanunlarına hürmet edeceğiz. Ve ettireceğiz. Uzun harp senelerinden sonra sulh ve çalışma devresi gelmiştir. Namuslu kimseler Fransa'nın yanında yer alırlar.

1.12.1919 Antep Keret

Bu beyannameyi cemiyetimiz protesto hazırlanarak Fransız İşgal Kumandanlığı'na verilmesine karar verdi.

⁽¹⁾ İstiklal Savaşında Maraş, S. 65

General Keret'e verilen protesto⁽²⁾

(Şerâit-i mütâreke hilâfına olarak memleketimizi işgal eden İngiliz kuvve-i askeriyesi yerine aynı vazifeyi îfâ etmek üzere Fransız kuvve-i işğaliyesinin ikâme edildiği ve her iki kuvvetin vazife ve salahiyetinde hiçbir fark olmadığı ve Hükûmet-i Osmaniye'nin icrâ-i hükûmette serbest bırakılacağı müştereken neşir edilen beyannameden anlaşılmış idi. Aradan az bir müddet mürûr eder etmez Maraş'a gelen Cebelibereket Governör Militeri Andre Maraş Governörlüğünün dahi uhdesine tevdi' edildiğini ve müştereken îfâ-i vazife etmek üzere Hükûmetten dâireler tahsis edilmesini ve Polis ve Jandarma dâirelerine müdâhale edeceğini beyan etmiş ve eyyâm-ı mükaddesemiz olan Cuma günü Kaleden Osmanlı Bandırasını indirmesi üzerine Maraş'ta bir heyecan-ı millî vukûuna sebebiyet vermiştir. Birkaç gün sonra Maraş'a gelen General Keret cenapları dahî Maraş'taki mevcut kuvvetini tezyid, tayyâreler ve toplar getirerek mevki'lerini tahkim ve bu suretle bazılarının tecziye edileceğini beyan etmiştir. Fransız kuvve-i askeriyesi efrad ve ümerâsına muhabbet ve hürmetperverde edilmekte olduğu ve mahallî âsâyiş hiçbir hal ve hareket mevcut ve mahsus olmadığı halde bu gün de külliyetli miktarda asker top ve mitralyoz gibi mühimmât-ı harbiyye getirilip mahallât aralarında ve kiliselerde yerleştirilerek kasabamız bir sahne-i harb hâline konulmuştur. Şu hal altı buçuk asırlık mevcudiyet-i tarihiyyeye mâlik olan Devlet-i Aliyyenin pek kıymetdar parçası bulunan ve yüzde doksan itibariyle ekseriyeti Müslüman teşkil eden livâmızı ana vatanımızdan ayırmak maksadına ma'tuf olduğu anlaşılmış ve musâleha için yegâne düstur ittihaz edilip düvel-i muhtelifce kabul buyurulan Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine muhâlif görülmüştür. Millet-i İslamiyyenin kalbinde şu suretle azîm bir heyecan uyandıran iş bu harekâtı ve lüzumsuz tahkîmâtı şiddetle protesto eder ve şerait-ı mütâreke ahkâmına ve salifüzzikir Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine riâyet ve izhâr-ı adâlet buyurulmasını ve umûr-i hükümet ve zabıtamızı müdâhele edilmemesini ve aksi halde mesuliyet kabul edilmeyeceğini maal ihtiram arz eyleriz.

17 / Kânunu evvel / 335

⁽²⁾ İstiklal Savaşında Maraş, S. 29

Bu protestonamenin altı 447 kişi tarafından mühürlendi ve Maraş Mutasarrıflığı vasıtası ile Kuvve-i İşgaliye Kumandanlığına gönderildi.

Aynı kitaptan “21 Kanuni evvel de Maraş da Türkler Fransız işgaline karşı propaganda yapıyor. Heyecan pek ziyade. Ticâret mefluç. İstanbul’dan gelen haberler şu idi: (Eğer Fransızlar, İngilizler gibi askerî bir bekçi sıfatı ile kalırlarsa ne âlâ, aksi takdirde kanları bir nehrin suları gibi akacaktır). 412 inci Alaydan bir birlik Antep’e giderken Pazarcık tepelerinde müsellaah bir kıtaya tesadüf etti. Yapılan müsâdemede düşman iki maktul ve iki esir verdi. Bu vak’a galeyanın artmasına ve Fransız aleyhine olan propagandanın tekrar canlanmasına sebebiyet verdi.” Bu hâdiseyi Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti protesto etti. Ms. Âbâdi kitabında cemiyetimizin ve Maraşlıların faaliyetlerine dâir bahseden kısımlar çoktur. Fakat bunlardan bir tanesini daha alarak iktifâ edeceğim. Herhalde bu suretle okuyucularımı kâni’ edeceğimi ümit ederim.

S.30’dan: “22 Şubat:

“Fransızlar için hakîkî bir felaket arz eden Maraş vekâiiyine ait nâhoş haberler şayi oldu. Velew en ufak olsun doğru bir haber almak imkanı bile yoktu. Yalnız ma’lum olan bir şey varsa o da üç hafta kadar devam eden bir sokak muharebesi neticesi Fransız kuvve-i askeriyesinin büyük bir kısmı binlerce Ermeni ile birlikte İslahiye’ye çekilmiştir. Bu ricat harikulade bir müşkilatla yapılmıştır. Şiddetli bir soğuk ile hiç işidilmemiş ve görülmemiş bir karın ika’ eylediği mezahimde buna inzımmam (katılma) eylediğinden fazla zayıat verilmiştir. Yirmi bine karib (yakın) Ermeni soğuk ve açlıktan öldü. Senegallilerden yüzlercesi ayakları ağır surette dondu. Takriben 150 kadar Fransız Maraş’ta Türklerin eline esir düştü. Yukardan anlaşılacağı gibi 22 Kanunisanı den 22 Şubata kadar Maraş’ta olan hâdiselerden Antep’te bulunan düşman kumandanı dahî haber alamamıştı. Bu da cemiyetimizin gayet ihtiyatla hareket ettiğinin bir delili demektir.

General Keret 21 Ocak günü Mutasarrıf vekîli Cevdet Beyi, Ser Mühendis Abdüllatif beyi, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı beyi, Polis Komiseri Cemil beyi, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı beyi, Şişman Arif beyi, Hacı Naci Kocabaşı, Refet Hocayı, Hoca Hafız Ali Efendiyi, Bayazıtöğlu Mehmet Efendiyi kışlaya davet ederek bir

kısmını tevkif ettirdi ve bir kısmını da tehdit ederek salıverdi ama bu arada çarşıda Üzümsuyu Mehmet ve Dikeç Hayri ile arkadaşları şehid edildi. Bu günlerde Sivas'tan aldığımız bir şifrede harbe meydan verilmemesi ve Sivas'a gidecek olan Fransız birliklerinin harekâtına mâni' olunması için kuvvetlerin Göksun yolu üzerine çekilmesi bildiriliyordu. 21 Ocak günü harbin ilk günü demektir ki ba'zı mühim hadiseleri zikretmeden geçmiyeceğim. General Keret'in askerleri sokakları tamamen tutmuştu. Arkbaşından geçen bir jandarma ile hükûmetin kapısında duran bir çocuk şehit edildiler. Hapishane boşaltıldı, Devencililer ve Mağaralı da Fransız kuvvetlerini, Aliko ve arkadaşları taarruz ederek vurdular ve tüfenklerini aldılar. Fransızlar ve Ermeniler her tarafta ateş açarak gelen ve geçenleri öldürüyorlardı. Gece Faik Beyle Kayabaşı'na gitmek için Keşifli camiine kadar vardığımızda Yahya Hoca ve arkadaşları silah başında hazır durmakta idiler ve karşılıklı silahlar atıldığından Kayabaşıma geçemedik. Hükûmete dönerken Uzunoluk'ta , aşağıdan gelen Fransız kuvvetlerine açılan bir ateş üzerine yapılan müsâdemede oradan geçen Cezâ Reisi Cemil Bey de şehit olmuştu. Faik Bey gelemediğinden Babahallı oğullarının evinde kaldı. Ben de bin müşkilâtla hükûmete kadar vararak Mahmut Bey, Ahmet Hilmi ile geceyi Jandarma dairesinde geçirdik.

Sabahleyin Mercimek Tepede tahkîmat yapan Fransız kuvvetlerine karşı evvelce tertip edilen Araplı Köyünden Türkoğlu Mustafa Çavuş ve arkadaşları taarruz ederek düşman kuvvetlerini perişan halde dağıtarak ilk zaferi kazandı. Kışlada tahkîmat yapan Fransız kuvvetlerine Arkbaşında bulunan kuvvetlerimiz ateş açarak kışlaya çekilmeye mecbur etti. Bu işte de kuvvetlerimiz muvaffak olunca artık zaferin bizim için garanti olduğu kanaâtine vardık.

Fransızlar şehri top ve makineli ateşine tuttular ve birçok evleri harap ettiler. Kendisine her türlü i'timat edilen ve dâimâ büyük yararlıklar gösteren Yzb. Mahmut Bey, Maksutlu Postahanesine giderek Sivas'la muhâberezini te'mine yardım etti. Akşam Dayızade Hacı Efendi'nin evine gittik ve ma'nevi yardımlarını te'min ettik. Oğlu Ziya, Cemil zikrediyorlardı. Ahmet'te tedârik ettiği bir tüfenkle dışarı çıkmaya hazırlanıyordu. Kayserilioğlu Nuri, Yakupoğlu Şakir ve diğer bazı arkadaşlar semtlerden gelen raporları okudular ve îcap eden cevaplar yazıldı. Bu suretle Hocanın i'timadını kazandığımızdan Hoca sabahleyin Karababa Mescidinde halkı toplayarak "Maraş'ın

kurtarılacağına şüphe olmadığını, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reîsi harekâtının doğru olduğunu, Allahın yardımı ile ve ilhamı ile devam ettiğini bunun için muhakkak Maraş'ın kurtulacağına inandığını” söylemesi halk üzerinde büyük tesir yaptı. “Bütün halkı silaha sarılmaya davet” etti. Hükûmetin bu işle alakadar görünmek istememesi üzerine Sarıkatiip Mehmet Efendinin evinin alt kısmı karargah yapıldı. Postalar tertip edildi, umum semtlere şu emir verildi: (Arkadaşlar, harp başlamıştır. Allâhın inâyeti, Peygamberimizin rûhâniyetiyle, din kardeşlerin fedakarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız bir ferdimiz kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, tevfiik Allahtan.) Beyannameyi okuyan halk işin başa düştüğünü, artık şaka bir tarafı olmadığını anladı. Harbin üçüncü günü, yani 23 Sonkanun günü resmen harp i'lânı verilmişti. Gece orta mektep muallimi Hafız Veliddin Efendinin evine Ermeniler inerek şehit ettiler. Bertiz kuvvetleri Ahırdağı'na geldiği için düşman kışla ile Abarabaşı arası isnad noktası olan Keşifli câmiini ateş içine alınca kuvvet göndermek îcab etti. Düşmanın gün geçtikçe baskısı da artıyordu. Biz de Yenicekale ve Pazarcık'tan kuvvetler getirerek zayıf noktaları takviye ettik. Postaların muntazam işliyebilmesi için yollar kapalı olduğundan bitişik evlerden birbirine yollar açarak (haberleşmeyi) te'min edebildik. Bu suretle etrafa cephane göndermek imkânını da elde etmiş olduk. Topyekun bir cephe kuruldu. Düşman harekâta geçince Abarabaşı kilisesi ile kışla arasındaki Fransız ve Ermenilere karşı Kayabaşılılar ateşle mukabele ettiklerinden Kayabaşı bir harp sahnesi haline gelmişti. Sivas'a yazılan harp raporunda top ve makineli tüfenk istendi. Alınan cevapta Topçuların ve makineli tüfenklerin yolda olduğu haberi bütün halkımızın cesaretini artırdı. Yaptığımız harp planlarında ilk işimiz Kışla, Abarabaşı, Katolik Kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri düşmanın barınmaması için yakılacaktı. Bunun için de etrafla temaslarının kesilmesi lazımdı. İlk olarak Abarabaşı'ndaki kilisenin yanında evi bulunan Karakız oğlu Muhittin kendi evini yakarak oradaki Ermeni evlerinin yanmasını temin etti. Acemli mahallesindeki Ermenilerin de evlerinin yanması için Seferoğlu evine ateş verdi. Ki bu ateş Evliya'nın evine de sirayet etti. Koca mahalleyi ateş alınca bütün halkı bir korku almıştı. Azınlıklar ve düşman Türklerin bu büyük fedakarlıkları karşısında bir daha derslerini

aldılar. Yangından şehir âdeta husûsî bir aydınlatma vasıtası ile aydınlanıyormuş gibi bir vaziyet arz ediyordu.

Kılıç Ali Pazarcık'tan kuvvetleri ile gelirken Maraş'ın bu yangın halini görünce hayretten kendini alamamıştı. Doğruca şehrin şarkına gelerek yerleşti ve bir beyanname dağıttı. (Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için) geldiğini, düşmanın şehirden çıkarılacağını, Allâh'ın inâyetinin bizimle beraber olduğunu bildirdi. Hemen aramızda posta te'sis ettik. Bu günlerde İhtiyat Zâbiti Abdi'nin kumandasında 260 nefer Yenice kale'den gelerek Bertiz kuvvetleri ile Ahırdağı'na çekildi. Cancık Mağarası merkez yapıldı ve General Keret karargâhı hedefleri oldu. Kılıç Ali şehre girmemek isteyince Pazarcık Jandarma Komutanı Ramazan Kayabaşına gelerek faaliyete geçti. Evliya Efendi kuvvetleri kale etrafındaki evleri ve kale altı kilisesine taarruz ederek buraları imha ettiler. Harbin beşinci günü idi. Sivas'tan (Elbistan olacak) ikiyüz kadar kuvvetle Yz. Kamil iki Cebel ve iki de makineli tüfekle gelerek icap eden yere yerleşti. Evliya Efendi, Göllülü Yusuf, Mansur Yazıcıoğlu, Celiloğlu Ziya, Hüdayioğlu Derviş, Evliya Mustafa ve daha bir çok fedâkâr vatandaşlar Şekerdere'deki Fransız karakoluna ve Şekerdere Kilisesine baskın yaparak imha ettikleri gibi civarda da hiçbir Ermeni evini sağlam bırakmadılar. Bu suretle düşmanın oradaki kuvvetleri de düşmüş oluyordu. Kılıç Ali şark ve cenuptaki kuvvetlerle birleşerek harekâta geçti. Atmalı Aşiretinden Yakup da çeteleri ile gelerek Kılıç Ali cephesini takviye etti. Tam bu sıralarda Göksün'den Yörük Selim beyle Elbistan'dan Jandarma Komutanı Muhtar, Nakıpoğlu Muin, Sinanoğlu Hamit, Topal Salih, Güblüceli Tahir, Kazancı oğlu Sait ikiyüz kadar kuvvetle gelerek şehre girdiler. Bu suretle etraftan epeyce kuvvet gelmiş oldu ve biz de bunları cephelere yerleştirerek günün seyrini takip ederken düşman kuvvet yığıldığımız yerlere ateş etmeye başladı. Biz de mukabelede bulunulmasını bildirdik ve suretle müsâdemeler olmaktadır.

Evliya Efendi kuvvetlerinin başarılı taarruz haberleri bütün Maraşlıları sevindiriyordu. İstanbul'a ve Sivas'a verilen raporlarda Fransızların yakıp yıktıkları bahisle şikayette de bulunuyorduk. Bu da düşmanı ğâfil avlamak ve daha fazla kuvvet getirtirmemesi için hazırlanmış hususi bir planımızdı ki yerinde olduğunu hadiseler gösterdi. Hırlak Avadis'in Süleyman Beye yazdığı tehdit mektubu üzerine Mıllış Nuri, Yusuf Hacı Köyünden Yahya, Hırlak Avadis'in

evine giderek yaktılar ve bu arada bütün Kuyucak Mahallesi'ni de yakmağa muvaffak oldular. Bu sıralarda bir nakliye kolu geldi. Fakat Atizi'nde çeteler tarafından imhâ edildi. Süleymanlı Şu'be Reîsi Bnb. Cemil ve Milis Kuvvetleri Kumandanı Sadettin Saçmaer, Topal İbrahim, Hacıaslan oğlu Ali Ruhi, Şahin Bey vesâire gelerek Göksün'den gelen Yedek Subay Bayram'ın kumandasındaki kuvvetle birleşerek Cancık Mağarasına yerleştiler. Evliya Efendi kuvvetleri Kulağı Kurtlu mahallesindeki Ermeni evlerini imhâ ve Tekke Kilisesini muhasara ettiler.

Evliya kuvvetlerinin muvaffakiyeti insan kabiliyetinin üstünde ve fevkalâde bir şeydi. Maraş tabîatı ile şark ve garb cephesi diye iki kısma ayrılmıştı ki şark cephesini Kılıç Ali idâre ediyordu. Garp cephesi de bizim idâremizdeydi. Şark cephesinde pek faaliyet yoktu. Fakat Evliya Efendi kuvvetlerinin başarıları karşısında faaliyete geçtiler. Harpten önce tertip ettiğimiz planların şarkta tatbik edilmemesi herkesi yerinden oynattı, plan da, cephe de altüst oldu. Kılıç Ali top olmadığından şikâyet ediyordu. Top ve başka lüzumlu malzeme gönderdik. Kıpçam istikametinden gelen bir Fransız müfrezesi Maraş'a giremediler ve İslâhiye'ye doğru gittiler. Evliya kuvvetleri durmadan çalışıyor. Kuvvetler çarşı ve bedestene kadar yayıldılar. Bedestendeki Ermenileri de imhâ ederek kışla ve Amerikan Kolejine (şimdiki lise) karşı harekete geçtiler. Şih Mahallesi Ermenilerin tehdidi altında olduğundan yardım istiyorlardı. Harbin onüçüncü günü Fatmalı Derviş'in evinde bir toplantı yaptık. Kılıç Ali de gelmişti. Umûmî vaziyeti görüştük. Nasıl hareket edilmesi gerektiğini orada hep birlikte kararlaştırdık. Ve hemen Şih mahallesini kurtarmak için Divanlı tarafından taarruza geçilmek lâzımdı. Topal Ohannis'in evi yakılarak mahallenin kurtarılması daha kolay olacağından ilk iş olarak oranın yakılması icap ettiğinden Fatmalı Derviş'le orada bulunanlar bu işi kendi üzerlerine aldılar. Çarşı başına taarruz edilmesi kararlaştırıldığından bizim kuvvetlerin Çarşıbaşı'ndan Kılıç Ali'nin de Divanlı'dan taarruz emri karşısında Evliya Efendi, ben ve Süleymanlıdan gelen Şahin bey ve arkadaşları ile beraberce gittik. Taş hanına hücum ederek aldılar. Arasa hanı yanında Tunuslu bir Arabın Evliya'ya teslim olacağını söylemesi ve Evliya Efendinin de dikkat etmemesi yüzünden ayağa kalkması ile bunları gören düşmanlar Evliya Efendiyi ve arkadaşlarını şehit ettiler. Haberi duyan şehir büyük

bir mâteme büründü. Çünkü en kıymetli ve cesur kahramanımızı aramızdan kayıp etmiştik. Büyük bir cenâze merasimi yaparak Acemli câmiine defnettik. Harbin 15 inci günü her tarafta harp bütün şiddeti ile devam ediyordu. Kümbet Kilisesi ve itamhânesi baskımız altındaydı. Pazarcık'tan ve Antep'ten yeni kuvvetler geldiği haber alındı. İslâhiye'den de büyük takviye kuvvetleri geleceği haberi bütün şehre yayıldı. 8 Şubat'ta bir Fransız uçağı gelerek evrak attı ve şehri dolaşarak gitti. Kılıç Ali kuvvetleri Kümbet kilisesine taarruz etti fakat burada birçok şehit verildi. Bunlar arasında Millîş Nuri de vardı ki bu da bizim için büyük bir kayıp demektir. Ermeniler Sivas'a gidecek olan Norman Fırkasının geleceğini etrafa propoganda ediyorlardı. Uçağın gelerek takviyeli ve tam techîzatla yüzlerce nakliye ile gelecekleri şâyiası çıktı. Bu vaziyetler karşısında bizim yeniden tertîbat almamız icap ediyordu. İslâhiye'den gelip Aksu yanına karargah kurmuş olan düşman, Sıtma Pınarına gelerek yerleşti. Cancık tepesini ateş altına aldı ve şehri mütemâdiyen bombardıman etti.

Akşam üzeri düşmanın her taraftan yapmış olduğu ateş durdu. Kışladan inen kuvvetlerin Ermeni âileleri olduğunu gördüm ve biraz kendimde ferahlık hissettim. Çünkü tahmînim gibi düşman çekilmeye karar vermiş ve çekilmeye başlamış demektir. Her tarafa zafer parolasını gönderdim. Bir iki saat sonra bir Fransız askeri ayakları keçe ile sarılı olarak Arkbaşına geldi, üzerindeki eşyâ Ermeni eşyalarıydı. Bu vaziyetleri hemen cephelere bildirdim ve tetikte olmalarını i'kaz ettim. Gece yarısı kışladan ateş görüldü. Sabahleyin Amerikalılar beyaz bayrakla gelip Dr. Mustafa'ya hitaben General Keret'in bir mektubunu getirdikleri sırada Hırlak Agop'un kafasını getirdiler ve "Düşmanın ömrü bu kadar olsun" dediler.

Kahraman Yurt Gazetesi, 8- 21 Şubat 1952

İSTİKLAL MÜCADELESİNDE MARAŞ SOKAK MUHAREBELERİ

Arslan TOĞUZATA

Maraş Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti Başkanı

Arslan Toğuzata ile Edik Dergisi adına söyleşi yapan Cahit Zarifoğlu

Maraş sokak muharebesi tarihte milletlerin mukadderatlarını tayin eden büyük harplerde şimdiye kadar benzeri görülmeyen bir harptir.

Bu harpte Kahramanmaraşlılar hürriyet ve istiklallerini tehlikede olduğu için karar verdi. 23 Şubat 1919 da İngilizler Maraş'ı işgal etti.

İngilizleri istikbâl eden yerli Ermenilerin yaptıkları münayişlerde, işgal edilen yerlerin Kilikya Ermeni yurdu olduğunu Türk idaresine son verildiğini açığa vurmaları, tahammülü gayri kabil küfür savurarak “Yaşasın İngilizler, Ermeniler; kahrolsun Türkler” demelerine mukabele edemeyen halk zilletle yaşamaktansa şerefle ölümü tercih etti. Halkta kaynaşma başladı. 26 Şubat 1919 da Ermeni askeri bir Nedirli’yi şehit etti. Haftası içinde Birinci Dünya Harbi sıralarında tehcirle alâkalı memleket eşrafı hakkında tahkikat başladı. Tehcir esnasında Maraş mutasarrıfı olup Sivas’ta vâli olan İsmail Kemal celbedildi. Çavuşeminioğlu Ali Efendi ile birlikte Halep İngiliz Divan-ı Harbine sevk edildi. Evvelce Müslüman olmuş Ermeni kadınlar cebren alındı. Haziran, temmuz ağustos aylarında Erzurum ve Sivasta kongre toplandı. Başa büyük halâskârımız M.Kemal geçti. Kongre talimatnamesi celbedildi. Artık kurtuluş gününün doğduğuna herkes inandı. Suriye, Kilikya Fransız mandanasına verildi. 30 Ekim 1919 da Fransızlar Maraş’ı işgal etti. Fransızlar İngilizlerden daha fazla nümayiş, İstikbal merasimi yapıldı. Türk halkı Ermenilerin küfürlerini işitmek için hanelerine kapandı. Gecesinde bir muhacir şehit edildi. İkinci gün hamamdan çıkan kadınların çarşaf ve peçeleri yırtıldı. İmdada koşan Çakmacı Sait ve arkadaşlarının dipçikle ve kurşunla yaralandıklarını gören Sütçü Hacı İmam, Ermeni askerini öldürdü. 1 Kasım 1919 gecesi Sütçü İmam’ın akrabasından, Atoluğu Mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir intikam hissiyle kolları arkasından bağlanarak Şeyhadilde şehit edildi.

Maraş’ta Adana gibi Fransız idaresi teşkil edilmek üzere 8 Kasım 1919 da Adana valisi Broment, Cebelibereket Governoru Andrea’nın Maraş Governoruğuna tayin edildiğini bildirmişti. 9 Kasım 1919 da Sivas’tan Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa, Fransızların işgalini protesto etmek için emir veriyordu. 10 Kasım 1919 tarihinde Nasıroğlu Mehmet’in Şeyhadil de başını keserek şehit etmişlerdi. 14 Kasım 1919 gecesi kışladaki silahların Ermenilere verildiğini gören devriye memuru polis Suphi yaralandı. Aşık Mustafa oğlu Ökkeş şehit edildi. Maraş governorluğuna tayin edilen Andrea bir tabur milis kuvvetiyle Maraş’a geldi. Kaleden Türk bayrağını indirdi. İkinci Cuma günü halk galeyana gelerek isyan halinde Camii-i Kebirden sancağı çıkarıp Kaleye çıktı; bayrağı yerine dikti. Halk Fransız kumandanının hükümete mücadele edemeyeceğini kabul ettirdi. Fransız kumandanı avdetti. Müdafa-i

Hukuk Cemiyeti resmen teşekkül etti. Şehir on semte ayrıldı. Şube ve jandarma dairelerinden alınan 1200 silah semtlere tevzi edildi. Düşman fazla mühimmat ve kuvvet getirdiğinden 8 Ocak 1920 de düşmanla harbe karar verildi. Zafer Bayazıt, Muharrem Bayazıt kumandasındaki kuvvetler Eloğlu mıntikasında düşmanla harbe başladılar. Düşmana yedi ölü, yirmi yaralı verdirildi. Düşman Antep'e geri döndü. Şark mıntıkları kumandalığına tayin edilen General Kerat Maraş'a geldi. Padişahla olan itilafa binaen Fransız Hükümetinin Suriye, Kilikya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bu günden itibaren vesayet yapmağa salahiyyetli olduğunu söylüyordu. Memleket idaresine bir guvernör tayin edilmişti. "Hükümeti teslim alacağım; birde İslahiye'den gelen askerlerimize taş atılırsa, kurşunla kurşun atılırsa topla, bir asker ölürse Maraş eşrafından iki zatı yerine idam ederim" diye ilan etti. General Kerat şehirde müstahkem kilise ve hanları işgal etti. Şehrin hakim noktalarında tahkimat yaptı.

Artık bir harbin vukuu muhakkaktı. 400 imzalı bir protesto, 17 Ocak 1920 general Kerat'a verildi. 21 Ocak 1920 de memleket eşrafi çağırıldı. Mutasarrıf vekili Cevdet, jandarma kumandanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Şişmanoğlu Arif, Kocabaşoğlu Hacı Naci, Nafia mühendisi Abdullatif tevkif edildi.

Diğer memleket eşrafı da halka nasihat etmeleri için serbest bırakıldı. General Keraht şehrin her tarafına asker çıkardı, şehri top ve makineli tüfek ateşi altına aldı. Çarşı ve sokaklarda eşhas tevkif etti. Çarşıda Kaltakçı Halil Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Ali, Pazarcıktan gelen ulemadan Ediklioğlu Mustafa şehit edildi. Gecesinde Uzunolukta ceza hakimi Cemil, Abarabaşı Kilisesinin arkasında oturan mektep muallimi Hafız Veliddin evlerine giren Ermeniler tarafından feci suretle şehit edilmişlerdi. Hafız Veliddinin şehadeti halk üzerinde çok büyük tesir bıraktı. Çünkü kendi halinde temiz bir insan olması, Ermenilerin fırsat buldukları taktirde intikam hissi ile katliam edeceklerine şüphe bırakmıyordu. Bunun üzerine teslim olmak isteyenlerin ısrarlarına halk ehemmiyet vermedi. Harbedip şerefle ölmeyi tercih etti.

Yirmi iki gün ve gece düşmanın müthiş bombardımanları ile şehir yanıp yıkıldığı halde harbe devam eden sivil şehir halkının düşmanı yenip milli bir bayram haline getirmesi benzeri görülmemiş bir hadisedir. Bu büyük zaferin 41. yıl dönümü kutlarken halk gurur ve

neşe sevinç içinde milli bayram haline getirmiş olmakta, pür heyecan yadetmekte haklıdırlar. İşte bu halk hürriyet ve istiklaline daima ecdattan aldığı kuvvetle bağlıdır. Maraş savaşı istiklal savaşının temeli, şanlı bir zaferin yüksek Cumhuriyet inkılabının milli tarihimize parlak bir sahifesinin açıldığı gündür. Maraş zaferi asil ve temiz Türk kanının, Türk iradesinin yılmaz ve sarsılmaz bir kuvvet ve kudret olduğunu bütün cihana isbat ettiğimiz gündür. Maraş sokak muharebesi Türk milletinin tehlike ne kadar büyük olursa olsun cesaretinin arttığını bütün cihana tastik ettirdiği günün doğuşudur. Maraş zaferini müteakip Avrupa matbuatında bilhassa İngiliz matbuatında Fransızların Maraş'ta çetelere mağlup oldukları ve askeri haysiyetlerini kaybettiklerinden bahisle uzun uzadıya yazılanlardan müteessir olan Fransız Hükümetimize müracaat ederek süreta olsun haysiyet-i askeriyelerini tamire çalıştıkları dahiliye nazırı Hazım Bey'in 11 Mart 1920 tarihli yazısında anlaşılmaktadır.

Maraşlılar topyekun seferber olarak İstanbul, İzmir, İskenderun ve Hatay akıncı müfrezeleri teşkil ettiler. Antep İslahiye cepheleleri kuruldu. Bu cephelelerde bir sene çalıştılar. Bir çok şehitler arasında Dülük Baba da, Osman Eşbah 19 Şubat 1921 tarihinde ikiz kuledeki tabur kumandanı Zeki Karakız şehit oldu.

Bu arada Maraş kadınlarının da üzerine düşen vazifelerini fazlasıyla yaptıklarını söylemek onların önünde eğilmek bir borçtur. Harp sonu (yani Maraş sokak muharebesi sonu) cephe kurmak için tertip ettiğimiz komisyona elli altmış bin liralık hülliyyatlarını seve seve verdikleri muhakkaktır. Bazı semtlerde siper de harp edenlerde görülmüştü. Böyle anaların evladı ve torunu olduklarından dolayı gençlerimiz iftihar etsin. Büyük zafer bayramınızı tebrik edip hepinizi sevgi ve saygıyla selamlarım.

Edik Dergisi, 12 Şubat 1961

**ARSLAN TOĞUZATA DİYOR Kİ:
“MARAŞ MÜDÂFİİ KAHRAMAN MARAŞLILARDIR”**

Bunu başkalarına maletmeğe çalışanlar; akan kanın, sönen yuvaların, harap olan evlerin, yağma edilen malların acısını tatmayan nankörlerdir.

Tasvir gazetesi 21 Şubat 948 tarihli nüshasında Maraş Belediye Başkanı Sait Aksöyeğe verilen adem-i kifâye kararını bahis mevzu ederken Kılınç Ali'nin Maraş müdâfii olduğunu ileri süren yazısı üzerine Maraş millî mücâdelesini kuvvey-i milliye kumandanı Arslan Toğuzu evinde ziyaret ettim. Beni merdiven başında güler yüzle karşıladı. Mütevâzi odasında karşı karşıya oturduk. Sebeb-i ziyaretimi anlattım. Gülerek yine mi o hâdise dedi. Ve sözlerine şöyle başladı:

Gazeteyi okudum. 25 yıldır Maraş'a gelmeyen Kılıç Ali, son milletvekili seçimi sırasında Maraş'tan milletvekili seçilmek üzere buraya gelişi hususuna temas edecek değilim. Gazetede gördüğünüz gibi Maraş müdâfii olarak gösterilmeğe çalışılan Kılınç Ali'nin o buhranlı ve çetin harp yılında Maraş'taki hatıratından kısaca bahsedeceğim.

Kılınç Ali, arkadaşları Yürükselim, Tufan ve Doğan beylerle birlikte Cenup cepesi hareketini takip etmek üzere Sivas'tan gönderildi. Kılınç Ali ve arkadaşları bir makinalı tüfenk ve birkaç nefer ile Pazarcığa gelmişti. Bunlarla temas etmem için Sivas'tan aldığım emir üzerine Pazarcığa giderek Kılınç Ali Beyle görüştim. Vaziyet hakkında kendisine bazı mâlûmât vererek silaha ihtiyacımız olduğunu söyledim. İşgal altında bulunan yerlerin teşkîlat ve teslihi imkanı mevcut olmadığını Maraş'taki kuvvetlere de silah verilemeyeceğini çünkü günün birinde düşmanın bu silahları almak ihtimalleri olduğunu söyledi.

Kendisine Őu cevabı verdim: Elimizde 2000 kadar silah vardır. Bu silahlar dūŐman topluluklarına karŐı siperlere yerleŐmeĐe hazır MaraŐ kahramanlarının elindedir. BaŐlamak üzere olan harp eĐer patlarsa MaraŐtaki Fransızların imhâ edileceĐini elimizdeki silahı verecek yerde dūŐmanın silahını alacaĐımızı ve MaraŐlıların kuvvey-i ma'neviyelerinin çok yūksək olduĐunu sūyledim. Ve ilaveten MaraŐ'taki telgrafhaneye Fransızlar sansōr koymuŐlardı. Muhabereyi aksatmamak için Maksutlu kōyūne kurduĐumuz makine ile muhabere edebileceĐimizi ve etrafınıza toplanacak kuvvetlerin iâŐe masraflarını ve verilecek maaŐ ūcretlerinin de MaraŐ Mūdafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından ūdeneceĐini kendisine sūyleyerek MaraŐ'a dōndūk.

Harbin 5 inci gūnū Kılınç Ali Őehrin Őark cepesindeki yarım saat mesafede Arapkırlı iftliĐine gelerek orada bir beyanname neŐretmek suretile halkı teŐvik etmeĐe baŐladı. Etrafına toplanan çetelerle bir mūddet çalıŐtıktan sonra çetelerin hūsnū idâre edilemediĐi yūzūnden olacak çarŐıda han, bedesten ve maĐazalar yaĐma edilmeĐe baŐlanması ūzerine çetelerin idâresinin ūnūne geçilemediĐi için Kılınç Ali cepesi bozulmuŐtu.

Durumun ıslahı için Fatmalı DerviŐin evinde kendisile birleŐtik. Garp cepesinde Evliya kuvvetlerinin Kalealtı, Őekerdere, Zimyan, Tekke kiliselerini arka arkaya dūŐurerek zaferden zafere koŐtukları bir sırada Kılınç Ali kuvvetlerinin bozularak memleketi yaĐma etmeĐe baŐlaması cidden acınacak bir hal idi. Bu duruma kendisinin de mūteessir olduĐunu ve çetelerin siperlerini terk etmeleri yūzūnden mūŐkūl duruma dūŐtūĐunū i'tiraf ediyordu.

Harbin 17 inci gūnū MaraŐ'a gelen bir dūŐman tayyaresi kuvvetlerinin fena durumda olduĐunu gōrmesi ūzerine Sivas'a sevke hazır olan bir fırka dūŐman kuvvetinden bir alayı ayırarak seri toplarla MaraŐ'a sevk edildiĐini ve MaraŐ'a gelerek Aksu da karargahını kurduĐunu haber aldık. MaraŐ bu vaziyet karŐısında ciddi bir tehlike karŐısında idi. Derhal garp ve Őark cephelerine vaziyet bildirildi ve tertibat almaları emir verildi. DūŐman 2 inci gūnū bir taarruzla Mercimek tepe'yi iŐgal etti.

ekilmeĐe baŐlayan Divanlı mahallesi halkını gōren dūŐman, bunları bombardumana baŐladı ve Kılınç Ali'nin idaresindeki Őark cephesi de bu yūzden tamamen ōktū.

Mercimek tepenin düşmesi Kılınç Ali cephesine asla tesir etmemesi lâzımken Kılınç, her şeyi hatta yemek için kesilen et gövdelerini dahi ağaçta asılı bırakmak suretile kadın erkek, çocuk çoluk arasına karışarak Göllü köyündeki sayfiye damlarına iltica ettiği haberini aldık.

Kışla ve Mercimek tepe kuvvetleri arasında kalan garp cephesi memleket müdafaasına çok büyük fedakârlık göstermek suretile sebat etti.

Kılınç Ali ile birlikte bu bozgunluğa sebebiyet verenler ki bunları bu memleket halkı pekâlâ bilir canlarını, kahraman ve aziz şehitlerin canlarından üstün gören ve fakat memleketi terk etmek suretile şark cephesinin bozulmasına sebep olan bir takım gâfiller kahramanlık taslayarak umûmi efkârı aldatmak suretile memleketin ve memleket kahramanlarının malı olan mukaddes bir varlığı başkalarına mal etmek isteyenler, harp yıllarında akan kanın, sönen yuvaların, harap olan evlerin, yağma edilen malların acısını tatmayan nankörlerdir.

Hiçbir taraftan maddî ve manevi yardım görmeyen kahraman Maraş silahını kendisi temin etmiş, teşkilatını kendisi kurmuş, harbin sevki idaresini kendisi planlaştırmış, bağrında yetiştirdiği evladını şehit vermiş, kendi evini eli ile yakmış, malını, mülkünü, canını, fedâ ederek memleketini kurtarmıştır.

Aziz şehitlerin ruhunu incitmeyiniz, Maraş'ın müdafii onlardır, kahraman Maraşlılardır. Bunu itiraf etmek bizim için bir borçtur. Tarih bunu böyle yazacaktır.

Maraş Postası, Yıl 1, Sayı 86, 1 Mart 1948

MARAŞ HARBİ

Yazının Değerlendirilmesi, Hikâyesi:

Bu yazının aslı Osmanlıcadır. Bulunma hikâyesi ise şöyledir.

Merhum Ali Saim Emirmahmutoğlu iyi bir araştırmacı ve iyi bir okuyucu idi. Vefâtının üzerinden yıllar geçti.

Kütüphâneyi görmek arzû ettik. Ailesine haber saldık. Arzûmuzun tehakkuku için ısrarcı olduk. Nihâyet çağrıldık. Görelim dediğimiz kütüphâne bize bağışlandı. Bütününe sâhip olduk. Rahmetlinin yaptığı, biriktirdiği, çalışmalar da bu kütüphânedeki çıktı. İçinde Türkçe yazılanlar olduğu gibi Osmanlıca yazılanlar da vardı. İşte Türkçeye aktardığımız bu çalışma da o Osmanlıca çalışmalardan biri idi.

Dosyayı okuduğumuzda Maraş harbi ile alâkalı anlatımın babalarımızın dedelerimizin anlattığı gibi olduğunu gördük. Sırası geldiğinde okumak arzûmuz olmuştu.

Sırası geldiğinde okundu. Türkçeye aktarıldığında elinizdeki metin ortaya çıktı.

Bu metinle berâber aynı kalemle yazılmış diğer metinlere bakıldığı zaman bu yazı dizisinin ve diğer hatıraların Maraş Postası adlı gazete için kaleme alındığı ortaya çıktı. Gazeteyi çıkaran Kocabaşlı âilesiyle temas kuruldu. Soruldu soruşturuldu. Yazının Muzaffer Kocabaş'ın babası Mustafa Fehmi Kocabaş tarafından yazıldığı ortaya çıktı. Zira gazetede bir tek o Osmanlıca yazıyordu. Aynı zamanda gazetenin başyazarı idi. Bir dönem de Nadire Tolun ile gazeteyi birlikte çıkarmışlardı. Sonra da yolları ayırmışlardı.

Yazıyı yazan zat ya Arslan Beyle konuşmuş veya daha çok ihtimal dahilinde hâtıratını görmüş okumuştur. Hem konuşmuş hem de hatıratın okumuş da olabilirdi. Çünkü yazıda hatıratın olmayan ilâveler

vardı. Yazıda Vezir Fahı'dan notlardan da bahsediliyordu. Onu da kitapta bulacaksınız. Kendi yapmıştı. Zaten dostlukları da vardı.

Hatırat bir konu hariç iyi idi. O da Fransızların gelişinden sonra kurulan Kuvay-ı Milliye'nin Bayrak Olayından sonra oluşuna dikkat etmemesi idi. Kronolojiyi belirgin hâle getirmemesi idi. Yoksa Vezir Fahı hatıratında da kendinin kaleme aldığı gibi Kuvay-i Milliye önce arayışken Bayrak Olayından sonra gerçekleşti.

Hâtırat şu doğruları ortaya çıkarıyordu:

1-İngilizler zamanındaki arayışlara ağa paşa aşiret mutasarrıf her kimse râzı olmadı. Toplantılar netice vermedi. Şu veya bu su koydu.

2-Bayrak Olayından sonra şart oldu. Zâten Fransızlar savaş için takviye yapıyordu.

3-İngilizler giderken Fransızlar gelirken Sivas sâde çok imzalı telgraflı protesto istedi.

4-Sivas ve İstanbul savaşa karşı çıktı. Harp başlayıncaya kadar bu böyle devam etti.

5-Sivas savaşta sadece bir top, bir makinalı tüfek gönderdi. Top da harpte işe yaramadı.

6-Sivas kolorduya bağlı milli teşkilat peşinde idi. İşgal altındaki yerde böyle şey istemiyordu. İstese de silahı yoktu. Olsa düşman eline geçer diye vermek istemiyordu.

7-Kılıç Ali ile Arslan Bey Pazarcık'ta görüştü. O çatışma istemedi. Harbin içinde Maraş'a geldi ise savaşmada istekli davranmadı. Kendine verilen harp planının tatbik etmedi. Emrine verilen Pazarcık Bertiz çetelerine sahip olamadı. Bu çetelerin bir kısmı çarşıda çapulculuk yaptı. Garp cephesi işini kâmilen yaparken şark cephesi büyük nisbette çöktü.

8-Maraş harbinde Maraşlı çeteler çarpıştığı gibi Elbistan dâhil dışarıdan gelen çeteler de çarpıştı. Pazarcık'tan Atmalı aşiretinden çete geldi. Pazarcıklılar daha çok Pazarcık yolunu tuttu. Maraş'a düşman girişini engellemeye çalıştı.

9-Arslan Bey Trablus'ta Fransızların neler yaptığını görmüştü. Buraya geldiklerinde neler yapacağını biliyordu. Nitekim dediği de çıkmıştı. Tıpkısının aynısı idi. Bu da yetti. Kuvay-ı Milliye kuruldu.

Mustafa Fehmi KOCABAŞ
Maraş Postası Gazetesi Başyazarı

MÜTAREKE DE SURİYE

Mütareke imzalandığı sırada Trablusşam da Emniyet âmiri, sâhil casus mücadelesi vazifesiyle uğraştığımdan Sûriye'nin sukûtu sırasında Tartus Nahiyesinde bulunuyordum. Nahiye müdürü Abdülrezzak Şam merkezinden Emir Said imzasıyla bir telgraf aldığını ve bu telgrafta Türkiye hükümetinin Sûriye'yi teslim etmesiyle Hükûmet-i Haşimiyye-i Arabiyye teşkil edildiğini dakika fevt etmeden Arap hükümetinin i'lânı ve işe başlaması müdahale ve ihmal edenler olursa idam edileceği ve Hükûmet-i Arabiyye'yi tebdil ve tesid etmek emri verildiğini söyledi derhal Sahil Muhafaza Tabur Kumandanı Binbaşı Tahsin ile temasa geldim. Emrindeki Türk neferlerini bir araya toplamasını ve bir tecavüz vukûunda müdafaa tertîbi alınması lazım geldiğini bildirdim ise de "Ordudan hiçbir emir yoktur" demiş ve hiçbir tertibat almağa lüzum görmemişti. Halbuki biraz sonra halk galeyan ve heyecana gelerek tabur merkezine hücum ve silahları yağma etmeğe başladı. Trablusşam'a avdet etmek üzere yola çıkıldı. Akkâr kazası hududunda

Berut valisi İsmail Hakkı Beğ'e tesadüf ettiğimde kendisine Ebusaid'in telgrafından bahs edince "çekiliyoruz, yalnız ordu Hama Humus hattında cephe tutacağına göre Trablusşam memurları yerinde kalacaklardır" cevabını vererek yoluna devam etti. Trablusşam'a geldim. Asayiş bozulmamıştı. Mıntıka kumandanı Miralay Emin Bey Arab idi. Yani hükümet namına vazife yapacaktı. Mutasarrıf Şükrü Hama'ya gidip taaruza geçeceğini bahane ederek hareket etti. Bir hafta sonra İngilizler sahilden asker çıkardı. Hristiyanlar, Arap gençleri nümayişler yapıyor gelenleri istikbale koşuyorlardı. Halkın İngiliz kıtaatını alkışlamasına karşı, bu kıtalar arasında bulunan nakliye kolundaki Mısırlı efrad "Alkışlayın Ey it çocukları, Suriyeliler, göreceksiniz. Ananız, bacınız tecavüze uğradığı zaman göreceksiniz sizi esir edecekler. O zaman göreceksiniz."

Diye bilâperva alkışlayanlara mükâbele de bulunurlardı. Bizim kıtalar teslim olmuş, komutanları esir-i harb olarak Trablusşam'a getirilmişti. Nablus cephesinden hareket eden bir Alman bölüğü teslim olmayarak sâlimen Trablusşam'a geldi. Kumandanı "Telgıraf başına gideceğim" dediğinde "Arab hükûmeti sansür koydu. Müsâade edilmiyor" cevabını alınca "La'net Arab" diyerek yoluna devam etmişti. Bir hafta sonra Fransız işgâl kuvvetleri geliverdi. Fransız muhibleri Cebelülbenan ehali istikbale geldiler. Bir çok nümayişler yaptıkları gibi "İslamlar Hıristiyanların köpeğidir" ma'nasına gelen bir şarkı ile halay çektiklerinden İslamları son derece müteessir etmişti. Yapılan hıyanet ve hatanın bu acı cezasını ilk hamlede görmekle müfrit Arap milliyet perverlerine küfredenler çoğalmıştı. Her gün vukûat eksik değildi. Hıristiyanlar İslamlar aleyhinde bir takım cürümler isnad ve fecâyi' ihdas ediyordu. Bu sıra da ehalinin re'yine müracaat etmek üzere bir heyet geldi. Kimi Amerikan mandasını, kimi İngiliz, kimi Fransız himayesini isteyordu. Arap milliyetperverleri de Amerika himayesi altında istiklal isteyordu. Birkaç gün sonra Emir Faysal Trablusşam'a geldi. Ordumuz Hama-Hamus hattında tutunamadı, çekildi. Suriye de kalan memurlar Beyrut iskelesinden İstanbul'a, Anadolu'ya gidebilecekleri i'lan oldu. İstanbul'dan çöl heçin süvari komutanı Binbaşı Sami geldi. Teşkilata memur olduğunu bildirdi. Enver Paşa memleketin her tarafında teşkilat yapmasını propaganda yaparak halkın işgal kuvvetlerine karşı ayaklandırılmasını emrettiğini ve kendisi de şarkda teşkilat yaparak vazife almış bulunan bir çok

arkadaşlarıyla beraber çalışacağını söyledi. Oradaki Türk muhibleri ile görüşüldü. Onları bir sevinc aldı. Çok geçmeden Fransız kuvve-i işgaliyesi aleyhinde cereyan başladı. İngilizler de bu cereyanı körüklüyordu.

Fransızlar idâresizlikleri yüzünden Hıristiyanları şımartarak İslamların nefretini kazanıyorlardı. İslamlar için merâsim-i dîniye kalmamıştı. Ramazan gecelerinde davul çalmak adetine Hıristiyanlar artık tehammül edemeyeceklerini söylemişler Fransız devriyeleri davulcuğu katleylemiş, İslamların şikâyetine ehemmiyet verilmemişti. Bunun aksine Hıristiyan bayraklarından merasim yapılıyordu. Top atılıyor kiliseler önünde resmi geçit tertip ediliyor, İslamlar aleyhinde nutuklar söyleniyor İslamlara hakaret ediliyordu. Avrupa, Fransız medeniyetinden böyle hallerin vukûunu ümit etmeyenlerin kanları kurumuş, ölümünü istemeyen birkaç duygusuz insan kalmıştı. Fransızların tazyikine tehammül edemiyen Trablusşam gençleri Şama ve Cebel-i kelbiye de İsmail Faur'a giderek Fransız aleyhinde harekâta başlamışlardı. Düşman mûtbûatında Mısır ve Suriye gazetelerinde hükümetimiz aleyhinde yazılan yazılar insanı ye'se düşürecek kadar acı idi. İngilizler bir Kürt hükümeti, Fransızlar Kilikya ve Ermenistan hükümeti, garp vilayetlerinde Yunanın tahrikiyle Rumların isyanları, Puntus çetelerinin hareketi hakkındaki yazılar karşısında memleketin müdafaası için istihkar-ı hayata karar verenler doğru bir yol tutmuş olacaktı. Trablusşam da vaziyetimiz artık tehlikeli idi. Binbaş Sami Şam'a hareket etti. Ben de Maraş'a geldim. Yolda Ermeni kafilelerine rastladım. Anadolu'nun her tarafından vaktiyle tehcir edilen Ermeniler kendilerine yapılan zulüm ve katl-i amlardan bahsederek "fırsat elimize geçti intikam alacağız" diyorlardı.

MÜCADELEDEN EVVELKİ SAFHA

Maraş'ta milli mücadele rûhu İngiliz kuvve-i işgaliyesini karşılayan Ermenilerin yaptıkları nümayişler üzerine doğdu.

23 şubat 918 de Maraş'a İngiliz Kuvve-i işgaliyesi geldi. Ermeniler İngilizleri istikbal ederek fevkalade nümayişler sırasında "yaşasın İngilizler, kahrolsun Türkler" diye bağırma ve hareket yapmaları halkın galeyan ve heyecanını uyandırdı. Hafta içinde memleketin ileri gelenleri toplandı. Ermenilerin tehciri ile alakaları

olanlar hakkında tahkikata başlandı. Ermeniler yoktan hukuk davaları ihdas ve icad ederek bir çok yolsuzluklara başladılar. İngilizler önce Ermenilere o kadar uysallık gösterdi ki Ermeni tehciri sırasında Maraş Mutasarrıfı olup Sivas vâilliğinde bulunan İsmail Kemâli Beği Sivas'tan Maraş'a celbetmişlerdi. Ermeniler İsmail Kemal Beğ'le beraber Çavuş Emîni Zâde Ali efendiye de Haleb'e sevk ettirdiler.

Komiser Cemil her gün yüzlerce sahife tahkikat yapıyordu. Jandarma yüzbaşısı Mahmut da yapılan zulümlerden ve haksızlıklardan bahs ederek sızlanmakta idi. Ermeni tehciri ile alakalandırılmayan pek az kimse kalıyordu.

Bu sırada Adana'dan sızan havadislerde Ayıntab ve Maraş'da Kılıkya hudutları dahiline alınarak bir Ermeni yurdu teşkil edileceği söylenmekte idi.

Bütün halk işgalden ve yapılan türlü muamelelerden endişe ediyor ve sıkıntı içinde kıvranıyordu. Maraş'a gelmiş olan Arslan Beğ de Maraş'ın işgaliyle Suriye de gördüğü işgal fecaiyi arasında bir yakınlık görüyor ve neticenin vehametinde endişeye düşüyordu. Bununla beraber endişesini izah edemiyor dertleşecek fikirlerini açabilecek bir arkadaş arıyordu. Bir gün Türklere yapılan haksızlıklardan kendine şikayette bulunan Jandarma yüzbaşısı Mahmut Beğ'e, Maraş'a bir erkan-ı harb heyetinin geldiğini teşkilat yapmak için vazifeli olduklarını ve memleketin şayan-ı itimad kimseleriyle görüşmek lazım geldiğini söylüyor. Mahmut Bey böyle bir heyetten haberdar olmadığı için Arslan Beğ sözlerini hayretle karşılıyor ve bu iş için şâyan-ı i'timad olarak Doktor Mustafa Beği teveccüh ediyor. Doktor Mustafa tabur katibi olan babasıyla dolaşırken askerlikle yakından ilgilenmiş talebe-i mülkiyeden mezun olmağla beraber 1915'te Maraş taburu ile Fındıcak, Zeytun, Haçin, Urfa, müsademe ve hareketlerine iştirak etmiş Şam Merkez hastahanesinde Mezze askeri hastahanesinde baş hekim olarak bulunmuş olan milli duygusu kuvvetli atılğan bir vatanseverdi.

Doktor Mustafa'nın muâyehanesine gidiyorlar. Geldiği söylenen heyetten ve heyetin maksadından ona da bahsediyorlar doktor tertibat alınmasının çok hayırlı neticeler vereceği kanaatinde olduğu ve teşrik-i mesâî edeceğini söyleyor. Bundan sonra Arslan Beğe mektep arakadaşı olan riyâziye muallimi Hayrullah Beğe evvelce tanıdığı ve şâyan-ı

itimad bulunduğu evkaf memuru Evliya Efendi'ye fikrini açıyor. Onlar da memnun oluyor. Ve beraber çalışması kabul ediliyor. Ancak dikkat etmek lüzumunu İngilizlerle temas edenler mevcut olduğundan İngilizler aleyhinde söz söylenmemesi lazım geldiğini ileri söylüyorlar. Bu arada Arslan Beğ de teşkilat işlerinde serbest çalışabilmesi için ve şüpheyi celp etmemesi için Maraş'ta her hangi bir vazife alması lüzumunu kararlaştırıyor. Fakat Arslan Bey tarafından verilen isti'da Hayrullah ve Evliya Beğlerin tevassutuna rağmen mutasarrıflıkca kabul edilmiyor. Mutasarrıf Ata Beğ de "Komiteci midir nedir?" diyerek red ediyor. Arslan Beğ'e biraz görüştüğünde Ata Beğ'in ittihatçılar aleyhinde söz söylediğini görüyor ve kendisine ittihatçılar sayesinde mutasarrıf olduğunu hatırlatınca kızıyor.

-“Memleketi felakete sürüklediler” diyor ve

-“Açıktan maaşınızı alıyorsunuz” diye ilave ediyor.

Evliya ve Hayrullah Beğlerin delaletiyle Çukadaroğlu Hacı Muhammed'in bağçesinde memleketin ileri gelenlerine bir ziyafet tertip edildi. Belediye Reisi Hacı Bekir Sıdkı, Şişmanzâde Arif, Kocabaşzade Arif, Kocabaşzâde Hacı Naci ve Hafız Ali Efendi ile bazı zevat bu ziyafete geldiler. Adana'dan sızan havadislere göre Maraş ve Aydınab'ın Kilikya mıntikasına dahil edilerek Ermenilere ve Fransız işgaline terk edileceği ve teşkilat yapılması zarureti hakkında görüşüldü. Suriye'de Fransız işgalini gören ve oradaki ahvâle vakıf olan Arslan Beğ Fransızların İngilizler gibi olmayıp Suriye de envaitürlü yolsuzluklar yaptıklarından Suriye de bunlara karşı hususi teşkilatlar yapıldığından bahsederek ziyafettekilerin fikirleri yoklanıyor hepsinin de Maraş'ta teşkilat yapılmasına taraftar vatanperver zevat olduğu anlaşılıyor. Hepsi memnuniyetlerini bildirmekle beraber Belediye Reisi Bekir Sıtkı şu mutâlaada bulunur.

-“Beğlerden ve Efendilerden aramızda kimse yoktur. Davet edildikleri halde gelmediklerine göre sonra tehlikeli bir vaziyete düşeriz. Bunların da aramızda bulunmalarını temin edelim” diyor.

Oradakiler bunları makul bularak görüşülmesine karar verilmekle beraber hiç biri beğlerle görüşmeğe cesaret edemeyeceklerini bildiriyorlar. Ancak beğlerle, Doktor Mustafa Bey ile Dayı Ziyâ Zâde Hacı Mehmet Hocanın görüşebilecekleri söylenerek dağılıyorlar.

Bundan sonra Arslan Bey Yüzbaşı Mahmut Doktor Mustafa'yı ziyaret ederek

-“Maksadımız yardımınızı temin ederek çalışmaktır” diyorlar.

Efendilerin zaten kendisiyle beraber hareket edecekleri ancak mutasarrıfı, beğleri görmesi birleşilerek bir iş yapılması, hiç olmazsa vâki haksızlık ve tecavüzleri önlemek çarelerin bulunması düşünülmesi zaruret ve mecburiyeti anlatıyor. Memleketin ileri gelenlerinin kendisine itimatları olduğu ve yardımının beklendiği söyleniyor.

Doktor Mustafa Bey:

-“Öteden beri bu işler üzerinde elden geleni yapmaktayım. Mutasarrıf Ata gölgesinden ürküyor. Bu adamla beraber çalışmak şöyle dursun çalışanlara da mani olacaktır. Mümkün olsa da buradan gitse herhalde bundan daha iyisi gelirdi. Ne vakit karşılaşırsak bir türlü anlaşamıyoruz. Beğlere gelince Şükrü Beğle görüşeyim. Kadir Paşa ile aramız yoktur. Fransızların geleceği tahakkuk ederse müşkil vaziyette kalacağız bunun da çaresine bakmalı” diyordu.

Arslan Bey iki gün sonra Doktor Mustafa ile tekrar görüşüyor. Doktor Mutasarrıf Ata'nın suret-i kattiye de teşkilat taraftarı olmadığını bildiriyor. Böyle bir teşkilin hükümeti müşkil vaziyete düşüreceğini, kuvve-i işgaliyenin müdâhalesini intaç edeceğini Ermenilerin ihbarı üzerine tevkif edilmelerinin muhakkak olduğunu Ata Beğ'in söylediğini ilave ediyor. Bayazıt beylerinden Şükrü Beğ'in de mutasarrıf gibi bu işe taraftar olmadığını beyan ediyor. Dayızâde Hacı Muhammed Hoca da Kadir Paşa'ya gönderilmiş ise de cevap red alınmıştır.

Muhaliflerin kuvvetli olması düşman kuvvetlerinden ziyade Ermenilerin su-i kasd hazırlamaları Maraşlıları ve teşkilat için çalışmak isteyenleri düşündürmekte idi. Dayızâde Hacı Muhammed Efendi'nin Ermenilere nasihat etmesi münasip görüldü. Belediye de yapılan bir toplantı da Ermenilerin ileri gelenleriyle görüşüldü. Hocayı Ermenilerden haklı görenler oldu ise de ertesi gün Taşnak komitesi reisi Misak Hoca'ya bir tehdit mektubu gönderdi. Mektubunda şöyle deniliyordu.

-“Vaktiyle Ermeniler tehcir edilirken mani olmak için söz söylemeğe lüzüm görmediniz. Şimdi safdil bazı kimseleri işfale çalıştırıyorsunuz. Bu fikirlerinizden vazgeçiniz. İhtiyarlığınıza ve ilmize

hürmeten sizi bırakıyoruz. Kendinize geliniz. Yoksa hayatınız tehlikededir.”

Bu günlerde teşkilat yapmak isteyen vatanseverler Şükrü Beğ’le bir defa daha görüşülmesi lüzumunu hissettiler Arslan Bey eski arkadaşlarından emniyet merkez memuru Zülkadiroğlu Tahir Beğ’le Şükrü Beğ’i ziyaret ediyor. Doktor Mustafa’nın söylediği gibi Şükrü Beğ de her şeyi fena gören, hiçbir şey yapmak ve yaptırmak istemeyen bir insan olduğunu görüyor. Bu görüşmede Şükrü Bey aynen şöyle söylemiştir.

-“Orduların yapamadığı işleri konuşmak bile hamakattır. İttihatçılar memleketi felakete sürüklediler. Yapılacak hiçbir şey yoktur.”

Efendilere gelince:

Kazîoğulları ve Emirmahmut oğulları kendi aralarında kaynaşıyor. Ermeni emval ve emlakına tehcir esnasında istifade gördükleri hususunda Ermeniler tarafından şikayetler devam eylediğinden müşkil vaziyette idiler.

Şehrin muhtelif semtlerinde gizli toplantılar yapılıyordu. Fransızların Adana’daki hareketleri ve bazı ma’sum kimseleri sebepsiz yere şehit etmeleri Maraş halkını birbirine daha çok yaklaştırmada idi. Bu arada Sivas Kongresinin toplanacağı haberi geldi. Esareten dönen mülazım Necati Kanteymurlu İsa Kaniko ve Refik Gubatı Sivas’a gönderildi.

5 Eylül 1919’da Sivas’ta teşekkül eden Kongre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti talimatnamesini kabul etmişti. Sivas’tan dönen temsilciler kongre talimatnamesinin bir nüshasını getirdiler. Maraş’a teşkilat yapmak üzere Yörük Selim’i ve Kılınç Ali Beğ’i göndereceklerini, Elbistan’a da Ali Beğ isminde bir binbaşının gönderildiğini haber verdiler. Ancak Yörük Selim’in Enver Paşa’nın yaveri, Kılıç Ali’nin ise Enver Paşa’nın kardeşi Nuri ile beraber buldukları için kongre muhitinde henüz tam bir itimad telkin etmediklerinden Maraş’ta dikkat edilmesi lazım geldiğini söylediler.

Sivas kongresi talimatı Maraş matbaasında teksir edilerek yayılmıştı. Artık millet kurtuluş gününün doğacağına inanıyordu. Herkesin kalbi ve gözü Sivas’a dönmüştü. Havadis bekliyordlardı.

Teşrin-i evvel mebus intihabı işi ortaya çıktı.

Teşrin-i evvel 1919 idi. Artık Fransızların Maraş'a gelmesi tehakkuk etmiş ve bir gün meselesi olmuştu. 12 Teşrin-i evvel 1919 da Maraş'ın ileri gelenleri Ulu Cami'de toplandı. Doktor Mustafa Bey tarafından kendilerine hitabede bulunuldu. Telgraflar tertib edilerek hâriciye nazareti vasıtasıyla İngiliz, Fransız, Amerikan sefaretlerine ve Kuvve-i işğaliye kumandanlığına ve bu devletlerin hâriciye nezaretlerine çekildi. Bu telgraflarda memleketin işgal altında kalması mutlak gerekse İngiliz işgal altında kalması ve Fransız işgal kuvvetlerinin Maraş'a gönderilmemesinin temini hususu istenmekte idi. Bu telgraflara hiçbir cevap gelmediği gibi Fransız Kuvve-i işğaliyesinin Maraş'a gelmesi katiyet kesbetmekte idi.

28 Teşrin-i evvel 1919 da Kazîoğlu Mehmet Ziya, Doktor Mustafa, Eczacı Lütfi, Sarı Katib Mehmet, Emir Mahmut Oğlu Hasib, Kocabaş Zâde Ömer, Topağın Oğlu Mustafa, İslahiyeli Nazım, Bertiz, Başdervişi köyü üzerinden Elbistan'a gittiler. Ancak ailelerini Maraş'ta bırakmışlardı. 29 Teşrin-i evvel 1919 Çarşamba günü Fransız Kuvve-i işğaliyesinin pişdarları Maraş'a geldi. 30 Teşrin-i Evvel 1919 Perşembe günü sabahleyin çarşı ve pazarda bir fevkaladelik görülmekte idi. Ermeniler istikbale hazırlanıyorlar, nümayışler yapıyorlardı. Fransız ve Ermeni bayrakları hazırlanmakta idi. Türkler pek çok müteessir idi. Ermeniler sevinç içinde taşkınlıklar yapıyorlardı. Tecavüze uğrayan milli duygusu rencide edilen bazı Türkler çarşı karakoluna müracaat etmişlerdi ve hakikatte mutasarrıf haberdar edilince karakola müracaat eden Türklerin tevkif edilerek merkeze gönderilmesi Komiser Cemile telefonla emredilmişti. Ermeniler Fransız işgal kuvvetlerini coşkun tezahüratla karşıladılar. Birlikte memleketin çarşısına doğru yürüdüklerinde din iman bütün mukaddesatımıza karşı ve Türk hükümetine ve Mustafa Kemal'e küfür savurmakta idiler. Küfürleri işiten Jandarma Taburun(dan) İsmail Hakkı ağlamıştı.

Arslan Beğ ve bazı kimseler İsmail Hakkı Beğ

-(Sabahlayın halkın müracaatı nazar-ı itibare alınsa idi ve o zaman taşkınlıklara mani olınsa idi bu dayanılmaz netice olmazdı) diyorlar ve kendi göz yaşlarını içlerine atıyorlardı. İşgal kuvvetleriyle beraber Ermeniler kışlaya kadar nümayış yaparak gittiler. Kışladan geri dönen Ermeni alayı efrâdı sokaklarda gezen gençlere teâruz ve hakaret etmeğe başladılar. Hatta hükümet konağına giderek Jandarma Yüzbaşısı Mahmmt Beğ'le bile gürültü çıkartmaktan geri durmadılar.

31 Teşrin-i Evvel 1919 Cuma günü Uzunoluk hamamından çıkan kadınlara taarruz ettiler.

-“Burada artık çarşafı gezilemez” diyerek bir Türk kadınına taarruz ettiler, peçesini yırttılar.

Kadın yere yuvarlanmıştı. İmdâda gelen Çakmacı Said, Osman yaralandılar. Bu hadiseyi gören Sütçü İmam düşman askerlerine ateş ederek öldürmüş ve kendisi de kaçmıştı. Düşmanın zulmüne dayanamayan Sütçü İmam ilk kurşunu hakkı müdafaa yolunda atmış ise de Ermeniler 1 Teşrinisani 1919 gecesini Sütçü İmam’ın akrabasına Atoğlu Mahallesinde Tiyeklioğlu Kadir’in ellerini arkasına bağlayarak Şeyhadilde feci şekilde şehit ettiler. Cenazesi hükümete getirildi. Vaziyet protesto edildi. (Abadi Osmanlıca metin sh. 86, Lahika 4)

Arslan Beğ tarafından Ata Beğ’e şehit Kadir’in resminin alınması ve hareketin protesto edilmesi teklif olmuş ise de

-“Sen ne karışyorsun” diyerek mani olmak istemiştir.

İlk Kuvay-ı Milliye'nin hücrelerinde kurulduğu Çiçekli Camii'nin bugünkü hali

TEŞKİLAT İÇİN İLK CİDDİ TEŞEBBÜS

2 Teşrinisani 1919 da Kayabaşı'nda bir toplantı yapıldı. Vezir Hoca "Mehmet" Tapucu Faik, Karakız Muhiddin, Karakız Zeki, Veli Efendi Oğlu Ziya, Sabit, Mümtaz, Başkatip Rıza, Cerrahoğlu Zekeriya, Karcı Yahya, Oğlu Avukat Hacı, Evliya, Sapsız Hacı Efendi, Karpuzoğlu Mehmet, Hatce Hocoğlu Nuri, Guruççuoğlu Ali Paşa, Cicos Mustafa Çavuş, Gürov Oğlu Rüstem, Hasan Trakyalı, Kömeçoğlu Ali Çavuş, Uncu Halil Oğlu Ahmet, Kem Almaz Ökkeş, Cin Ali Kadir, Raba Tevfik, Muharrem Beyazıd ve daha bir çok kimseler bir toplantıda bulunmuşlardı.

Bu toplantıda i'timad edilecek kimselerin bulunması ihtimali düşünülerek ertesi günü toplanmak üzere celseye son verildi. İkinci içtima' da evvelkilerden Baba Tevfik'den mâadası geldiği gibi ve daha bir çok kimseler de gelmişlerdi. Vezir Hoca tarafından yeminleri icrâ edilerek işe başlandı.

(Vezir Hoca notları)

Maraş 10 semte ayrıldı. Her semtte idâre heyeti intihabının ve heyeti idare reislerinin heyet-i merkeziye seçimi yapılması husûsati kararlaştırıldı.

Yemin: "Sırf vatanı ve milleti düştüğü vartadan, derin uçurumdan tahlis maksadıyla teşekkül eden müdafa-i hukuk cemiyetinin bütün e'mal ve efkarına sadık kalacağıma ve bu hususta her türlü fedakarlığı ifâ edeceğime Kuran-ı Azimüşan üzerine yemin ederim"

4 Teşrin-i Sani 1919 günü adsız kahramanların verdiği (1) den (8) numaraya kadar olan emirlerde memleketin 10 semte ayrıldığı her semtin umum halkı da'vetle kayıtlarını yapacağı kayıd sonunda toplanarak aralarında 6 zat seçeceklerini bildiriyordu. Her semte seçilen iki kişiden biri Heyet-i Merkeziyye'yi teşkil etmek üzere seçilecek diğeri semtinde reis olarak 4 e'zâ ile beraber semt heyet idaresini teşkil edeceklerdi.

Heyet-i Merkeziyye'ye seçilenler de kendi aralarında reis seçecek hâricen katip veznedar, evrak muhafızı tayin edeceklerdi. Heyet-i Temsiliyye (Sivas'ta) ile hükümeti haberdar ederek faaliyete geçecekleri heyet-i merkeziyyenin kazâ nâhiye ve köylerin teşkilatını tamamlayacağı ve cemiyetin bilumum ihtiyaç ve noksanlarını heyet-i temsiliyye'ye bildirecekleri bu emir iktizasından idi.

(Maraş Yolları)

(Not: Maraş Yolları, Hasan Reşit Tankut, 1944, (2. baskı 2008), kitabın baş tarafında Maraş harbi farklı açılardan işlenmekte.)

9 Teşrin-i sani 1919 da Sivas kongresi reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından müdafaa-i hukuk cemiyetlerine yapılan ta'mimde, mütarekedeki mevaddî hılafına İngilizlerin işgal eyledikleri Maraş Ayıntab havalisini teslim suretiyle Fransızlara devir edilmesinin protesto edilmesi bildirilmekte idi. (Abadi, Osmanlıca metin sh. 88, Lahika 5)

Sivas'tan alınan bir telgrafta Kılınç Ali'nin Elbistan'a gönderildiği ve oradan Pazarcığa ineceği ve temasa geçilmesi bildiriliyordu. (Gazi'nin 4 süvarisi bak) Kılınç Ali'nin Elbistana, Pazarcığa hareket etmiş bulunduğu öğrenildi.

9 Teşrinisani 1919 da üçüncü defa toplandı. Bu toplantıda gerek heyet-i idâre e'zaları ve gerekse heyet-i merkeziye e'zaları seçildiğinden Maraş müdafa-i hukuk cemiyeti fiilen teşekkül etmiş oldu.

Semtlerin heyet-i idare başkanları şu zevattan müteşekkildi.

1-Çavuşlu semti başkanı Mühendis Abdulhamit

2-Kayabaşı semti başkanı Arslan Bey

3-Acemli semti başkanı Evliya Efendi

4-Divanlı semti başkanı Hasan Bey

5-Ekmekci semti başkanı Sapsız Hacı Efendi

6-Nahirönü semti başkanı Hatce Hoca oğlu Nuri

7-Acemli semti başkanı Köşker Ahmet

8-Bektutiye semti başkanı Baba Halil oğlu Ahmed

9-Hatuniye semti başkanı Medine oğlu Abdullah Çavuş

10-Restebâiye semti başkanı Başkatip Rıza

Semt idâre heyetleri bir başkan ve dokuz e'zadan teşekkül etmekte idi. Heyet idâre reisleri arasından heyet-i merkeziye reisi seçimi yapıldı. Mühendis Abdullatif reisliğe seçildi. Böylece bir başkan 9 azadan da Heyet-i Merkeziye teşekkül etmiş oldu.

Kalemâtat içinde memurlar tefrik edilmiş ve müdafa-ı hukuk cemiyeti için bir mühür yaptırılmasına karar verilmişti.

(Vezir Hoca'nın hatıratına müracaat)

Evvelce Kayabaşı'nda toplananlarla temas halinde bulunan Belediye Reisi Bekir Sıtkı ve arkadaşları Kayabaşı Cemiyeti efradının orta halli insanlardan olmalarını tehlikeli ve mahzurlu görmüşler aralarında zengin kimselerin bulunmamasını bolsevik cereyanı tehlikesi mevcut olduğu kanaatiyle acele olarak bir heyet teşkil etmişlerdi. Henüz Kayabaşı teşkilatı mühür yaptırmadan ikinci heyet acele olarak mühür kazımışlardı. Bunu haber alan Kayabaşı teşkilatı Karakız Zeki'yi bir kaç arkadaşıyla göndererek mührün alınması yolunda teşebbüse girişti. Karakız Zeki ve arkadaşları Kızılkabırlık civarındaki yolda Çukadar Hacı Mehmet Efendiden mührü ısrarla almışlar ve Kayabaşı teşkilatına teslim etmişlerdi. Bunun üzerine ikinci teşekkül Hoca Rafet, Dede Mehmet ve Hüdayi Tahsin'i göndererek Kayabaşı teşkilatını tanımak istemişlerse de usulen ve intihapla kurulan Kayabaşı teşekkülünün itiraz götürür yeri olmadığını görünce birlikte çalışması hususunu muvafık görmüşlerdir. Bu fikir üzerine birleşilmiş ve yeniden heyet-i merkeziye intihabı yapılmıştır. Bu intihapta Belediye Reisi Hacı Bekir, Hoca Rafet, Hüdayi Tahsin, Çukadar Hacı Mehmet Evkaf Memuru Evliya, Dede Oğlu Mehmet, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Naci, Kocabaş Hacı Ahmed, Mühendis Abdullatif, Arslan Bey, Tapu Memuru Faik Heyet-i Merkeziye'ye seçilerek evvelkiler semt heyetleri reisliklerinde kaldılar. Yeni seçilen Heyet-i Merkeziye azaları arasından Abdullatif reisliğe Rafet Hoca ikinci reisliğe, Hacı Nuri bey veznedarlığa tapu memuru Faik katipliğe ayrılarak faaliyete başlandı.

İntihap sırasında Hüdayi Tahsin tarafından reisliğe Arslan Beğın seçilmesi ileri sürülmüş ise de Abdullatif iyi Fransızca bilmesi ve memur olduğundan şüpheli celp etmeyerek i'timad uyandıracağı hususu göz önüne alınmıştır. Faal reis olarak Arslan Beyin intihabında Hüdayi Tahsin tarafından ısrar edilmiş ise de yine kabul edilmeyince Tahsin.

-İşi kim görecektir? Deme ısrarında devam etmiş ve herkesten

-Hepimiz cevabını almıştır.

Bunun üzerine Abdullatif'in başı altında çalışılmağa başlanmıştır. Her gece bir semtte toplanılıyordu. Her gün birkaç semtte teşkilatın ilerlemesi için hararetle çalışmakta idi. Abdullatif fiilen çalışmak istemesine rağmen memur olması ve Ermenilerin tehditlerine maruz

kalması dolayısıyla riyasetten çekilmesi zarureti hasıl oldu. Yerine Arslan Bey intihap oldu. Ve mücadelenin sonuna kadar riyâseti idare etti.

Bu sırada Kozan da bulunan Fransız zabıta mösyö Tayyar da mağara ve peykar başına giderek Fransızların Sivas'a gitmelerinin temini ile meşgul olduğu haberi verildi. Tayyarda nın yollarda bazı nüfuzlu kimseleri ziyaret etmesi ve Cebeli bereket'den Göksun ve Süleymanlı kazaları efratına tegratlar çekilerek yardımlarının istenmesi Süleymanlı kazasından Topal İbrahim'in (Hacı Maksutoğlu) telgrafi Elbistan'da mıntika kumandanı Ali Beğ'e götürmesi haberi doğruluğunu meydana koymuştu.

Bu haber üzerine müdafa-i hukuk cemiyeti faâliyetini (harb gayretlerini) artırdı. Kararlar aldı. Düşman toplu kuvvetlerinin buldukları yerleri öğrenmek ve muhasara ederek irtibatlarını kesmek için tertibat aldı. Ve bitişik haneleri icabında yakmak için işaretler kararlaştırıldı. Düşmanın fazla takviye kuvveti getirmemesi düşmanın teşkilat ve hareketinden haberdar edilmesi, düşman ve Ermenilerin yaptıkları zulümlerden (!) bahs ile raporlar verilmesi, ecnebi sefaretlere protestolar yapılması derpîş edildi. Silah ve cephanes mübâyaaası ve tevzâatı ve teşkilatın süratle ikmal için geceli gündüzlü çalışma başladı. Düşman topluluklarına ve kiliselere karşı cepheler alınıyor, siperler yapılıyor, mazgallar açılıyor, düşmanı bulunduğu yerlerde mahsur bırakıp imha etmek için irtibatları kesmek ve lüzüm görülen Türk evlerinin de yakılması heyet-i merkeziyyece kararlaştırılıyor, harp planına konuyordu. Heyet-i idâreler geceli gündüzlü çalışıyor efrad teslihi ediliyordu. Her şubeden üçer kişi resmen mücaatle Jandarma deposundan alınan silahları şubelerine götürmek için gönüllü Jandarma elbisesi giyerek bu işi görmekte idiler. Jandarma bölük kumandanı Yüzbaşı Mahmut, takım Kumandanı Ahmed Hilmi (halen Jandarma mıntika müfettişi) son derece fedakarlık ve cesaret göstererek tabur kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı'nın muhalefetine rağmen silahları gizli olarak veriyorlardı.

Yalnız her türlü ihtimale karşı mazbata isteniyordu. Heyet-i merkeziyye üyeleri imzâ vermediklerinden müdafa-i hukuk cemiyeti mührü üzerine imza konularak silahlar alınıyordu. A'zadan Evliya bunu tehlikeli görüyor.

-Bu silahlar sonunda nasıl geri toplanabilir diyordu.

Heyet-i merkeziye reisi Arslan Beğ'in

-İnşallah harbi kazanacağız, zafere kavuştuğumuz zaman silahları bizden soran olmaz. Aksi taktirde zaten düşman işgal kuvvetlerine teslim edilenleri takip etmiş olur. Biz de şerefle ölürüz.

Yolunda mutâlaası heyet-i merkeziyyece iyi tesir etmiş ve efrâdın teslimi böylece meharetle temin edilmişti.

Kılınç Ali'nin Pazarcığa geldiği haber alınınca toplantı yapıldı. Bu toplantı da Arslan Beyle eski polislerden Kasım'ın Pazarcığa gitmesi ve Kılınç Ali ile temasa geçmeleri kararlaştırılmıştı. Bunlar Pazarcığa vardıklarında Ayıntab da Mülazım Mustafa'nın geldiği görülmüştü. Kılınç Ali ile görüşüyor. Bu görüşmede Ayıntab da silahlı bir teşkilat olmadığı ve fakat heyet-i merkeziye teşkil edilerek Sivas'ta muhabere yapılmakta olduğu düşman tecavüz ve hareketlerine karşı protestolar yapıldığı bu meyanda memurların da el birliği ile çalıştıkları anlaşıldı.

(Abadiye Lahika 3 bak)

Kılınç Ali işgal altında bulunan yerlerin silahlanmasının tehlikeli olduğu ve icâbında işgal kuvvetlerinin bu silahları toplamalarının mümkün olabileceğini ileri sürüyor ve bundan Sivas ve Gürün kongreleri mukarraratına göre programa dahil olmadığını beyan ediyor. Halbuki Gürün ve Sivas kongrelerinden matbu' beyannâme ve talimatnamelerinin gizli olarak silahlanma ve milli ordu teşkilini amir hükümler vardır.

Maraş'ta müdafaa-i hukuk cemiyeti teşekkül eder etmez silahlanma işine başlamıştı. Evvelce görüldüğü üzere Meraş on semte ayrılmıştı. Her semtte 200 kadar çetenin teselluh olduğu faaliyetinin devam ettiği gizliden gizliye silahlanmanın ve milli kuvvetlerin artmakta olduğu günün birinde Maraş'ta harp başlarsa Fransızlara karşı koyacak kuvvetin bulunduğu Maraş temsilcileri tarafından haber verildi. Bu haber üzerine Kılınç ve Ayıntab mümessili teşkilatın bu kadar süratle ikmal olmuş olmasını hayretle karşıladılar inanmak istemediler.

Gürün konferansında 3., 12., 13. ve 20. kolordularla faaliyet merkezleri: Pozantı, Develi, Elbistan, Hısnımansur (Adıyaman) olarak kararlaştırılmıştı. Elbistan ve Gürün'e Yörük Selim ile Kılınç Ali,

Develiye Dođan ve Tufan beyler gönderilmişti. Bunlar kendi muntkaları dahilinde kolordulara bağlı milli teşkilatı ikmal edeceklerdi. İşgal altında bulunan yerler teşkilat hârici bırakılmakta idi. Çünkü verilecek silahların dūřman eline geçmesi ihtimali vardı. Marař'ın silahlanması tasavvurun fevkinde görülmüş ve iřin nasıl başarılacağı meselesi üzerinde tereddüde dūřülmüřtür. Marař temsilcileri teşkilatın nasıl bir program dahilinde kurulduğunu ve nasıl bir intizamla devam etmekte olduğunu izah ederek hasıl olan tereddüdü izâle etmişlerdir.

Maraş müdafaa-i hukuk cemiyeti şehirde 20 kilometre kadar şimalde Maksutlu Köyünde bir telgraf merkezi kurmuş ve Sivas'la muhabereye başlamışdı. Bu merkezden muhabereyi muhabere memuru Celal idâre etmekte ve icâbında telgraf teline bağlanmak suretiyle telefonla muhabereyi temin etmekte idi. Silahlandırılan efradın iaşe vesair hususatının temini ve müşkilata mahal bırakılmayacağı heyet-i merkeziye tarafından yapılan program dahilinde bulunurdu. Bütün bunların tamamen gereği tutulduğu ve yapılan teşkilatın intizâmı karşısında Kılınç Ali de memnun olmuştu.

8 Teşrinisani 1919 da Kaimmekam Bromond kumandasında bir Fransız takviye kuvveti daha Maraş'a gelmişti. 13,14 teşrinisani geceleri Fransızlar şehrin birkaç yerinde devriyelerimize ateş ederek asayiş olmadığını bahane etmişlerdi. Bunun hükümeti ellerine alarak gûyâ âsâyişi temin etmek istediler. Bunun üzerine Fransız ve Türk devriyelerinin beraber gezmeleri uygun görüldü. Zaten sükunet devam etmekte idi. Bu sıralarda Fransızların kışlada bulunan silahlarla Ermenileri teselluh ettiği öğrenildi. Kışladan silah götürürken bir gece polis memuru Sabri'ye raslayan Ermeni gençleri polisi yaralamışlar ve yetişen Türklere yakalanmamak için ellerindeki silahları bırakıp kaçmışlardı. Bu silahların kışlada bulunan Türk hükümetine âid silahlardan olduğu anlaşıldı.

Cebelibereket Kuvarnörü Mösyö Andre tahkikat yapmak üzere bir bölük süvari ile Maraş'a geldi. Hırlakyan'da misafir oldu. Ve böylece bîtaraf olmadığını göstermiş oldu. Süvariler Osmaniye havâlisi ahâlisinden idi. Kumandanları Binbaşı Sıtkı yüzbaşı Mithat, mulâzimi Kenan idiler. Göksün de Mehmet Bey köyünden Çerkez Bekir, amcazadesi Said ve vilayet-i şarkiye mücahirlerinden Hasan ve biraderleri de bu süvariler arasında bulunurdu.

Mösyö Andıra Maraş'ta beğleri ziyaret etti. Gençlerine ihtiyarlarına vazife verecek oldu. Bu Andıra'nın Maraş Guvarnörlüğüne ta'yin olması için Hristiyan ileri gelenleri ile beğler, Çerkez Bekir ve Said tarafından Fransa hariciye nazaretine telgraf çekildi.

(Nutuk da Maraş Çerkezleri diye mevzu bahs edilen kimseler: Bekir, Said ile Osmaniye civarından gelen üç Çerkez'den ibarettir.)

Sivas Kongresi reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş mutasarrıflığına gönderilen telgrafda bu gibi hallere meydan verildiğinden dolayı muâheze ediliyordu. Arası çok sürmedi Paris'ten gelen emirle Maraş Gravnörlüğü de Mösyö Andre'nin uhdesine verildi. Mösyö Andre Maraş'taki işgal kumandanlığına gönderdiği tahrîratla Maraşlılara selamının tebliğini ve Eloğluna kadar istikbale gelmeleri ve doğruca Kadir Paşa'nın konağına inerek öğle yemeğini orada yedikten sonra Hırlakyanlara misafir olacağını bildirdi.

Hıristiyanlarla birlikte Mösyö Andıra'nın beğlere taraftar olup telgraf çekenler muvafakiyetlerinden dolayı kaplarına sığmıyorlardı. İstikbal merasimi tertibatı ikmal edilince Mösyö Andıra Maraş'a hareket ettiğini bildirdi. 26 Teşrinisani 919 da Maraş Ermenileriyle birkaç Türk eşrafı bir saatlik mesafeye kadar istikbale gittiler. Umum Ermeniler erkek kadın, büyük küçük hepsi istikbale iştirak etmişti. Elllerinde çiçek buketleri, lavantalar, Fransız ve Ermeni bayrakları dersanter papaslarının ferikası olduğu halde,

-“Yaşasın Fransızlar, yaşasın Ermenistan, kahrolsun Türkler”

Nâreleri atarak ve nümayişler yaparak Maraş'a girdiler. Firesizken rahiplerinin müzikası çarşı ve sokaklarda nümayişleri attırdılar. Hükümete vardıklarında jandarma bölük kumandanı Yüzbaşı Mahmut tertibat alarak yalnız Mösyö Andıra ile maiyetini içeri aldı. İstikbal edenlerle nümayişçi Ermenileri hükümete sokmadı.

Mösyö Andıra mutasarrıf ile görüştüktan sonra maiyyetinde getirdiği piyadeleri hükümete süvarileri de kaleye yerleştirmesini emretti. Merasim programı mucibince kendisi Kadir Paşa'nın konağına gitti. Öğlen yemeği orada yenildi. Kuvernörle gelen Osmaniye efrâdı Kadir Paşa, Çukadar Hacı Mehmet, Efendiye misafir bırakıldı. Kuvarnör Hırlakyan'ın evine gitmezden evvel 27 Teşrinisani Perşembe günü için memleketin eşrafı ve hocalarına tezkireler yazdırıp Kadir

Paşa konağına davet etti. Kendisi Hırlakyanlara gitti. Toplantı saatinde Kuvarnör Andıra resmi üniformasıyla Fransız milisleri kumandanları ve 25 kadar süvari muhafızı olduğu halde Hırlakyan Agop ve oğulları ve Mithat, Sıtkı Beğlerle beraber Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vakit tamam olduğu halde memleketin eşrafı olan da'vetlilerden hiç kimse gelmemişti. Mösyö Andıra çok müteessir oldu. Ev sahipleri teessürlerini izale için bazı bahaneler ileri sürdüler. Cumartesi günü belediyede toplanmak üzere tekrar ileri gelenlere davetnâmeler yazıldı. Guvernör Hırlakyanlar da kalıyordu.

BAYRAK HADİSESİ

Birkaç gün evvel mutasarrıfa gelen bir Fransız zâbiti Türk Jandarmalarının emirlerine verildiğini maaşlarına zam yapıldığını artık Türk bayrağının hükümete ve kaleye çekilmemesini söylemişti.

Mutasarrıf da:

-Vakti değildir. Böyle bir hareket halkın galeyânını mûcib olur. Bir hadiseye meydan vermemek için şimdilik bu hususa karışmamalarını kumandanlarına söylemesini rica ederek işin yatıştırılması tarafını iltizam etmişti.

İşgal kumandanı, zâbiti tekrar göndererek bayrağın indirilmesinde ısrar etti. Mutasarrıf bir hadise olmasın, vakit gelmiştir diyerek bayrağı indirtmişti.

Bu haber halk arasında yayıldı. Artık kale ve hükümete Türk Bayrağı çekilmeyeceği korkusu ve mösyö Andıra'nın da hükümet idaresini eline alacağı fikri doğmağa başlamıştı. Bu hale hiçbir suretle müsamaha ve müsaade gösterilemezdi. Derhal sokaklara beyannameler yapıştırıldı. Halk galeyana getirildi. Ermeniler gelip geçen Türklere taaruz etmekten çekinmiyorlardı. Kuyucak'tan geçen Türk devriyelerine ateş ederlerdi. Milis kumandanı Sıdkı'ya bayrağı kaleden indirmesi için emir verilmişti. Bayrak indirildi. Kaledeki nöbetçiler bayrağın indirildiğini ve sabahleyin çekilmesine müsâade edilmeyeceğini gizliden gizliye etrafa yaymışlardı. Halk geceyi nasıl geçireceğini bilemiyordu. Bir hâdisenin vukûuna i'tiraz ediliyordu.

Bayrak hadisesinin temsili resmi

28 teşrinisani 1919 Cuma g¼n¼ sabahı herkes kaleye bakıyordu. Halk arasında galeyana başlamıştı. Cuma namazına Ulu Cami'ye toplanan halk abdest alıyorlardı. Fransız kumandanı hatibe bir mektup g¼ndermiřti. Ermeni mektubu hatibe vermek üzere avlusuna girince bomba atmasından korkularak halk telaşa d¼řtü. Evliya Ermeni'yi yakalayıp arşı karakoluna getirdi. Ermeni mektup getirdiğini başka bir fikri olmadığını s¼yledi. Evliya Efendi mektubu aldı. Halk telaş içinde kaynaşıyor bazıları c¼mi terk ediyordu. Halk bu kaynama içinde camii minberindeki yeşil sancağın çıkarılmasını birbirlerine s¼ylenmekte idi. Sancak ıkarıldı. Muhacir Murad All¼hını seven sancağın altına girsin diye bağırdı. Allah Allah sesleri yükseldi. Halk c¼mi' kapısından taşmağa, Boğazkesenden kale borcunu doğru koşmağa başladı. Burçlar tırmanıldı. Kaledeki Fransız milisleri k¼¼k bir mukabele dahi g¼stermeden kalayı şimal kapısından terk ettiler. Halkın Allah Allah sadasından ve uğultusundan başka bir Şey işitilmiyordu. Kaledeki makineli t¼fekler kaçmış Abarabaşı Kilisesinde ve kışla da mevzii almış olan mitraly¼zler, toplar da dahi bir hareket g¼r¼lm¼yordu. Halkın heyecanı artmakta idi. Muharrem Beyazıt ve Cevdet Beğ oğlu

Vasif gibi bazı gençler ileri atılarak Arslan Beyden teşci' edici sözler bekliyorlardı. Bu anda bütün halk bir emirle gözünü kırpmadan ölüme atılabilirlerdi. Bu sırada Fransız milisleri kumandanları yüzbaşı Midhat ve mülâzım Kenan görüldüler.

-“Biz de İslamızı, iki hafta evvel İstanbul'dan geldik. Bizi Peygamberin vekîli olan halifemiz efendimiz buraya gönderdi” gibi sözlerle halkı teskin ve iğfâle çalışmağa başladılar fakat halk bunlara kulak asmıyor.

-“Doğru olsaydınız bayrağın indirilmesine siz de razı olmazdınız” cevabını veriyorlardı.

Bayrak istiklalin timsâlidir. İstiklal olmayan yerde cuma namazı kılınmaz.

Beyannameleri Mehmet Ali Kısakürek oğlu Şihab'a vererek attırdı. Ulu Cami, Çarşıbaşı Câmii ve başka yerlere Şihab cebini sökerek düşürüyordu. Düşüşte halkın toplanıp beyannameleri okuduğu müşahede ediyordu ve neticeyi babasına bildiriyordu. Direğe bayrak çekildi. Kale de Cuma namazı kılındı. Namazdan sonra hükümete gidilip bayrağın bir daha indirilmemesi hakkında te'minat alınması fikri doğdu. Halk aynı heyecan içinde hükümete gitti. Hükümetin kapısında Fransız tercümanı Ermeni Ohan ile Göksun'lu Said bulunuyordu. Halkı hükümete sokmamak ve durdurmak istediler. Fakat halkın hücumuna uğradılar, linç edilmek üzere iken Yüzbaşı Mahmut Bey yardımı ile halkın ellerinden zor kurtarıldılar. Bu sırada Mösyö Andıra hükümette bulunuyordu. Hükümetteki milislere halkı dağıtmak için emir vermiş ise de halk Maraşlı Jandarmaların verdiği cesaretle karşı durmuş ve milisler de harekete geçememişlerdi. Halk hükümete müdâhale edilmemesini mütareke mevaddine riayet edilmesini isteyordu. Mösyö Andıra cebr ve şiddet göstermek fikrinde idi. Halka mukâbelede hazır olduğunu gösteriyordu. Mutasarrıf Ata Beğ'in hakimane müdahalesi halkın gösterdiği galeyan, tehâcüm karşısında Mösyö Andıra şiddet fikrinden vazgeçmek ve halkın teklifini kabul ederek teminat vermek zorunda kaldı. Halk dağılmakta idi. Mösyö Andıra sokaklarda Kaimmekam kalem reisi Abdullah Beğ'le dolaşarak halkı teskine ve Fransızların maksadı memleketin i'marı, ıslahı olduğu yolunda propaganda yapıyordu.

Maraş'ta bayrak hadiseninin olduğu gün (1919 Teşrinisani 28) Maraş İslahiye yolu üzerinde bulunan Eloğlu'nun 15 kilometre cenubunda Fransız müfrezeleriyle imalı, Karalar çeteli arasında bir müsademe oldu. Fransızlar birkaç maktül ve yaralı verdi.

Bayrak hadisesinin ertesi günü olan Cumartesi günü Belediye de toplanmak üzere belediye Reîsi tarafından memleketin eşrafına da'vetiyeler yazılmıştı. Eşrafın belediye de toplandıkları mutasarrıfı bildirildi. Mutasarrıf da Kuvarnör Andıra'ya bildirerek belediyede eşrâfın kendisini beklemekte olduğunu bildirdi.

Kuvarnör Andıra

-“Memleketin eşrafı hükümete gelsin Fransız müfrezesine karşı gelen halkın ayağına gidemem” cevabını verdi. Bunun üzerine mutasarrıf belediye reîsine haber verdi. Ve heyet hükümete geldi. Mösyö Andıra söze başladı.

-Dünkü gün yapılan tecavüzî harekete mükabele etmek hakkım ve kuvvetim var iken lutfile mukabele ettim. Bunu takdîr etmeniz lazımdır. İşgal kuvvetimizin bulunduğu yerlerde başka payende bulundurulamaz diyerek uzun uzadıya söz söyledi.

Şeyh Ali Sezai Efendi ve arkadaşları:

-Maraş'ın Adana ve Cebelibereket'le kıyas edilemeyeceğini mütâreke mevaddına muhalif olan işgalin ve müdahalenin nefyi için her fedakarlığa hazır olduklarını, yapılan zulümlere tehammül edilemeyince müdafaa yolu cevap verdiler.

Dağıldılar.

Mösyö Andıra'nın kalematata yazdıkları telgıraflara karşı nefretle cevap aldıkları gibi Pazarcıktaki Yakup Hamdi'ye gönderildikleri karlus oğlu Ohseb mektubu verince hükümete haber vererek tevkif ettirmişti. Mektup aşiretleri hükümet aleyhine teşvik mahiyetinde idi.

Bu günlerde esaretden dönenler vardı. Bunlardan inzibat zabıtalalarına vazifeler veriliyordu. Bunlar kendilerine verilen vazifeleri seve seve kabul etmekte olduklarından heyet-i merkeziye günden güne kuvvetleniyor ve teşkilatını genişletiyordu. Ali Rıza Pişkin, Teyfik Karaküçük Pazarcığa, Muhacir Abdullah Arablıya, Türkoğlu Mustafa Çavuş'a gönderilmişti. (Abdullah Haçin de şehit olmuştur) Yenicekala da faaliyette bulunan Hacı Yüzbaşıoğlu Nuriye gönderildi. Zafer ve

Muharrem Beğler de Bertiz Mıntıkasının teşkilatlarını yapmakta idiler. Elbistan da mebus intihabı ile alakalı olan muallim Hayrullah Tahsin Beğ, Kadir Paşa'nın seçimi kazanmasını temin ettikten sonra heyet-i merkeziye ile temasa gelmeden Pazarcığa indi. 3 Kanunievvel 919 da Osmaniye'den eşraf Maraş'tan ayrıldı. Bu sıra Mutasarrıf Ata Bey Niğde mebusu olarak Maraş'tan ayrıldı. Yerine tehrirat müdürü Cevdet Beğ vekil oldu.

Fransızlar bayrak hadisesinden sonra Maraş'a çok kuvvet mühimmat getirmeğe başlamışlardı. Bunun sebebi Maraş'ta gördükleri mukabele ve bilhassa bayrak hadisesindeki muvaffakiyetsizlikleri idi.

Mudafa-i Hukuk Cemiyeti faaliyeti artmakta idi. Yolları kesmeğe karar verdi. Gelecek kuvvetlerle mücadeleyi kabul etmek mecburiyeti duydu. Bunun üzerine bir çok Fransız memurları gelerek uyuşturmak siyasetini ve Maraş halkını işgal etmek yollarını araştırdılar. Fakirlere verilmek üzere para teklif ettiler. Şark mıntıkaları kumandanlığına tayin edilen general Kerat 5 Kanunievvel 1919 tarihinde Maraş'a geldi. Memleketin ileri gelenleri ile hükümet memurlarını çağırıldı. Memleketin himâye vazifesi uhdesine verildiği cihetle asayiş bozanları ve kuvve-i işgaliye aleyhindeki hareketleri men edeceği ve Pazarcık'taki Kılınç Ali avenelerini tutup haps edeceği mealinde sözler söylemişti. Rafet Hoca.

-Fransız Medeniyetinden bahs ediliyor halbuki Fransız işgali üzerine envâitürlü fenalıklar oluyor? Ermeniler teslih ediliyor. Kadınlara ihtiyarlara tecavüz vaki oluyor. Buna ne demeli? Şeklinde mukabele de bulundu. Ferdâsı akşamı Çukuroba camiine Ermeniler tarafından bomba atıldı. Bu babdaki protesto 17 Kanunievvel 919 tarihinin Teşrinievvelinde bir sureti mutasarrıf vasıtasıyla General Keret'e verildi. Artık gerginlik tamamen artmıştı. Şubede ve jandarma dairesindeki silahlar alınarak halka tevzi edildi. Düşman topluluklarının irtibatını kesmek için tertibat ve kararlar alındı. Silahlar en mühim nokta merkezlerine verildi. 10 Kanunievvel 919 da Muallim Hayrullah İslahiye'den gelen düşman kuvvetleriyle müsâdeme etmiş ve düşmana telefât verdirmiş ise de kendisi de yaralanmıştı. Her ne kadar kendisinin tedâvîsine i'tina edilmiş ise de bu yaradan bilâhere vefat etmiştir. Bu müsâdeme üzerine Fransız kumandanı bir beyanname neşretti.

Bundan sonra İslahiye'den gelecek Fransız askerlerine tecavüz olduğu takdirde bir taş atılırsa kurşunla, kurşun atılırsa topla, bir nefer ölürse Maraş eşrafından iki kişi idam edileceğini beyanname de bildiriyordu.

İslahiye'den gelen Fransız kuvvetleri Bababurnu'nda çetelerle müsâdeme eyledikten sonra Ceceli köyüne hücum ederek yaktılar. Ve Eloğlu köyünü yağma ettiler. Bir gönderildi zararlar tesbit edilerek protesto edildi. Pazarcıkta bulunan Kılınç Ali Fransız kumandanını makina başına çağırarak sansuri kaldırmasını ve Maraş'a fazla kuvvet göndermemesini aksi takdirde yolların kapanacağını bildirerek tehdit etti. Bu tehdit üzerine Fransızlar telaşa düştüler ise de kanunievvelin sonlarına doğru Ermeniler artık vahşiyâna hareketlere cesaret ediyorlardı. Oduna giden Çömezoğlu Mehmed, Haydar oğlu Mehmet namındaki iki fakiri öldürmüşlerdi.

30 Kanunievvel 919 da mukabele etmek maksadıyla Çukadar Ali kendiliğinden Hıristiyan mezarlığı civarında iki Ermeni'yi öldürdü. Ve birini yaralamıştı. Ceceli köyünün yakılması Eloğlu'nun yağma edilmesi üzerine Bertiz'den Zafer ve Muharrem Beğler ile Pazarcık'tan Yakup Hamdi Bababurnu'na indiler. İslâhiye'den gelmekte olan düşman kuvvetlerini sıkıştırdılar. Eloğlu köyüne kadar takip ettiler. Maraş'taki Fransız komutanı mutasarrıflığa mürâcaat ederek çetelere nasihat edilmesini istedi. Çetelere nasihat etmek üzere bir heyet gönderildi. Rafet Hoca ve rüfekası bu heyeti teşkil etmekte idi.

13 Kanunisani 920 de İslahiye'den Maraş'a gelmekte olan Fransız kuvvetleri artık Eloğlu istikametine gelemiyor Belpeykar üzerinden geliyordu. Fransızların Maraş'a gelmek üzere Ayıntab'dan çıkan bir kuvveti Ayıntab'lı Boynurun oğlu Memik çeteleri tarafından takip olunmuştu. Pazarcıkta Yakup Hamdi çetelerinden Karayılan oğlu tarafından taarruz olmuş ve Fransızlar ağırlıklarını bırakarak kaçmağa mecbur olmuşlardır. Birkaç gün sonra Maraş'a gelmekte olan bir nakliye kolu Pazarcık çeteleri tarafından imhâ olmuştu. Ayıntab yolu Pazarcık çeteleri tarafından tamamen kapatılmış ve Maraş'taki işgal kuvvetleri müşkül bir duruma düşmüştü.

19 Son kanun 920 tarihinde düşman Maraş'tan Pazarcığa bir kuvvet çıkarmıştı. Maraş'tan Kılınç Ali ye vasiyyet yazıldı. Düşmanın çıkardığı bu bin kişilik kuvvet Maraş altında bir manevra yaptıktan

sonra tekrar Maraş'a döndü. Bundan sonra hakim noktaları tuttu ve tahkime başladı. Bir hareket yapacağına artık şüphe edilmezdi. Düşman şehrin muhasarası tertibatını noksansız yapıyordu. Evliya Efendi ise buna mani olmak için uğraşıyordu.

20 Kanunisani 920 tarihinde Fransız komutanı general Keret hükümeti işgal etmeğe emir ve salahiyyet aldığını ve 40 bin mevcudu olduğunu muhalefet ederlerse harekete geçeceğini ve mesuliyetin muhalefet edenlere ait olduğunu mutasarrıflığa bildirdi. Keyfiyyet Sivas'a yazıldı. Alınan cevabda vaziyetin iyi idare edilmesi ve harb hâlinin tehlikeli olduğu ve elde mühimmat bulunmadığı bildiriyor ve ona göre hareket edilmesi hususuna itina ve dikkat edilmesi emir olunuyordu. Tabi bu emre rivayet edilecekti.

20 Kanunisani 920 tarihinde General Keret'ten bir tezkire alındı bunda mutasarrıf vekili ile bütün memurlar, halkın ileri gelenleri 21 Kanunisani 920 Çarşamba günü General Keret'in karargahında bulunmaları isteniyordu. Mutasarrıf vekili Cevdet jandarma kumandanı İsmail Hakkı, Nafia mühendisi Abdullatif, Belediye Reîsi Hacı Bekir Sıdkı, Müfti Hacı Mehmed, Hoca Rafet, Hoca Hafız Ali, Dedeoğlu Mehmet, Şişman Arif, Polis Komiseri Cemil, Beyazıd oğlu Mehmet gitmişlerdi ve hakikat Pazarcığa ve Sivas'a bildirildi. Sivas eski fikrinde (Katiyyen silah patlatılmaması) ısrar eylediği gibi Elbistan'daki mevki komutanlığına da Maraş'ın harp başlarsa Elbistan yolunun tutulmasına ve Elbistan'a doğru harekete mâni' olunacak tertiplerin alınması için emir verildiği haberi alındı.

MUHABERE BAŞLIYOR

Halk General Keret'in karargaha çağırıldığı hükümet memurlarıyla eşrâfin geri dönmelerini sabırsızlıkla bekliyordu. Heyetin karargahta alî (bütünü) tutulunca halkı telaşa düşürdü. Kayabaşı'ndaki merkeze her taraftan gelen postalar;

-“Daha ne duruyoruz Fransızlar muharebe tertibatı alıyorlar” diye raporlar getiriyordu. Çarşıda bir çok kimselerin tevkif edildiğini yazıyorlardı.

Bu raporlar üzerine Arslan Bey hükümete gitmek lüzumunu duyuyor. Yola çıkınca yolların Fransız askerleri tarafından tutulduğunu görüyor bin müşkülâtle hükümete vâsıl olmağa muvaffak oluyor. Bu

sırada Maksudlu telgraf merkezinden posta geldi. Gelen emirde hâdiseye meydan verilmemesi, Elbistan yolunun tutulması, düşmanın Elbistan'a doğru hareketine mani olacak tedbirlerin alınması için Elbistan mevkiî kumandanlığına emir verildiği bildiriliyordu.

General Keret;

-“Kılınç Ali'nin kendisini tehdit ettiğini yolları keserek alenen ilan-ı harbe içtisar etmeleri Fransız hükümetine çarşı gelmek olduğundan bununda Maraş'tan idâre edildiği anlaşılmış olmasından mesuliyetin Maraşlılara ait olması icâb edegeldiği ve berâtınızı isterseniz Pazarcık için ayırdığım kuvvetle giderek Pazarcık kuvvetlerini dağıtırsınız” demişti. Rafet Efendi Hoca:

-“Kuvvet göndermezden evvel bir zabıt ile beraber gidelim vaziyeti görüp hareket edelim. Siz de ona göre tertibat alabilirsiniz” dedi.

Harpte yanan Maraş'tan bir sahne

General Keret:

-“Öldürülecek zabitim yoktur” mukabelesinde bulundu.

Bunların bir kısmını ayırdı ve haps etti. Diğerlerini Kuvay-i işgaliyeye itâat etmeleri için halka nasihat vermelerini emrederek salıvermişti. Karargahta tevkif edilenler mutasarrıf Cevdet, Jandarma İsmail Hakkı, Nâfia mühendisi Abdüllatif, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Kocabaş Hacı Naci, Şişman Arif idi. Bunlar müdafa-i hukuk cemiyeti azalarından idiler. Salıverilenlerden Rafet Hocanın

-“Halk arkadaşlarımızı sorarsa ne diyeceğiz. Onlara da müsâade edin. Birlikte gidelim. Yapılacak nasihat daha tesirli olabilir. Bunlara müsâade edilmeyecek ise bizlerde kalalım.”

Sözüne Genel Keret

-Şimdi siz gidiniz. Biraz sonra onlarda gelirler

Cevabını vermişti.

Bunlar karargahtan çıkınca Fransız kıtaâtının harp tertibatı aldıklarını gördüler. Telaşla herkes şehre dönmüşlerdi. Heyetten Beyazıt oğlu Mehmet Hükümet civarına gelince halk etrafını almış olup niyetlerini soruyorlardı. Mehmet Beğ General Keret’in heyeti tevkif eylediğini karargahtan buraya kadar Fransız askerlerinin sokakları tuttuğunun müşkilatla gelebildiğini söylüyordu. Bunun üzerine Dayı denilen İsa Çavuş’un etrafına halk toplanarak

-Haydin Kışlaya gidelim. Heyeti kurtaralım, diyerek yürüdükleri duyuldu. Bunu haber alan Heyet-i Merkeziye Kızılkabırlık civarından gidenleri durdur. Biz kışlaya gidiyoruz heyeti kurtaracağız diyorlardı. Bu topluluk geri çevrildi. Evvelce verilen emirler dâiresinde silahsızlar evlerine, silahlı olanlar silah başında verilecek emri beklemeleri söylendi ve dağıtıldı. Çok geçmedi hükümetten gelmekte olan Jandarma Eri Terzi Ziranun evinin karşısındaki Fransızların oturduğu evden atılan kurşunla vurulmuştu. Hükümet caddesinden gelip geçmek imkanı kalmamış, düşman orada gördüğü her karartıya ateş ediyordu. Birkaç kişi yaralandı.

Düşman çarşı ve dükkanlarda tesadüf eylediği kimseleri tevkife başlamıştı. Dikeç Hayrı, Üzüm Suyu Mehmet, Telaşıfçı Hacı Ali, Faltacı Ali şehit olmuşlardı. Buna mukabil Mağralı tarafındaki Fransız

devriye efradının imha edilerek silahlarının alındığını devriye Polisi Remzi hükümete gelerek haber verdi.

Hükümetin yanında Heyet-i Merkeziyye'den bazıları ve Arslan Bey mahal-i hâdiseye giderken semt gurup kumandanı Bekir Özdemir'e rastlıyorlar. Aralarında şu mümarese geçiyor.

-Siz buraya neye geldiniz.

-Fransız devriye efradın vuranları ve silahlarını alanları öğrenmeye geldim.

-Eyu siz harekete geçmek doğru değildir.

-Sizin burada durmanız doğru olmaz. Öğrenmek istediklerinizi sonra öğrenirsiniz. Bekir Özdemir emrindeki müsella kuvvetleriyle harekete geçmiş bulunurdu.

Fransızlar Ahır dağında gördükleri oduncuları Bertiz çeteleri zannıyla bombardıman etmeğe başlamışlardı. Arkbaşında da kışlaya karşı ateş başladı. Kışlanın etrafında dolaşan Fransız askerleri vuruldu. Askerler gezemez oldular Mağralı ve Devecili arasında Fransız devriyesinin imhâsı oradaki halkı ve Acemli mahallelerini harekete getirmişti. Fransızlar hükümet caddesine ateş ettiklerinden evlerine gidemiyen sıhhiye müdürü Murat, Doktor Hilmi, Topcu Sırrı, Aksüyek, yedek subay Abdullah Beyazıt ve daha bazı memurlar hükümetin garp tarafındaki divardan atlayarak Muallim Hayrullah'ın evine sığınmışlardı. Bunlar arasında Heyet-i Merkeziyye'den Arslan Bey'le Faruk Bey de bulunurdu ve hakikat tekrar Sivas'a bildirilerek acele ta'limat istendi. Posta geldi. Yüzbaşı Mahmut'la şifre çözüldü. Harbe meydan verilmemesi, sükûnetin muhafazası mihnetin tercih edilmesi muvafık olduğundan bu yolda hareket edilmesi emrediliyordu.

Düşman ise fi'len harbe başlamıştı. Teslim olunduğu taktirde yüzlerce insan tevkif edilecekti. Harbi kabul etmek daha doğru olacağı kanaatına varılmış ise de muntazaman emir ve kumanda etmek imkanları henüz mevcut değildi. Herkes şaşırılmış, Fransızların tedhiş harekâtı ve bombardımanları halkı korkutmuş ve hapisler kapuları kırarak mevzi'lere koşuyorlardı. Jandarmalarla bunları durdurmak için hükümet dairesinde bir çarpışma başladığı söylenebilirdi. Memurların bazıları ardlarına gittiler.

Akşam karanlığı basınca Arslan Beğ beraberinde Faik Beğ olduğu halde Keşifli câmiine kadar gitmeğe muvafak oldular. Orada

Yahya hoca ile birleştiler fakat buradan öbür tarafa Kayabaşı'na geçme imkanı yoktu oradan tekrar hükümet civarına dönmek zorunda kaldılar Uzunoluğa gelince oradan geçmekte olan Fransız kıtaâtına açılan ateşle cezâ hakimi Aliriza vuruldu. Arslan Beğ dereye atlamak mecburiyetinde kaldı. Faik'le irtibatı kesildi. Faik Beğ geri döndü Arslan Beğ bir müddet derenin içinde bekledikten sonra hükümete gitmeğe muvaffak oldu. Oradan jandarma Yüzbaşısı Mahmut ve Mulazım Ahmet Hilmi ile geceyi beraber geçirdiler.

Muharebenin ikinci günü 22 Kanunisani 920 Perşembe

Sabahleyin mutasarrıf vekili Cevdet Beğ elinde beyaz bayrak olduğu halde düşman karargahından hükümete gönderilmişti. Yüzbaşı Mahmut Beğ'e teslim bayrağı çekilmesini, her tarafa postalar çıkarılmasını emretti ise de Yüzbaşı Mahmut:

-Çıkarılan postalar vurulur, halk teslim olmaz cevabını verdi.

Cevdet Bey:

-Sizi idam ederler vazifenizi yapmalısınız dedi.

Mahmut Beğ ise;

-Bulurlarsa i'dam etsinler, mukâbelesinde bulundu.

Mutasarrıf vekili Kadir Paşa'nın konağına gitti Yüzbaşı Mahmut'u oraya çağırıldılar. Gitti ve geldi. Kendisine teslim bayrağı çekmesi hususunda ısrar ettiklerini, idamla tehdit edildiğini söyledi ve Maraş'tan dışarı çıkacağını ilave etti.

Arslan Beğ tarafından, dışarı çıkmak hareketinin doğru olmayacağı söylendi ise de ısrarı üzerine hariçteki kuvvetlerin kumandanlığına ta'yin edilmesi ve şayan-ı itimat olduğu Sivas'a yazıldı.

Bu sıra mutasarrıf vekili geldi. Mahmut Beyin hazırlandığını gördü.

-Gidemezsiniz, diyerek muhalefet etmek istedi.

Arslan Beğ tarafından edildi ise de Mutasarrıf vekili;

-Siz kim oluyorsunuz, karışmayınız, diyordu. Arslan Beğ.

-Kim olduğumu ilerde öğrenirsiniz telâşa lüzum yok, mukâbelesinde bulundu.

Bunun üzerine mutasarrıf vekili de şehirden çıkmak istedi fakat Arslan Beğ tarafından bırakılmadı. Müsâade edilmeyeceği kati bir lisanla söylendi. Fransızların harekete geçtikleri, şehri bombardıman etmekte olduklarından bimislihî ve İstanbul ve Sivas'a raporlar yazılması gerektiğinden Cevdet Beğ bırakılmadı. Böylece resmi raporlar verilmesi temin oldu.

Fransızların tedhiş hareketi, beğlerin muhalif durumları mutasarrıf vekili Cevdet Bey'in teslim bayrağı çekilmesinde ısrar etmesi, Yüzbaşı Mahmut'un ayrılması daha harbin ikinci gününde halk üzerinde soğuk tesir yaptı.

Fransızlar şehrin şark ve garbındaki hâkim noktalarda tahkimat yapıyorlardı. Şehrin garp tarafları Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Nedirliiler tarafından tutulacaktı Fransızlar daha evvel harekete geçerek Mercimek tepede tahkimat yapmağa muvaffak olmuşlardı Türkoğlu Mustafa Çavuş ansızın baskın yaparak bir iki saat devam eden müsademedden sonra Fransız kuvvetlerini atmış, Mercimek Tepeyi işgal etmişti. Fransızlara karşı yapılan harbin Türkoğlu Mustafa Çavuş kuvvetlerinin kara barutla atılan tüfekler kullandıklarından kışladan Fransızlar topu oraya çevirmişlerdi. Türkoğlu Mustafa Çavuş kuvvetleri tearuz hareketlerinde devam ederek ilk zaferi kazanmışlardı.

Ark başındaki kuvvetler de harekete geçmiş bulunuyor. Kışla civarındaki düşman askerlerine ateş eylediklerinden Fransızlar kışla pencerelerine kum torbaları yerleştiriyorlardı. Kışla pencerelerine yapılan atışlarla Fransızların bu hazırlıklarına da mani olunurdu. Kışlanın doğu ve kuzeyindeki tepelerde Fransızlar dâima tahkimat yapmağa koyulmuşlardı. Keskin nişancılardan Çuhadar Ali ve Sarı Katip Hasan ve arkadaşları yaptıkları ateşlerle düşmanın buradaki tahkimatını akamete uğratiyorlar ve düşmana zâyiat verdiriyorlardı.

Türkler bu sûretle düşmanla çarpışırken Ermeniler önce gizlice i'dâdî muallimi Hafız Velittin hanesine inerek merhumu şehit ettiler. Bu haber Ermenilerin komşuları olan silahsız bir Türk'e revâ gördükleri bu muamele halkın son derece galeyânını mûcip olmuştu.

Bu gün Sivas'a şu mealde bir rapor yazıldı.

“Fransızlar harekete geçerek cemiyetimiz a'zâlarını tevkif ve şehit etmelerinden ve binlerce Türkü tevkif ve imhâ edeceklerinden

yüksek emirlerinin yerine getirilmesine imkan bulunamadığından ve mukâbil harekete karar verildiğinden halkın ma'neviyatını yükseltmek için top, makineli ve kumanda edecek zevatın gönderilmesi, raporu götüren Mahmut harici cephenin kumandanlığını yapacağından i'timat buyurmalarını, büyük yardımlarının yapılacağına dair cevabı makine başında beklediğimi arz ederiz hürmetle ellerinizden öperim.

Maraş Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reîsi”

Teşkilatın bidayetinden beri çok büyük yardımları görülen Ziyâî Hacı Mehmet hocanın ma'nevî yardımına lüzum görülerek ikinci gece Hacı Mehmet Efendi Hoca'nın evinde bir harp tertîbâtı yapılması kararlaştırıldı. Kayserilioğlu Nûri, Yakup Oğlu Şakir, Dikeç Cemil ve bazı arkadaşları saatte bir heyet-i idarelerden raporlar getirerek cevaplandırılmak suretiyle Hacı Mehmet Hoca'nın itimadını kazanmak üzere hocanın hanesine gidildi. Oğlu Ziya, Emin yiğeni Cemil ve hepsi iyi karşıladılar. Arslan Beğ ev sahiplerine;

-Zahmet olursa da müsâadenizle geceyi burada geçireceğiz. Bizim ile harp hareketını takip edeceğinizden her halde memnun kalacağınızı ümit eder ma'nevi yardımlarınızın pek kıymetli olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla her halde hayırlı bir iş ve hayırlı bir misafir olduğumuzu kabul buyurmanızı rica ederim, diye kısa bir hitabede bulundu.

Hacı Mehmet Efendi (Allah Allah) diyordu. Hayretler içinde.

Top sesleri hocaların tesbih zevkini bozuyor ve küçük çocuk Ahmet'in de tedârik ettiği tüfekte dışarı gitmek istemesinden anasıyla uğraşıp duruyordu. Bu sırada postalar raporları getiriyor her taraftan düşmana karşı cephe tutulduğu okunuyor, münâsip cevaplar veriliyordu. Sabaha kadar böyle devam olundu.

Sabahleyin Hacı Mehmet Efendi Hoca (Kurra Baba Mescidine) halkı toplayarak bir va'z ve nasîhata başladı.

-Allah'tan büyük Allah mı vardır Maraş'ın kurtulacağından şüphe yoktur Allahın yardımı büyüktür, emin olun Maraş kurtulacaktır. Müdâfaa-i hukuk cemiyeti ile yürüyelim.

Diyerek halkın ma'neviyâtına tesir etti. Halk hizmete koştı. Sarı Kâtip Mehmet'in hânesi karargah olarak alındı, posta tertip olundu. Umumen semtlere ve mülhakâta harp emri yazıldı.

“Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah'ın inâyeti Peygamberimizin rûhâniyeti din kardaşlarımızın fedâkarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız bir fert kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden tevfiğ Allahtandır.”

Harbin üçüncü günü 23 Kanunisani 920 Cuma günü

23 Son kanun 920 tarihinde artık resmen harp başlamıştı. Heyet-i merkeziyye'nin fi'len harbi ilan ederek semtlere bildirmesi üzerine halk her taraftan gayret ve cesaret göstererek savaşımaya koyuldu. Sarı kâtib'in evinde kurulan karargah bir arı kovanı gibi işlemeğe başlamıştı.

Acemli semtindeki Türk kuvvetleri derhal harekete geçmişler Şekerdere kilisesine, Fransızların toplu bulunduğu yığınak yerlerine, Ermeni evlerine teâruz ediyorlardı.

Öbür taraftan Bertiz kuvvetleri Muharrem ve Zafer Beyazıt kumandasında Cancığa gelerek düşmanla temasa geçmişlerdi. Harp emri üzerine bütün semtlerdeki teşkîlat evvelce verilen emirler gereğince tertibatlarını almışlar ve müsâdemeye iyiden iyiye başlamışlardı. Abarabaşı kilisesi ile kışla arasında mühim bir istinat noktası olan Keşifli Camii önemli görüldüğünden takviye edildi. Düşman bu gün de tedhiş hareketini devam ettirdi. Pazarcık'dan ve Yenice kale'den ise Türklere kuvvet gelmekte idi. Postaların vazifelerini daha süratli ve tehlikesiz görmeleri için evvelce verilen plan dairesinde bitişik evlerden yollar açılarak (divarlar delinmek suretiyle) şehrin her tarafı ile irtibat tesis oldu. Artık semtler birbiri ile temas, irtibatla bulduklarından yek vücut bir cephe halinde ve planlar gereğince hareket edilmek imkanı elde olmuştu. Sivas'a yazılan harp raporunda top makineli tüfek istendi. Alınan cevapta topçu ve makineli tüfeklerin yolda buldukları bildirildi. Bu haber halkın maneviyatını ve cesâreti artırdı.

Kışla, Abarabaşı, Katolik kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri gibi düşman topluluklarına karşı cephe alınması, bunların irtibatlarını keserek yer yer imha edilmesi düşman kuvvetlerinin

birleşmesine mani olunması için aradaki evlerin yakılması harp planımızdan idi.

İlk teşkilata Kayabaşı'ndan başlanmış ve emirlerde zaman kayıp edilmeden tatbik olmuştur. Düşman harekete geçer geçmez Kayabaşı semti de cephe tutmuşlardı. Abarabaşı kilisesiyle Araplar Kozu, Kışla arasındaki düşman hareketini durdurmaya muvaffak olmuşlardı. Mütakabil ateşler içinde Kayabaşı cehennemi bir manzara arz etmekte idi. Kayabaşılılar harbin ikinci ve üçüncü günleri Fransızların teâruz hareketi karşısında Eczacı Lütüfi hanesi ve Keşifli Camii gibi istinat mahalli tesis etmişler ve buralardan müdâfaa ediyorlardı. Abarabaşı kilisesine yakın Ermeni evlerindeki kuvvetleri kilise, Araplar kozu, kışladaki kuvvetlerle birleşmemesi için bu evlerin yakılması zaruri idi. Buna muvaffak olamayınca bu evleri yakmak için Karakızıoğlu Muhittin Zeki'nin evlerinin yakılması icab etmekte idi. Karakız oğlu Muhiddin ve Kardeşi Zeki bir teneke gaz yağı alıp hiçbir eşya çıkarmadan ilk defa evlerini ateşe veren kıymetli insanlardı.

HARBİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ 24 Son kanun 920 Cuma ertesi

Harbin dördüncü günü Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin yaptığı taarruz hareketinden ümitsizliğe düşen Ermeniler Evliya'dan intikam almak maksadıyla Ermeni Seferoğlu kendi evine ateş vermiştir. Bu ateş bitişik olan Evliya'nın evine sirayet ederek Acemli'de de yangın başlamış oluyordu. Bu yangınlar, İslam ve Hristiyanlara çok büyük korku tesir ika' etti. Artık iki tarafta ümidin fevkinde fedakarlık gösteriyor, yanan evlerin bitişikteki evlere sirayeti dolayısıyla şehrin her tarafı ateşler içinde kalmıştı.

Kılınç Ali Pazarcık'tan Maraş'a gelmek üzere çıkmış ve Maraş'a yaklaşınca, Abarabaşı, Acemli mahalleleriyle Fransızlar tarafından çıkarılan kışla önündeki ve Pınarbaşı'ndaki yangınlar ve Kuytul mahallesinden Alacacı Orçanik evinden yükselen evleri görmüş ve Maraş'ın yandığını görmüştü.

Kuytul Mahallesindeki Alacacı Orçanik'in evine akın eden düşman kuvvetlerine taarruzda bulunan Hâtuniye çetelerinden Medineoğlu Abdullah Çavuş'un fevkalade fedakarlık gösterdiği ve evi yandığı burada zikre şayandır.

Kılınç Ali Maraş'a girince bir beyanname neşretti.

-Memleketi kurtarmak düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allahın inâyeti bizimle beraberdir, diyordu.

Karargahını şehrin 15 dakika şarkında Arapkirli çiftliğinde kurmuştu. 400 kadar mevcudu vardı. Yenicekala'dan nahiye müdiri Nuri kumandan Abidin'in 260 mevcutlu müfrezesi geldi. Cancık mağarasında ihtiyat olarak Bertiz kuvvetleriyle beraber hareket edeceklerdi. Pazarcık jandarma kumandanı Ramazan Kayabaşı semtine giderek faaliyete geçti.

HARBİN BEŞİNCİ GÜNÜ 25 Son kanun 920 Pazar.

Harbin beşinci günü kale etrafındaki evlere ve Kalealtı kilisesine tearuz edilerek sukût ettirilmişti. Düşmanları imha hareketına devam edilmiş ve buralarda yangınlar başlamıştı. Evliya kuvvetlerinin başında çarıklı Erkan-ı harb Göllülü Yusuf Çavuş bulunuyordu. Mansur Yazıcıoğlu, Celiloğlu Ziya, Hüdâioğlu Derviş, Ahmet Çavuş, Evliya Mustafa gibi kahramanlar bulunurdu.

Evliya kuvvetleri hariçten gelen efradla takviye edildiğinden harbin en faal ve kuvvetli unsuru idi. Şekerdere Fransız karakoluna ve kilisesine karşı harekete geçmişlerdi. Karakol civârındaki evlere ve kiliseye ateş vermek için yapılan harekatta Berber Ali şehit oldu. Üçte yaralı vardı.

ALTINCI GÜN 26 Sonkanun 920 Pazartesi

Harbin altıncı günü Şekerdere'deki Fransız karakolu civarındaki Ermeni evleri yakıldı. Şehrin şark cephesinde hareket planları Kılınç Ali'ye gönderilmişti. Düşman kuvvetlerine karşı alınacak mevzilerle tutulacak cepheler ve gurup kumandanlarının hareket sahâları bildirilmişti. Kılınç Ali şehrin şark ve cenup kısmındaki semtlerle temasa geçti. Dulkadiroğlu Süleyman Beğ'le birleşerek harekete geçmişti. Atmalı aşiretinden Yakup Hamdi çeteleriyle geldi. Kılınç Ali cephesini takviye etti. Karargahını Haznedarlı'ya getirdi. Deliklitaş mevkiindeki Alman çiftliğindeki düşman kuvvetlerine tearuz edildi. Düşman kuvvetleri imha edildi ise de Peynirdereli Hacı bu taarruzda şehit düşmüştür.

Aynı gün Şeyh Adil karakolundaki düşman kuvvetlerine tearuz ederek burasını da istirdad eylemişlerdir. O civardaki düşman kuvvetleri mahsur bir hale sokulmuştur.

YEDİNCİ GÜN 27 Kânûn-ı Sâni 920 Salı

Harbin yedinci günü Zimyan mahallesindeki Ermeni evleri ve kilise yakıldı. Düşman şehrin her tarafını ardı arkası kesilmeden bombardıman ediyordu. Tedhiş hareketi devam ediyordu. Bu gün Hırlakyan Avadis Süleyman (Zulkadir) beye yazdığı tehdit mektubu üzerine Millîş Nuri, Yusuf Hacılı'dan Kahya Hasan Hırlakyan Avadis'in evine ateş vermişler, ateş üzerine Kuyucak Mahallesi tamamen yanmıştı. Yangından kaçan düşman Kümbete çıkmışlardı. Bu gün İslahiye'den gelmekte olan düşman kuvvetleri de imhâ edilmişti.

Yüzbaşı Kamil, Yörükselim beğlerle Elbistan jandarma Kumandanı Muhtar Nakıpoğlu Muin, Sinan oğlu Mehmet, Muasebe-i hususa memuru Topal Salih, Güplüceli Tahir, 200 mevcutla Cancık'a gelmişlerdi. Sivas'tan gönderilen top ve makineli tüfek garp cihetinde ateş etmeğe başlamış yangın memleketin iç kısımlarında Şekerdere mahallesinde de başlamıştı. Her taraf duman içinde, düşman da durmadan bombardımana devam ediyordu. Bununla beraber hareket Türkler tarafından ele alınmış vaziyet düzelmiş ise de İstanbul'a ve Sivas'a verilen Fransızların yakıp yıktıklarından bahisle şikayet ve karalamağa devam olunuyordu. Hariçteki düşmanı aldatmak ve kuvvet getirmesine mani olmak için hususi surette yapılan bu tarz hareketin isabeti tehakkuk etmişti. Zira düşman Maraş'taki kuvvetlerinin hakkında durumundan haberdar olamamıştı.

Bu sıralarda Bombacı Ahmed ve Kazoğlan namındaki iki çocuğun cesâret ve şecâatı şayan-ı takdirdir. Kalede mahsur kalan efrâda erzak ve cephâne yetiştirmek için ölümüne korkmamışlardır. Posta işlerinde çocukların gösterdikleri gayret şayan-ı hayret bir derecede idi.

SEKİZİNCİ GÜN 28 Son Kanun 920 Çarşamba

Harbin sekizinci günü Kanlıdere yolunun altındaki evlerle Abarabaşı'ndaki Kuyumcuoğlu sokağındaki evler kısmen ve Kalenin şarkından giden yolun şarkındaki evler kâmilen ve Şekerdere'deki evler

ve kilise ile Zimyan mahallesindeki evler kâmilten yakılmıştı. O günlerde bir düşman nakliye kuvveti Atizinde görüldü. Çeteler tarafından imhâ edildi. Bu kuvveti görmek üzere karargahın arkasındaki dama çıkıldığından açılan ateşle Kuvva-i Milliye postacısı Hüseyin yaralandı. Bu gün Topal Hüseyin namını alan hastanede tedavi edildi.

Elbistandan gelen kuvvetler şehir içine girmişlerdi. Nakıpoğlu Muin Keşifli câmiinde, Topal Salih, Güplüceli Tahir Ulu Camii karşısındaki karakolda mevzii almışlar, Sinanoğlu Hamit, Yüzbaşı Muhtar karargahta bulunurdu. Efradın sevk ve idaresini yapıyorlardı. Süleymanlı kazası milli kuvvetleri Sadeddin Topal İbrahim'le Hacı Arslanoğlu Rûhi'nin idaresinde geldi. Yörük Selim ile beraber Göksun'dan garp cephesinde şehit olan Bayram'ın idaresinde Göksun Kuvva-i Milliyesi de gelmişti.

İslahiye'den hareket eden elli altmış süvari ile gelmekte olan bir nakliye kolu çeteler tarafından imhâ olmuştu. Evliya, Göllülü Yusuf ve arkadaşları kiliseleri birbiri arkasına düşürüyor ve içindekileri imha ediyorlardı.

DOKUZUNCU GÜN 29 Kanunisanı 920 Perşembe

Harbin 9. günü Evliya kuvvetleri Kulağı Kurtlu mahallesi Ermenilerinin etrafına ateş etmelerinden taarruza geçmeleri ihtimaline binâen oradaki Ermenilerin üzerine harekete geçmişlerdi. Ermenileri imhâ ettiklerinden evvelce kale altı kilisesi civarından geçmekte olan jandarma erinden aldıkları tüfenk orada bir Ermeni'nin elinde bulunmuştu.

Kılınç Ali Evliya'nın arkası arkasına kiliseleri düşürdüğünü görünce gayrete gelmişti. Fransız topluluklarının bulunduğu Kümbet kilisesine ve Bulgurcuoğlu evine taarruz etmeye başlamıştı. Çok şehit veriliyor fakat netice alınamıyordu.

ONUNCU GÜN 30 Kanunisanı 920 Cuma

Onuncu gün Tekke kilisesi muhasara oldu. Evliya Yusuf Çavuşun muvaffakiyetleri fevkalade idi. Maraş tıpkıyla Şark Garp cephesi halini almıştı. Şark cephesi Kılınç Ali'nin idâresine girmiş ihtiyat

kuvvetlerimiz olan Bertizlileri kendi cephesine çekip şehir içine salıverdiklerinden gerek Pazarcık ve gerekse Şark cephesindeki çeteler çapulculuğa koyulmuşlardı. İş görmüyorlardı.

Bu gün Kılınç Ali kuvvetleri Kümbet kilisesi ve Bulgurcuoğlu evlerine taarruza devam etmişlerdi. Bu arada Eşbahzâde Mehmet Efendi şehit düştü. Bundan efradın müteessir olduğu gelen raporlardan anlaşılıyordu.

Heyet-i merkeziye her gece yeni bir parola tertib ediyor ve hakikat-ı umumiyeye göre harp emirleri veriyordu. Kılınç Ali'nin kendine verilen harp planını tatbik etmemesinden –ki bu plan harpden iki ay evvel tertip olmuştu– karışıklıklar meydana gelmiş ve cephe alt üst olmuştu. Harbin lehimize inkişâfına rağmen İstanbul hükümetine cemiyetten verilen raporlarda düşmanın şehri yakıp yıktığından bahsediliyordu. Fransızlar da bizim hâriciye vekaletimizden aldıkları haberin sıhhatına kani olarak işgalımızla takviye göndermek hatırlarından bile geçmiyordu. Bizim eski Mebus Kadir Bey, Kazioğlu Tevfik, emniyet müdürü Mansur ve daha bir çok Maraşlılar bu haberlerden adeta çılgın bir halde bulunuyordu. Verilen raporların dostu ağılatıp düşmanı güldürecek surette mutasarrıflık makamından yazılmış, dolayısı ile fevkalade ehemmiyetli idi. Mutasarrıf vekili Cevdet Beğ tekrar eşyasını toplamış hârice gitmek üzere iken yakalanarak Kayserili oğlu Nuri'nin muhafazasına ve Nuri'nin hanesine konmuştu. Orada her gün harp raporlarını yazıyordu. Fransızlar bizim hariciye nazaretinde aldıkları raporların sıhhatına kani olarak Maraş'a takviye gönderilmesine lüzum görmemişlerdi.

Düşmanın kuvvet getirmesi ihtimaline binaen bir an evvel Kümbet Katolik Kilisesi vesâir düşman topluluklarına karşı kati taarruz edilmesi lüzumu üzerine Kılınç Ali top bulunmamasından efradın maneviyatını artırmak için topun şark cephesine gönderilmesini istedi ve çetelerin çapulculuğundan şikayet etti. Top gönderildi. Çapulculuğa karşı bilâ merhamet hareket edilmesi ve bunun neticesinin bozgunluğa sebebiyet vereceği Ekmekçi mahallesinden çarşı başında çapulculuk yaparken yakalanan birkaç arkadaşının da şehadetine sebebiyet veren Hacı Cicos Mustafa Çavuş'un hapsedildiği ilan edildi.

Ayıntab yolunun muhafazasına memur çeteler vazifelerini ihmal etmelerinden Kapıçam hanında mahsur bulunan Fransız kuvvetleri

Maraş'a doğru gelerek Maraş'a girmeğe muvaffak olamayınca bunları takip eden Pazarcık çeteleri ve Maraş'tan gelen Millîş Nuri birleşerek bunları Eloğlu'na kadar takip ettikleri ve Eloğlu'nda müsâdeme ederek Göynüklü Uzun Yusuf'un şehit olması üzerine düşman geçmeğe muvaafak olmuş ve İslahiye'ye ulaşmıştır. Bunlar Fransızların Maraş'ta müşkil vaziyette bulduklarını haber vermişlerdir.

Yine bu gün Bahtiyar yokuşu civarındaki dikiş yurduna tearuz ederek ve 40 kadın kalarak 400 den fazla düşman kuvveti firarla Katolik Kilisesine giderken yolda imha olmuştu.

Yüzbaşı Kâmil ile gelen makineli tüfenk hariçten gelecek kuvvete karşı Nahirönü'nün ehemmiyetine binaen oraya yerleştirilmişti. Komutanı Hamdi çok cesur ve her tarafı ateş püskürüyordu.

Harp sonrası tahrip olmuş Maraş'tan bir sahne

Şark cephesinin tertibatının bozulmasından düşman Hâtuniye de harekete geçiyordu. O civarda yangınlar yapıyor, Katolik kilisesindeki Ermeni mektebindeki kuvvetler birleşerek Protestan kilisesi ve civarındaki kuvvetlerle birleşip Kümbet kilisesi ve Eytamhanesi'ne kadar irtibat temin etmeğe çalıştıkları alınan raporlardan anlaşılıyordu.

Diğer taraftan yukarı bedesten Tuzhanı ve Kırklar kilisesindeki kuvvetlerin birleştiği ve oradan Şeyhadile doğru sarktıkları ve Arasa hanına doğru ilerledikleri, aşağı bedesteni işgal ederek taş handaki kuvvetlerle birleştikleri ve bu suretle harbin şiddetlendiği ve çarşılarda da yangınlar başladığı öğrenildi. Hatuniye mahallesinde Medineli oğlu Abdullah Çavuş Katolik kilisesini yakmak üzere iken şehit oldu.

Düşmanın kümbete gitmemesi için Protestan kilisesinin yakılması icap ediyordu. Poyrazlı bir günde rüzgarın şiddetinden istifade edildi. Karşısındaki Musa Efendi oğlu Mehmed'in evine ateş verilerek kiliseye sirayet ettirildi. Kilise böylece yakılarak düşmanın irtibat tesis etmesine mani olundu.

LAHİKA: 3

Tercüme

Antep

1 Kasım 1919

(1335)

ANTEP'E GELEN FRANSIZ KUVVETLERİ KUMANDANLIĞINA;

Birkaç Fransız subay ve erleriyle birlikte Antep'e geldiğinizi iki gün evvel öğrendim. Bu sabah sizi ziyaretimde Antep'in işgaline izinli bulunduğunuza muttali oldum.

Halep'in sukutundan sonra Halep'te yerleşen İngiliz birliklerinin kumandanı, işgal yerlerinin güvenliğini sağlamak ve süvarilerini kışlatmak maksadıyla mütareke maddeleri tersine olarak Antep'i işgal ettirmişti.

İşgal bölgesi sonradan Maraş ve Urfa'ya kadar genişletildi.

İngilizler, idare işlerine karışmaksızın memleketin güvenliğini sağlamakla meşgul oldular. Müslüman ve Hristiyan ahali arasında ikilik yaratacak hiçbir çalışmada da bulunmadılar.

Burada kaldıkları on bir ay zarfında memlekette barış ve düzen devam etti. Halep'ten çekilmek mecburiyetinde kalan İngilizler bu gün bu bölgeyi de boşaltmış oldular.

Mütareke hükümleri gereğince Antep bölge sinin Türkiye hududu içinde kaldığı, hududun Müslimiye üzerinden geçtiği ve netice olarak Antep bölgesinin Türk egemenliğine bırakıldığı zatıalilerince de malum ve müsellemdir

31. Ekim. 1918 de Mondros'ta imza olunan mütareke namenin bir maddesinde: (Karışıklık çıktığında itilaf kuvvetleri, güvenlikleri bakımından gereken askeri önemli noktaları işgal etmek hakkına maliktirler.) 24 cü maddesinde de (6 vilayette toptan öldürme olursa itilafçılar bu dolayları işgal hakkını muhafaza ederler.) kaydı vardır, Başka maddeler ise denizcilik ve askeri hususlara aittir.

İşbu maddelerin Antep'le ilgili tarafı olmamakla beraber Antep'in kendisinde de bir karışıklık mevcut olmadığından bu bizim için tahammül edilemez bir işgaldir. Buna binaen bu işgalden vazgeçmenizi çok rica eylerim.

İşbu protesto namenin bir sureti Antep mıntıkası işgal kuvvetleri kumandanı Kaymakam Flay Sent Mariye sunulmuş, öteki bir sureti de İstanbul hükümetine yollanılmıştır.

Üstün saygılarımın.....

Mutasarrıf Vekili Sabri

LAHİKA: 4

Tercüme

ANTEP'TEKİ FRANSIZ BİRLİKLERİ KUMANDANLIĞINA
GÖNDERİLEN 2 KASIM 1919 TARİHLİ TELGRAF

Sekiz aylık bir İngiliz işgalinden sonra memleket Fransızların işgaline uğradı. İngilizlerin işgali esnasında milli ve dini duyguları

incitecek mahiyette hiçbir olay olmamıştır. Bütün cihanda malum olan Fransız adalete ve medeniyetine dayanan bizlerin kalplerimizde bu işgal dolayısıyla hiçbir değişiklik olmadı.

Fakat çoğunluğunu Adana ve civarı Ermenilerinin teşkil eylediği işgal kıtaları, geldiklerinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir düşmanlık duygusu göstermekten çekinme diler.

Bunların yapmaktan utanmadıkları işler, polis raporlarıyla sabit olduğu gibi Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür,

Yapmaktan utanmadıkları bu işler şunlar dır:

a) Ermeniler Sokak ve çarşılarından geçerlerken rastladıkları Müslümanların dinlerine sevmekte diler. Bunlar arasında kıyafetinin hürmete layık olmasına rağmen bir hoca tecavüze uğramıştır.

b) Uzunoluk hamamı dolayında toplanan silahlı Ermeniler, zavallı Müslüman kadınlarının çarşaflarını sırtlarından almaya yeltenmişlerdir. Bunların imdadına koşan Hacı imam, Sait efendi, Gaffar Kabul oğlu Osman adında üç Müslüman bunlar ta rafından dipçikle ve kurşunla ağır surette yaralandılar,

Aynı zamanda medrese üzerine ateş ederek Zülfikar çavuş oğlu Hüseyini şehit ettiler.

c) Müslümanları öldürüp kadınlarını alacaklarını kışla yolu üzerinde bağıra bağıra duyurdular.

ç) Tarafınızdan verilen teminatın hemen sonunda bir Müslüman muharriri alçakçasına öldürüldü. Ezici bir çoğunluğun aşağısında kaldıklarını ve kendilerine lazım olan dersi verecek bir kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar dinî ve millî duygularımız hududunu geçerek Müslümanların öldürülmesini intaç edecek hoşla gitmeyen işlerin meydana gelmesine hizmet ediyorlar. Lakin bunlara rağmen Müslümanlar, soğuk kanlılığı muhafaza ederek misi ileme yapmaya tenezzül etme diler. Biz güvenliği tamamıyla kurmakla beraber sözü geçen olayların kaynaşma doğuracağını mahal hükümette işgal kuvvetleri kumandanlığına haber verdik.

Kumandan verdiği cevapta utanç duyduğunu belirtmekle beraber bir daha bu gibi olayların tekrarlanmayacağını da bildiriyordu.

Böyle söylenmesine rağmen işgal birlikler arasında bulunan Ermeniler, yine cinayet işliyorlardı. Bu çeşit olaylar her gün tekerrür edip duruyordu.

Bundan başka Müslüman ahalinin namus ve haysiyetinin emniyet altında olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu derin saygı ile arz ederiz

Şer'i ve mantıki olan isteklerimiz dikkate alınmadığı takdirde masumluğumuzu ve şikâyetlerimizi yüksek meclise duyuracağız.

Cevabınızı bekliyoruz.

11 İmza
(Eşraf ve Memurlar)

*Maraş harbinde dışarıdan gelen çetelerin en çok kullandığı mekan:
Cancık Mağarası*

LAHİKA: 5

Tercüme

SON DERECE İVEDİDİR

Sivas

1 Kasım 1919

ADANA, SİS, MERSİN, CEBELİBEREKET MİLLÎ
MÜDAFAA CEMİYETLERİNE SİVAS'TAN ÇEKİLEN TELGRAF

Evvelce mütareke maddeleri tersine olarak İngilizler tarafından işgal olunan Antep ve Maraş dolayları, teslim alınmak suretiyle Fransızlar tara fondan işgal olunmak üzere boşaltıldı. Buraları bu gün Fransızların işgali altındadır Hükümet, bu yerler ahalsinin haklarını ayaklar altına alan bu işgali itilaf hükümetleri nezdinde protesto etmekle beraber Türk hükümetinin isterse en küçük parçasının olsun kendisinden alınamayacağını büyük mitingler yapmak suretiyle cihana duyurmaya başladı. Bunun üzerine Türk (Savletinin bir parçası olan bu yerlerin Fransızlar tarafından işgalinin, bütün hükümet memurlarıyla müdafaayı hukuk merkez ve şubeleri ile Belediye reisleri tarafından gene! oy ve Amerika nezdinde protesto edilmesi ve bu haksızlığın düzeltilmesinin istenmesi tamimen tebliğ olunur.

Rumeli ve Anadolu Müdafaayı Hukuk Cemiyeti

İcra kısıma

Mustafa Kemal

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞINDA MARAŞ MÜCADELESİ'NDEN KISA NOTLAR

Yazının Değerlendirilmesi, Hikâyesi:

A.Saim Emirmahmutoğlu Maraş'ta 1914'de doğar. İlk öğrenimini Maraş'ta orta öğrenimini Adana Erkek Muallim mektebinde tamamlar. Öğretmen olarak görev alır ise de onaltı yıllık meslek hayatından sonra istifa ederek gazeteciliğe başlar. Şiir ve yazıları mahalli gazete ve dergilerde yayınlanır. Karacaoğlan, Ashab-ı Kehf ve Maraş milli mücadelesi ile ilgili çalışmalar yapar. Bunların hiçbirini kitaplaştırmadan 17 Aralık 2000'de vefat eder.

Yayınlanmış eserleri; Maraş İçin (1946), Derdiçok ve Şiirleri (müşterek, 1946)'dir.

Maraş milli mücadele tarihi hakkında esaslı bir eser olmamasının sancısını çeken A. Saim Emirmahmutoğlu iki arkadaşı ile birlikte 1950'li yılların başlarında çalışmaya başlarlar. Muharebeyi bizzat yaşamış ve idare etmiş olan Arslan Toğuzata, Süleyman Zülkadiroğlu gibi kahramanlarla konuşarak olayları kayıt altına alır. Kaleme alınacak eserin ismi "Türk Kurtuluş Savaşında Maraş Mücadelesi"dir. Ne var ki bu eser de bazı anlaşmazlıklar nedeniyle yayınlanamaz. Kitaplaşmayan bu çalışmanın bir kısmı A. Saim Emirmahmutoğlu'nun gayretleri ile Demokrasiye Hizmet gazetesinin 31 Ocak 1953 – 20 Şubat 1953 tarihleri arasındaki nüshalarda yayınlanır.

İsimsiz olarak yayınlanan bu yazı dizisini aynen okurlarımıza aktarırken isimlerini bilmediğimiz iki arkadaşına şükranlarımızı sunarken A.Saim Emirmahmutoğlu'na da Allah'tan rahmet diliyoruz.

**

A.Saim EMİRMAHMUTOĞLU
Demokrasiye Hizmet Gazetesi Sahibi

MUHAREBENİN İLK GÜNÜ

(21 Kanunisani 1920 Çarşamba)

Maraş'ta harp ilânını, bugün öğleden sonra Terzi Ziron'un evi karşısında Fransızların oturduğu evden atılan ve Hükûmet konağından gelmekte olan jandarma erini vuran ilk kurşun yaptı. Bunu şehrin diğer yerlerinden ve her taraftan atılan kurşunlar takip etti ve harp fiilen başlamış oldu. Dikeçoğlu Hayri, Üzümsuyuzade Mehmet, Talaşkacı H.Ali, Kaltakçı Halil ve Ceza hakimi Ali Rıza ilk şehit olanlardı. Türkler ise Mağralı taraflarındaki düşman devriyelerini imha ederek silahlarını atmışlardı.

Düşmanın tedhiş harekâtı ve şiddetli bombardumanları ilk hamlede belki şaşırtmıştı. Hapisler hapisaneyi yarararak mevzilere koşular. Karanlık basınca memurlar ve bazı kimseler evlerine dönebilmek için imkânını bulmuş ise de, bir çokları bu imkânı

bulamamışlardı. Bununla beraber araya giren gece sınırları yatıştırmış ve ilk şaşkınlığı oldukça zail etmişti. Herkes bulunduğu yerde mevzilere yerleşmiş ve silah başında muharebeye katılmıştı.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de idareyi ele almak üzere idi.

MUHAREBENİN İKİNCİ GÜNÜ

(22 Kanunusani 1920 Perşembe)

20 Kânunusani 1920 tarihinde General Keret'ten bir tezkere gelmiş ve bazı büyük memurlarla halkın ileri gelenlerinden bazılarının 21 Kânunusani 1920 Çarşamba günü kışlaya, Generalin karargâhına gelmeleri istenmişti. Bu dâvete, Mutasarrıf vekili Cevdet, jandarma kumandanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi H. Bekir Sıdkı, Nafia Müdürü Mühendis Abdullatif, Polis Komiseri Cemil beylerle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti âzasından ve şehrin ileri gelenlerinden Kocabaşzade Hacı Naci, Şişman zade Arif, Müftü Hacı Mehmet, Dedezade Mehmet efendiler ve Bayazıt zade Mehmet Bey icabet etmişlerdi.

General gidenleri bir zaman beklettikten sonra, kuvve-i işğaliyeye itâat etmeleri için halka nasihat üzere Müftü Hacı Mehmet, Hoca Re'fet, Hafız Ali Sezai, Dedezade Mehmet, Komiser Cemil efendilerle Bayazıt zade Mehmet Beyi serbest bırakmış, diğerlerini tevkif etmişti.

İşte tevkif edilenlerden Mutasarrıf vekili Cevdet Bey elinde beyaz bayrak olduğu halde 22 Kanunusari 1920 Perşembe sabahı generalin karargâhından hükümete gönderildi. Cevdet Bey hükümete geldikten sonra Kadir Paşa'nın konağına gitti. Halkın teslim olması isteniyordu.

Düşman daha evvel başladığı muhasara tertibatını tamamlıyor, hakim noktalardaki tahkîmatını artırıyor ve bombarduman daha da şiddetleniyordu.

İlk zafer bugün, daha muharebenin ikinci günü kazanıldı. Düşmanın işgal ederek tahkimat yaptığı Mercimektepe, Türkoğlu Mustafa Çavuş çetelerinin taarruzu sonunda işgal edildi.

Düşmanın kışlada ve kışla civarında giriştiği tahkimat faaliyeti de, keskin nişancılardan Çuhadar Ali ve Sarıkâtip Hasan ve arkadaşlarının müessir ateşleri neticesinde akamete uğradı.

Bu arada idadi muallimi Hafız Veliddin'in evine komşusu Ermenilerin indiği, silahsız ve müdafasız olan merhumu şehit ettikleri haberi yayılarak Türklerin azim ve galeyanını artırdı.

Başta Arslan Bey, gece Ziyaî (Dayı) zade Hacı Mehmet efendi hocanın evinde toplanılarak harp tertibatı alınması kararlaştırıldı. Sarıkâtip zade Mehmet efendinin evi karargah yapıldı. Postalar çıkarıldı. Şehrin diğer semtleriyle irtibat te'sis edildi,

Bir taraftan Sivas'a rapor gönderilirken diğer taraftan şehrin umum semtlerine ve mülhakata harp emri yazıldı. Daha önce teşekkül etmiş olan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti böylece vaziyete hakim olmağa ve evvelce aldığı tertibatı tatbik etmeğe başladı.

Not : Bu hülasa Arslan Toğuzata'dan zabtedilen satırlardan çıkarılmıştır.

MUHAREBENİN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ 1920

(23 Kânunisani 1920 Cuma)

Muhaberenin daha ikinci günü Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Sivas'a yazılan rapor şu mealde idi:

(Fransızlar harekete geçerek cemiyetimiz âzalarını tevkif ve şehit ettiklerinden ve daha binlerce Türkü de tevkif ve imhâ edeceklerinden yüksek emirlerinin yerine getirilmesine imkân bulunamadığından ve mukâbil harekete karar verildiğinden halkın mâneviyatını yükseltmek için top, makineli tüfek ve kumanda edecek zevatın gönderilmesi, raporu getiren Yüzbaşı Mahmud'un harici cephe kumandanlığını yapacağından itimat buyurmalarını, büyük yardımlarının yapılacağına dair cevabı makine başında beklediğimizi...)

Semtlere ve mülhakata yazılan harp emri de şu mealde idi:

(Harp başlamıştır. Allah'ın inâyeti, Peygamberimizin rûhaniyeti, din kardeşlerimizin fedâkarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir fert kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, Tevfik Allah'tan.)

Diğer taraftan aynı gün Ziyaî zade Hacı Mehmet efendi hoca, halkı Karababa mescidine toplayarak kısa ve halkın maneviyatını yükseltecek şekilde ve şu mealde bir va'zda bulunmuştu:

(Allah'ın büyük ilhâmı vardır. Maraş'ın kurtulacağına şüphe yoktur. Allah'ın yardımı büyüktür. Cihad hepimize farzdır. Namaz, oruç vesair ibadetten efaldır. Silaha sarılalım. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile beraber yürüyelim...)

23 Kânunisanı 1920 Cuma günü harp resmen büyük şiddetle başlamıştı. Hey'eti merkeziyenin fiili harp ilânını bildirmesi bütün semtlerde halkın gayret ve cesaretle savaşa katılmasını doğurmuştu. Sarıkâtib'in evinde kurulan karargâh arı kovarı gibi işlemeğe başlamıştı.

Acemli semtindeki Türk kuvvetleri derhal harekete geçerek Şekerdere kilisesine, Fransız ve Ermenilerin toplu bulunduğu yığınak yerlerine, evlere taarruz ediyordu.

Diğer taraftan Bertiz kuvvetleri Muharrem ve Zafer Bayazıt kumandasında Cancık'a gelerek düşmanla temasa başlamıştı.

Harp emri üzerine bütün semtlerdeki teşkilât evvelce verilen ta'limat gereğince tertibat almış ve iyiden iyiye müsâdemeye girişmişlerdi. Düşman bugün de tehdit harekâtını devam ettiriyordu. Fakat Türkler insiyatifi ele almışlardı. Pazarcık'tan ve Yenice kale'den Türk kuvvetleri gelmekte idi.

Evvelce hazırlanan plân gereğince duvarlar delinmek suretiyle bitişik evlerden yollar açılarak şehrin her tarafıyla irtibat te'sis edildi. Artık bütün semtleri bir merkezden idare etmek mümkündü. Sivas'tan gelen cevapta topçu ve makineli tüfek birliklerinin yolda olduğunun bildirilmesi halkın mâneviyatını ve cesaretini büsbütün artırdı.

Kışla, Katolik kilisesi, Abarabaşı, Kümbet, Tekke, Şekerdere kiliseleri gibi düşman topluluklarına karşı cephe kurularak, buraların birbirleriyle irtibatı kesilerek birer birer düşürülmesi, düşman kuvvetlerinin birleşmelerine mâni' olması için aralarındaki evlerin yakılması harp plânımızdan idi.

Bu plânın tatbikine ilk olarak Kayabaşı semti teşkilâtı başlamış ve muvaffak olmuştu. Burada karargâhtan verilen emirler vakit kaybedilmeden tatbik ediliyordu. Düşmanın hareketine karşı cephe tutulmuştu. Abarabaşı kilisesi ile Araplar Kozu ve Kışla arasındaki düşman harekâtı durduruldu.

Mütekabil ateş teatisi içinde Kayabaşı Cehennemini bir manzara arz ediyordu. Kayabaşı teşkilâtı düşman taarruzu karşısında Eczacı

Lutfi (Köker) evi ve Keşfli camii gibi istinad noktaları te'sis etmiş, buralardan müdâfaa ediyordu. Heyeti merkeziyece Abarabaşı ile kışla arasında mühim bir istinat merkezi görülen Keşfli camindeki Türk kuvvetleri takviye edildi.

Abarabaşı kilisesi civarında bulunan Ermeni evlerindeki düşman kuvvetlerinin kilise, Araplar kozu ve kışladaki kuvvetlerle birleşmemesi için bazı Ermeni evlerinin yakılması lâzımdı. Bunları yakmak için de önce Karakız oğlu Muhittin ve Zeki'nin evlerinin yakılması îcâp ediyordu.

İşte Karakız oğlu Muhittin ve kardeşi Zeki teneke ile gazyağını döküp, hiçbir eşya çıkarmağa lüzum görmeden, ilk defa kendi evlerini kendi elleriyle ateşleyen kahramanlar oldular.

İlk yangın harbin üçüncü günü böyle başladı ve muhabere müddetince Maraş'ın bütün semtleri alev alev yandı, böyle harab oldu.

MUHAREBENİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ

(24 Kânunisani 1920 Cumartesi)

Bugün Maraş ateşler içinde yanmağa başladı. Kayabaşı, Acemli ve Kuytul mahallelerinden yükselen alevlerin ve düşmanlar tarafından Pınarbaşı'nda ve Kışla önünde çıkarılan yangınları, Pazarcık'tan Maraş'a gelmekte olan Kılınç Ali ta uzaklardan görmüştü.

Harbin dördüncü günü Acemli semtinde Evliya kuvvetleri vaziyete tamamen hakim olmuştu. Evliya kuvvetlerinin enerjik taarruzlarından Ermeniler pek korkuyor ve ümitsizliğe düşüyordu. Bunun neticesi ve Evliya'dan intikam almış olmak için Ermeni Seferoğlu kendi evine ateş vermiş ve yangın bitişik olan Evliya'nın evini sirayet ederek Acemli'de de yangın başlamıştı.

Şehirde yükselen alevler her iki taraf halkı üzerinde büyük korku ve te'sirler îkâ' ediyordu. Fakat artık iki taraf da ümidin fevkinde fedakârlık ve gayret gösteriyordu.

Kuytul mahallesindeki Alacacı Orçanik'in evine sığınan düşman kuvvetlerine Hatuniye semti çeteleri taarruza başlamış ve Medine oğlu Abdullah Çavuş fevkalâde fedakârlık ve kahramanlıklar göstererek Orçanik'in evini yakmış ve bir çok Ermeni'yi teslim almıştı.

Kılınç Ali 400 çetesiyle bugün Maraş'a giderek şehrin şarkındaki Arapgirli çiftliğinde karargâh kurdu ve bir beyanname neşretti. Beyanname (memleketi kurtarmak ve düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız Allah'ın inayeti bizimle beraberdir) deniliyordu. Kılınç Ali'nin şehre girişi halkın maneviyatını bir kat daha artırdı. Pazarlık jandarma kumandanı Ramazan Bey Kayabaşı'na giderek orada faaliyete geçti. Yenicekale nahiye müdürü Nuri ile kumandan Abidin 260 mevcutlu kıtasile birlikte geldi. Cancık Mağarasında ihtiyat olarak beklemeleri, Bertiz kuvvetleri ile beraber hareket etmeleri emri verildi.

Alman Eytamhanesinin bugünkü bulunduğu mevki

MUHAREBENİN BEŞİNCİ GÜNÜ

(25 Kânunisani 1920 Pazar)

Harbin beşinci günü. Evvelce çıkarılan yangınlar evden eve atlayarak devam ediyor. Durmadan şiddetlenen silâh sesleri içinde Maraş yanıyor.

Düşmanın kuvvetli yığınaklarından Kaledibi kilisesini ve Kale etrafındaki evlere taarruz edilerek sukut ettirildi. Buralarda da yeni yeni yangınlar başladı. Türkler insiyatifi tamamen ele almışlardı.

Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin başında Çarıklı erkân-ı harp Göllülü Kahraman Yusuf Çavuş bulunuyordu. Yazıcıoğlu Mansur, Celil oğlu Ziya, Hüdayi oğlu Derviş, Ahmet Çavuş, Evliya Mustafa bu Kahramanlar arasında bulunuyordu. Evliya kuvvetleri köylerden gelen efratla takviye edildiğinden harbin en faal, kuvvetli ve en yaman unsuru idi. Şekerdere'deki düşman karakoluna ve Şekerdere kilisesine karşı bu gün harekete geçmişlerdi. Karakol ve kiliseye ateş vermek için civardaki evlere yapılan harekâta Berber Ali şehit oldu. Üç tane de yaralı vardı.

MUHAREBENİN ALTINCI GÜNÜ

(26 Kânunisani 1920 Pazartesi)

Harbin altıncı günü Şekerdere'deki düşman karakolu civarındaki evler yakıldı. Böylece karakol ve düşman cephaneliğinin bulunduğu kiliseye yaklaşmak ve hücum etmek mümkün olacaktı.

Şehrin şark cephanesinin harekât plânları Arapgirli de karargâh kurmuş olan Kılınç Ali'ye gönderilmişti. Düşman kuvvetlerine karşı alınacak mevzilerle tutulacak cephele ve grup kumandanlarının harekât sahaları bildirilmişti.

Kılınç Ali şehrin şark ve cenup kısmındaki semt teşkilâtı ile temasa geçti. Zülkadiroğlu Süleyman Bey'le birleşerek harekâta girişti. Pazarcık Atmalı aşiretinden Yakup Hamdi Çeteleri geldi. Şark cephesine iltihak ederek Kılınç Ali kuvvetlerini takviye etti.

Kılınç Ali Karargâhını Haznedarlı'ya nakletti. Deliklitaş mevkiindeki düşman kuvvetlerine taarruz edildi. Bu taarruzda Peynirdereli Hacı şehit düştü ise de şehrin şarkını kuşatan ve Bulanık yolunu kesmiş olan düşman kuvvetleri imha edildi ve şehrin bu kanadı düşmandan tamamen temizlendi.

Aynı gün Şeyhadil karakolundaki düşman kuvvetlerine taarruz ederek burasını da düşmandan istirdat etmişlerdi. Böylece şehrin cenubunda, içerideki düşman kuvvetleri mahsur bir hale sokuldu.

Muharebe ve karşılıklı müsademeler, mazgal ve istihkâmlardan her iki tarafında attığı silahlar gündüzler olduğu gibi geceleri de durmadan devam ediyordu.

MUHAREBENİN YEDİNCİ GÜNÜ

(27 Kânunisani 1920 Salı)

Bugün Zimyan mahallesindeki kuvvet yığınağı Ermeni evleri ve kilise yakıldı.

Düşmanın tedhiş harekâtı devam ediyor ve şehrin her tarafı arka arkası kesilmeden bombarduman ediliyordu. Hırlakyan Avadis Zülkadiroğlu Süleyman Beye bir tehdit mektubu göndermişti. Çetelerin yemeğe oturduğu sırada gelen mektup onları galeyana getirmiş ve müstahkem bir kale halinde olan Hırlakyan'ın evini yakmadan yemek yememeğe yemin etmişlerdi.

Başta Mıllış Nuri ve Yusufçacı köyünden Kahya Hasan olmak üzere yemeği terk eden çeteler Hırlakyan Avadis'in evini ateşe vermişlerdi. Çetelerin silahla müdahaleleri neticesi düşman yangını söndürememiş ve bütün Kuyucak mahallesi yanmıştı. Yangından kaçmağa muvaffak olanlar Kümbet kilisesine sığındılar.

İslahiye'den gelmekte olan bir düşman kolu da bugün imha edildi.

Yörük Selim ve Yüzbaşı Kâmil Beylerle Elbistan Jandarma Kumandanı, Muhtar, Nakip oğlu Muin, Sinan oğlu Mehmet, Muhasebe-i Husûsiye Memuru Topal Salih, Köplüceli Tahir 200 mevcutla Cancık tepeye geldiler. Sivas'tan gönderilen top ve makineli Tüfek garp cephesinde ateş etmeğe başladı.

Yangın şehrin içinde devam ediyor ve yeni yeni yangınlar çıkarılıyordu. Her taraf duman içinde ve düşmanda durmadan bombardumana devam ediyordu.

Bununla beraber hareket Türkler tarafından tamamen ele alınmış ve durum iyice lehimize inkişaf ediyorsa da, İstanbul'a ve Sivas'a gönderilen raporlarda düşmanın şehri yakıp yıktığından şikâyet ediliyor, sızlanılıyordu. Hariçteki düşmanı aldatmak ve takviye göndermesine mani olmak için maksadı mahsusla tertiplenen bu planın

isabeti görülmekte idi. Zira düşman Maraş'taki kuvvetlerinin düştüğü sıkışık ve fena durumdan haberdar olamıyordu.

Bu sırada Bombacı Ahmet ve Kazoğlan adındaki iki çocuğun gösterdiği cesaret ve fedakârlık şehre yayıldı. Bu iki çocuk Kale de mahsur kalan efrada erzak ve cephane yetiştirmek için ölümden korkmamışlardı. Posta işlerinde de çocukların gösterdiği çabukluk ve muvaffakiyet şayanı hayret derecede idi.

MUHAREBENİN SEKİZİNCİ GÜNÜ

(28 Kânunisani 1920 Çarşamba)

Bugün Kanlıdere yolunun altındaki evler ile Abarabaşı'ndaki Kuyumcuoğlu sokağındaki evler kısmen, Kalenin şarkından giden yolun şarkındaki evler kâmilen, Şekerdere'deki evler ve kilise ile Zimyan Mahallesiindeki evler tamamen yakıldı ve harap oldu.

O gün bir düşman nakliye kolu at izinde göründü ve çeteler tarafından imha edildi. Bu harekâtı takip etmek için Karargâhın arkasındaki dama çıkan heyeti merkeziye postası Hüseyin ayağından yaralandı.

Elbistan'dan gelen kuvvetler şehir içine girmişlerdi. Nakip oğlu Muin Keşfili Camiinde, Topal Salih ile Köplüceli Tahir Ulu Cami civarındaki karakolda mevzi almışlardı. Sinan oğlu Hamit ve Yüzbaşı Muhtar karargâhta kalmışlardı.

Zeytun Milli Kuvvetleri Topal İbrahim'le Hacı Arslanoğlu Ruhi'nin idâresinde şehre geldi. Yörük Selim'le beraber garp cephesinde şehit olan Göksünlü Bayram idaresinde Göksün Kuva-i Milliyesi de gelmişti. İslâhiye'den gelen iki takım kadar suvârî ile bir düşman nakliye kolu aynı gün yolda çeteler tarafından çevrilerek müsademe sonunda imha edildi. Evliya, Göllülü Yusuf Çavuş ve arkadaşları düşman istinat merkezi olan kilise ve evleri birbiri arkasına düşürüyor ve içindikileri esir alıyorlardı.

MUHAREBENİN DOKUZUNCU GÜNÜ

(29 Kânunisani 1920 Perşembe)

Bugün Kulâkutlu mahallesiindeki Ermeniler bir gayret gösteriyor ve etrafa ateş ediyorlardı. Bunların taarruz etmesi ihtimalini göz

önünde tutan Evliya kuvvetleri harekete geçti. Düşman susturuldu ve teslim alındı. Evvelce kale altı kilisesi civarından geçmekte olan bir Türk jandarmasından aşırılan tüfek burada bir Ermeni de bulunmuştu.

Kılınç Ali kuvvetlerinin şark cephesinde ve şehrin içlerine doğru faaliyeti artmıştı. Düşmanın toplu kuvvetlerinin bulunduğu kümbet kilisesine ve Bulgurcu oğlu evine amansız hücumlara girişildi. Fakat bu günde bir netice alınamadı.

MUHAREBENİN ONUNCU GÜNÜ

(30 Kânunisani 1920 Cuma)

Bugün, şehrin cenup ve şark bölgesine hâkim bir müstahkem mevki olan Tekke kilisesi muhasara edildi. Evliya ve Yusuf Çavuş'un gayretleri insan cesaretinin fevkindeydi.

Şark cephesinde, Kılınç Ali kuvvetleri iki müstahkem mevki halinde dayanan Kümbet kilisesi ve Bulgurcuoğlu evlerine bugün de taarruza devam etti. Bu arada Eşbah zade Mehmet efendi şehit düştü.

Heyet-i merkeziye her gece başka bir parola tertip ediyor, umumi vaziyete göre harp emirleri veriyordu. Muharebe lehimize cereyan ediyor idiyse de bazı çetelerin bugün şehir içinde yağmağarlık yaptıkları haber verildi. Çapulculuğun önlenmesi için kat'i emirler verildi. Ve bu yüzden Cicos Mustafa Çavuş'un hapsedildiği ilân edildi.

Mutasarrıf vekili Cevdet Bey'in harice çıkmak üzere tekrar hazırlandığı bugün haber alındı ve heyet-i merkeziye tarafından bu hareketine mani olunarak kendisi Kayserilioğlu Nuri'nin muhafazasına verildi. Mutasarrıf vekilini her gün Kayserilioğlu'nun evinden raporlar yazdırılıyor. İstanbul hükümetine gönderiliyordu. Harbin lehimize cereyan etmesine ve hareket üstünlüğünün bizde olmasına rağmen yazdırılan raporlar dostu ağlatıp düşmanı güldürecek mahiyette idi. Bu sebeple düşman takviye göndermeyi düşünmüyor; fakat o zaman İstanbul da bulunan Mebus Kadir Bey, Kadioğlu Tefik, Emniyet müdürü Mansur beyler ve daha bir çok Maraşlılar çılgına dönüyorlardı.

Mutasarrıflıktan verilen raporların düşmanın lehinde olmasına rağmen her zaman takviye gelmesi mümkün görülüyordu. Bu itibarla şark cephesinin kuvvetli istinat noktaları Kümbet ve Katolik kiliseleri gibi müstahkem mevkilerin bir an evvel düşürülmesi lüzumunu ve

maneviyatın takviyesi için Sivas'tan gönderilen topun şark cephesi emrine verilmesi istendiği üzerine top Kılınç Ali emrine gönderildi. Yüzbaşı Kâmil ile makineli tüfek zâbiti Hamdi ve makineli tüfek te hariçten gelecek düşmana karşı Nahirönü mevkiine gönderildi.

Bugün, Antep yolunda Kapiçam hanında mahsur bulunan düşman kuvvetleri çetelerin takibinden kurtularak Maraş'a gelmişler ve fakat şehre girmeye muvaffak olamıyarak yazı yolunu tutmuşlardı. Bu sırada Pazarcık Çeteleri Millî Nuri kuvvetleriyle birleşerek düşmanı takipe başlamışlar ve Eloğlunda müsademeye kabule mecbur etmişlerdi. Bu musademede Göğnüklü Uzun Yusuf şehit olmuş ve düşmanın kısmi küllisi kurtularak İslâhiye'ye ulaşmış ve Maraş'ta Fransız kuvvetlerinin sıkışık ve fena durumda bulunduğu haberini ilk olarak hârice duyurmuşlardı.

Yine bugün, düşman kuvvetlerinin toplu bulunduğu Bahtiyar yokuşundaki dikiş yurduna taarruz edilerek sukut ettirilmiş ve 400 den fazla düşman kuvveti Katolik kilisesine sığınmış ve birçokları harekât esnasında imha edilmiştir.

On gün mahsur ve hareketsiz kalan düşmanda bugün bir kıpırdanma görüldü. Hatuniye'deki düşman kuvvetleri harekete geçerek o civarda yangın çıkardılar. Ermeni mektebindeki ve Katolik kilisesindeki kuvvetler Protestan kilisesi ve civarındaki kuvvetlerle birleşerek Kümbet kilisesi ve itamhane ile irtibat te'sisine çalıştıkları karargâha gelen raporlardan anlaşılıyordu. Bu arada düşmanın harekâtına mani olmak için Katolik kilisesini yakmak isterken Hatuniye mahallesinden Medineli oğlu Abdullah Çavuş'un da şehit olduğu bildirildi.

Diğer taraftan Yukarı Bedesten ile Tuzhan'ındaki düşman kuvvetleriyle Kırklar kilisesindeki kuvvetlerin birleşerek Şeyhadil'e doğru sarkdıkları ve Arasa hanı ile Aşağı Bedesteni işgal ederek Taşhan'daki kuvvetlerle birleştikleri bildirildi.

Bu suretle çarşıda muharebe şiddetlendi ve düşman tarafından büyük yangınlar çıkarıldı.

Düşman Kümbet'le İrtibat te'sis etmesi için Protestan kilisesinin yakılması icap ediyordu. Poyrazlı bir günde rüzgârın şiddetinden istifade edildi. Musa efendi oğlu Mehmet efendinin evine ateş verilerek

karşısındaki kiliseye sirayet ettirildi ve kilise bu suretle yakılarak düşmanın Kümbetle birleşmesi ve irtibat te'sisi önleildi.

MUHAREBENİN ONBİRİNCİ GÜNÜ

(31 Kânunisani 1920 Cumartesi)

Düşmanın çarşıdaki harekâtına karşı mukabil harekete geçildi. Kuvvay-ı Milliye Tuzhanındaki düşman kuvvetlerini tazyîke başladı. Düşman handaki kasaları soyarak Bedestana çekildi. Çeteler burada büyük gayret ve fedakarlık göstererek Bedestanı almağa muvaffak oldular. Bunun üzerine düşman kuvvetlerinin bir kısmı Katolik kilisesine sığınmağa muvaffak oldu. Diğer bir kısmı ise Belediye dairesini işgal etti.

Aşağı Bedestana inmiş olan düşman kuvvetleri Üdürgücü camii ile Mevlevihaneye ateş verdiler. Böylece Taşhan'daki, Aşağı Bedestenle Belediyeyi işgal eden düşman kuvvetleri kolayca irtibat te'sis etmiş oluyordu.

MUHAREBENİN ON İKİNCİ GÜNÜ

(1 Şubat 1920 Pazar)

Dün çetelerin cesaret ve fedekârlığı neticesinde yukarı bedesten yakılmış, buradaki düşmanların bir kısmı Katolik kilisesine kaçmağa, bir kısmı da Belediye dairesini işgal etmeğe muvaffak olmuştu. Belediyeyi işgal edenlerle Aşağı Bedesten'deki ve Taşhan'daki düşman Mevlevihane ile Üdürgücü camiini yakmak suretiyle irtibat tesis etmişlerdi.

İşte düşmanın irtibat te'sisi ve birleşerek kuvvetlenme harekâtını durdurmak için alınan tertibat üzerine Milli Kuvvetler de Kırklar kilisesini yakarak düşmanı Arasta'ya doğru attı. Meyhaneler çarşısı da tamamen yakıldı.

Diğer taraftan Evliya ve arkadaşları Tekke kilisesine ateş vermiş ve kiliseyi sükut ettirmiş ise de Göllülü Yusuf Çavuş bu hareket esnasında şehit düşmüştü.

Garp cephesinde düşmanın kuvvetli bir istinadı kalmamış ve bu cephe tamamen temizlenmişti. Evliya kuvvetleri cenuba inerek Şeyhadil hanını yakmış ve oradaki düşmanı kısmen imha etmiş, kısmen

de esir almıştı. İçerde Taşhan, Çarşı ve Bedesten kalmıştı. Evliya kuvvetleri buralarını da temizledikten sonra Kışlaya ve Amerikan Kolejine karşı harekete geçilecekti.

MUHAREBENİN ON ÜÇÜNCÜ GÜNÜ

(2 Şubat 1920 Pazartesi)

Harbin 13 cü günü idi. Şeyh mahallesi Ermenilerin tazyikine dayanamıyor, imdat istiyorlardı. (Bizi kurtarınız) diye yazılan raporlardan vaziyetin ciddi olduğu anlaşılıyordu.

Çerkez Arslan Bey gelen raporlar üzerine karargâhı bırakarak Cenuba Fatmalı oğlu Derviş'in evine gitti. Kılınç Ali Bey de oraya gelerek vaziyetin müzakeresine başladı. Şark cephesindeki düşman topluluklarının yerlerinden oynamaları ve birleşmelerinin aleyhimize olduğu ve Üdürgücü camii ile Mevlevihanenin bu sebeple yakıldığı gözden geçirildi.

Şeyh mahallesinin sıkışık vaziyeti konuşuldu. Şeyh mahallesinin Divanlı tarafındaki Topaloğlu Ahannes'in müstahkem kale halindeki evinin yakılması, diğer taraftan da toplu kuvvetlerle Şeyh mahallesine taarruza geçilmesi kararlaştırıldı. Taarruz Kılınç Ali kuvvetleri tarafından idâre edilecek, Topaloğlu müstahkem kalesi Fatmalı Derviş ve arkadaşları tarafından yakılacaktı. Bu harekât muvaffak olduğu takdirde Şeyh mahallesi tabiatile düşman tezyikından kurtulacaktı.

MUHAREBENİN ON DÖRDÜNCÜ GÜNÜ

(3 Şubat 1920 Salı)

Pazartesi günü Fatmalı oğlu Derviş ağanın evinden Arslan ve Kılınç Ali Beylerle Derviş Ağa ve arkadaşlarının müzakere ve kararlarını müteakip herkes vazifesi başına dönmüştü. Arslan Bey karargâha dönmüş, Evliya efendi de karargâha gelmişti.

Derviş Ağa'nın evindeki müzakereler ve alınan kararlar Evliya efendiye nakledildi. Bir aralık Evliya efendi ile Arslan Bey arasında biraz sert konuşmalar oldu. Göksünden Bat Musa ile Süleymanlı'dan gelen Şahin ve arkadaşları da Evliya'ya iltihakla beraber gittiler.

Harbin on dördüncü Salı günü Evliya kuvvetleri Bedesteni düşmandan istirdat ederek Taşhan'ı muhasara etmişlerdi. Arasa hanı

civarında da fevkalâde bir gayretle harb ediliyordu. Taşhan'ın sukutu yakındı. Bu sırada çok müessif bir hadise oldu, Evliya ve bazı kahramanlar bir düşman plânına kurban gitti.

Taşhan'daki düşman askerlerinden Tunuslu bir Arap Evliya ile mükalemeye başladılar. Bundan faydalanan ve Evliya'yı zaten tanıyan ve dış biliyen Ermeniler bir yaylım ateşi yaparak Evliya'yı, Şahin'i ve bazı yiğitleri gafil avladılar, şehit ettiler. Harekât bir an durdu, şehitlerin cesetleri kurtarılarak hazin bir merasimle kaldırıldı ve Evliya Acemli camii avlusuna defnedildi.

Bugün bir Fransız Tayyaresi gelmiş, düşmana bazı evrak atarak şehir üzerinde bir devir yapmış, şehrin yer yer alevler ve dumanlar içinde yandığını görüp dönmüştü.

Cephelerde ve şehrin her noktasında harp bütün şiddetiyle devam ediyordu. Divanlı mahallesinde harekete geçen kuvvetler Topaloğlu Ohannes'in evini yakmışlar ve Şeyh mahallesini kurtarmışlardı amma halk adeta mâtem içinde ya'se düşmüştü. Çolak Abdullah oğlu Mahmut, Göllülü Yusuf Çavuş, Hafız Ökkâş, Evliya..., gibi kumanda mevkiinde harbin belkemiği nice kahramanlar şehit olmuştu. Daha niceleri de bu mübarek toprakları kanlarıyla sulayacaktı...

MUHAREBENİN ON BEŞİNCİ GÜNÜ

(4 Şubat 1336 Çarşamba)

Şark cephesinde birer müstahkem mevki halinde olan Kümbet kilisesi ve İytam haneye, Bulgurcu evine karşı harekât devam ediyordu. Pazarcık'tan bu cepheye yeni kuvvetlerin geldiği bildirildi. Kılınç Ali tarafından verilen raporda Antep'ten kuvvet geldiği ve fakat harbin dehşeti karşısında ve İslâhiye'den büyük bir düşman takviye kuvvetinin geleceği haberi üzerine muharebeye girmeden geri döndükleri bildiriliyordu.

MUHAREBENİN ON ALTINCI GÜNÜ

(5 Şubat 1336 Perşembe)

Nihayet şark cephesinde günlerden beri yapılan şiddetli harekâtın neticesi alınmağa başladı. Bulgurcu oğlu ve İytamhanesi sukut ettirildi. Kümbet kilisesi Kılınç Ali kuvvetlerinin bombardmanı ve hucumu

sonunda zabtedildi. Bütün bu harekât esnasında bir çok şehitler vermiştik. Bu şehitler arasında büyük cesaret ve kahramanlıklarıyla çetelerin gözbebeği sayılan Millîş Nuri de vardı.

Kümbet kilisesine yapılan hücum ve top atışlarını gören Fransızlar kışladan bizim top mevziini tesbit ederek bombardımana başlamıştı. Birçok evler yıkılıyor, insanca ağır zayıat veriyorduk.

Bunu gören ve fırsat bilen şimaldeki Bertiz ve Yenice kale kuvvetleri kışlaya ateş açtı. Düşman top bombardımanı tekrar Ahırdağı'na, şimaldeki kuvvetlerimiz üzerine çevirmek mecburiyetinde kaldı.

Düşmanın top ateşiyle şark cephesini bombardıman etmesi, evlerin yıkılması, telefatin fazlalığı bu mıntıkada halkın maneviyatını iyice sarmıştı. Kadın, çocuk, hasta ve yaşlıların şehirden çıkarılması, köylere gönderilmesi kararlaştırıldı.

Ermeni evlerinin içinde en muhkemi olan Bulgurcu'nun evinin bugüne intikal eden yıkılmış ve kalan parçaları

MUHAREBENİN ON YEDİNCİ GÜNÜ

(6 Şubat 1336 Cuma)

Cancık cephesine Süleymanlı şube reisi Binbaşı Cemil, Göksun şube reisi Binbaşı Hasan, Elbistan'dan Nakip oğlu Mehmet ve Ali ağalar, Hafız oğlu Mehmet pehlivan 300 kadar kuvvetle gelmişler, karargâha yerleşmişlerdir.

Nahrönü mahallesinde makineli tüfek zabiti Hamdi bulunuyordu. O civardaki kuvvetleri faal bir halde tutuyordu. Muharebe başlamadan önce Ermenilerin geleceğini bekledikleri ve halk arasına yaydıkları Norman fırkasının Topçu ve Ağır makineli ile takviyeli bir alayının hazırlık yaptığı ve tayyarenin dönmesi üzerine yüzlerce deve yüklü bir nakliyat kolu ile hareket ettiği İslahiye'den haber verilmekte idi.

Harpte zor düşürülen Bulgurcu'nun evinin bugüne intikal eden ana gövde harabesi

Bu haber halkın mâneviyatına te'sir etti. Anteplilerin gelip muhabereye girmeden, bir yaralı veya bir şehit vermeden dönmeleri, düşmanın şark cephesini top ateşine tutarak bazı evlerin yıkılması,

verilen külliyyetli zaiyat ve bu cephede kadın ve çocukların şehir dışına çıkarılması, Millîş Nuri, Evliya Efendi, Yusuf Çavuş, Medineli oğlu Abdullah Çavuş gibi muharebenin cesaret kaynağı, kahramanlık şahikası bir çok yiğitlerin birer birer şehit düşmüş olmaları halkı düşündürüyordu.

Müsademe bütün şiddetile devam ediyor, yangın harabelerinden dumanlar yükseliyor, yollarda insan cesetleri aç köpeklere yem oluyor, kan ve barut kokusu insan âsabını son haddine kadar geriyordu.

Biz çok zaiyat vermiştik. Fakat düşmanın zaiyatı 8-10 mislimiz vardı. Düşmanın cephanesi boldu. Bizimkiler bir yandan kendi cephanelerini kıskançlıkla kullanırken, diğer taraftan düşman cephaneliklerini ateşleyip berhava etmeyi ihmal etmemişlerdi. Üç beş Türk gencinin bütün bir Ermeni mahallesini teslim aldığı görülüyordu. Üstünlük ve harekât bizde olmasına rağmen ilk günlerin azim, irade, hakka şevki yerine yeis ve yılgınlık hissediliyordu. Bunun en mühim sebeplerinden biri de kadın ve küçük çocukların korku ve yılgınlığının erkekler üzerinde bıraktığı te'sirdi.

MUHAREBENİN 18 VE 19 UNCU GÜNÜ

(7-8 Şubat 1336 Cumartesi-Pazar)

Büyük bir düşman takviye kıtasının gelmekte olduğu haberi üzerine tertibat almak, takviye kuvvetini şehre sokmamak ve şehirde mahsur bulunan düşmanla birleşmesine mâni olmak lâzımdı. Bu husus şark cephesine bildirildi.

Garp cephesinde, düşmanın geçit yolu üzerinde, Mercimektepe de cenuptan gelecek düşmana karşı tahkimat yapılması düşünüldü. Cancık'taki Elbistan kuvvetleriyle ihtiyat olan Bertiz ve Yenice kale kuvvetleri Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Nedirli kuvvetleri, karargâhtan 300 silahlı ile takviye edilerek Mercimektepe sırtlarını tutacaktı. Yörük Selim, Yüzbaşı Kâmil, Şube Reisi Binbaşı Cemil ve Binbaşı Hasan Beylerle Yüzbaşı Mahmut Cancık'ta bulunuyordu. Alınacak tertibatı hamil olarak Cancığa gitmek üzere Çuhadar Hacı Mehmet ile Bayazıt oğlu Kenan şehirden çıkmışlardı. Elbistan'dan gelmiş olan Eczacı Lutfi'nin Cancıkta ihtiyat bekliyen Bertiz ve Yenice kale kuvvetlerini Kılınç Ali kuvvetlerine iltihak etmek üzere şark cephesine sevk ettiği anlaşıldı. Mercimektepe sırtlarının mevcut kuvvetlerle tutulması ve

dahildeki istihkamlardan tefrik edilen kuvvetlerle takviye edilmesi icabediyordu. Takviye efradiyle Evliya Mustafa ve Çuhadar Ali Mercimektepe'ye gönderildi. Ayrıca tahkimat yapmak üzere 200 kadar da silahsız efrat gönderildi.

Abarabaşı kilisesi ve Kışla ile müsademe ve ateş teatisi devam ediyordu. İstihkamlardan kuvvet alındığının düşmana hissettirilmemesi için ateş teatisine fasıla verilmemesi lâzımdı. Bu lâzımîye lüzûmu kadar riayet ediliyordu.

Bu arada düşman büyük takviye kuvvetlerinin Aksu köprüsü civarında karargâh kurduğu haberi şehre yayıldı. Düşman tayyaresinin görünmesinden sonra gelen bu haber halkın mâneviyatı üzerinde fena te'sir yaptı. İstanbul Hükûmetinin yardım yapmak ve hiç olmazsa seyirci kalmak şöyle dursun muhaberatı dahi keserek Maraş'ı kendi kaderiyle baş başa bırakmış olması ve Sivas'ın da Maraş'ta muhaberenin çıkmış olmasını iyi karşılamaması ümitsizlik doğuruyordu. Günlerden beri geceli gündüzlü durmadan devam eden tüfek, bomba ve top sesleri, cephaneliklerin yer yer tarrakalerle berheva olması, barut ve kan kokuları, yangın duman ve alevleri, adım başına görülen kol, bacak, kafa ve parçalanmış insan cesetleri, yaralanan ve şehit olanların türlü ve dayanılmaz halleri bilhassa kadın ve çocukların asabını bozmuştu. Bununla beraber şehit olan kocasının yerinde istihkâm bekliyen kadınlar, cephane taşıyan ve posta vazifesi gören çocuklar bozulan âsabın teskinine yardım ediyor, kahramanların cesur ve pervasız hareketleri bozulan maneviyatı telâfi ediyorsa da bu tesirler uzun zaman devam edemiyordu. Kadın ve çocukların şehir dışına çıkarılması, şehrin boşaltılarak tamamen yakılması ve düşmanın da bu yangın içinde imha edilmesi zaruretini kabul edenler çoğalmıştı. Her taraftan şehir boşalıyor, kadın ve çocuklar köylere sevk ediliyordu. Halkın bir kısmı da Kadir Paşanın konağı gibi büyük ve düşmanın dokunamayacağı sanılan yerlere sığınıyordu.

Şehir bu haldeyken eli silah tutan erkekler ve hatta bazı kahraman kadınlar istihkâm ve mazgallardan vazifeye azimle devam ediyordu.

İlk ve ikinci günlerde hasıl olan şaşkınlık zail olduktan sonra hareket üstünlüğünü ele alan Türk kuvvetlerinin hâli şâirin şu mısraiyle tasfir edilebilir.

(Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.)

İşte Maraş'ta muhabereyi Türkler ruh hâleti içinde yapıyordu. Fakat son günlerde vaziyet ciddiye kesbetmekteydi. Büyük kahramanların çoğu şehit olmuş, düşman içten mukavemet ediyor, dıştan takviye olarak baskıya hazırlanıyordu. Muharebenin daha uzun süreceği tahmin ediliyordu. Herkes susmuş, bakışlar düşünceli kalpler hincini alamayan arslanların yırtınışını andıran bir huzursuzlukla çarpıyordu.

Kümbet Kilisesinin bugünkü bulunduğu mevki

MUHAREBENİN 20.NCİ GÜNÜ

(9 Şubat 1336 Pazartesi)

18 ve 19 ncu günlerin ağırlığıyla bugün de geçiyor. Vaziyette bir değişiklik yok. Düşman bombardumanını artırdı. Düşman takviye kuvvetleri Aksu'dan kalkarak şehre sokulmağa başladı. Sıtma pınarı civarında karargâh kurdu. Düşman takviyesinin bu harekâtına karşı hiçbir harekât yapılmadı. Bilâkis düşman seri ateşli toplarıyla her tarafı

dövmeğe başladı. Bilhassa Cancık cephesini Mercimektepe sırtlarını ateş altına aldı. Cancık cephesile şehrin ve karargâhımızın irtibatı kesildi. Vaziyet vahimleşiyordu. Hariçteki kuvvetlerimizle şehir birbirinden tecrit edilmiş vaziyete düşüyordu. Fakat şehirde müsademe ve düşman üzerindeki baskı devam ediyordu. Zaten düşmanın bir çok ve en mühim kuvvet yığınakları, müstahkem mevkiileri temizlenmişti. Sıkışık, mahsur ve mefluç haldeki merkezleri ancak müdafaa vaziyetini muhafaza ediyor, hârekat kabiliyetinden mahrum bulunuyordu. Erzak ve cephaneye bakımından müşkül durumda idi. Bununla beraber Abarabaşı kilisesine ve Kışlaya yaklaşmak gücü ve hele buraları yakmak hemen hemen imkânsızdı. Takviye kuvveti yetişmemiş olmasaydı er geç buraları sukut ettirmek ve kat'i neticeyi almak mümkündü. Fakat takviye kuvvetlerinin gelmesi vaziyeti değiştirmişti. Düşmanın mukavemeti artmış, bombardumanı şiddetlenmişti.

Düşman takviye kuvvetleri önce cenup ve şark cephesinden şehre girmeği denedi. Mukavemetle karşılaştı ve muvaffak olamadı. Düşman takviyesinin şark cephesinden sarkarak kışla ile irtibat te'sis etmesi arazi bakımından da bu harekâta elverişli değildi.

MUHAREBENİN 21 İNCİ GÜNÜ

(10 Şubat 1336 Salı)

Sıtma pınarında karargâh kuran düşmanın seri ateşli toplarla cephelerimizi ve şehri bombarduman etmeğe başlaması mahsur ve mefluç bulunan şehir içindeki düşmana hareket ve ümit vermişti. Kışla, Abarabaşı kilisesi ve Divanlı mahallesindeki düşman merkezlerinin bombardumanı da artmış, şehir cehennemî bir mermi yağmuru altında kalmıştı. Kar her tarafı kaplamış, sokak, istihkâm ve cephelerde en küçük bir karartıyı meydana koyar bir hal almıştı. Dondurucu soğuk bütün şiddetiyle devam ediyordu.

Kılınç Ali Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin civar mahalleler teşkilâtiyle birlikte şark cephesinde düşmana karşı tertibat almış ise de şiddetli ve fasılasız düşman bombardumanı karşısında bu cephemizde maneviyat sarsılmıştı. Kadın ve çocukların şehirden çıkarılması bu cephe üzerinden devam ediyor. Bu harekât bazı zayıf iradeli kimselerin cesaretini kırıyordu.

çetelerimiz isabetli ve tesirli ateşlerine devam ediyor, düşmanı baskı altında tutuyor, hareket serbestisine meydan vermiyordu.

Şehir baştan başa yanmış ve yanmakta idi. Kadir Paşa'nın konağında toplananlar Elbistanlı hakim Fevzi'yi, Kocabaş Hacı Ahmet'i ve daha bazı kimseleri karargâha göndererek fikirlerinde musir olduklarını bir kerre daha bildirdiler. Onlara, düşmanın hedefinin Sivas olduğu ve fakat bu yolun düşmana açılmıyacağı, harbe şiddet ve azimle devam edileceği, aksi halde katliâma sebebiyet verileceği ihtar edildi. Karargâhta bulunan Doktor Mustafa karargâhın kararını bizzat bildirmek ve fikirlerinden vazgeçirmek üzere hakim Fevzi ve Kocabaş Hacı Ahmet'le Kadir Paşa'nın konağına gitti.

Bu sırada Nahirönü'nden Hoylu Mustafa, Makineli tüfek Zabiti Hamdi, mühacir memuru Nurullah, Acemli'den Evliya Hüseyin ve Halil, Küçükçavuşlu'dan Zekeriya, Pat Musa, Başkâtip Hacı, Yahya Hoca, Katırcı Ökkeş karargâha gelmişler, cephelerin müdafaası hususunda alınacak tertibat ve düşmana karşı girişilecek taciz taarruzları kararlaştırılıyordu.

Doktor Mustafa'nın mütareke şartlarını konuşmak üzere düşman karargâhına gönderildiği duyuldu. Karargâhta bu habere ihtimal verilmiyordu. Zira Doktor Mustafa mücadelenin bidayetinden itibaren fedâkârane ve casaretle çalışmış, azim ve irade sahibi bir Türktü. Nasıl bir haleti ruhiye ile karargâhtan az önce ayrılmıştı.? Ve karargâha uğramadan her hangi bir harekete tevessül etmesine ihtimal yoktu.

Düşman tethiş bombardumanına devam ediyordu. Bir aralık Şark Cephesindeki kaynaşmayı görerek bombardumanı bu cephe üzerinde teksif etti. Herkes yerinde ve şaşkın vaziyette kalmıştı. Çok zaiyat vermiştik, yaralı ve şehit çoktu. Kılınç Ali'nin de maneviyatı sarsılmıştı.

Garp cephesinde düşmanın Mercimektepe sırtlarını tutmadan ailelerin şehir dışına çıkarılması fikrini ortaya atanlar oldu ise de bu hareket kat'iyetle reddedildi. Bu cepheden kararların dışarı çıkarılması hem zayiata sebebiyet verecek, hem de düşmanın maneviyatını artıracak ve bazı kimselerin de zaten zayıflamış olan maneviyatını büsbütün sarsacaktı. Bu itibarla Muharrem Bayazıt ve Yakup oğlu Şakir dışarı çıkmış olan bazı aileleri döndürmüşlerdir, onlar da Kadir Paşa konağına sığınmışlardı.

Gece Divanlı'da yangın başladı. Gönderilen posta çok geç döndü ve düşmanın Divanlı camii ile Hatuniye camiini yaktığı, şekerlide yangın çıkardığı haberini getirdi. Şark cephesine gitmek imkânı güçleşmişti.

Düşman takviyesinin Mercimektepe'yi işgal ederek kışladaki düşmanla irtibat temin etmesi şehri ablukaya alması demekti. Çok fena ve müşkil vaziyete düşecektik. Tertibat ve kati kararlar almak üzere bütün semtlere postalar çıkarıldı ve teşkilât reislerinin sabahleyin karargâhta toplanması emri verildi.

Düşman şehri garp ve şimalden muhasare eder ve buna muvaffak olursa karargâhın şark cephesine nakledilmesi ve yolların açılması hususu düşünüldü. Postalar gönderildi. Gece yollar açıldı. Ve fakat Kılıncı Ali'nin Dereli Köyüne çekildiği ve oradan Göllü sırtlarına gittiği öğrenildi.

Kılıncı Ali'nin Haznedarlı/Araplar kozunda kaldığı çiftliğin bugüne intikal eden en son parçası

MUHAREBENİN SON GÜNÜ

(11 Şubat 1336 Çarşamba)

Düşman takviyesinin Mercimek tepe sırtlarını şiddetle bombarduman etmesi bu cephe üzerinde harekâta geçeceğine şüphe bırakmıyordu. Nitekim gece harekâta geçerek sabahleyin Mercimek tepe sırtlarını işgal ettiği görüldü. Düşmanın şiddetli bombardumanı karşısında bu cephede tutunmak imkânı kalmayınca kuvvetlerimiz çekilmiş ve Norman kuvvetleri Mercimek tepeni müsademesiz işgal etmişti. Ancak tepenin dibinde bulunan Karamanlı mahallesindeki Karamanlı imamı idaresindeki çeteler mukavemete devam ediyor, düşmanın mahalleye, şehre girmesine mani olurdu. Devecili ve Mağaralı kuvvetlerinin başında bulunan Kahraman, Cineviz Hacı Mustafa çekilmiş, Kadir Paşa'nın konağına gelmişti. Karargâhtan bir miktar kuvvet ayrılarak Yakup oğlu Şakir idaresinde bu cepheye gönderildi. Müsademeye devam eden karamanlı İmamına da cephe ve takviye gönderileceği yazıldı. Bir miktar kuvvetle Muharrem Bayazıt ve müteakiben de Zafer Bayazıt cepheye gönderildi. Karamanlı cephesinde müsademe şiddetle devam ediyordu.

Vaziyeti vahim gören Restebaiye mahallesi heyetinden Başkâtip Hacı, Cerrah oğlu Zekeriya, Göv Ökkeş, Yahya Hoca, Makineli tüfek zabiti Hamdi, Evliya Halil karargâha gelmişler, vaziyet münakaşa ediliyor ve alınacak tertibat görüşülüyordu. Norman takviye kuvvetlerinin harekât ve bombarduman tarzına bakarak düşmanın huruç hareketi yapacağını ileri sürenler olduğu gibi, düşmanın şehri ablukaya alıp kat'i taarruza geçeceğini iddia edenler de vardı.

Bu sırada Zafer Bayazıt Kadir Paşa'ların Yakup oğlu Şakiri Muharrem Bayazıt ve kendisiyle beraber gönderilen efradı cepheye göndermiyerek konakta alıkoyduklarını ve niyetlerinin iyi olmadığını gizlice ve teessürle haber verdi.

Bu sırada Kadir Paşanın konağından bir haber daha geldi. Muharebeden vazgeçmemiz ve teslim olunacağı bildiriliyordu. Karargâhta bulunanlar şiddetle reddettiler. Katırcı Göy Ökkeş küfürler savurdu. Yahya Hoca bizim düşmandan üstün olduğumuzu, düşmanın bizden çok yıprandığını söyledi. Filhakika 22 günden beri hareket üstünlüğü bizde idi. Düşmanın en mühim cephanelikleri ateşlenmiş, en kuvvetli istinat merkezleri sukut ettirilmiş, kalan birkaç merkezleri de

mahsur ve mefluç hale sokulmuştu. Teslim olma teşebbüsüne girişenlerin vurulması için emir verildi. Karargâhtan Arslan Beyin Kadir Paşa konağına gitmesi, iradesi zayıf olanlara cesaret vermesi kararlaştırıldı. Fakat müsbet bir netice hasıl olmadı, Kadir Paşa fikrinde ısrar ediyor ve hatta Arslan Beye hakarete bulunuyordu. Arslan Bey bütün ikazlarına rağmen bir netice alamayınca, küfürleri memleket müdafaasında izharı arz edenlere iade ederek karargâha döndü..

Cephelerde ve şehrin her tarafında müsademe devam ediyor, Norman kuvvetleriyle kışladaki düşman kuvvetleri de karşılıklı olarak Harkbaşını boydan boya ateş altına almış dövüyordu. Artık akşam olmak üzereydi. Düşman Mercimek tepeden Mağralı mahallesi şimaline doğru keşif hareketlerine başladı. Kuvvetlerimizin te'sirli ateşleriyle bu harekât durduruldu. Bu sırada kışladan bir kolun harekete geçtiği görüldü. Bunlar askerden ziyade bir göç kafilesine benziyordu. Ateş kes emri verildi. Kafile ilerledikçe bunların Ermeni aileleri olduğu ve düşmanın kaçmakta olduğu anlaşıldı. Bir müddet sonra düşman kolundan kaçan yüklü bir katır siperlerimizin önüne geldi. Tutularak hayvanın yükü muayene edildiği zaman Ermenilere ait eşya olduğu görüldü. Düşmanın bazı Ermenilerle birlikte şehri terk ettiklerine şüphe kalmamıştı. Gece yarıya doğru kışlada yangın başladı, yangın gittikçe büyüyordu.

Birinci dünya harbinin galip ve mağrur ordusu Maraş'ta Türk imanı ve kahramanlığı karşısında mağlup olmuş ve hayvanların ayağına keçe sararak kaçmış, kaçarken de kışlayı ateşlemişti. Bazı mücahitler sevince kapılarak, evvelce hazırlanmış olan büyük zafer bayrağını çekip kışlaya gitmek istiyordu. Düşman kaçmıştı. Fakat müsademe durmamıştı. Zayıf ve münferitte olsa mahsur kaldığında kaçamayan düşman istihkâm ve mazgallarından evvelki geceler gibi ateşe devam ediliyordu. Sabahın beklenmesine karar verildi.

Düşmanın çekildiği anlaşılır anlaşılmaz teşkilâta şu mealde bir emir verilmişti: (Şimdi yapılan keşifte Fransız ve Ermenilerin huruç hareketleri yaptıkları anlaşılmıştır. Birçok Ermeni aileleri Kışladan Şükrü Bey Zeytunluğuna geldikleri ve Mercimek tepedeki Norman kuvvetlerine doğru ilerledikleri görülmektedir. Bu gece parolamız "Zafer" dir. Postalarınızı gönderip cephaneye aldırınız. Düşman takip ve ateşe devam edilecek. Yine de düşmanın baskın yapması ihtimaline binaen tertibat almanız lazımdır.)

Haber sür'atle şehre yayılmıştı. Halk büyük sevinç içinde sabahı beklemeğe başlamıştı.

Not: Maraş mücadelesini 22 gün kabul etmeyip 23 Şubat 1919'da ilk işgal gününden başlamış saymak daha yerinde olur kanaatindeyiz. Kuvvayı milliye ruhu işgalle uyanmış, şimdiki tabirle, soğuk harp ve hazırlık o günden başlamıştır. Silâhlı çarpışmaya ait kısa notlarımızı 22 güne ayırarak bizim veya herhangi bir kimsenin ileride yazacağı mücadele tarihinin nüvesini ve ana hatlarını teşkil etmek üzere sütunlarımızda neşrettik. Bundan sonra da muharebeden önceye ve sonraya ait notlarımızı neşre devam edeceğiz. Bizim hazırlamayı düşündüğümüz eserin plânını diğer sütunlarımızda (Dikkat ve Rica) başlığı altında bildirdik ve bildiriyoruz. Hemşerilerimizin onu okumalarını bilhassa rica ederiz.

MUHAREBEYİ TAKİP EDEN GÜN

(12 Şubat 1336 Perşembe)

Düşman gece karanlığında Norman takviye kuvvetine mülaki olarak Maraş'tan kaçmıştı. Fakat henüz müsademe devam ediyordu. Mahsur kalarak kaçanlara iltihak imkânını bulamamış olan düşman, sığınak ve barınaklarından ateş ediyordu. Tabiî 22 gündüz ve gece devam etmiş olan muharebedeki şiddet kalmamış, tüfek sesleri seyrekleşmişti.

Bir gün evvel Kadir Paşa tarafından düşman karargâhına gönderilen Dr. Mustafa da gelmişti. Sabahleyin erken, Maraş'ta bulunan Amerikalı misyonerler, beyaz bayrak açarak karargâha geldiler. Kuvvetleriyle birlikte kaçmış olan General Keret'ten Doktora hitaben yazılmış bir mektup getirdiler^(*) ve fakat Dr. Mustafa'nın bir

(*) Dr. Mustafa'ya hitaben General Keret tarafından mektup yazıldığı ve bu mektubun misyonerler tarafından getirildiği, ve mektup muhteviyatından mütareke şartlarının görüşüldüğü, müsademenin durdurulacağına anlaşıldığı Arslan Beyin notlarında mevcut ise de Doktor'un Keret'le görüşmeden şehit edildiği bir çok kimseler tarafından ısrarla söylenmektedir. Bu iddia akla daha yakın gelmektedir. Zira doktor teslim olmak ve mütareke yapmak üzere gönderilmişti. Eğer Doktor General Keret'le görüşmüş olsaydı düşmanın Maraş'ı terk etmesine hiçbir sebep kalmazdı.

arkadaşıyla Alman Hastanesi civarında Ermeniler tarafından şehit edildiğini haber verdiler.

Bu sırada Nahirönü'nden Hoylu Mustafa kanlar içinde bir kesik baş getirdi. Bu, Fransızlarla işbirliği yaparak Maraş'ın yanıp harap olmasına sebep olan Mebus (Hırtlakyan Ağop Ağa) nın başı idi.

Hoylu Mustafa misyoner Amerikalılar varken kesik başı karargâha getirip Arslan beyin önüne atmış ve;

-Düşmanın ömrü bu kadar olsun, diyerek izahat vermeğe başlamıştı.

Arslan Bey kesik başın kaldırılmasını işaret ettikten sonra misyonerlere şunları söylemeğe başladı:

-Ben Agop Ağayı tanımam. Birkaç defa davet etmişim ama hiç görüşmemişim. Fakat Ağop Ağa bizim düşmanımız değildi. Vatandaşımızdı. Memleketimizin serveti, toprağı onun idi. Millet kendisini mebusta yapmıştı. Şayet bu baş Ağop Ağa'nın başı ise o, düşmanla birleşerek yaptığı hıyanetin kurbanı olmuştur. Hiç arzu etmediğimiz bu manzarayı Fransızlarla Ermenilerin ihdas ettiklerine şahit olduğunuzdan bu hakikâtı inkâr etmiyeceğinize inanıyoruz. Fransız ve Ermenilerin yaptıkları cinayetler artık tahammül edilemez bir dereceye gelmiş olduğundan halk kıyam eyledi. Harbi idare edenler doğrudan doğruya Maraşlıdır, hükûmetin hiçbir müdahalesi yoktur. Hatta mutasarrıf harekâtı bastırmak için çok gayret sarfetti. Fakat halk Fransız ve Ermenilerin yapacakları katliâmden korkarak evlerinin yanmasını ve ölümü teslim olmaya tercih etti. Halkın zaferi kazanmasıyla vaziyet değişmiştir. Hıyanet eden Ermeniler dahi hükümetin himayesinde sağ, salim yaşayacaklardır. Bu dakikadan itibaren herkes hayatından emin olabilir. Sizinle teşkil edeceğimiz bir heyet giderek halen müdafaa ve müsademededen vazgeçmemiş olan Ermenilere te'minat verebilir. En ufak bir cürüm vaki olmayacaktır. Bir cürüm vaki olursa mücrimlerin şiddetle cezalandırılacağından emin olabilirsiniz. İaşe vesair ihtiyaçları da te'min edilecektir.

Bu arada bir heyet teşkil edilerek mevcut Ermeni nüfusunun tesbiti ve Ermenilere teminat verilmesi için gönderildi. Alman hastanesi civarında Dr. Mustafa ile Balcıoğlu Ali'nin şehit edildiği görülmüştür.

Düşmanın çekildiği hakkında Sivas'a rapor verildi. Kılınç Ali'ye ve şehir haricindekilere postalar gönderildi, zafer müjdesi verildi.

Ermeni alayı efradiyle 800 Fransız kuvveti esir edilmişti. Fransızlar bilâhare Kayseri'ye gönderildi.

DÜŞMAN KAÇTIKTAN SONRA

Muharebe bitmiş, müsademe sona ermişti. Evleri yanmamış olanlar evlerine dönüyorlar ve merdivenlerinin ilk basamağına basmadan önce bir kere öpüyor, Allaha şükrediyorlardı.

Yollarda kan birikintileri istihkâmlar, insan cesetleri görülüyordu. Harap ve yıkılmış yerlerden hâlâ yangın dumanları çıkıyordu. Birçok evler, dükkânlar bomboştu. Bekçi polis tabii yoktu. Maraş hükûmet otorite disiplin ve nizamından mahrum kalmış bir yıkık şehir halindeydi. Yağmagerlik ve istenmiyen haller beklenebilirdi. Şehrin asayişini korumak için idare-i örfiye ilân edildi.

Birkaç gün sonra İstanbul'dan tahkikata memur muhtelit bir ecnebi heyeti geliyordu. Beraberlerinde bahriye erkânı harplerinden Yüzbaşı Şevket bulunuyordu. Heyet Maraş'a yetişti. Tahkikat neticesinde Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin hareketlerinin insanî olmaktan da daha yüksek derecede olduğu kanaatine varıldığı tefahürle söylüyordu.

Maraş düşmanı bağrında boğmuş ve mağlup etmişti. Fakat durmak olmazdı. Camilerde vaiz ve nasihatlar veriliyor, halk cepheye dâvet ediliyordu. Ziyai Hacı Mehmet hoca birkaç gün Ulu camide va'z ve nasihatlarına devam ettikten sonra bizzat kendisinin de cepheye gideceğini söyledi ve İslahiye cephesine hareket etmişti. Beraberinde Divanlı mahallesinden Mehmet efendi hoca, Tefsir oğlu Zekeriya vardı. Kılınç Ali müfrezesiyle, Hacıbebekli, Şerefoğlu ve Eloğlu köylerinden tedarik ettiği kuvvetlerle Keferdiz üzerine hareket etti.. Orada Fransızların Hurşit Ağa da bulunan ileri karakolunda Yüzbaşı..... esir olarak Maraş'a gönderdi. Civar bazı ağaları tatlılıkla kendine celbetti. Oradan Antep cephesine hareket etti. Maraş'ta harbin bittiği gün gelen Yüzbaşı Fikri, Yüzbaşı İzzet, Yüzbaşı Şükrü de Maraşlı mücahitlerle Antep cephesine gittiler. Birkaç gün sonra Hamdi Bey ateş alayı kadrosu Maraş'a geldi.

İstanbul'la muhabere katiyen menedilmişti. Buna rağmen mutasarrıflığa gelen Erhan Bey Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin Çarşıbaşı'nda yangın yaptığından ve Fransızların İslahiye'ye gelerek

geri dönmeleri hususunda Dahiliye vekili Hazım Beyle muhabere ediyordu. İleri cepheye giden askeri kuvvetlerimizin bildirilmemesi için Müdafaa-i hukuk cemiyetinin mahrem emirlerine rağmen, Hamdi Bey alayının Antep'e yürüdüğü gün Amerikalıların otomobiline binerek Amerikalılarla alayın hareketini takip etmesi kendisi hakkında fena şayiaların çıkmasına sebep olmuştu. O günlerde Cemil Cahit Bey Sivas'tan Maraş'a geldi. Kendini kurtaran şehir, bu defa da akıncı müfrezeleri teşkil ederek Osmaniye, Antakya, İslahiye ve Antep cephelerine koşuyordu. İstanbul, İzmir, İskenderun taburları Antakya, kıvılcım müfrezeleri teşkil edildi.

Not: Hülâsamızın bu son kısımları bundan 3-4 sene evvel Arslan Bey'den zaptedilmiş notlara dayanmaktadır. Notlarımız eski ve süratle zaptedilmiş olduğundan okunmamış veya yanlış okunmuş kısımların bulunabileceği gibi, bize de hatalı nakledilmiş olabilir. Şayet yanlışlar varsa, bunlar zaman geçtikçe daha da büyür, hakikatleri tamamen değiştirir. İstikbal de Maraş mücadelesini yazacak tarihçileri de yanlışlara sevk edebilir. Bu itibarla hemşerilerimizi ikaz ediyoruz. Bir plân ve ileride yazılacak tarihin bir nüvesi halinde olan neşriyatımızı takip etsinler. Gördükleri hataları veya bildikleri noksanları bize bildirsinler. Onları da neşredelim ki yarın tarihçi hataya düşmesin. Böylece memleketimize büyük hizmette bulunmuş olacaklarını unutmasınlar. Vebal bizden kalkmıştır. Biz vazifemizi bu kadar yapabildik. Bundan sonra vebal alâka göstermiyenlerin ve bilipte bildirmiyenlerin boynunadır. Biz bundan sonra notlarımızın neşrine yine devam edeceğiz. Fakat baştan başlayarak. Yani diğer sütunlarımızda (DİKKAT VE RİCA) başlığı altında neşretmekte olduğumuz plânımızın 1 ve 2 maddeleri olacaktır. (Mücadelen önceki safha)

Yukarıda satırlar, birkaç sene evvel üç arkadaş birlikte hazırlamayı düşündüğümüz (Türk Kurtuluş Savaşında Maraş Mücadelesi) isimli eser için, 33 sene evvel bizzat muhabereyi yaşamış ve idare etmiş Arslan Toguzata, Süleyman Zülkadiroğlu gibi bazı zevattan zabtedilmiş notların hulâsasıdır.

Demokrasiye Hizmet Gazetesi

23.01.1953 – 20.02.1953

VEZİR FAHI VE HATIRALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Vezir Fahı (Mehmet Alparslan 1883-1972) Maraş'ta doğar, Maraş'ta ölür. Cerit aşiretindedir. Kayıt ve arşivlere göre âilesinin lakabı Cerîdîzâdelerdir.

Maraş, Halep ve İstanbul'da okur. İcâzet sâhibidir. Ğayet mütefennin bir âlimdir. İstanbul'da okurken modern düşünceyi tanımıştır. Kafa yapısına girdirmiştir.

Ailen gelen karakter olacak sert yapılıdır. Korkusuzdur. Silah kullanımında mahirdir. Bu güne kadar kendisinin yazdığı bir hâtırâta rastlanmamıştır. Ancak kendisiyle Maraş harbiyle alâkalı yapılan konuşmalar, röportajlar vardır. Bunlar da kâmilen buraya alınmıştır.

Zihniyyet itibâriyle Batıya yatkınken verdiği bilgilerde eğip bükmemiştir. İlk Kuvay-ı Milliyyenin önünü açan odur. Harbe bağlı Arslan Bey ve Kılıç Ali ile dostlukları varken kendisi dâhil kimse ile alâkalı yanlış bilgi vermemiştir. Olanı olduğu gibi anlatmıştır.

Kuvây-ı Milliyyenin kurucusu iken teşkilât kendine Eloğlu tarafında çete yazma ve silahlandırma görevini vermiştir. O bu görevi hakkıyla yapmıştır. Hatta bir seferinde Aksu köprüsünde elinde çete listesi olan defterle yakalanmıştır. Sorguda:

-Bakkalım. Bunlar alacaklı listem, demiş.

Yazıdan birşey anlamıyan Fransızlar bu söze inanmış, serbest bırakmıştır.

Harpte Kayabaşı bölgesini tutmuş ve bölgesini hiçbir zaman bırakmamıştır. Harbte söze heykate kalmamak için önce âilesinin, kabilesinin fertlerini kullanmıştır. Maraş harbi sonunda şimal cephesini düşüren Hırlakyan'ın âilesini teslim alan odur. Maraş'ın kurtuluşundan sonra bölge harblerine de katılmıştır. Cumhuriyet döneminde önce fahri imamlık, sonra Göksun müftülüğü yapmış, buradan emekli olmuştur.

Maraş harbiyle alakalı en ciddi rakamlar bu röportajlardadır. Ne kadar sağlam bir sülale yapısına sahip olması bakımından şu hatıra önemlidir.

Savaşın sonuna doğru büyük bombardumanda Vezirlerin âile efradı bağlarına âit damlara gönderilir. Sülâlenin çok yaşlısı bir erkek hariç tüm erkekler harbte görev yapar. Çocuklar bağ damındayken bir gün ne durumdalar göreyim diye gece bağa gider. Kapıyı döver. Anası çıkar. Ne var ne diye geldin, der. Ne durumdasınız, çocukları bir göreyim diye geldim, diye cevap verir. Ama anası kızar, onu içeriye almaz ve şöyle der.

-Senin burda ne işin var. Çocuklara bakmak, çocukların sorumluluğu benim görevim. Senin görevinse vatani korumak, kollamak. Yallah işine.

Ana çocuğunu şehre, cepheye gönderir. Vezir Fahı gün doğmadan cephesini bulur.

Vezir Fahı bir de İstanbul'da okuduğu için İstanbul'un kültür muhitini bilir. Akif'in dostudur. Ankara'da "Sebilürreşad" mecmuasını bulup Eşref Edip'le mükâlemesi bundandır.

Vezir Fahı sağlığında Mustafa Fehmi Kocabaş'la dosttur. Gazetesine uğrar. Konuşur söyleşir. Yayınladığımız röportaj ve notlar bu söyleşinin mahsûlüdür. Aslı Ali Saim Emirmahmutoglu'ndan geçme bizdedir. Osmanlıcadır. Ama asıl Vezir Fahı'nın dostluğu Kocabaş Mustafa'nın babasıyladır.

Röportajdaki boşluk Osmanlıca aslında var olduğu için tarafımızdan doldurulmamıştır. Öyle bırakılmıştır.

Vezir Fahı (Mehmet Alparslan 1883-1972)

MARAŞ VE ANTEPLİLERİN KAHRAMANLIKLARI¹

Eşref Edip (FERGAN)

Geçen gün yanımıza iki hoca efendi geldi; selam verilip alındıktan sonra, birkaç günden beri *Sebilürreşad*'ı aramakta olduklarını söylediler.

–Buyurun hoca efendiler. Safâ geldiniz. Biz de Ankara'ya yeni geldik. Henüz yerleşemedik. Maatteessüf size zahmet vermiş olduk.

–Estağfirullah, zahmet ne demek? Biz sizi burada bulduğumuzdan dolayı o kadar memnunuz ki... *Sebilürreşad*'ın Kastamonu'da intişârını (yayımlandığını) yolda haber aldık. Ve Anadolu'da çıkan ilk nüshasını (sayısını) Pozantı'da okuduk, bilhassa

¹ *Sebilürreşad*, 3 Şubat 1337/24 Cumâde'l-Ûlâ 1339, cilt: 18, adet: 467, s. 296-304

üstadın mev‘izesi² (va’zı) bizi pek müteessir etti, elden ele gezen bu mev‘ize camilerde okunmaktadır.

–Nereden teşrif ediyorsunuz efendim?

–Maraş’tan.

–Maşaallah, siz Maraş mücâhidlerindensiniz demek. İslâm tarihine pek parlak bir sahife yazan kahraman Maraş mücâhidleriyle teşerrüfümüzden dolayı pek memnun olduk. Dillerde destan olan Maraş vekâyi‘ini (olaylarını), bizzat o vekâyi‘in (hadiselerin) içinde bulunanlardan dinlemeyi pek arzu ederdik. Maraş müslümanlarının gösterdikleri harika-i celâdeti (olağanüstü kahramanlığı/yiğitliği) mümkün mertebe tafsilatıyla (ayrıntılılarıyla) bütün müslüman kalblerine nakşetmek (kazımak) *Sebilürreşad* için en mütehattim (lüzumlu- zarûrî) bir vazîfedir.

–Biz birşey yapmadık, din ve vatan uğrunda hepimiz ölmeye azmederek cihâda başladık, Allah tevfikini (yardımını-zaferini) ihsan etti, düşman perişan oldu.

–Hoca efendiler, sizin gazânız öyle bir hârikadır ki Müslümanlığın ilk teessüsü (teşekkül, vücûda gelmesi) zamanlarında mücâhidîn-i İslâm’ın (İslâm mücahidlerinin) gösterdikleri besâlet (kahramanlık) ve fedakarlığı andırıyor. Bu vekâyi‘ (olaylar) nasıl başladı, nasıl cereyan etti? Bu hususta bize biraz malumat lütuf buyurulmasını istirham ederiz.

İngiliz işgali ve Ermeniler

–Efendim, meselenin birinci safhası İngiliz işgalidir. Mütarekeden bir müddet sonra İngilizler geldiler, “umûr-ı hükümete (hükümet işlerine) müdahalede bulunmayıp düvel-i mu‘azzama (büyük devletlerin) kararıyla yalnız sulh zamanına kadar işgal-i askerîde (askerî işgalde) bulunacaklarını” söylediler. Kışla civarına birkaç tabur asker ikâme ettiler (yerleştirdiler). Yavaş yavaş Ermeniler avdete

² Burada kastedilen; Mehmed Akif Ersoy’un, Kastamonu Nasrullah camiinde verdiği, dünyanın siyasi durumunu tahlil ile Sevr anlaşmasına ve Batılı sömürgecilere iman ve silahla karşı konulmasının hayati bir mesele olduğunu savunan ve milli mücadeleyi teşvik eden ünlü vaazı olmalıdır. (Bkz. “Nasrullah kürsüsünde”, *Sebilürreşad*, cilt: 18, adet: 464, s. 249-259.

(dönmeye) başladı. Kafile kafile Ermeniler geldikçe büyük bir ihtimam (özen) ve şefkat ile onları yerleştirdiler, yedirdiler, giydirdiler. Müslümanların bulunduğu birçok evler tahliye edildi (boşaltıldı). Ermeni eşyasıdır diye, müslümanların eşyaları alınıp Ermenilere verildi. O sıralarda hükümet şaşırmış, acz ve meskenet içinde kalmıştı. İngilizlerin her emrine “Eyvallah!” demeyi maslahat-ı siyaset (!) addediyordu. İngilizler hükümetin bu za’fını gördükçe herşeye burunlarını sokmaya başladılar. Vakıa (gerçi) zâhirde doğrudan doğruya umûr-ı hükümete müdahale etmiyorlardı. Bizim mutasarrıfımız makamında oturuyor, birtakım kağıtlar havale edip duruyordu; fakat bir korkuluktan başka birşey değildi. Ermeni, iki yalancı şahit bularak “Şu eşya benimdir!” dedi mi, artık onun hilafına (aksine) söz söylenemiyordu. Derhal müslümanın elinden eşyası alınır, Ermeni’ye teslim edilirdi. Bir müddet sonra İngiliz devriyeleri sokaklarda gezmeye başladı. Mızraklı süvariler şehirde dolaşüyor, müslümanların ellerinde rastgeldikleri silahları alıyorlardı. Artık emir ve ferman İngiliz’in idi. Fakat yine umûr-ı hükümete (hükümet işlerine) müdahale etmiş olmuyordu(!). Her ne vakit müdahale meselesi mevzu-i bahs (söz konusu) olsa:

–Biz kat’iyyen umûr-ı hükümete müdahale etmeyiz. Mütareke mucibince biz yalnız tehcir edilen Ermenileri yerleştirmek, bir de asker tecemmu‘una (toplanmasına) meydan vermemekle mükellefiz (yükümlüyüz). Sokaklardaki devriyelerimiz de kendi askerlerimiz içindir. Sulh akdedilir edilmez (barış yapılır yapılmaz) hemen çekileceğiz...

derler. Diğer taraftan, alabildiğine memlekette hakim olmak prensibini ta’kip ediyorlardı. İngiliz askerini Maraş’ta gören Ermeniler şımarıp taşkınlık gösterdikçe İngilizler onları çağırıyor, nasihat ediyor:

–Taşkınlığa hacet yok. Böyle yapmakla müslümanları galeyana getirip işimizi bozmak doğru değildir. Görüyorsunuz ya, işte her istediğimizi yaptırıyoruz. Arzunuz varsa yerine getirtmek elimizdedir...

Fakat Ermeniler dinler mi? Onlar istiyordu ki Maraş’ta hiçbir müslüman kalmasın. Bütün ırzlar pâyimâl edilsin (çiğnensin). Bütün camiler yıkılsın. Bütün müslümanlar mezara sokulsun. En ehemmiyetsiz birşeyi i’zâm ederek (büyüterek) mesele çıkartmak isterler. Müslümanları galeyana getirip de İngilizlerle tutuşturmak için

ellerinden gelen her mel'aneti irtikap etmekten (işlemekten) geri durmazlardı. Hatta bir defa, ihtilal olacak diye İngilizleri de iğfal ettiler (aldattılar). Bunun üzerine İngilizler müslümanların silahlarını toplamak teşebbüsünde bulundular. Biz dedik ki:

–Bizim toplanacak silahımız yoktur. Vukûat çıkarsa mesuliyet bize aittir. Ermenilerin tezviratına (tezvirlerine/yalan dolanlarına) kapılıp da bizi öldürmek mi istiyorsunuz?..

Müslümanların infîâlini (gücenikliğini-öfkelerini) sezen İngilizler pek ileri gitmediler. Böyle bir teminatla iktifa ederek cebrî (zorla) silah toplamaya cüret etmediler (kalkışmadılar).

Hintli müslüman askerler

–İngiliz askerleri meyanında (arasında) Hintliler de var mıydı?

–Tabîî değil mi? Boyundurukları altında tuttıkları Hintliler ve sair (diğer) milletler her zaman ve her yerde İngiliz menfaatine hizmet etmekle mükelleftir. İngilizlerin saltanat ve kuvveti hep böyle mahkum milletlerin omuzları, başları üzerine kurulmuştur. Asya'dan, Afrika'dan ve daha diğer kıtalardan hayvan gibi insanlar topluyor. Onları öyle bir teşkilat ile bağlıyor, ruhlarını öyle bir efsun ile meshûr ediyor (büyülüyor) ki, artık onlar her yerde hissiz bir hayvan, idraksız bir makine gibi İngiliz hesabına işliyor. Ne gittikleri yolun münthâsını (sonunu) görebiliyorlar, ne yaptıkları şeyin ma'nasını idrak edebiliyorlar. Tıpkı bir sürü gibi, sevkolunan tarafa gidiyorlar. Hatta ırkdaşı, hatta dindaşı olsa yine farkedemeyecek hale geliyorlar. Desîseler (hileler) mûcidi İngilizler o hususta da bu biçareleri bir suretle iğfal ederek kendi din kardeşlerine karşı saldırıp duruyor. Zavallılar, başlarını ezen, mevcûdiyetlerini (varlıklarını) kemiren düşmanlarının menfaati uğrunda ölüp gidiyorlar. Ne feci, ne acıklı ölüm! Ne kendi milleti için ölüyor, ne kendi vatanı için, ne de kendi şanı için; bilakis milletini esir eden, vatanını istîla eden, şeref ve şanını bitiren düşmanı için ölüyor. Bunlara acınmaz mı? Her ne zaman yaptığı işin manasını biraz düşünmek istese derhal kafasına İngiliz darbesi iner. İngiliz, esareti altındaki diğer bir milleti ona musallat eder, onunla onun serkeşliğini izâle (dikbaşlılığını bertaraf) eyler. Artık öyle bir vaziyet ki, kurtulmanın imkanı yok.

–Siz bu adamlarla temas edip de onları irşâda (aydınlatmaya) çalışmadınız mı?

–Çalışmamak olur mu? Bizim bu hususta sarfettiğimiz mesâiyi (çabaları) bilseniz... Neler yapmadık. Evlerimize davet ettik. Her rastgeldikçe kendilerine selam veriyorduk. Dillerinden anlamadığımız halde lisan-ı hal ile kendilerine hakikati anlatmaya çalıştık. Bilâhare kendileriyle konuşabilecek vasıtalar da bulduk. Bir gün yine bir evde bir tercüman vasıtasıyla birkaç Hintli müslümanla konuşuyorduk.

–Ey müslüman kardeşler, dedik. Biliyor musunuz, bu yaptığınız iş dine karşı ne büyük bir cinayettir, İslâmiyet’e karşı ne büyük bir hıyanettir! Siz memleketinizi, çoluk çocuğunuzu terkederek, İslâmiyet üzerine küfrün hakimiyetini temin için kanlarınızı döküyorsunuz. Biz sizin düşmanınız mıyız ki bize silah attınız; İngiliz’in galibiyetine vâsita oldunuz? Bakınız işte bizim de sizin gibi camilerimiz var. Sizin minarelerinizde okunan ezan-ı Muhammedî bizim minarelerimizde de aynen okunuyor. Sizin teveccüh ettiğiniz (yöneldiğiniz) kibleye biz de müteveccih (yönelmiş) bulunuyoruz. Sizin dest-i ihtiramda tuttuğunuz (saygıyla ele aldığınız) Kur’ân’ı biz de başımız üstünde taşıyoruz. Yüzlerce senedir biz bütün bir cihan-ı küfre (küfür dünyasına) karşı İslâmiyet’i müdafaa ile uğraşıyoruz. Bu uğurda feda ettiğimiz nüfusun, servetin haddi hesabı yoktur. Bu yüzden memleketlerimizin ne kadar acınacak hale geldiğini işte gözlerinizle görüyorsunuz. Nasıl oluyor da siz silahlarınızı biz müslüman kardeşlerinize çevirip küffarın (kafirlerin) galibiyetine zahîr (destek) oldunuz?..

Biz bunları söylerken Hintliler hüngür hüngür ağlıyorlardı. Keffâretü’z-zünûb (günahlarının keffareti) olarak döktükleri yaşlar bellerindeki İngiliz palaskaları üzerine düşüyordu. İçlerinden birisi, silah kullana kullana nasırlanmış eliyle İngiliz zulüm ve esareti altında kavrulmuş yüzündeki yaşları silerek dedi ki:

–Rica ederim, bizi insan yerine koyup da bize itab etmeyiniz (bizi azarlamayınız). Bizim hayvandan hiç farkımız yoktur. Bizim halimiz sizden de yamandır. O gaddar İngiliz başımıza birer yular takmış, istediği yere bizi sürüklüyor. Bize dedi ki: “Almanlar halîfenizin düşmanıdır. Halifeniz bizimle beraberdir. Halifeyi kurtarmak için Almanlarla harp edeceksiniz!” Biz de Almanlarla harp ettik biliyoruz. Şimdi hakikati görüyor ve anlıyoruz. Fakat ne fayda? Bir defa bu

büyük günahı işledik. Şimdi diğer bir fırsat bekliyoruz. İslâmiyet'e karşı irtikap ettiğimiz (işlediğimiz) bu cinayeti elbette bir gün gelir, biz yine kanımızla temizleriz...

Hintli müslümanların bizimle böyle münasebette bulunmaları İngilizlerin pek canını sıkıyordu. Fakat açıktan açığa menetmek (engel olmak) istemiyordu. Bunların bizimle temas etmemeleri için bin türlü mevânî' ihdas (engel icat) ediyordu. Biz Hintli müslümanlarla münasebâtı (ilişkileri) o kadar ileri götürmüştük ki, bayramda hepsine tepsilerle baklavalar yedirdik. Hani İngilizler zamanında Ermenilerle aramızda bir mesele tahaddüs etmiş (çıkılmış) olaydı mutlaka Hintli müslümanlar bizim saflarımıza geçecekti. İngilizler bunu sezdiği için idi ki, silah toplamak teşebbüsüne karşı biz biraz dayanınca ileri gitmediler, derhal vazgeçtiler.

İngilizlerin gidişi ve Fransız işgali

İngiliz işgal-i askerîsine (askerî işgaline) karşı biz bu suretle birtakım tedâbîr-i siyâset-kârânede (siyasi tedbirlerde) bulunurken, bir gün "İngilizler gidiyor, yerine Fransızlar geliyor!" diye bir haber memlekete yayıldı. Buraları Fransız mıntıka-i nüfuzu (nüfuz bölgesi) olmuş. Muvakkat (geçici) zannettiğimiz işgal daimi oluyormuş. Bu haber herkesin efkârını (düşüncelerini) altüst etti. Derhal ahaliyi camiye topladık. Onlara hakikat-i hali (gerçeği) anlattık:

–Ey müslümanlar, dedik. Bu memleketler Fransızlara verilmiş. Buralarını daimi surette işgal için yola çıkmışlar. Geliyorlar. Ecnebi (yabancı) işgali(nin) ne demek olduğunu gözlerinizle gördünüz. Ecnebilerin esaretleri altına aldıkları milletlerin hal-i zilletini (düşükleri zilleti) de Allah size gösterdi. Şimdi artık hareket zamanı geldi. Felaketli günler takarrüb ediyor (yaklaşıyor). Fransızlar bir defa yerleşirse onları buradan çıkarmak bir daha kâbil (mümkün) olmaz. Onun için ne yapacaksak şimdiden karar verip harekete başlayalım.

Hükümet şaşırmış, acz ve fütur (gevşeklik-bezginlik) içinde kalmıştı. Bize nasîhat vermeye kalkıştı:

–Ne yapalım, kader böyle imiş. Fransızların buraya gelmesi mukarrerse (kararlaştırılmışsa) siz nasıl mani olabilirsiniz? Dur bakalım, ne olacak!.. dedi.

Bu nasihat bizim hoşumuza gitmedi:

–Hele sen bize müsaade et, dedik. Biz bu esaret boyunduruğuna girmeyeceğiz. Elimizden geldiği mertebe uğraşacağız, muvaffak olursak ne âlâ. Olamazsak Fransızlar bizim mezarlarımız üzerine saltanatlarını kursunlar.

Gayet acı bir lisanla bir protesto yazdık. Düvel-i muazzamaya (büyük devletlere) tebliğ edilmek üzere İstanbul'daki İtilaf mümessillerine (temsilcilerine) gönderdik. Sadârete (sadrızamlığa), hariciye nezaretine (dışişleri bakanlığına) de yolladık. Zannettik ki feryatlarımızın bir tesiri olacak, memleketimizi Fransızların çiğnemesine düvel-i mütemeddeninin (medeni devletlerin) vicdanları (!) kâil (razı) olmayacak! Heyhât! Sözle olsun cevap veren bile olmadı. Müslümanın yeryüzünde hakk-ı hayatı (yaşama hakkı) tanınıyor mu ki bizim feryatlarımızı işiten bulunsun! Avrupalılardan yahut onların mahmiyetleri (korumalarında) olan hristiyanlardan birisinin burnu kanasa kıyametler kopar, bütün âlem-i küfr (küfür dünyası) harekete gelir. Beride koca koca müslüman kıtaları, milyonlarca müslüman heyet-i ictimaiyeleri (toplumları) zulüm ve gadr (işkence-haksızlık) ile çiğnenir de insanlık namına olsun bir sada-yı İ'tiraz (itiraz sesi) yükselten bulunmaz.

Birkaç gün geçti; [30 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 335 (1919)] bir de baktık ki Fransızlar akın akın gelmeye başladı. Ermeniler Fransızları görünce kıyametler kopardılar. Çoluk çocuk sokaklara döküldüler. Kızlarını süslediler. Kendileri giyindiler. Muzikalar düzdüler. Ta şehir haricine (dışına) kadar karşıcı çıktılar. “Yaşasın Fransızlar! Kahrolsun Türkler!” diye bağıra bağıra Fransız askerlerini kışlaya getirdiler. İngilizler Fransızlara devir ve teslim yapıyor. Bir Fransız taburu geliyor. Bir İngiliz taburu gidiyor. Halbuki Fransızlar gelmeden evvel İngilizler bize demişti ki:

–Fransızlar buraya gelecek. Daimi surette burada yerleşecekler. Onları buraya sokmamaya bütün kuvvetinizle çalışınız.

Ermenilerin taşkınlıkları ve Maraşlıların savunma hazırlıkları

Bir taraftan böyle söylüyor, diğer taraftan devir ve teslim ediyordu. Biz protestolarla, feryat ve istirhamlarla meşgul olurken, bir emr-i vaki'den diğer emr-i vakiye düştük. İngiliz gitti, Fransız geldi. Şimdi ne yapacaktık? Hiçbir taraftan ta'limat alamıyorduk. O sırada

Sivas'ta kongre toplanıyor, Müdafaa-i Hukuk talimatı kaleme alınıyordu. Fakat bize hiçbir şey gelmemişti.

Biz bu vaziyet-i elîme (acıklı durum) karşısında ittihaz edeceğimiz (tutacağımız) hatt-ı hareketi (hareket tarzını) kendimiz kararlaştırmak mecburiyetinde idik. Bu hadise önünde elimizi kolumuzu bağlayarak oturmak kâbil (mümkün) olamazdı. Çünkü Ermeniler ellerinden gelen her türlü fenalığı ikâ' edeceklerdi (yapacaklardı). Gözümüzün önünde silahlanıyorlar, intikam alayları teşkil ediyorlardı. Erzurumlu, Vanlı, Maraşlı birçok komiteci Ermeniler muttasıl (durmaksızın, devamlı) Ermeniler arasında teşkilat yapıyor, Maraş'taki bütün müslümanları mahv (yok) etmek üzere hazırlanıyordu. Hem bunu gizlemeye de lüzum görmüyorlardı. Açıktan açığa bağıyorlardı:

–İngilizler istediğimiz derecede yapmadılar. Fakat Fransızlar sizden intikamımızı alacaklar. Artık sizin için hakk-ı hayat (yaşama hakkı) yoktur. Hepinizi tavuk gibi keseceğiz.

Müslümanların vaziyeti hakikaten pek nazikleşmişti. Derhal tedâbîr-i ciddiye (ciddi tedbirler) ittihaz etmek (almak) zaruri (zorunlu) idi. Biz artık işi gücü bırakarak mütemâdiyen (sürekli) evlerde gizli gizli toplanıyorduk, ne yapabileceğimizi düşünüyor, müdafaa tertîbâtı için hazırlanıyorduk. Silahımızı, mühimmatımızı (cephanemizi) nazar-ı dikkate alarak ne kadar muharip (savaşçı) çıkarabileceğimizi hesap ediyorduk. Takımlar, bölükler teşkil ederek (oluşturarak) bir vaka hudûsunda (olay çıkması durumunda) ictima (toplanma) noktalarını kararlaştırıyorduk. İhtiyarlar için, çocuklar, kadınlar için de ayrı ayrı vazifeler tahsis ettik. Artık herşeyi göze almıştık. Ölüm korkusu hiçbirimizin azmine karşı gelemiyordu. Çünkü Fransız zulmü, Ermeni kahrı altında yaşamamanın imkanı olmadığını pekala takdir ediyorduk. Gidecek yerimiz de yoktu. Asırlardan beri üzerinde yaşadığımız bu müslüman topraklarını küffâra bırakıp gitmek bizce zilletlerin en fecîi idi. Her gün tevhîd-i ilahiyi terennüm eden (Allah'ın birliğini haykırarak) minarelerimize hepimiz ölmeden çanlar astırmak biz müslümanlara yakışır mıydı? İhtimal ki küffâra galebe çalamayacaktık. İhtimal ki onların bin türlü vesâit-i harbiyesine (savaş araçlarına) karşı duramayacaktık. Fakat herbirimiz hiç olmazsa on düşman, yirmi düşman öldürmeden ölmeyecektik. Taş taş üstüne bırakmayacaktık. Bütün memleketi kendi ellerimizle ateşe verecektik. Ne kendimizden,

ne onlardan tek bir can bırakmayacaktık. Belki Maraş Fransızların eline geçecekti. Fakat, bir kül yığınının başka birşey bulamayacaklardı. Artık Fransızlar başka yerlerden getirecekleri Ermenilerle beraber bizim mezarlarımız üzerinde baykuşlar gibi ötsünler, yirminci asrın tarih-i medeniyetini yazsınlar... dedik.

Bu suretle kararımızı verdik. Ve bu kararı kadınlarımıza da tebliğ ettik. Hiç telaş göstermediler:

–Maraş erkekleri kadar Maraş'ın kadınları da ölmekten korkmaz, dediler. Hayatta da beraber, mematta da (ölümde de), saadette de beraber, felakette de beraber...

Sütçü İmam

Hasılı (kısacası), biz erkek, kadın, çoluk çocuk son nefse kadar müdâfaa edecektik. Fransızları Maraş'ta gören Ermeniler sevinçlerinden çıldırarak derecelere gelmişlerdi. O kadar şımarmışlardı ki, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Muttasıl (sürekli) müslümanlara çatarlar, bir vaka çıkartmak için müslümanların hissiyatını alabildiğine rencide ederlerdi. Fakat biz mümkün merteye yine i'tidalimizi muhafaza eder (soğukkanlılığımızı korur), olur olmaz sözlere ehemmiyet vermezdik. Sözle birşey çıkaramayacaklarını anlayan Ermeniler fiilen mesele ihdasına (çıkarmaya) teşebbüs ettiler. Fransızların Maraş'a geldiklerinin dördüncü günü idi, Erzurumlu bir Ermeni, hamamdan avdet eden (dönen) bir müslüman kadınının peçesini çekip yırttı. Ve müslümanların tam can damarına dokundu:

–Artık buraları Fransız ve Ermeni memleketi oldu. Tesettür kalkacak, bütün kadınlar yüzlerini açacak! Kim peçesini açmazsa parça parça edip işte böyle yapacağız!.. diye bağırdı. O sırada oradan geçen Hacı İmam namında dini bütün bir müslüman derhal eve koşarak silahını aldı, yetişerek Ermeni'nin göğsüne boşalttı:

–Al bakalım namusa taarruzun cezasını!.. dedi.

Ermeni topraklara yuvarlanıp gitti. Bu kahraman müslüman da silahı omuzlayarak şehir haricine çekildi.

Bu hadise üzerine Ermeniler şaşırıldılar. Fransızlar da ne yapacaklarını kestiremediler. Çünkü henüz tertibatlarını ikmal etmemişlerdi (hazırlıklarını tamamlayamamışlardı). Fransızlar böyle

birdenbire müsademeye (çarpmaya) tutuşmak istemiyorlar idi. Hulul-i muslihane ile (barışçı girişimlerle) Maraş'a temellük etmek (sahip olma) tecrübeleri henüz yapılmamıştı. Dost görünerek memleketi pençesi altına almak çarelerine tevessül etmeden şiddet göstermek, Fransızlar gibi, birçok müslüman milletleri boyundurukları altına alan müstemlekeci (sömürgeci) bir devlet için elbette siyasetsizlikti. Onun için bu hadiseyi i'zâm etmeyerek (büyütmeyerek) kapattılar.

Fransız guvernörünün gelişi ve Hırlak'ın evindeki toplantı

Beş-on gün geçti. Adana'dan tayin olunan bir Fransız guvernörü, yani mutasarrıfı Maraş'a geldi. Bir hafta sonra da yüzbaşı Said (Sıdkı olacak) Bey'in kumandasında üçyüz kadar jandarma geldi. Bu jandarmalar fazla fazla ücretlerle Fransız hizmetine alınmış ve kendilerine Fransız elbiseleri giydirilmişti. Fransızlara satılan bu yüzbaşının yanında Vahan namında bir de tercüman vardı. Fransızlar Sıdkı Bey'e Osmaniye eşraf ve ulemasından birkaç kişiyi de terfîk etmişlerdi (yoldaş etmişlerdi). Bunlar bize nasihat edecekler, Fransız medeniyetinden, Fransız adaletinden bahsedeceklerdi. Fransız boyunduruğunun zevkini bize anlatacaklardı.

Bu heyet şehre girerken bize tesadüf etti. Yüzbaşı birşeyler söyledi. Duymamazlığa geldik. Bir Ermeni tercümanı seslendi:

–Hoca efendi! Size söylüyor!

–Ne istersiniz?

–Birşey istediğimiz yok. Nereden geliyorsunuz?

–Medreseden geliyoruz.

–Hırlak'ın evine geliniz de görüşelim.

Bu Hırlak, Maraş'ın en zengin Ermeni'siydi. Mebus (milletvekili) olmuştu. Maraş'ın bütün piyasası bu Hırlak Agob'un elinde idi. Memleketin iktisadiyatına (ekonomisine) yegane hakim olan Hırlak'tı. Onun evine bizi çağırıyordu. Gittik, guvernör köşede, Sıdkı Bey karşısında oturuyordu. Osmaniye eşrafı da başlarını önlerine eğmiş, tefekküre dalmışlardı. Guvernör:

–Hoca efendiler, bakınız bu zabıt (subay) sizdendir, Türk'tür. Fransızların ne kadar adaletle muamele ettiğini sorunuz da size söylesin. Biz himayemiz altına giren milletlere tecavüz etmeyiz. Sıdkı

Bey'in kolunda Fransız nişanı görüyorsunuz. O birşey değildir. Almanlığını gidermek üzere yalnız nişanı değiştirilmiştir. Bir şikayetiniz, bir arzunuz varsa söyleyiniz. Adana'da baş-administer Atur Bremond'a arzedeğim, derhal is'âf olunur (yerine getirilir).

Herif bizi bu suretle iğfal etmek (kandırmak), kendi arzumuzla boyunduruk altına sokmak istiyordu:

–Bizim sizinle hiçbir münasebetimiz yoktur, dedik. Bizim hükümetimiz var. Biz başka şey bilmiyoruz.

Çocuk aldatır gibi daha birtakım masallar okudular. Biz cevap bile vermeye lüzum görmedik. Yanlarından ayrıldık. Sıdkı Bey'in haline de teessüf ettik. Bu satılan adam şimdi Osmaniye'de Fransız hizmetinde bulunuyor. Fransızlar onu binbaşı yaptılar. Osmaniye'de jandarma kumandanlığı ediyor. Tamamıyla Fransızların bir bendesidir (kölesidir).

Kaleye çekilen Fransız bayrağı ve indirilmesi

Fransızlar beş-on gün kadar da böyle muslihane bir suretle (barışçıl yollarla) hulûl etmek (sızmak), ahaliyi iğfal eylemek siyasetini takip ettiler. Müslümanlardan kendilerine hiç taraftar bulamayınca hayret ettiler. Canları sıkıldı. Politikalarını değiştirdiler. Teşrin-i Sani'nin (Kasım) 28. günü idi, cuma günleri kaleye çekilmekte olan Osmanlı bayrağı yerine kendi bayraklarını çektiler. Müslüman ahali bunu görünce birdenbire müthiş galeyana geldi. Zaten halk mütehassis (pek duygulu), müteheyyiç (heyecanlı) bir halde bulunuyordu. Bayrağımız da indirilince, demek ki artık bu diyarda Osmanlı hakimiyetine, müslüman hakimiyetine hitam (son) veriliyordu. Derhal bütün müslümanlar Cami-i Kebîr'e toplandılar:

–Madem ki hakimiyet-i İslâmiye'nin (İslâm hakimiyetinin) alameti olan sancağımız küffar tarafından indirilmiştir, artık cuma namazı kılınmasına mahal (imkan) kalmamıştır, dediler.

Bunun üzerine hatib minberden indi, namaz kılınmadı. Üç-dört bin kadar müslüman Cami-i Kebir'deki sancağı alarak tekbir ve tehlillerle kaleye hücum ettiler, müslüman bayrağını diktiler. Onu müteakip ezan okundu. Kalede öğle namazı kılındı. Oradan hükümete gittiler. İşe müdahale etmek isteyen tercüman Vahan'a iyice bir dayak atıldı. Halkın bu galeyanından Fransızlar ürktüler. Ne olursa olsun, biz

herşeyi göze aldirmıştik. Fakat Fransızlar hiçbir şiddet göstermediler. Ermeniler de korktular.

Çarpışma hazırlıkları

Bu hadise üzerine birkaç gün sükunetle geçti. Fakat etrafta, köylerde ufak tefek hadiseler başlamıştı. Fransızlarla Ermeniler ictimalar akdediyor (toplantılar yapıyor), birşeyler hazırlıyorlardı. Kenarda köşede bazı müslümanlar şehid edilmeye başlandı. Artık müthiş zamanlar tekarrüb ediyordu (yaklaşıyordu). Bütün hâdisat (olaylar) bunu gösteriyordu. Biz de tertibattan bir an hâlî (geri) kalmıyorduk. Teşkilata germî (hız) verdik. O sırada Müdafaa-i Hukuk talimatı elimize geçti. Bir telgraf makinesi bulduk. Şehre üç saat mesafede, Maksutlu karyesinde (köyünde) o makineyi kurup Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile muhaberata (haberleşmeye) başladık. Paşa'nın bize çektiği celâdet-kârâne (kahramanca) telgraflar bizim kuvve-i maneviyemizi (moralimizi) pek ziyade yükseltti. "Ehl-i salibe (haçlılara) karşı Müslümanlığı müdafaa için Anadolu'da ikinci bir Salahaddin-i Eyyûbî zuhur ediyor (çıkıyor)" dedik. Derhal etrafa adamlar çıkardık. Aramızda cereyan eden muhaberattan (haberleşmelerden) müslümanları haberdar ettik. Bizden daha evvel teşkilata başlayan Antep ile tesis-i münasebet ettik (ilişki kurduk). Fransızların elinde bulunan Islahiye'ye bir adam gönderdik. Fransızların sevkiyatını anlamak üzere köyden köye postalar tesis ettik (kurduk). Düşmanın hareket-ı askeriyesinden (askerî hareketlerinden) beş-altı saat zarfında haberdar olarak ona göre yollarda pusular tertip ediyorduk. Maraş'a gelmek üzere yola çıkan Fransız müfrezelerine birçok telefât verdirip sevkiyatlarını müşkilata uğratıyorduk. Maraş'taki vaziyeti Sivas'a bildirerek "Derhal top ve asker gönderiniz!" dedik. Birkaç gün sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen Kılıç Ali Bey bir müfreme kuvvetle ve iki mitralyözle Pazarcık'a geldi. Pazarcık ki, Maraş'a sekiz saattir. Kılıç Ali Bey Pazarcık'tan Fransızlara ultimatom gönderiyor. Fransızlar telaşa düşüyor. İstikşaf (keşif) için seksen kadar süvariden mürekkep (oluşan) bir Fransız kuvveti gönderiyorlar. Yolda müsademe (çatışma) oluyor, Fransızlar otuz kadar telefât vererek ric'at ediyorlar (geri çekiliyorlar). Diğer taraflarda da müsademeler (vuruşmalar) başlıyor. Artık Maraş'ta bir harp olacağı tahakkuk ediyor (kesinleşiyor). Çünkü, Fransızlar muttasıl (sürekli)

kuvvetlerini tezyid ediyorlar (artırıyorlar). Diğer taraftan Ermenileri de teslîh ediyorlar (silahlandırıyorlar). Onbinden fazla Fransız var, onbin kadar da Ermeni. Mühim bir yekün. Memleketin kiliselerini, müstahkem mevkiilerini tuttular. Toplar, mitralyözler yerleştirdiler. Biz de artık teşkilatımızı ikmal etmek (tamamlamak) üzere bulunuyorduk. Jandarmanın silahlarını –ki beşyüz kadar vardı– hükümetten gizlice aldık.

Diğer silahı olanları da kaydettik. Binbeşyüz kadar müslümanı teslîh ettik (silahlandırdık).

Fransızların hükümete el koymaları ve çatışmaların başlaması

İşler bu raddeye gelince Fransızlar hükümete vaz'ı yed etmeye (el koymaya) kalkıştılar. Biz mümânaat ettik (engel olduk).

–Kat'iyen olamaz, dedik. Buna cüret edecek (kalkışacak) olursanız derhal ihtilal başlayacaktır. Ahâli galeyandadır. Böyle tehlikeli teşebbüslerde bulunmanın mesuliyeti tamamıyla size aittir. Hükümete vazı yed etmeyeceğine dair neşrettiğiniz beyannamenin henüz mürekkebi kurumadı. Bu ne haldir?

–Ben düvel-i İtilafiye'nin (İtilaf devletlerinin) emriyle kontrole memurum. Bizim emrimiz kat'idir.

–Bizim hareketimiz de ciddidir. Biz sizi hükümete müdahale ettirmeyeceğiz.

Vaziyet pek ziyade gerginleşti. Biz şehirde siperler, istihkamlar hazırlıyoruz. Küçük küçük müfrezelerle (birliklerle) sokak başlarını tuttuk. Bu gibi şehir dahilindeki muharebelerle de sokakları ilk tutan(ın) kazandığını bildiğimiz için evlere kapanıp da oradan müdafaa edecek bir vaziyette bulunmak istemedik.

Vaziyet bu merkezde iken Fransız kumandanı general Keret memleket hakkında müzakere etmek üzere bir heyet istedi. Mutasarrıf vekili, mühendis, jandarma kumandanı, belediye reisi ve tüccardan iki kişiden mürekkep (oluşan) bir heyet gitti. Onları tehdit etmiş:

–Topla sizi yakarım. Ne sandınız? Karşınızdaki Fransız devletidir!

–Mösyö! Yaksan da, yıksan da biz hükümetimize müdahale ettirmeyeceğiz. Biz hepimiz ölmeye azmettik. Burası Fransız toprağı değildir. Burada ancak müslüman hakimiyeti cârî (geçerli) olur.

Heyet böyle sert cevap verince general gazaba gelmiş, heyeti tevkif etmiş. Heyetin tevkif olunduğunu belediye çavuşu gelip söyleyince ahali arasında müthiş galeyana başgösterdi. Derhal işi idare edenler arasında kısa bir müzakere cereyan etti. Saat dokuz idi [21 Kanun-ı Sâni (Ocak) 336 Çarşamba]. İki el silah atıldı. Bu, hareket için evvelce kararlaştırılmış bir işaret idi. Müsta'înen bi-tevfikihi teâlâ (Allah'ın yardımına sığınarak) artık müsademe (çatışma) başlıyordu. Bu işaret üzerine herkes mevzilerine girdi. O sırada mutasarrıf vekili de bize nasihat etmek üzere general tarafından gönderilmişti. Kumandanlar bölüklerinin başlarına geçti. Mukarrer (kararlaştırılan) plan dairesinde bütün sokak başlarını tuttuk. Silah atılınca kışladaki Fransızlardan otuz-kırk kadar müsella (silahlı) bir müfreze kasabaya doğru gelmeye başladı. Restabâie³ mahallesinde bizim mücahidlerimiz tarafından nöbet ateşiyle karşılanınca hemen ric'at ettiler (geri çekildiler). Ermenilerle Fransızlar kiliselerde, evlerde tahassun ettiler (istihkama çekildiler). Artık harp başlamıştı. Fransızlar toplarla, mitralyözlerle, bombalarla şehri dövmeye başladılar.

Savaş

Biz de kasabanın bazı yerlerine ateş verdik. Düşman görsün ki bizim nazarımızda (gözümüzde) dünyanın kıymeti kalmamıştır. Düşmana harabeden, mezardan başka birşey bırakmamaya azmetmiştik. Sokaklara biz hakimdik. Düşman mermilerine hiç kimse ehemmiyet vermiyordu. Çoluk çocukları evlerin alt katlarına doldurduk. Kadınlar yemek hazırlıyor, ihtiyarlar tevziatta (dağıtımda) bulunuyor. Onüç-onbeş yaşındaki çocuklar evleri müdafaa ediyor. Muhariplere (savaşanlara) ta siperlere kadar sıcak yemekler yetiştiriliyor. Herkes mevcudiyetini (varlığını) ortaya koyuyor. Erzakı olmayanların yiyecekleri temin olunuyor. Beş-altı yaşındaki çocuklar “Allah, Allah...” diye tesbih çekiyorlar. İşle meşgul olmayan kadınlar gece gündüz mütemadiyen Kur'ân okuyorlar. Kimsenin kimseyi

³ Bu isim, Zülkadiriye hükümdarlarından Alaüddeve'nin kızının ismi olmak üzere şâyidir. (*Sebilürreşad*)

görmeye vakti yok; kadın-erkek herkes vazifesiyle meşgul. Bütün gençler, bütün eli silah tutanlar harp ediyor. Yakılacak evlerdeki kadınlar başka yerlere naklolunuyor. Eşyalarıyla beraber bazan onbeş-yirmi hane birden yanıyor. Bu meyanda (bağlamda) düşmanın tahassun ettiği mebânî-i müstahkeme (çekildiği müstahkem binalar) de içindekilerle beraber yanıp kül oluyor. Sokaklara bizim kuvvetlerimiz hakim olduğu için kimsenin şuradan şuraya adım atmasına ihtimal kalmıyor. Şehidlerimiz kendi evlerinin kapıları yanına defnolunuyor. Artık herkes hayattan kat'-ı ümit etmişti (ümidini kesmişti). İhtimal müslümanlardan kimse kalmayacaktı; fakat, düşmanlardan da hiçbir fert kalmayacaktı. Maraş bize de, onlara da mezar olacaktı. Muharebe (savaş) bütün şiddetiyle devam ediyordu. Fakat düşmanların malına, ırzına hiç kimse taarruz etmiyordu. Maktul düşen (ölen) Ermenilerin altınları, eşyaları sokaklar ortasına dökülmüş; kimse elini bile uzatmıyor. Herkes kemal-i intizam ile (tam bir düzen içinde) vazifesinin başında. Dünyayı görmüyoruz. Soğuk dehşet. Kar, fırtına devam ediyor. Muharebenin üçüncü günü idi, Kılıç Ali Bey yetişti. Kumandayı ele aldı. Düşmanlar buldukları yerden silahlar, bombalar atıyorlar. Düşman hiç ümit etmediği bir müdafaa karşısında kalınca şaşırıldı. İmdat istedi.

Müslümanlar dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş kahramanlıkla, fedakarlıkla harp ediyordu. Çocukların "Allah, Allah..." sesleri sokaklardan işitiliyor; kadınların okudukları Kur'ân avazeleri evleri çınlatıyor; bunları gören müslüman muharıpler (savaşçılar) arslanlar gibi mermilere, bombalara karşı koyuyorlardı. On-onbeş misli düşmana, toplara, mitralyözlere karşı bu kadar kahramanlık din kuvvetinden başka hiçbir şey değildi. Herkes Allah'a rabt-ı kalp etmiş (kalbini Allah'a bağlamış), Allah'tan medet, inâyet (yardım) bekliyordu. Düşmanlar müslümanların bu kahramanlığını görünce telaşa düştüler. İmdat talep ettiler (istediler). Muharebenin (savaşın) 17. günü idi, kaymakam Norman'ın maiyyetinde seyyar bir kuvvet geldi. Dört yüz efrad, birbuçuk batarya seri ateşli top, yüzlerce araba, mekkâre (katır, yük hayvanı)... Maraş'ın bir saat cenubunda (güneyinde), Erkenez nehri yanında karargâh kurdu. Oradan Maraş'ı dövmeye başladı. 20. günü, şehrin garbında (batısında) bulunan Mercimektepe'ye iki top çıkardı. Oradan şehre gülle yağdırmaya başladı. Bu suretle şehrin garbında (batısında), cenubunda (güneyinde) kaymakam Norman kuvvetleri,

şimalde (kuzeyde) kışlada general Keret kuvvetleri, dahilde (içerde) kiliselerde, mebânî-i müstahkemede (müstahkem binalarda), biz de sokak başlarında, caddelerde, siperlerde...

Bu muharebelerde şehir kenarında Kılınç Ali Bey, dahilde Maraş heyet-i merkeziye reisi Arslan Beyler pek çok kahramanlıklar gösterdiler. Ve harbi idare hususunda büyük maharetler ibraz ettiler (sergilediler). Arasına Kılınç Ali Bey'in yanındaki top seslendikçe müslüman mücahidlerinin kuvve-i maneviyesi (moralleri) bir kat daha yükseliyordu. Düşmanlar da bu toptan hayli ürküyorlardı. Bu halde harp bütün dehşetiyle devam ediyordu. Vaziyete biz hakim idik. Düşman artık birşey yapamayacağını anlamıştı.

Sebilürreşad mecmuasında Vezir Fahı ile mülakatın yapıldığı bölümün ilk sayfası

Fransızların çekilişi

21. günü idi, her tarafta müthiş top atışları başladı. Sabahtan yatsı vaktine kadar yağmur gibi mütemâdiyen (durmaksızın) Maraş'a gülle yağdı. Hiç şüphesiz, o gün sekiz-onbin gülle atmışlardı. Biz umumi bir taarruz (genel bir saldırı) yapacaklar zannediyorduk. Bu hal ile geceye dahil olduk (girdik), gece yarısı saat yedibuçuk sularında idi, müthiş bir yangın kasabayı kıpkızıl bir hale koymuştu. Baktık, kışla tutuşturulmuş, yanıyordu. Artık ses sada kesilmişti. Demek düşman ric'at ediyordu (geri çekiliyordu). Amerika kolejindeki kuvvetleri almış, kasabadaki müfrezeleri (birlikleri) feda etmişti. Sabaha doğru bir kısım kuvvetlerimiz takibe koyuldu. Kasabadakilerin sağ kalanları esir alındı. Düşman, hayvanlarının ayaklarına, nal sesleri işitilmesin diye yorgan parçaları, bezler bağlamış; soğuk, kar, pek dehşetli idi. Ondan sonra artık kasabadakiler mukavemet edemeyerek (karşı koyamayarak) teslim oldular. Fakat silahlarını kırdılar. Öyle iken biz yine bir hafta kadar onlara erzak verdik. Bu 21 gün zarfında bizim zayıyatımız dört-beşyüz kadar şehid ve mecruhtan (yaralıdan) ibaretti. Düşmanın telefati (kaybı) ise sekizbini geçmişti. Kiliselere, mebânî-i müstahkemeye tahassun eden (müstahkem binalara sığınan) kuvvetlerin çoğu yine Fransızların mermileriyle îkâ' edilen (çıkarılan) yangınlarda mahvolup gitmişti.

Düşman ric'ata (geri çekilmeye) başladıktan sonra arkasından beşyüz kadar da bir Ermeni kuvveti ric'at eder. Fransızlar bunları müslüman zannıyla müsademeye (çarşımaya) başlarlar. Ermenilerin pek azı kurtulur.

Düşmanı takip ve çevre illere yardım

Düşman ta Islahiye'ye kadar ric'at etti. Soğğun dehşetinden yollarda binlercesi telef olmuş kalmıştı. Düşmanın arkasına düştük. Haruniye, Islahiye, Bahçe'yi aldık. Düşmanı ta Osmaniye'ye kadar sürdük. Diğer taraftan Anteb'e kadar geldik. Ve onlara dedik ki:

–İşte biz vazifemizi yaptık. Düşmanı buralara kadar sürdük. Buradan öteye siz sürünüz.

Fakat onlar her nedense o sıralarda bizim hareketimize imtisal etmediler (uymadılar). Bazıları:

–Biz memleketimizi yakıp yıkmak istemeyiz, dediler.

Düşmana karşı hareket hususunda ittihat edemediler (birlik sağlayamadılar). O vakit düşmanı takip etselerdi, Adana'da düşman kuvvetleri kat'ıyyen barınamazdı.

Antep'teki çatışmalar

Her ne ise bu dayak üzerine düşman bir müddetler sükut ile vaktini geçirdi. Vakta ki Nisan geldi, düşman Antep'te ve Osmaniye'de yine harekete başladı. Mahut Norman'ın seyyar kuvveti kasabayı muhasara etmişti (kuşatmıştı). Kılınç Ali Bey o sırada Burç nahiyesinde idi. Maraş'tan tertip olunan mücahidler ile Kılınç Ali Bey'in müfrezesi Norman'a hücum ederek Norman'ı kaçırttı. Antep'le muvâsalayı (ulaşmayı) temin etti. O sıralarda idi, Fransızlarla mütareke (ateşkes) ilan edildi. Artık kuva-yı milliye alayları teşekkül etmişti. Alay kumandanı olmak üzere binbaşı Hamdi Bey namında bir zat geldi. Kılınç Ali Bey ile teşrik-i mesai ettiler. Mütareke feshedilince harp tekrar başladı. Bu kuvvetler Antep'in cenup (güney) cihetini de zabtetti.

İşler pek iyi gidiyordu. O sırada Ankara'da meclis toplanıyordu. Kılınç Ali Bey mebus oldu, Ankara'ya gitti. Hamdi Bey de me'zûnen (izinli olarak) Sivas'a gitti. Bizim kuvvetler müteferrik (dağınık) ufak zabitler (subaylar) kumandasında kaldı. Herkes kendi başına hareket etti. Düşman takviye kıtaâtı (kıtaları) alarak tekrar hücumlara başladı. Halep'ten bizden almış olduğu 15/5'lik bir top getirdi. Antep'i dövmeye başladı. Bu yüzden Antep'teki evlerin fevkânî (üst) katları tamamen yıkıldı.

Bir müddet de böyle ahali (halk) kuvvetleri kendi başına Fransızlarla çarpıştı. En nihayet, şimdi muntazam kolordu teşekkül etti. Bugün harp Antep'in garbında (batısında) ve cenubunda (güneyinde) devam ediyor. Harbin merkez-i sıkleti (ağırlık merkezi) orasıdır.

Antep'liler şimdi müthiş kahramanlıkla harp ediyor. Maraş'ta ibrâz olunan (gösterilen) besâlet ve celâdeti (kahramanlık ve yiğitliği) tanzîr ediyorlar (örnek alıyorlar, aynen yapıyorlar). Hatta daha ziyade harikalar gösteriyorlar. Kadın, erkek, çoluk çocuk canlarıyla, başlarıyla düşmanla çarpışıyorlar. Düşmanla harp taraftarı olmayan korkakların hepsi daha o vakit savuşmuşlardı. Şimdi kasabada bulunanların umumu ölümü göze alarak düşmanla mütemadiyen (sürekli) çarpışıyorlar. Bütün memleket halkı mağaralarda, yer altlarında yaşıyor. Bî-pâyân

meşakkatlere (sonu gelmez güçlüklerle) katlanarak mukavemet ediyorlar (karşı koyuyorlar), hatta geçenlerde düşman kendilerini işgal etmek (kandırmak) istemiş:

–Etrafta kuva-yı milliye kalmadığı halde siz neye güveniyor da harp ediyorsunuz? Artık teslim olunuz, diye bir haber göndermiş.

Bunun üzerine ahali şu cevabı vermiş:

–Siz bütün Anadolu'yu istila etseniz yine Antep'liler size teslim olmayacaktır. Siz ancak Antep'in harabelerine, mezarlarına malik (sahip) olabilirsiniz. Yoksa burada, bir fert kaldıkça sizinle çarpışacak, size bu müslüman topraklarını kendi rızasıyla çiğnetmeyecektir.

Müslümanların görevi ve din kardeşliğinin gereği

Hakikaten bugün Antep'te gösterilen fedakarlıklar şayan-ı hayrettir (hayret vericidir). Bu mübarek, bu kahraman müslümanların mücahedelerini bütün müslüman kardeşlerimizin her dakika tahattur etmeleri (hatırlamaları), kendilerinin her suretle imdatlarına koşmaları, elden gelen muavenette (yardımda) bulunmaları, beden ve malen muavenete kudreti olmayanların hiç olmazsa sözle olsun kendilerini her dakika düşünmekte olduklarını telgraflarla kendilerine bildirmeleri vecâib-i diniyenin (dinî görevlerin) en mühimidir. Uhuvvet-i İslâmiye'nin (İslâm kardeşliğinin), iman kardeşliğinin âsârını (eserlerini) böyle günlerde göstermek iktiza eder (gerekir). Bittabii Antep mücahidleri bütün Anadolu'daki müslümanların kendileriyle beraber olduğunu, bir an kendilerini hatırdan çıkarmadığını görürlerse elbette kuvve-i maneviyeleri (moralleri) üzerine büyük bir tesiri olur.

Fransızların amacı

–Bu muharebelerden Fransızların gayesi nedir? Nerelere kadar zaptetmek istiyor?

–Malum ya, Sevr muahedesi (anlaşması) mucibince (gereğince) İskenderun şimalinden (kuzeyinden) itibaren Antep, Urfa, Mardin'e kadar Suriye'ye dahil olduğu cihetle Fransızlar oralara hakimiyet iddiasında bulunuyorlar. Bütün o havaliyi işgal etmek istiyorlar. Urfa'ya gitmek için Antep'i almak zaruridir. Antep bugünkü hareketin miftahıdır (anahtarıdır); gerek Fransızlar için, gerek bizim için. Onlar

maâzallah (Allah korusun) Antep'e hakim olurlarsa Urfa, Maraş taht-ı tehditte (tehdit altında) kalır. Antep'ten ric'at ederlerse (çekilirlerse) artık barınacak yerleri yoktur. Bu bozgunluk Adana'ya bile tesir eder. Antep'te bozulursa Bağdat hattını elden çıkarır. Malum ya, Antep ile hat arası beş-altı saattir. Bir kere hattı elden çıkardı mı, artık Fransızlar için felakettir. O civarda bulunan Kilis ile Akçakoyunlu istasyonu bizim elimize düşünce Fransız'ın işi bitmiş demektir. Malum ya, Anadolu hattı Müslimiye'de ikiye ayrılır: Biri Irak'a gider, biri de Suriye'ye. Bu Müslimiye denilen mahal açık bir yerdir. Orada düşman tutunamaz, Antep'ten çekilince oradaki kuvvetlerimiz serbest kalır, düşmanı takipte kusur etmez. Bir taraftan Osmaniye'yi, diğer taraftan Haleb'i tehdiye başlar. Bi'z-zarûr (zorunlu olarak) ta Beyrut'a kadar düşman çekilmek mecburiyetinde kalır. Onun için Antep'in sevkü'l-ceyş (askerî kuvvetleri sevk ve idare) nokta-i nazarından (açısından) fevkalade ehemmiyeti vardır. Bundan dolayı bugün harbin merkez-i sikleti (ağırlık merkezi) Antep'tir. Halep civarında Arap kuva-yı milliyesi vardır. Antep'te serbest kalan kuvvetler onlarla birleşirse Suriye yolu açılmış olacaktır. Ve er-geç inşaallah bu olacaktır. Fransızların orada barınması pek ziyade güçleşmiştir.

Başarının sırrı

Müslümanlar vahdetini (birliğini) muhafaza ettikçe, fi-sebîlillah (Allah yolunda) cihadda devam eyledikçe Allah'ın fevz ve nusret (başarı ve zafer) ihsan edeceğine şüphe yoktur. Biz Maraş'ta düşmana nisbetle ne kadar az idik. Fakat kalblerimizi Allah'a rabtettik (bağladık). Din yolunda, vatan uğrunda şehid olmayı göze aldık. Cenab-ı Hak bizi muvaffak etti. Hem kendimizden on misli fazla düşmana karşı muvaffak etti. *Kem min fi'etin kalîletin ğalebet fi'eten kesîreten*/"Sayıca az nice topluluk sayıca fazla toplulukları –Allah'ın izniyle– yenmiştir." (Bakara/249). Biz galibiyetimizi Allah'tan biliriz. Biz azmettik, Allah tevfik (yardım-başarı) ihsan buyurdu. İş azlıkta, çoklukta değildir; iman kuvvetindedir. İmanları kuvvetli olanlar mutlaka kazanır. Biz ki müslümanız, biz ki nusreti (zaferi) Allah'tan bekleriz. Doğru yoldan gittikçe hiç şüphesiz Cenab-ı Hak bizi muvaffak edecektir. *În-tensur'ullâhe yensur-küm*/"Siz Allah'a (itaat edip O'nun dinine ve Rasûlü'ne) yardım ederseniz O da size yardım eder..." (Muhammed/7). Her ne vakit biz mağlup olmuşsak mutlaka bu

imanımızın zaafından (zayıflığından), kavânî-i ilahiyeden inhirafımızdan (ilahi kanunlardan sapmamızdan) ileri gelmiştir. Yoksa biz bütün mevcudiyetimizle (varlığımızla) dinimize sarılarak hareket etsek, her türlü fesat ve tefrikalardan (ayrılıklardan) ictinap ederek (kaçınarak/sakınarak) yek-pare bir kale gibi düşmana karşı dursak önümüzde hangi kuvvet durabilir? Elhamdulillah bugün o taraftaki müslümanlar müttehiden (birlikte/elbirliğiyle) çalışıyorlar, Allah yolunda mücadele ediyorlar. Böyle olunca Cenab-ı Hak elbette zaferi ihsan edecektir. *Nasrun min'ellâhi ve fethün karîb*“Allah'tan yardım ve yakın bir başarı (vardır)”. (Saff/13)

Bize bu kadar izahat vermek lütfunda bulunan Maraşlı bu hoca efendilerden birisi Antep müdafaa-i hukuk reisi Kuşcu-zâde Hamdi Efendi, diğeri Maraş medresesi müderrisi Cerîdî-zâde Mehmed Emin Efendi'dir.

Ulemanın vazifesi

Millete rehberlik eden ulemayı biz hep böyle görmek istiyoruz. Eğer bu fedakarlık, bu celâdet (yiğitlik) ve kahramanlık her tarafta gösterilseydi, ne millet arasında tefrika zuhuruna (ayrılık çıkmasına) ihtimal kalır, ne de düşmanlar Anadolu'nun ta ortalarına kadar sokulabilirlerdi. Bizim halkımız dindardır ve temizdir. Hakiki rehber diye tanıdığı ulemayı önde görünce koşa koşa ona ittiba' eder (uyar). Ve ulemanın en ziyade harekete geleceği bir zaman varsa o da ancak bugündür. Çünkü, Anadolu'nun bugünkü hareketi Müslümanlık için hayat ve memmat cidalidir (ölüm-kalım savaşıdır). Bu mücadelede zaferi kat'îyi (kesin zaferi) ihraz ettiğimiz (kazandığımız) gün, yalnız biz değil, bütün Müslümanlık alemleri halâs bulmuş (kurtulmuş) olacaktır. Maâzallah (Allah korusun) mağlup olursak İslâm için artık feci esaret ve izmihlal (yok oluş) devirleri başlamış olur. Bu cidalî (savaşı) birkaç vilayet kavgası zannetmek ahval-i cihana (dünyanın gidişatına), bilhassa yarım milyara yakın İslam aleminin ahval-i ruhiyesine (psikolojisine) hiç vâkıf olmamak demektir. Bu mücadele öyle bir cihad-ı muazzamdır (büyük bir cihaddır) ki tesiri bütün Asya ve Afrika'ya şamildir. Bütün alem-i İslam bizim hareketimizi

(hareketlerimizi) takip ediyor. Diğer nüshalarda (sayılarda) bu hususları inşaallah uzun uzadıya izah edeceğiz.

Bugün cephelerde düşman karşısında, küffar karşısında kanlarını döken o mübarek müslüman mücahidlerinin, o kahraman müslüman ordusunun hareketi tıpkı Müslümanlığın ilk teessüsü zamanlarındaki ordu-yı İslam'ın (İslâm ordusunun) hareketi kadar mübecceldir (yücedir), muazzamdır (büyüktür), şayan-ı ehemmiyettir (önemlidir). Çünkü bu muhterem mücahidler, yüzlerce milyon müslüman aleminin pişdar (öncü) ordusudur. Anadolu bugün ehl-i salibe (haçlı ordularına) karşı göğüslerini geren Salahaddin-i Eyyûbî hareketini tanzîr ediyor (bir kere daha sergiliyor). İşte bu kadar muazzam ehemmiyeti haiz olan bu mukaddes cihad zamanında bütün ulemanın öne düşmesi, müslümanlara hak ve hakikati anlatarak onlarla beraber cephelere koşması ferâiz-i diniyenin (dinî farzların) en mühimidir. Maraş'ın kahraman müslümanları elhak (hakkıyla) vazife-i diniyelerini (dinî görevlerini) Peygamber-pesendâne (Hz. Peygamber'in beğeneceği) bir surette ifa etmişler (yerine getirmişler) ve tevfiik-i ilahîye (Allah'ın yardımına) mazhar olarak yüzbinlerce müslümanın hayatını kurtarmaya muvaffak olmuşlardır. Gece gündüz tevhîd-i ilahiyi terennüm eden (Allah'ın birliğini haykıran) minarelere çan astırmamışlar. Allah kendilerinden razı olsun. Biz Anadolu'daki bütün müslüman ahaliyi, bütün İslam ulemasını bu meziyette, bu fazilette görmekte iftihar ederiz. Ve temenni ederiz ki Müslümanlığın bu muazzam cihadi zamanında her fert vazife-i diniyesinin (dinî vazifesinin) ehemmiyet ve azametini layıkıyla idrak ederek ona göre bezl-i mevcudiyet etsin (tüm varlığını ortaya koysun).

Vellezîne câhedû finâ le-nehdiyenne-hüm sübülenâ ve inn'allâhe le-ma'a'l-muhsinîn/"Bizim uğrumuzda mücahedede bulunanlara hiç şübhe yoktur ki biz kendi yollarımızı bulduracağız. İyice bilmelidir ki Cenab-ı Hak iyilikten ayrılmayanlarla beraberdir. (Ankebût/69)

Sebilürreşad, 3 Şubat 1921, Sayı: 467

VEZİR HOCA MEHMET EFENDİ'DEN DİNLENİLEN

Mustafa Fehmi KOCABAŞ

Bayrak hadisesi Fransız ve Ermenileri telaşa düşürmüştü. Türkler arasında ise bir endişe uyanmıştı. Şöyle ki: Fransızlar karşılarında şimdiye kadar işgal bölgelerinde yapmış oldukları mezâlîme gösterilen aksülamele daha başka ve önüne geçilmesi çok müşkil ve imkansız bir mukâbele ile karşılaştıklarını ve tehdit edilerek bayraklarına dahi el uzatıldığını görerek gayet nâzik ve tehlikeli bir durumda olduklarını idrak ediyorlardı. Ermeniler ise Türklerin bu hareketinin ehemmiyetini ve büyüklüğünü bilmekle berâber Fransızları kendi emellerine uydurmak gâyesini gözediyorlardı. Türklere gelince bayraklarına uzanılan bu elin böylece bükülmesiyle ileride düşmanın bunun intikamını alacağını düşünüyorlardı. Ba'zı ileri görüşlü zevâtın bu düşünceleri alttan alta halk arasında yayıldı. Gözlerde bir dehşet zihinlerde bir istifham uyandı.

İleri görüşlü zevatdan biri olan Vezir Hoca endişesini dostlarına açması üzerine aynı düşünceyi taşıyan arkadaşları:

-Aceba Hocanın bir duyduğu bir bildiği var mı? diye düşünmeğe başlıyorlar.

Ertesi gün (..... tarih) gece vakti Başkatip Rıza, Cerrar oğlu Zekeriye, Narcı Yahya'nın oğlu Hacı, Tapucu Faik, Karakız Muhittin, Karakız Zeki, Veli Efendi oğlu Ziya, Evliya, Sapsız Hacı Efendi, Hatce oğlu Nuri, Guruşcuoğlu Ali Paşa, Cicos Mustafa Çavuş ve diğerleri Çiçekli Camiine geliyorlar. Vezir Hoca'ya haber gönderip çağırıyorlar. Hoca gelince sorularını tekrarlıyorlar. Hoca:

-Hayır bir duyduğum da yok. Bildiğim de yok. Ancak bir işgal kuvvetinin kendisine karşı gelinmesinin acısını elbette de almak istemesi muhakkaktır, diyor.

Oradakiler de aynı fikri taşıdıklarından ahval ve hakikat üzerinden bir konuşma başlıyor. Konuşma sabaha kadar devam ediyor. Nihayet düşmanın intikam almasını karşılamak maksadıyla bir teşkilata lüzum olduğu kanâatına varılıyor. Güvenilen kimselerden 40 kişi tesbit edilerek ertesi gece Veli Efendi oğullarından Ziya'nın evinde mevlid okunması adı altında bir içtima' yapılmasına karar veriliyor. Dağılıyorlar.

Ertesi gün ta'yin edilen saatde Ziya'nın evinde ictima' yapılıyorsa da da'vetli olan 40 kişiden başkalarının da gelmesi üzerine içtima' hakîkî bir mevlid şekline sokularak mecliste Sandaloğlu Osman Efendi'ye mevlid okutturuluyor. Ve ev sahibi de şerbet içiriyor. Toplantıya son veriliyor.

Ertesi gece için evvelce tesbit edilen kimselerden imzâ alınarak yeniden da'vet ediliyor.

Bu ictima'da yalnız davetliler bulunduğundan asıl mevzu' konuşuluyor. Vezir Hoca bir tepsi ve bir Kur'an-ı Kerim isteyerek ortaya koyuyor. Şu şekil yemin ederek diğerlerini de yemin etmeğe da'vet ediliyor. Hepsi tarafından yemin tekrarlanıyor.

Böylece cemiyet kurulduktan sonra cemiyetin çalışması ve teşkilâtı üzerinde konuşulmağa başlanıyor. Evkaf memuru Evliya Efendi (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Cemiyeti nizamnamesini Avşaroğlu Hacı Hüseyin Efendi de) gördüğünü söylüyor. Bundan sonraki ictimain Karakızıoğlu Muhittin Efendi'nin evinde yapılmasına karar veriliyor. Ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesini almağa (.....) memur ediliyor. Toplantılar her gece aralıksız olarak devam ediyor. Her gece başka bir evde sezdirilmeden yapılıyor.

Şehir 10 bölgeye ayrılıyor. Her bölgeye muvakkat olarak bir reis iki aza seçiliyor.

- 1-Kayabaşı bölgesi, İdâre Heyeti Başkanı Arslan Bey
- 2-Divanlı bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Eşbah Osman Efendi
- 3-Ekmekci bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Sapsız Hoca Efendi
- 4-Hatuniye bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Evliya Efendi
- 5-Alemli bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Köşker Ahmet Ağa
- 6-Acemli bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Evkaf memuru Evliya Efendi

- 7-Nahirönü bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Hatçe Hoca oğlu Nuri
8-Restebâiye bölgesi, İdare Heyeti Başkanı Baba Halil oğlu
Mehmet Efendi
9-Çavuşlu bölgesi, İdare Heyeti Başkanı mühendis Abdüllatif
Bey
10-.....

Maraş harbinde en önemli müstahkem mevki': Abarabaşı Kilisesi

Şehrin şimal mıntıkasında Kayabaşı mahallesinde bu teşkilat kurulurken cenup kısmında da Şekerli mahallesinde benzer başka bir teşkilat kurulmakta idi. Müfti Re'fet Efendi, Hüdai oğlu Tahsin, Dedezâde Mehmet Efendi, Şeyh Ali Sezai Efendi, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Nedim Efendi, Çukadar Hacı Mehmet Efendi, Fatmalıoğlu Durdu Ağa vs. Beşen Beğzâde Hacı Nuri Beğ'in evinde toplanarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesine göre teşkilatlarını tamamlarken Kayabaşı'ndaki cemiyet faaliyetten haberdar oluyorlar.

Kayabaşı cemiyeti kuranların daha genç ve atılgan kimselerden teşekkül ettiğini öğreniyorlar. Ve bunların faaliyetinden düşmanın haberdar olduğu takdirde memleket için fena neticeler doğacağını tahmin ediyorlar. Hemen kendi teşkilatlarını ikmal ederek onları da kendileri arasına almağa ve böylece melhuz bir tehlikeyi önlemeye çalışıyorlardı. Şekerli teşkilatını kuranlar varlıklı ve nüfuzlu kimselerdi. Kayabaşı teşkilatı elemanları ise gençlik, cesaret ve atılganlıklarıyla mühim rol oynayacak durumda idiler. Şekerli teşkilatı Kayabaşı teşkilatından evvel hareket ederek birde cemiyet mührü kazdırmağa karar vermişlerdi. Kayabaşı teşkilatı Şekerli teşkilatının mührü kazdırma işinden haberdar oldu. Ve şekerli teşkilatının mâhiyetini temâmen bilmedikleri için gizliden gizliye teşkilata giriştiler. Arzuhacı Nuri'nin Şekerli mahallesinde kurulan cemiyete bir mührü kazımakta, bu mührü Çuhadar Hacı Mehmet Efendi ile Nedim Efendi götürürlerken Kayabaşı teşkilatının memur ettiği Zalhocaoğlu Duran, Gavez Durdu, Vezir Ökkeş, Guruşçuoğlu Ali Paşa namındaki şahıslar Kızılkabırlık yanında karşılaşırlar. Ali Paşa gayet sert bir tavırla mührü ister ve alarak Kayabaşı teşkilatına getirir. Mührün tetkikinden her iki cemiyetin de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnâmesine ve gayesine uygun olarak kurulduğu anlaşılır. Şekerli Cemiyeti azaları Çiçekli Camiine giderler. Kayabaşı teşkilatına katılarak beraber çalışmağa başlarlar. Bunun üzerine kuvvetlenen cemiyet de evvelce kurulmuş olan muvakkat bölge idare heyeti yeniden kurulur.

Bu arada mührü kullanılarak Elbistan, Pazarcık ve Ayıntaba birer posta çıkarılır. Bura teşkilatla muhâberata başlanır.

Bu idare heyeti reisleri Heyet-i Merkeziyyeyi teşkil etmek üzere Câmî-i Kebir medresesini uygun görürler. İlk toplantıda Heyet-i Merkeziye reisi olarak Mühendis Abdüllatif Bey seçilir. Şehirde kurulan bu teşkilat kökleşedursun köylerde de kurulmağa başlar. Köy heyetleri kendi mıntıkalarındaki bölge idare heyetine bağlı olup Yenicekala ile Bertiz de kurulan teşkilat müstakilen Heyet-i Merkeziyye'ye bağlanmıştır.

VEZİR HOCAYLA RÖPORTAJ

Konuşan: Sait ZARİFOĞLU

Geçen sene de yazdığım gibi Edik'in her sayısında Maraş muharebesinde rol oynamış gazilerimizin birini tanıtmayı temin etmeye çalışacağımı söylemişim. Bu sefer de size Maraş'ta Vezir Hoca nâmıyla maruf kıymetli bir gazimizi takdime çalışacağım.

-Hocam önce sizi okurlarımıza tanıtalım. Bu sebeple bize hayatınızı kısaca hikâye eder misiniz?

-İsmim, Mehmet Alpaslan. 1299 tevellüdlüyüm. Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde doğdum. İlk tahsilimi Çiçekli camisinde Kur'anı hatmederek o zamanın âdet ve örfleri üzerine Arap harfleriyle dîne müteallik ulûm-i diniye; ilmihal ve rik'a ve nesih yazıları öğrenerek ve sonra yeni yeni açılan Kayabaşı camisindeki ilk mektepte üç sene tahsil ederek 1309 da Maraş Rüştüye mektebine devamla 4 senede mektebi ikmal ederek Rüştüyeden şahadetnâme aldım. O zaman Maraş'a en yakın Şam askeri rüştiyesine gitmek teşebbüsünde bulunduk. Bunun için de bir Ermeni muallimden Fransızca dersi aldık fakat sonunda nasip olmadı.

1312'de Hâtuniye Medresesi müderrisi olan Hocasade Mehmed Efendi'den Arabî dersleri almaya başladık. 1325'e kadar. Maraş'ta böylece arabî tahsilimi yaptım. 1326'da İstanbul'a gelerek İstanbul'da Fatih Medresesi dersiamlarından Serezli Hacı Eyüp Efendi Hocadan ikmal ederek icazetnâme aldım. Bazan bu arada Molla Rıza Efendi'den Mantık okudum. Elmalılı Hamdi Efendi'den de Usulu Fıkıh'a ait "Mirat" okudum. 1330'da Maraş'ta açılan Darül Hilâfe Medresesi'ne muallim olarak dahil oldum.

Maraş harbine adını verdiren bir çete resmi

-Sağolun Hocam. Şimdi de bize Maraş muharebeleri sırasında ve Kayabaşındaki teşkilâtın kurulması hususundaki karanlık kalmış birkaç noktayı anlatır mısınız?

-1335 senesinin Teşrin-i sani (Kasım) Sevr muahedesinin tatbikiyle Mersin, Adana, Maraş, Hatay, Antep ve Urfa'nın Fransızlara devriyle İngilizler çekildi. Fransızları Ermeniler tezahüratla karşılayıp bize karşı infiallerini artırdılar. Şehrin kenarında yalnız buldukları Müslümanları öldürmeye başladılar. İlk vukuat: Uzun oluk hamamı meselesidir.

İkinci vukuat: Kaleye bayrak meselesidir. Bayrak meselesinin ertesi günü (C.ertesi günü) Hintlinin oğlu nâmiyle maruf Abdülhakim Beyle dükkânında buluşarak, o'na –Fransızlar bu bayrak hâdisesinin intikamını bizden alacaklardır. (Düşman kavî, tâli' zebun) mazmumunca düşmanlar kavîdir. Bizden intikam alırlar dedim. Ne yapmamız lâzım geldiğini sordu. Birleşelim, konuşalım dedim. (Cihan titrer sebât-i pâ-y-i erbâb-i metanetten..) Anlaştık, ayrıldık. P.ertesi şafak atmadan kapımız çalındı. Baktım Hacı Yâsin Hasan Efendi kapının ağzında “seni istiyorlar” “camiye gel” dedi. Karanlıkta gittim. Medresede toplandık. (Sabit Eren; Veli Efendi oğlu Ziya Efendi, Avukat Zekeriya Efendi, Başkatip Rıza Efendi, Karcı Yahya Efendi oğlu A.Rıza Efendi, Attila Bey, Abdi Keçeci Bey ve daha birkaç şahıs vardı.) Bana Hintlinin oğlu Abdülhakim Beyle konuşmamın ne maksat taşıdığını, bu hususta bir bilgiye sahip olup olmadığını sordular. Bildiğim bir şey yok dedim. Fakat birleşmenin esas olduğunu söyledim. Bu geceden itibaren, her gece bir yerde toplanıp, azalara teker teker yemin ettirerek (mîsâk-ı millî), teşkilatını genişletmeye başladık. Suriye'den polis memuru olarak gelmiş Arslan Beyi ve Tapucu Faik Beyi de aramıza aldık böylece. Ve şehri on bölgeye ayırarak her bölge için bir reis iki aza teşkil tâyin eyledik. Bu on bölgenin reislerini bir araya getirmek suretiyle heyet-i merkeziyey teşkil eyledik. Bu zatlar: Kayabaşından (Arslan Bey); Küçük Çavuşludan (Kilisli Nedim Bey); Bayazıttan (Sarı Katip Mehmet Efendi); Magralı-Deveciliden (Çuhadar Hacı Mehmet Efendi); Acemliden (Evliya Hüseyin Efendi); Ekmekçiden (Rafet Efendi); Çomaklıdan (Hafız Ali Efendi); Sarayaltından (Karaküçük Hacı Mustafa Efendi); Divanlıdan (Bakçeci Hasan Efendi); Sekreter olarak Tapucu Faik ve Heyeti Merkeziye Reisi olarak da Mühendis Abdülatif Efendi idi.

Heyet-i Merkeziye bu şekilde teşkil edildikten sonra faaliyete geçti. Ve ilk vazife olarak Fatmalı Derviş, Mazman Mustafa ve beni hususiyle Bababurnu tarafında bulunan köyleri teşkilatlandırıp silahla takviyesine memur edildik..

*

Gazi hocamıza teşekkür ederek ayrıldım. Düşünüyorum da ilerde yazılacak Maraş ve muharebesi tarihi için gerekli dökümanlar yavaş yavaş toplanmaktadır. Bu ise beni sevindirmektedir.

Edik Dergisi, 12 Şubat 1962

Maraş harbi öncesi ilk çatışmaların yaşandığı yerlerden biri olan Bababurnu'nun bugünkü anıt görünümü

YAZDIĞIM TARİHÇEDEN İCAB EDEN YERLERİN HULASASIDIR

Yazının Değerlendirilmesi, Hikâyesi:

Emir Abdülcélizâde Şeyh Ali Sezai Efendi Maraş'ta Osmanlı döneminin son mutasavvıflarındandır. Milli Mücadele Kahramanıdır aynı zamanda. 1867 yılında Maraş'ta doğar. Babasının adı Hacı Ahmed, Annesi Fatma hatundur. İlk ilim tahsilini muhitinde tamamlar. 1884 de daha 17 yaşındayken, Rufai-Kadiri Şeyhi Şakir Efendiye intisab ederken bir yandan da, klasik medrese tahsili için, Kalalı İmamzade Hacı Osman Efendiye devam ederek icazet alır. 24 yaşında iken şeyhi Şakir Efendiden Kadiri-Rufai hilafeti alır. 1892 yılında Nakşibendi şeyhi Darandeli Muhammed Hilmi Efendiden de icazet almıştır. Hatuniye mahallesinde bulunan şeyhi Şakir Efendi, 1894'te vefat edince onun işareti ile postuna oturur. Halife Sultan Reşat tarafından gönderilen Meşayih icazetnamesi bulunmaktadır.

1919'da başlayan, Maraş harbinin bitimine kadar, müridleri ve Maraş halkı ile beraber çalışır. Maraşlıya öncülük eder, sesi olur. Savaş esnasında zaviyenin bitişiğindeki meşruta ve Şekerli mahallesindeki evi yanmış bütün eşyası ile kitapları da bu arada kül olmuştur. Maraş milli mücadele tarihini "Türk İstiklal Mücadelesine Ait Maraş Tarihçesi" adı ile kaleme alan Ali Sezai Efendi'nin hatıratı oğlu Halit Kurtaran tarafından muhafaza edilmiştir. Basıma hazır halde bizdedir.

Milli mücadele sonrasında 1924-26 arasında Maraş-Pazarcık havalisinde gezici vaizlik yapar, 1926'da atandığı, Maraş merkez vaizliğini ölümüne kadar (1937) sürdürür.

Soyadı kanunu çıktığında, Vâli Beyin teklifi ile Maraş'ın kurtuluşunda gösterdiği yararlılığı çağrıştırması için "Kurtaran" soyadı verilir.

Ömrünün sonlarına doğru, dönemin Belediye Başkanı Hasan Sukûtî Tükel'in hışmına uğrar. Harf inkilabından önce yazdığında mezar taşındaki, Arabi yazıların, harf inkilabına aykırı olması gerekçe gösterilerek, hasta halinde, mahkeme ve gözaltılardan nasibini alır.

1937'de vefat eden Emir Abdülcemizâde Şeyh Ali Sezai Efendinin mezarı Şeyh Adil mezarlığının ana giriş kapısından girişte yaklaşık otuz metre uzaklıkta, sağdadır. Rahmetle anıyoruz.

Emir Abdülcemizâde Şeyh Ali Sezai Efendi'nin hatıratının küçük bir bölümü olan ve buraya aktardığımız metin Osmanlıca olarak kaleme alınmıştır.

Emir Abdülcemizâde Ali Sezai Efendinin Andre ile görüşmeye bağlı tuttuğu notun ilk sahifesi

Emir Abdülcelilzâde Ali Sezai Efendi (1867-1937)

Maraş'ın Şekerli, Hatuniye, Bostancı, Kuytul Mahallelerinden Mürekkebe Şu'benin Reisi Olarak Bi'l-fil Teşkilatı Yaparak ve Millî Mudafa'a ve Harb Safahatında Bulunarak Yazdığım Tarihçeden İcab Eden Yerlerin Hulasasıdır.

Gaziayntab'da bulunan İngiliz İşgal kuvveti 23 Şubat 335 senesi Kolonol (Misak Andiryö) komutasında Maraş'a gelirken Hristiyan gençleri son kerte taşkınlıkla karşılaşarak Müslümanların dinî ve millî şereflerine tecâvüzat-ı lisâniyede buldukları sırada Türk Milleti vakar ve sukûneti iltizam etmişdi. Sonra İşgal Kumandanı tarafından husûsi bir mektubla Tekerekzâde Müftü Hacı Mehmed, müderris ve hocalardan Dayızâde Hacı Mehmed Hasan Re'fet, Keskin Hacı Mehmed, Osman, Hafız Ali, Ali Sezâi Efendilerin alafranga saat beş de Amerikan Kolejine gelmeleri istenilmişdi. Sezai'den mâadası bir saat

evvel giderek aralıkda dolaşmışlarsa da Sezâi nam mîadında vardığında Ermeni, Katolik Murahhaslarıyla bir takım papas veya topluluklar oradalarken Amerikalı tercüman Miralay Misak Andiryon'un evvelce tercüme edilmiş olan beyanatını üç defa tekrarında söylenmesi elzem olan mudâfaa cevabı önce gelenler tarafından verilmeyince müdellel ve mukanna' tarzda Sezâi'nin üç çarık saatlik siyâsi ve isabetli cevabında Ermenilerin her suretle tecâvüzât-ı vakı'a ve isnâdat-ı vâhiyeleri kumandan tarafından sözü doğrudan tasdik ederim deniliyor. İnfazına me'mur olduğu on maddelik şey'in sûret-i tatbikatında luzûm görülürse istişare edeceğinden bahisle her vecihle sükûnunu tevcih etdikden sonra avdet olunmuşdu. Sual cevaplar tarihçede yazılıdır.

Hiristiyanların birbiri ardınca yaptıkları şekva ve gazeviyatlarına bakarak teb'id sırasında Maraş Mütasarıfı olup o vakit Sivas Vâlisi bulunan İskilibli İsmail Kemâli Beğ'in celb olunarak ceza muhakemesinde bir kaç muhakemesi sebk etdikten sonra Halebe sevk ve anın ardınca Çavuş Eminizâde Ali Efendiyi de göndererek habs ettirmişlerdi.

O zamanlarda birkaç davacı ve birkaç şahid olarak Müslümanların kendi malları olan hayvânât ve sâireyi muhakeme hükmüyle alıkdalardı.

Maraş'dan yirmi iki kimesnenin İstanbul'da İngiliz Divanı Harb-i Örfisi'ne gönderilmesi takarrür etmişken Sezâi'nin hakikate uygun canlı beyânâtı ve siyâsi teması zabitanın haklı yardımı üzerine anlardan sarf-ı nazar edilmişdi.

Hiristiyanların İslâmlar aleyhindeki emelleri terviç olunmağa başlayınca Beyrut'a mütefennin papas göndererek şikâyetleri üzerine Maraş havâlisinden zulumkâr Ermeni fedaileriyile karışık Adana'da bulunan Fransız kuvvetiyle değışilmesine Mısır Kuva-yı Umûmiye Kumandanı Allenbe tarafından emir verilmişdi.

Maraş'a gelecek Fransız İşgal kuvvetinde o ana kadar Adana ve mulhakâtındaki Müslümanlar hakkında yaptıkları cinaî vekayi'lerinden bahisle Ulu Cami-i şerifi'nde toplanan esnaf başcılarına Ali Sezai'ninin Vatan ve Millet ve İstiklâlimizi el ve gönül birliğiyle korumak maksadıyla gayetle ruhlu bir hitabnâmesini müteakib Doktor Elbistanlı Mustafa Efendi önce bir kısım erbâb-ı hamıyyet ve gayret taraflarından mühürlenmiş kâğıdı okuyunca orada bulunan zâtlar derhal mühür ve

imza koyduktan sonra Osmanlı Hükümetinin en mühim makamlarına ve ecnebi devletleri mümessil-i siyâsilerine ve Mısır kuva-yı Umûmiye Kumandanı Allenbe'ye pek haklı protestolar gönderildi. Fakat hiç birisi nazar-ı ehemmiyete alınmadı. Artık maddî ve ma'nevî kuvvet ve nüfûzunu kayb etmiş olan İstanbul Hukûmeti ses çıkarmıyor ve sahte medeniyet maskesini takınan Avrupa devletleri de bu tecavüzkârlığa hoş bakışla seyirci kalıyorlardı.

29,30 Teşrin-i evvel 335'de Fransız İşgal kuvvetleri birbiri ardınca her nev'i silah ve cephanelerle Yüz başı Joli sonra Fontin kumandası altında Maraş'a geldiklerinde vazîfede bir fark olmayub icrâ-i hukûmeti serbest bırakarak mahallî asayîşi muhafaza edecekleri İngiliz Kumandanı ile müşterek bir beyannâme de neşr ve i'lan edildi.

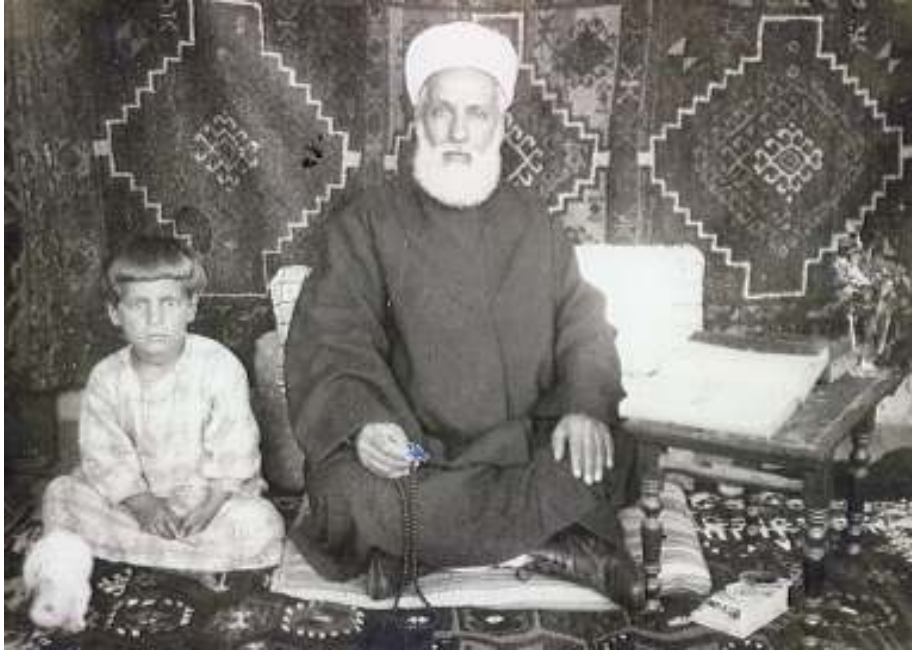
Bu sırada Kadızâdelerle mensubatlarından bir kısım kimesneler her ihtimale karşı gizlice Bertiz üzeri Elbistan'a gitmişlerdi.

İşgal'in ikinci günü Fransız askeri arasında bulunan Ermeni cânilerinden bir kaç fedâî eşhas Uzunoluk Hamamından çıkmakda olan Müslüman kadınlarına ta'arruzla çarçaf ve peçelerini parçalamaya ve millet ve mukaddesatımıza dil uzatarak dört tarafa saldırmaya başladıklarında kadınların feryadına yetişen silahsız Tüfekçi Bayezid ustanın kardaşı oğlu Said ve Darülmüallimîn talebesinden Taha ve Sakarkayalıoğlu Osman merdâne onlarla uğraşmakda iken Südçü İmam derhal yetişerek tabancasını ileri atılan mel'ûnun kafasında patlatub lâşesini yere sermişdi.

Aynı zamanda İngiliz Bakıyye Suvâri devriyesinin oraya tesadüf etmesiyle ateş-i fitne her tarafa yayılmaksızın basdırulub Fransız neferleri götürülmüşdü.

Bu vakıa üzerine Belediye Reisi Bekir Sıdkı Beğ yanında toplananlardan on bir imza ile 2 Teşrin-i Sani Sene 335 tarihli dört maddelik bir iştikânâme Ayıntab'da bulunan Fransız İşgal Kumandanına telgarafiyen çekilerek geldikleri günden beri katl ve cerh gibi cinayetlerinden bahis eylemişdi. Vaki' şikâyetnâme üzerine tahkikat için Cebel-i Bereket Gvarnör'i Militer Andire Maraş'a gönderilmiş ve bi'n-netice işgal kuvveti arasında müstahdem 120 Ermeni askeri geldikleri yere gönderilmiş haberi şuyu bulur ve Gvarnör de geri gider.

Bir hafta sonra Adana'da Fransız' Kumandanı Bramon imzasıyla Maraş Mutasarrıfı Nevşehirli Ata Beğ, Bayezidzâde Abdulkadir Paşa, Şükri Beğ, Kadızâde Hacı Efendi ve Hırlakyan Ağob Ağa namlarına çekilen 25 Teşrin-i sani 1919 tarihli telgrafda Cebel-i Bereket Gvarnör'ü Militer Mösyü Andire uhdesinde Maraş Gvarnörlüğü de tevdi kılındığından maiyyetindeki Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Hüsni ve Jandarma Kumandanı Sıdkı Beğlerle Dört Yol Müftüsü Mustafa Remzi Efendi ve Osmaniye ağvanelerinin birlikte husn-i kabulü ve akşam yemeğini Abdulkadir Paşa konağında yiyecekleri ve Hırlakyanlarda yatacakları iş'ar kılınmışdı. 26. Çarşamba günü Maraş'a geleceği gün Ermenilerin hazırlanmış oldukları yüzlerce bayraklarla karşı giderler.

Emir Abdülcelilzâde Ali Sezai Efendinin farklı bir resmi

Müdârâ ve mu'ârefe kasdıyla Maraş e'yanından da bir kısım kimesneler istikbalde bulunmuşlar. Gvarnörün şehre girdiğinde yerli Ermeni gençlerinin bir ağızdan Yaşasın Fransız devletiyle Ermenistan, kahr.. diye bağırarak çağırarak yaptıkları şemâtet ve yaygaraları dil ile ta'bir ve kalemlerle tahrîr olunamaz bir hale gelmiş ve istikbâle giden

Müslümanlar çok sıkılarak her biri bir tarafa savuşarak din kardeşlerine yüzlerini göstermemeğe çalışmışlarsa da Bayezidzâdelerden bir kaçını ayrılmayarak birlikte gitmişler. Bu tavırla hükümete gitmeleri asla münasib olmadığından Ermenilere tenbihat yapılması tercümanı Adanalı Ermeni Vahan vasıtasıyla Guvarnür tarafından söylenilmiş ise de anırlarak bağırarak Türklere dil uzatmaktan vaz geçmemişlerdi.

Ferdası gün Gvarnör'e hükümetden resmî dâire tahsis kılınarak suvârî piyade jandarmaları Osmanlı Jandarmasına mahsus koğuşlardan bazılarıyla ötedenberi burcunda hilâl ve yıldızlı alsancağımız dalgalanmakta olan kal'aya yerleştirilmişdi.

Gvarnör'ün isteği üzerine ulema ve memleket e'yânının Abdulkadir Paşa'nın konağına çağırılması için yazılmış olan liste Bayezidzâde Kenan Beğ vasıtasıyla tebliğ edilerek imza etdirilmekte idi. O halde konağa gitmek yurt ve milletimiz hayatına tehlike doğuracağı cihetle kimse gitmemek üzere esnaf başcılarına tenbihat icra etdirilmiş ve gitmekte olanlar da Evliyazâde Halil Efendi ve Belediye Reisi Bekir Sıdkı Beğ'in şifahi sözüyle Boğazkesen caddesinden geri çevrilmişdi. O gün da'vete Bayezidzâdelerle bizce şahısları belli bazı kimesnelere maâdası gitmediklerinden o günkü ictima' ayın 29. Cumartesi gününe bırakılarak toplantı mahalli Belediye dâiresi gösterilmişdi.

Kal'aya çokça suvârî işgal askeri yerleştirildiğinden hükümetimizi temsil eden sancak indirilerek hükümete gönderilüb yerine Fransız bandırası çekilmiş olduğumı Ali Sezai'ye verilen ma'lumat üzerine gözüyle görmesiyle Cum'a günü Mutasarrıf Ata Beğ'in oturmakta olduğu şimdiki (halkevi) ne varır. Yanında Belediye Reisi Bekir Sıdkı Beğ bulunduğu halde sualine cevaben Guvarnör: İşgal kuvvetimizin iskân ve ikame edildiği yerde başka devletin bandırası bulundurulamaz. Ancak hükümetde bulundurabilirsiniz dedi. Ne yapalım. Allah hayırla netice eylesin demesiyle Sezaî bi'l-veda' avdet eder.

Bu sırada Kısakürekzâde (Mehmed Ali) Efendi kal'aya nâzır hânesinde mizacsız olduğu halde dalgalanan Fransız bandırası gözüne çarpmasıyla müteessir olur, düşünür gayret-i sâikası üzerine Cum'a namazına bir buçuk saat kalarak halkı ikaz kasdıyla yazub zarf içine koyub kendi eliyle gizlice Ulu Cami-i Şerifi'nin iç kapusuna yakın sofa çardağının kenarlarına ve birerini de Çarşıbaşı Sarayaltı, Arasta Cami-i

Şeriflerinin münâsib yerlerine gizlice bırakarak havf ve telaşla evine gider. Yazılan işte şunun aynıdır

Alem-i İslâm'a Hitab

Ey Millet-i Necîbe-i İslâmiye ! Vaktine hazır ol. Bin üçyüz kusur senedir Hazret-i Allah'ı ve Peygamber-i Zîşânını razı ettiğin din ölüyor. Ecdadının kanı bahasına feth ettiği kal'anın burc u bârusundaki alsancağın bu gün Fıransızlar tarafından indirülüb yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz islâm gayreti hiç mi yok? İğtişâş arzu etmeyelim. Yalnız pür-vakar ve azamet olarak ve o al sancağı geri yerine koyalım. Tekrar kemâl-i mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma seni buradaki bir kaç Fıransız kuvveti kıramaz. Sen mevcudiyetini gösterecek olursan değil bir kaç Fıransız kuvveti hatta bütün Fıransız kuvveti kıramaz. Buna emin ol. 28 Teşrin-i sani 335.

Müslümanların Millî hissiyatlarını uyandırmak için yazılıb cami'lerde bırakılan kâğıtlar cemâatin ellerine geçerek okuduklarında kalaya atf-ı nazarla millet ve hükümeti temsil eden sancağımız yerinde Fıransız bandırasının dalgalandığı görülmesi üzerine her taraftan toplanan kitle-i muvahhidîn arasında derhal tahavvül ve tezelzül kabul etmez derecede azm ve metanetle ittihad-ı zahîrî ve meûnet-i İlâhiye eseri bâhir olarak tam namaz vaktinde millî vatanî hissiyatları galeyana gelerek minberde bağlı ve üzerlerinde ayât-ı feth ve zafer yazılı iki aded sancağı ele alarak Allah Allah sadâ-yı dehşet-fezâsıyla sur'at ve şiddetde yıldırım gibi iki taraftan kalaya çıkarak Fıransız bandırası mehâbetle iskat edilüb açık hakk-ı meşrûumuz olan ve asırlarca şeref ve zaferi yükselen ay ve yıldızlı al sancağımız hükümetden getirilerek kulakları çınlatan tekbir ve alkışlar arasında yerine konularak dalgalanmakla uyûn-ı millet bit-tenvîr oradan hükümet havlısına vardıkdan sonra vakar ve sukûnetle her ferd yerlerine avdet eder. Sanki memleketde hiç bir hadise olmamış gibi derin bir sukûnet ve emniyet hüküm-fermâ olduğu görülür. 29 Teşrin-i sani 1919 Cumartesi günü Mutasarrıf Ata Beğ'in emriyle şehrin ileri gelenlerinin Belediye dairesine gelmeleri için ale'l-esami çıkarılan pusula üzerine geldiklerinde Ata Beğ'den Belediye Reisi Bekir Sıdkı Beğ'e telefonla Guvarnör Andriye Belediye'de görüşmek dostane muâmelatda bulunanlara mahsus olduğunu söylüyor. Ata Beğ'in mesken ittihaz eylediği şimdiki halk evi olan hânenin yukarı salonuna varıldıkda orada

Cebel-i Bereket mutasarrıfı Hüsni Jandarmanın Sıdkı Beğlerle Dörtüol Müftüsü Mustafa Remzi ve Osmaniyeli Hacı Hüseyin ve Çaloğlı Hacı Ahmed Efendiler Topal Hacı Ahmed ve Zabıt Müttekâidi Kürdce Ali Ağalar ve Maraş Jandarmanın İsmail Hakkı ve Komiser Cemil ve Nafia Sermühendisi Abdullatif ve Abdulkadir Paşa ile bazı kimesneler var idi. Devâir-i hükümet reisleriyle mahkeme kadısı Elbistanî Mehmed Fevzi, Müftü Hacı Mehmed Tevfik, Eytam Müdürü Hasan Refet ve bir kısım müderrislerle Dedezâdeler, Kocabaşzâdeler, Bayezidzâdelerle Çukadarzâdeler ve gayrilerden çok kimseler mevcut bulunmakta idi. Guvarnör Andriye ve tercümanı Vahan ve Mutasarrıf Ata Beğ odadan salona çıkarlar. Gvarnör Türkçe söylemeye bir derece âşina iken orada Fıransızca tevcih-i hitab pür-itabla: Ben memleketin umraniyetine ve ahâlinin servet ve medeniyetine çalışub her halde hakkınızda lutufla muâmele edecektim. Dünkü gün kıtaat-ı askeriyemin bulunduğu kalaya hucumla Fıransız bandırasını atarak işgal kuvveti aleyhinde kıyamda bulundunuz. Ben ise son derece soğukkanlılıkla hareket ve rıfk ve mulâyemetde bulundum. Fi'len tecavüzatınıza karşı o zaman askere emr etsem de, oraya çıkmakta olanları mitralyüz ateşine tutmuş olsalardı bu gün yüzlerce adamınız fevt ve mecrûh-i mevt olmuş bulunacaktınız dedikten sonra birinci sağ ikinci sol kolunu uzatarak: Şu kolum kuvvettir, şu kolum da lutufdur, şimdi hangisine sarılırsunuz ? söyleyiniz demişdir. O sırada Ali Sezai tercümana müteveccihen iyice dinle tamam söyle diyerek söze başlar. Karşunuzda bulunanların ecdadları dört yüz kusur sene evvel kan saçarak can vererek kralınızı düşmandan kurtaran bir millet olup öteden beri dost tanıdığımız Fıransız askeri aleyhinde kıyamda bulunmayarak hakk-ı meşrûları olan bayrağı iâde etdiler. Devletin umûmi harbe girmesi ise ilcâ-yı zarûretten ileri gelmişti. Beyne'd-düvel adl ve medeniyet ve asâr-ı insaniyetle munsıf tanıdığımız Fıransız lisânı da memleketimiz'de resmî lisan sayesine geçmişti. Sizden evvel gelerek sekiz ay kadar istirâhât-i umûmiyenin emri muhafazasına gayret ve kendi asâkiri vazifesine dikkat eden İngiliz kumandanı umûr-ı hükümete müdâhele etmemiş meâlim-i diniye ve ilmiyemizden olan sancağımıza el uzatmamış idi. Mübâdele esnasında her iki kumandan taraflarından müştereken bi'l-imza i'lan kılınan beyannâmede sizin de uhde-i vazifeyi icra ederek asayiş muhafaza edüb hükümetimize mudâhele olunmayacağı bildirilmişti. Şimdi ise

anın hilâfına fi'il ve hareketle Ermeni cânilerini işgal askeri arasında bulundurarak ve yerli Hıristiyanları şımartarak bir çok cinâi vukûatlara sebebiyet verildikten sonra sancağımızı da yerinden kaldırtmakla milleti sizden nefret etdiriyorsunuz.

Gvarnör cevaben: Kuvve-i işgaliyemizin bulunduğu yerlerde başka devletin bandırasını çekmek nizamsız olduğundan Osmanlı bandırasının hükümete çekilmesi için Mutasarrıfa tenbih eylemişdim. Bu babda maksadı millete anlatamadığından şiddet-i mes'uliyet ana raci'dir diyerek Ata Beğ'e atf-ı nazar şiddet-i eser ederek şu halde milletin galeyânına sebep sensin der.

Ali Sezai: Sebeb-i zahir sizsiniz Mutasarrıf değildir. Zirâ memâlik-i Osmaniye ve bilâd-ı ecnebiyede ne kadar La İlâhe İllallah Muhammedun Rasûlullah diyen adam varsa zâhiren idaresi altında bulunduğu devletin teb'asından sayılıb ma'nen makam-ı muallây-ı hukûmet-i İslâmiyeye merbutlardır. Senede iki bayram namazıyla haftada bir Cuma namazımız vardır. İstiklâl-i hukûmet ve milletin mevcûdiyeti ve şeref ve hakimiyetine alâmet-i fahîre olmak üzere ötedenberi kalada râyet-i Osmaniye çekilmekte olduğundan vukûi sebketmemiş olarak mahallinden kaldırılıb yerine Fıransız bandırası çekilmiş olduğunu görenler hakk-ı sarihimize tecavuzat vaki' olmuş namazımız kesb-i sıhhat edemez diyerek o muâmeleniz derhal umûmun galeyânını intâca sebep olub meâlim-ı milliye cümlesinden matmah-ı nazarlara bulunan sancağı yerine iâde ederek kemâl-i sukûnetle avdet eylemişlerdir. İş bu harekâtları ise kat'iyyen işgal kuvveti aleyhinde kiyâm maksadına mübteni olmadığı gibi Hıristiyanlara da dokunan olmamıştır.

Gvarnör: Sancağın mu'tekidât-ı diniyenizden bulunduğunu bilmiyordum. Bilseydim kalaya asker koymaz ve anı kaldırtmazdım.

Ali Sezai: Bunlardan sarf-ı nazar maksad-ı aslînin nedir ? Ne yapmak istiyorsunuz ?

Gvarnör: Zat-ı şâhânenin talebi üzerine yanına Fıransız Cumhuriyeti ricâl-i siyâsiyûnundan altı zat gönderildi. Fıransız Hükümeti ve Devlet-i Aliyyenin ittihad-ı efkârıyla sulh neticesine kadar buralarda jandarma ve zâbıta teşkilâtını yaparak müştereken icrayı vezâif-i hükümetle memleket ahâlisinin hukûk-ı kanuniyelerini muhafaza ederek da'valarını âdilâne fasl ve rü'yet etdirmeğe nezaret ve

içeri-dışarı yolları yapıdırarak halkın servet ve medeniyetine hizmet edeceğiz. Eytam ve erâmile ma'aş tahsis ve memurların aylıklarını arttıracamız.

Ali Sezai: Evvel emirde zat-ı şahaneden bize bu babda bir irâde tebliğ olunarak salahiyetiniz ta'yin etsin sonra hukûmetle teşrik-i mesâî meselesini müzâkere ederiz. Bu halde değil jandarma ve zâbıta teşkilatını yapmanıza hukûmete sermû mudâhele ve teşrik-i mesâî etmenize millet razı olmuyor. Fırsat düşdükçe millet yollarını yapıyor eytam ve erâmiline bakıyor, me'murlardan maaş için şekvalanan olmuyor.

Guvarnör: Salâhiyet ve keyfiyet-i idâremiz için irade tebliğine tevessülümüz icab etmez hem de mümkün değildir. Ancak siz muracaatda bulunmak üzere münâsib bir müddet talep ve ta'yin ediniz.

Ali Sezai: Madem ki tebliğ-i irâde mümkünsüzdür. Bizim için tahdîd-i zaman iktizâ etmeyerek hukûmete mudahelenizi kabulden ma'zuruz. Ale'l-husus kuvve-i işgaliyeniz arasında istihdam olunarak ve her nasılsa âmâl-i şekâvet-iştimallerini tervic eylemekte olduğunuz Ermeni fesedesinin Maraş'a geldikleri gündenberi tecâvüzat-ı kavliye ve fi'liyeleri ve yoldan gitmekte bulunan muhadderat-ı İslâmiyeye el ve dil uzatarak peçelerini yırtmak ve çarşafalarını açmak ve bazı adamları darb ve cerh ve katl etmek gibi harekât-ı cinâyetkâneleri eksik olmamakta olduğundan memleketin i'mar ve milletin terakkiyat ve medeniyetine hizmet yerine zulüm ve tahrîbat ve tedenniyatına kapu açılmışdır.

Buranın Müslümanlarını Adana, Osmaniye ve havâlisinin adamlarına kıyas etmeyiniz. Bunlar gayyur, cesur, dindar kimselerdir. Ne zaman mukaddesât-ı dîniye va namus-ı milliye ve şeref-i tabiiyyetlerine tecavüzât vuku' bulacak olursa yüzde doksan dokuzı hayatı müstehkir taifedir. Bir seneden beri Adana ve mülhakatının şimdi Türk İslâm milleti hakkında kuvve-i işgaliyeniz arasında bulunan Ermeniler tarafından yapılan mezâlim artık kulaklarımızı doldurmuşdur.

Guvarnör: Biz o havâlide İslâmlar hakkında dâimâ hüsn-i muâmele ve siyânetkârlıkda bulunduk ve umûmun memnuniyetini kazandık. İşte şahidlerim diyerek Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Hüsnî Beğ'e işaret etmesiyle ileri gelerek Gvarnör'ün ifâdesini musaddik ve

müeyyid bir tarz-ı iğfalatla idâre-i kelâmı bulandı. Andan sonra Osmaniyeli Hacı Hüseyin Efendi ve üçüncü de Topal Hacı Ahmed Ağa taraflarından evvelce beyne'l-İslâm anlattıkları mezâlîm hilâfına bast-ı mekâl-i havf-iştimal ile orada muâmelât-ı âdilânesinden Maraş'a şuyu' bulan havâdislerin aslı ve esası olmamasından bahs etdiler. Dördüncü de Dörtüol Müftüsü Mustafa Remzi Efendiyi eliyle beri çekerek o havalinin müftüsü işte bu zattır. Doğru söyler demesiyle söze başlayarak: Efendiler! Fıransız işgal kuvvetinin o taraflardaki İslâmlar hakkında yapmış oldukları mezâlîme dair buraya aks eden ihbârat ve işââtın yüzde ellisi mubalağadır ifadesiyle mücmelen izhar-ı hakkaniyet ve isti'mâl-i hikmetle ibrâz-ı meâsir-i sadakat eylemişdi.

Ali Sezai: Vakıat-ı muâmele ve meşhûdenin hilafına şehâdet edenlerin çokluğu binler derecesine ulaşsa bile kanâat ve tasdik imkânı hasıl olamayacağı bedihîdir. Maraş'da Bayezidli Mahallesinde Nufus Me'muru Amasyalizâde Süleyman Efendinin oğlu telgraf me'murlarından Muharrem Efendi vazife almak maksadıyla İstanbula gideceği vakit yolda Ermenilerin taarruzundan masun kalmak emeliyle Ermeni Katolik Murahhası Arparyan (Avadis) ve Hırlakyan Ağob Ağadan almış olduğu tevsiyenâmeleri müstahiben bir yoldaşıyla bindikleri şimendifer vagonunda akşama yakın yanlarına Fıransız jandarmalarından musallah iki Ermeni gelerek biraz tazyikden sonra tevcihleri gösterince giderler. Birkaç dakika geçer defaten yanına gelüb şiddetle dil uzatarak vahşiyâne ve gâyetle feci' bir halde süngülediklerinde can acısıyla vagonun kendisi taşra atılır.

Gvarnör: O adam vagonun düşmüş olduğundan vagon çignemiş

Ali Sezai: Evet süngülediklerinden sonra canını cânilerden kurtarmak üzere dışarı atılınca vagon da çığnayarak bacaklarını ezmiş olduğu kable'l-vefat Toprakkale civarındaki Osmanlı Jandarma Karakol Kumandanı tarafından ifâdesini muhtevî tanzim kılınan rapor ve yoldaşının şehadetiyle müsbit olub babası Süleyman Efendi oraya gitmiş ise de oğlunun cerîhadar ve çok acıklı hayatına erişememiştir. Evvelce oduna giden iki genç Türkün parçalandığını ve şehrin cenub medhalinde zeytunlukda Duraklı Mahallesinde Abdulkadir isminde bir adamın çıplak olarak göz, kulak, dil, dudak gibi azaları kesildikten sonra boğazladıklarını da söyleyince bunlardan kat-ı nazar senin için yürünmesi icab eden selâmet yolunu merd Türklük ve İslâmiyet namına dostâne ve halisâne ifade ediyorum dinleyiniz der:

Maraş harbinin en büyük kahramanı Evliya Efendi

İşgal kuvvetinizin arasında bulunan gaddar Ermenilerin tebdîli, kumandan ve ve zatınıza emir ve tenbihatla İngiliz kıtaâtı gibi harekât-ı müsâlemetkârane-i askeriyeyi ta'kib ve ahaliyle ihtilatdan men ve terhîb ederek Hıristiyanların ruhanî ve cismânî reislerine de asâyiş-i mahalliyeyi muhafazaya me'mur bulunduğunuzu ve muracaatlarının kessâbık Hukûmet-i Osmaniye olduğum ve bir takım garazkâr eşhasın haksız olarak tervic-i âmâline hadim olmayacağınızı ciddiyetle söyleyerek tecavüzâtlarına meydan vermez ve hukûmetimize mudâhele

etmez iseniz burada hiç bir zahmet ve mihnete duçar olmayarak kemâl-i emn ve rahatla imrâr-ı evkat eder ve Fıransa medeniyet ve asar-ı insaniyetini isbat kılarırsınız. Biz meâşir-i müslimînin maksad ve efkârı ve matmah-ı enzarı sulhdur. Şeref ve şanımızla mütenâsib bir sulh olursa ne güzel yoksa fevkalade mecbûriyet olmadıkça kimse bile ve ale'l-husus Osmanlıların defaatle muâvenet ve muzâheretine mazhar olan Fıransa Hukûmet-i Fahîmesi kıta'at-ı askeriyesiyle uğraşmak istemiyoruz. Ancak hukûk-ı meşrûa ve milliyemizin emr-i siyanetindeki gayret ve tezahürat-ı vâkıa mukteziyat-ı sâika-i tabâyi-i beşeriye ve ırkiyeden bulunduğu sizce de müselleme ve gayr-i kabil-i inkâr bir hakikat olmalıdır.

Mudafaa esnasında mitralyöz ve silahla mücehhez iki bölük Fıransız askeri başdan başa sokağı tutmuş, icâb-ı halde orada bulunan e'yandan bir kısmını karargaha götürüb tevkif edecekleri mukarrerken iki saat kadar devam eden haklı ve mantıkî mücâdelat-ı şifahiye üzerine

Gvarnör tarafından verilen işaretle asker çekilerek karargaha gitmiş, mudâfa'a hitâma ermekle merâsim-i veda'bil-icrâ herkes yerli yerine dönmüşdü. 29 Teşrin-i Sani 1919

Vatan ve milletin düşman tecâvuzatından kurtulması maksadıyla Ai Sezai'nin arzusuna pek uygun olarak millî teşkilat yapmak üzere Belediye Reisi Arifi Beğzâde Bekir Sıdkı ve

Beşenzâde Hacı Nuri Beğler yanına varırlar, konuşurlar.

Zirde isimleri yazılı zatları oraya çağırırlar. Anlar da Ulemadan. Hasan Re'fet, Şişmanzâde Arif, Çukadarzâde Hacı Mustafa, Karadaşı Hacı Mehmed, Dedezâde Mehmed Hilmi, Karaküçükzâde Hacı Mustafa, Leblebici Kavasızâde Hafız Ali, Kocabaşzâde Hacı Ahmed ve Hacı Naci, Hudayizâde Tahsin, Kısakürekzâde Mehmed Ali ve Ahmed Mümtaz Efendilerdir.

ALEMLİ MAHALLESİ CEPHESİ
(ZÜLKADİROĞLU SÜLEYMAN BEY'DEN)

Yazının Değerlendirilmesi, Hikâyesi:

Zülkadiroğlu Süleyman Bey Maraş Milli Mücadele Kahramanlarımızdandır. Maraş'ta 1882'de doğar. Rüştüyü ve İdadiyi bitirir. Vilayette çalışmaya başlar. Şehrin düşman işgaline uğraması üzerine Kuvayı Milliye'nin kurulması için öncülük eder. Arslan Bey'le birlikte çalışır. Tüm ihtiyacı kendisinin karşıladığı 70-80 gibi bir çete teşkilatı kurar. Kendi arazilerinin de bulunduğu Bulanık köyünü karargah yapar. Malatya ile bağlantı kurarak çetelere cephane temininde bulunur. Kuyucak, Alemlî, Sarayaltı ve Duraklı mahallelerinde faaliyet gösterir. Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından Antep ve İslahiye cephelerinde de görev yapar. Vefat tarihi 14 Kasım 1959'dur.

Yazının aslı Osmanlıca. Mülâkâtı yapan Mustafa Fehmi Kocabaş. Anlaşılan Süleyman Zülkadiroğlu'nu dinlemiş ve bunu kendi anlatımına çevirmiş. Yazının sonuna Vaka-I, Vaka-II diye ekler atmış.

Yazıda şark cephesinin faaliyetlerinden haber veriyor. Ne kadarında kendi, ne kadarında Kılıç Ali var haber veriyor. En güzeli de harbin sonunda İslahiye'den gelen kuvvetlerin bu cepheyi yaramayınca Mercimektepe'ye yönelmesine îzâhat getiriyor.

Osmanlıca metnin bize intikali rahmetli A.Saim Emirmahmutoğlu kütüphanesi aracılığı ile. Her birini rahmetle anıyoruz.

**

Süleyman Zülkadiroğlu (1882-1959)

Mülâkât: Mustafa Fehmi KOCABAŞ

İngiliz ve Fransızların Maraş işgali üzerine Ermenilerde yer yer şımarıklık, Türklere intikam alma hareketleri görülmekte idi. Hükümeti tanımadıkları gibi Türklere hissiyatına dokunmaktan hatta izzet-i nefislerini rencide etmekten geri kalmıyorlardı.

Ermeniler sürgün edilirken mallarını Türklere satmışlar, satılmayanları hediye olarak komşu ve dostları Türklere bırakmışlar gayr-ı menkul malları da hükümetce muâmeleye tâbi tutulmuştu.

Sürgünden dönüşlerinde Türklere geçmiş olan bütün menkul ve gayr-ı menkul mallarını cebren bedelsiz olarak istemeğe başlamışlardı. Mesela Zülkadir oğullarından Süleyman Beyin bir gece şiddetle kapısı

vuruluyor. Vakitsiz kapu tokmağı vurulan kapıyı Süleyman Bey açtığı zaman bir Fransız eriyle karşılaşılıyor. Fransız askeri Türkçe olarak:

Asker: -Bey sen bizim tarlamızı ekip biçiyormuşun. Onu almağa geldim.

Süleyman Bey: -Hay. Anladım. Pamuk ekmiştim. Şimdi arpa ekili. Biçme zamanı geldi. Mahsuldan sonra. Tarlan yerinde duruyor.

Asker: -Evvelki senelerin icarını isterim.

Süleyman Bey: -Ben hükûmetden icar ettim.

Asker: -Biz hükûmeti falan tanımak. Bundan böyle bağçenin semtine yaklaşmayın. Vururuz.

Başka bir misal:

Ketencilerden Leon'un dışarıdan gelme güzel bir tek kırma av tüfeği vardı. Bunu sürgün giderken çok ikrâmını gördüğü Zülkadiroğlu Süleyman Beğe ava olan merakı sebebiyle hediye eylemişti. Süleyman Bey bu tüfeği yıllarca kullandı. Ketenciler işgal kuvvetleriyle tekrar Maraş'a döndüklerinde aynı âileden Nişan isimdeki Ermeni bir gün Süleyman Beğe gayet şımarık ve ta'rizkâr bir edâ ile;

-Beğ Efendi artık biz de hürriyetimize mâlik olduk. Dağlarda artık biz de serbest avlanmak istiyoruz.

Süleyman Bey Ermeni'nin lafını anlamamazlıktan gelerek:

-Nişan zamanı gelince barut ve saçma ikrâm ederiz.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra yine Ketencilerden Leon Süleyman Beyi ta'tip ediyor. Leon Ketenci ailesinin en belalı külhanbeylerindendi. Müsâid bir yerde Süleyman Beye sokularak:

-Bey Efendi, bizim emaneti verseniz?

Süleyman Bey tüfeği istediğini anlıyor.

-İnsan hediye ettiği bir şeyi geri alır mı? Sen de bizden başka bir şey iste. O tufenge alıştım.

-Biz de alıştık. İyi silahlarla biz de avlanmasını biliriz.

Orada bulunan Zülkadir oğullarından İmam Bey Süleyman Beyin kulağına;

-Aman ne nâzik. Söyletmeyin şunu, diye fısıldıyor.

Maraş'ta Ermenilerin yolsuzlukları arttıkça her kafada beliren istifham büyüyordu. Köylerde de aynı hava esmekte idi. Zirâ köylerde bulunan Ermeniler de taşkınlıklarını artırmışlardı. Bu gibi durumda köylü silahsız bulunmayı tehlikeli görüyordu.

Zülkadiroğlu Süleyman Bey mebus intihâbatı münâsebetiyle kendi emlak ve arazisinin bulunduğu Bulanık mıntıkasında bulunurdu. İntihab için Süleyman Bey yanına gelen köylüler aynı zamanda işgal vaziyeti ve hadiseler hakkında bilgi alıyorlardı. Durumun fecâatı karşısında silah, barut vesâir istiyorlardı. Böylece köylülerde bir hazırlık ve kaynaşma başlıyor.

Bu sırada Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş ve teşkilat köylere kadar yapılmaya başlamıştı.

Muallim Hayrullah Bey bu mıntıkada teşkilata memur edilmiş ve Pazarcık mıntikasına memur edilen Abo Sait ile Helete mıntikasına memur edilen Benli Ökkeş berâberinde olduğu halde Bulanığa gelmişlerdi. Burada köylülerin silahlanmalarını ve bir de Hayrullah Bey Süleyman Beyin millî teşkilata taraftar olup olmadığını henüz bilmediğinden vaziyeti tahkika çalışıyor. Heyet bir kanaat edinmekle beraber Süleyman Beye de soruyor. Aldığı cevap tatmin edicidir. Hatta bulanık yolu üzerinde Köftül peykarında yerleştirilen bir Fransız karakol neferi resmen gelip giden halka tecavüz etdikleri için Süleyman Beyin teşvikiyle bu karakola gizlice bir gece yangın tasavvur edildiğini de öğreniyor. Ve hakikaten Fransız haberdar olarak karakolu kaldırıyorlar. Ve Süleyman Beyi hükûmetden tahkikât yaptıktan sonra istiyorlar. Süleyman Bey Mutasarrıf Vekili Cevdet Beyle makamında görüşüyor. Cevdet Bey:

-Süleyman Bey, seni Fransız işgal kumandanı istedi. Bizden sordular. Sizin bulanığa intihab için memûren gönderildiğinizi söyledim. Siz de aynı ifâdeyi verirsiniz.

Süleyman Bey kumandana aynı mealde ifâde verdiği için serbest bırakılıyor.

Şehirde fırtınadan evvelki sükûneti andırır bir hava gelmeğe başladı.

Heyet-i Merkeziye alttan alta teşkilatını genişletmektedir. Uncu Halil Ağa Süleyman Beye;

-Beğ sen memleketi seven bir zâtsın. Arslan Bey adında cesur bir zât Maraş'a geldi. Onunla bir görüşsen iyi edersin, diyor.

Aynı zamanda Süleyman Beyi de Arslan Beye bildiriyor.

Arslan Bey Süleyman Beyi Çukadar Hacı Mehmet Efendi'nin evine çağırıyor. Orada vaziyet ve teşkilat hakkında konuşuyor. Arslan Bey Süleyman Bey de müsbet bir hâlet-i rûhiye gördüğünden teşkilata girmesini uygun buluyor. Bundan sonra yapılan gizli ictima'lara Süleyman Bey de katılmaya başlıyor. Alemlî mıntkasının Süleyman Beyin idaresinde başta Millîş Nuri, Hasan Ağa, Çakallı köyünden Naçak Hasan, Küçük Hasan, Birrov, Bertiz köylerinden Gepo Küçük Mehmet, Gepo Büyük Mehmet, Bozov, Hacov, Akçadağlı Haso vs. Gözü kanlı şahbazlar olmak üzere 72 kadar çete toplanıyor. Halktan ayniyat ve para yardımı isteniyor. Beğ Camii depo haline getiriliyor. Çarık yapmak için köşgerden, çorap, iç çamaşırı, şalvar vs için kadınlar gurublar teşkil edilerek gizli bir imalathâne meydâna getiriliyor.

Bu sırada Kılınç Ali Bey teşkilatı Pazarcıkta canlanmakta idi. Alemlî de Pazarcığa yiyecek içecek göndermektedir.

Yine bu sırada Elbistan'da bulunan Kazızâdelerin silah tedarik ettikleri öğrenildiğinden Arpacı Ökkeş, Çohlu Hacı Mustafa, İskender, Saltoğlu Arap, Çomoğlu Hüseyin, Telmioğlu Hüseyin, Köşker Kadir'den müteşekkil bir kâfile Elbistan'a sevk ediliyor. 90 adet kapaksız tek muaddel getiriyorlar. Tüfekleri Tüfekçi Abdi Usta ve kardaşı tarafından ta'mir edilerek kullanılacak bir hâle getiriliyor. Ayrıca 18 adet tüfek de Heyet-i Merkeziyye'den veriliyor. 12 adet de Maraş'tan satın alınmak sûretiyle bu mıntkanın silah ihtiyacı oldukça karşılanır.

Vaziyet çirkin ve çok gergin durumda devam ediyor. Kükûmet konağının Nâfia ve Baytar daireleri Guvernör için tahliye edilir. Postahâneye sansör konmuştur. Pazarcıkla muhâbere işi Alemlî İdare Heyeti'ne tevdi' ediliyor. Millîş Nuri posta ta'yin ediliyor. Bir defasında Fransız devriyeleri tarafından yakalanmak istenen Nuri fırsattan istifâde ederek yolunu dağa vuruyor. Ve arkasındaki ağırlığı atmak suretiyle atının sûratini artırarak kurtuluyor.

Bu günler vaziyetin gerginliği a'zamî haddini bulmakta. Bütün halk dükkanlarını kapamışlar, işlerini bırakmışlar, doğacak hâdiseyi

bekliyorlardı. Bidâyetden beri teşkilatın emri olan havâic-i Harbiyeleri evlerinde toplamağa ehemmiyet veriyorlar.

Fransızlar da Alman Çiftliği, Şeyhadil Karkolu ve şehrin diğer hâlî noktalarını ellerinde bulundurmaya ehemmiyet veriyorlar. Kümbet Kilisesi, Hırlakyan Evleri gibi şehir içindeki Ermeni binâlarını da birer kala haline koyuyorlardı.

21 Ocak 336 Çarşamba günü için General Keret şehrin ileri gelenlerini dâire reislerini karargâha da'vet etmişti. Mutasarrıflık makâmında toplananlardan ba'zıları bu da'veti red ettiler ise de Mutasarrıf Vekîli Cevdet, Jandarmadan Binbaşı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Bekir Sıdkı, Mühendis Abdüllatif, Komiser Cemil, Hacı Mehmet Tevfik, Eytam Müdürü Re'fet, Karaküçükzâde Hacı Mustafa, Bayazıtzâde Mehmet, Kocabaşzâde Hacı Nâci, Şişman Arif, Hafız Ali Bey ve Efendilerden müteşekkil bir heyet gitmeği uygun buldular.

Dayızâde Hacı Mehmet Efendi:

-İki defa ben İmam-ı A'zam kisvesini sürüyerek gittim. Bir netice elde edemedik. Tekrar gitmeyi faydasız ve şeref-i ilmiyim ile mütenasib görmüyorum.

Evliya Efendi ağır sözler söyleyerek gitmiyeceğini bildirdi. Orada bulunan Süleyman Bey de gitmekten imtina' etti.

Mutasarrıf vekili Cevdet Bey Belediyeye telefon ederek beraberinde Jandarma Kumandanı ve Komiser Cemil olduğu halde Uzunoluğa doğru çıkacağını ve Belediyeye toplanan heyetin kendilere mülâki olmasını bildirdi. Heyet falan fulandan ibâret olarak General Keret'in karargahına gittiler.

Süleyman Bey dâiresinde çalışırken odacının;

-Aman Beğ ne duruyorsun? Diye telaşı üzerine dışarı fırlıyor.

Generale giden heyetin tevkif edildiğini öğreniyor. Hemen yanında bulunan Alemlî teşkîlat postası Küpeli Kaya ile vaziyeti Alemlî mıntıkasına bildiriyor. Çetelerin vazifeleri başında yerlerini almalarını ve hazır olmalarını emrediyor. Telefona koşarak vaziyeti Kayabaşı, Kuyucak ve Çarşı karakollarına bildiriyor. Hükûmet içindeki Türk jandarmaları da vaziyetten haberdar olup hazırlanmağa başlarken Süleyman Bey kendi mıntıkasına vazifesi başına koşuyor. Tevkif haberi şehre yayılıyor. Her tarafta bir kaynaşma bir hareket görülüyor. Sokak

başlarında ve hasseten Ulu Cami' önünde halk toplanarak galeyan halindedir. Caddeden geçen Fransız erleri, arabacılar bu topluluklardan telaşlanarak silahlarını ateşe hazırlıyorlar. Bunu gören bir Türk jandarması Fransız askerlerinin fikrini başka tarafa kaydırmak gayesi ile:

-Bizim Maraşlılar da ne biçim insanlar, iki çocuk kavga eder, sanki bir şey varmış gibi bu kadar halk da böyle toplanır.

Bunu işiten Fransız ve Ermeni askerleri inanarak silahlarını tekrar omuzlarına asarak yollarına devam ederler.

İlk silah patladı. Süleyman Bey Alemlî'ye vazifesi başına yetişmek, çetelerin harekâtını eline almak için acele ediyorsa da henüz Çarşıbaşı'na geldiği zaman silah seslerinin çoğaldığını duyuyor. Kendisini Çarşıbaşı'na atdıktan sonra evlerin divar diplerini te'kiben vazifesi başına ulaşmağa muvaffak oluyor. Türk çeteleri önceden Heyet-i merkeziyyece tesbit edilen vazifeleri başına koşmağa ve sokak başlarını dutmağa meşğul iken Fransız ve Ermeniler de kendi aldıkları kararlarını tebliğle meşğul idiler. Bu arada Süleyman Bey Uyuz Pınarı Camiine yetiştiği sırada Şeyhadil tarafında bir Fransız askerinin Ayıntab ile muhabereyi temin eden telgraf telini kestiğini görek çetelere emir veriyor ve derhal avcılar tarafından düşman askeri vuruluyor. Süleyman Bey Alemlî merkezine geldiği zaman çeteler yerli yerinde vazifeleri başında bulduklarını görüyor. Ve kumandayı ele alıyor. Heyet âzaları ve çete reisleriyle yapılan müsaverede müdafaa değil taarruz edilmesinin tatbikını kabul ederek derhal mahalle içindeki münferid Ermeni evlerinin temizlenmesine başlanıyor. Ve bu iş ilk günlerde muvaffakiyetle temin ediliyor. Bu suretle şiddetli hareket neticesinde birer çıban mahiyetini haiz olan bu evlerle berâber Fındık Ermeni köylerinden gelen komiteciler de temizlenmiş oluyor.

Alemlî şehrin cenup şarkî cephesini teşkil ediyordu. Bu cephe ilk günlerde dâhilen temizlenmiş olmakla berâber büyük tehlike teşkil etmekte olan şarkda Alman Çiftliği, cenupta Şeyhadil Karakolu, garbda Kırklar (Meryem Ana) Kilisesi, şimalde Hırlakyan âilesinin istinadlarıyla Kümbet Kilisesi ve daha ilerisiyle Alman Eytamhanesi Fransız ve Ermeni kuvvetleri tarafından işgal edilerek birer kala halinde bulunuyordu. Alemlî cephesini bir çenber içine almış bulunuyordu.

İlk silah patladığı günden kırksekiz saat sonra Kılınç Ali Beyin kuvvetleriyle beraber Ballica'ya geldiği öğrenildi. Alemlı heyeti Kılınç Ali Beyle temas ederek karargahın Haznedarlı Camii ta'yin edilmesi uygun görüldü.

Harb bütün şiddetiyle devam ediyordu. Dördüncü günü cepheyi şarktan tehdit eden Alman Çiftliğinin düşürülmesi kararlaştırıldı. Ve çiftlik bir çevirme neticesinde şiddetli çarpışmalardan sonra düşürüldü. Bu şiddetli çarpışmalarda şehid düşenler oldu. Ertesi gün plan mücibince Hırlakyan ailesinin kalası halindeki evlerinin düşürülmesi işine başlandı. Bu evlere ve Ermeni merkezine hakim olmak için aradaki ya'nî Türk evlerinin yakılması îcab ediyordu. Bu işe Kundurun Efendi'nin evini yakmağla başlandı. Bu suretle hakim vaziyet elde edilmeğle bir kısım Ermeniler birer kala halinde bulunan Bulgurcular ve Eytamhaneye çekildiler. Bu sırada köylerden hareket eden çetelerde milli kuvvetlere iltihak ediyorlardı. Burada işgali tasarlanan Ermeni merkezi geniş bir sahayı kaplıyordu. (Hırlakyan ailesine aid evler, Eriğin oğlu Fenasin, Ferehanlı Terebitin, Pamuk oğlu Feçirin evleri) Bu sahanın işğalı için hazırlıklar yapıldı. Minârelere kuvvetler yerleştirildi. Kuvvetli bir ateş baskısı altına alındı. Fransız kuvvetlerinden ve Maraşlı Ermenilerden başka burada bir de Yenicekala bölüğü vardı. Bu bölük Ermeni komitecileri Fransızlardan teşkil edilmiş olup silahlandırılmağla merkez köylere çıkarılacaktı. Fakat harb başladığından burada kalmışlardı. Türklerle düşmanları arasında şiddetli ateş başladı.

Bu hareket bütün şiddetiyle devam ederken Şeyhadil karakolunun da düşürülmesi gerekiyordu. Bu maksatla ayrılan bir kısım çeteler karakola doğru bağçelerden arkları bir sıçan yolu halinde kullanılarak karakolun şarkında bir cephe teşkil edilmiş kanaatı uyandırıldı. Düşman ateşi buraya çekilip tesbit edildikten sonra Cenuptan çevrilerek karakol düşürüldü.

Arada münferid Ermeni evleri ve ba'zı Türk evleri yakılırken işgal kuvvetine güvenen ve surlarla çevrili evinin yıkılmaz bir kala olduğuna inanan Hırlakyan ailesinin büyüğü Avadis bir aralık Ömer Ağa isimindeki Türk çetesine sesleniyor:

-Etraftaki fakir evlerini yakmak bir şey değil. Gelin bu kalayı yakın.

Ömer Ağa da:

-Yârin bekle, diye cevap veriyor.

Türklerle düşmanlar arasındaki ateş fasılasız devam ediyor. Türk ateşi karşısında düşman susmaktan başka bir şey yapamaz haline gelince surlara yaklaşan yangıncı müfrezeler Allah Allah nidaları ile kazma ve küreklerle tahribata başlıyor. Evin suru vazifesini gören dış bahçe duvarlarından delik açılıyor. Türk saldırışı önünde fazla tutunamayan Avadis hanesindeki kuvvetler Hırlakyanlardan çıkmak mecburiyetinde kalıyorlar. Türkler bu evi birçok ganaimle dolu olarak işgal ediyorlar.

Türklerin zafer görmek isteyen gözleri bu ganâimin karşısında kamaşmıyor. Hatta gözalıcı büyük bir kristal aynanın (Bunlar bizim gözlerimizi kamaştırmasın) diye baltayla parçalandığı görülüyor. Daha ileri harekâta girişebilmek için bu eve ve diğerlerine ateş veriliyor. Ömer Ağa'nın verdiği gününde yerine böylece gelmiş oluyor.

Böylece Alman Çiftliği ve Şeyhadil Karakolundan sonra merkezde en kuvvetli düşman yuvasının da düşürülmesi Türk kuvve-i ma'neviyyesinde iyi te'sir yaratıyor. Müdafaaya çekilmiş olan düşmanın ma'neviyyatı büsbütün sarsılıyor. Bu ev ki siyasi olaylara da dâimâ sahne olmuş bir düşman karargahı idi.

Muharebenin yedinci günü Kuyucak çarşısının şimal semtindeki muhkem binalara iltica eden düşman kuvvetlerini yok etmek lazımdı. Burada Hırlakyan, Tütüncü Ziron, Milkon, Abrahmon gibi nüfuzlu ve zengin Ermenilerin evleri vardı. Bunlar da yangıncı müfrezeler birçok erzak ve iaşe maddeleri ele geçirdi.

Bundan sonra Kümbet kolundaki savaşa hız verildi. Bilhassa Kümbet Kilisesi namdar bir Ermeni olan Varcabit Konsan ve emsali birçok Ermeni evleri etrafında savaş şiddetlendi.

Bu sırada köylerden çeteler gelmeğe devam ediyordu. Kozludere'den Güro İbrahim oğlu Mehmet, Bağçenin oğlu Süleyman ve arkadaşları silahsız olarak gelmişlerdi. Heyet reisinden silah istediklerinde elde silah mevcut olmadığından:

-Silah düşmanın elindedir. Ermeni öldürüp alacaksın, cevabı veriliyor.

Muhârebenin 8-9. günleri idi. Teşkilâtın şehir dışına koyduğu gözcülerden Karamaraş'ta bulunan Küpeli Kaya Karaziyaret'den ve Çamuzlu Çiftliği altından beğle müşavereden sonra Paşa Yakub kuvvetleriyle Alemlî mintikası çeteleri birleştirilerek düşmanın şehir dışında pusuya düşürülmesine karar veriliyor. Şeyhadil mezarlığına ve deresine kuvvetler yerleştirildi. Şehrin cenup cephesindeki hakim evlerde de tertibât alındı. Fransızlarla süvâri müfreze sahâbesinde gelen bu nakliye kolu şehre mühimmat getirmekte idi. Kol Şeyhadil Köprüsüne ve yol kavşağına geldiklerinde ânî bir yaylım ateşi karşısında kaldı. Bunun üzerine şehirden Türk ve Fransız ateşi bu noktaya üçe evlerin kurşun yağmuru altında Türk ve Fransız kuvvetleri arasında müthiş bir müsâdeme başladı. Gece de birçok Fransız ve Ermeni askerleri biri Ermeni⁽¹⁾ olmak üzere 13 esir, birçok silah, cephane, dürbin, sıhhi malzeme ganâim olarak alındı. Bu müsâdemede bir düşman dahi kurtulamadığı halde Türklerden zâyiat olmadı. Ancak bir Fransız askeri kendisini civar bahçelerden birine atarak mevzî almak fırsatını bulmuştu.

Buradaki düşman müfrezesinde ağır makinalı tüfek vardı.

Harbin 10 ve 11. günleriydi. Kümbet ve Kuyucağın şimal kesiminde şiddetli çarpışmalar olmakda ve geniş yangınlar çıkarılmakta idi. Kılınç Ali'nin getirdiği topla Kümbet Kilisesi, Eytamhane dövülüyordu. Yangıncı müfrezeleri ve bunlara katılan yiğitler ellerinde gaz ibrikleri ve paçavralarla yeni yeni yangınlar çıkarıyorlardı. Bu cehennemî sahne üzerine ma'neviyyatı temâmen sarsılan Ermeni mebusu Hırlakyanlardan Ağop tarafından Alemlî mintikası başkanına hitâben bir mektup yazılarak komşusu bulunan Meskik'in evinin üstüne atılmak suretiyle gönderiliyor. Mektup şu mealde idi:

“Sen ki Zülkadiroğlu Süleyman Beğ'sin. Ecdadın iyilikle nâm almış ve dostlukla karşılanmış olduğu halde bu günkü vaziyetiniz bizi müteessir etmektedir. Ve en çirkin vaziyette yangın çıkarmak

⁽¹⁾ İstiklal Savaşında Maraş adlı eserde, esirlerden birinin Maraşlı Ermeni olduğu anlaşılıp derhal idam edildiği yazılmış ise de hakikat şudur: Esirlerin Beğ Camiinde gözaltında bulunduruldukları bir sırada firar etmiştir. Ta'kip edilmiş ve şehir dışına çıkmağa muvaffak olan firârî dur emrine itaat etmediğinden vurulmuştur. Bunun Maraşlı bir Ermeni fedâisi olduğu Arapça milis muhâsebe kâtibi Remzi'ye diğer esirler söylemişlerdir.

sûretiyle memleketi bir harâbeye çevirmenizdir. Bir gün olur ki sizin Ermeni dostu olduğunuza şehâdet etmemiz lâzım gelir.”

Mektubun geldiği sırada çeteler Cami’ avlusunda yemek sofrasına oturmuşlardı. Mektub okununca ellerdeki kaşıklar bırakılıyor ve:

-Yemek sonra da yenir. İşimizi bitirip gelmeden yemek yemeyiz.

Çetelerin galeyana geldiklerini ve hemen sofrayı bırakarak koşduklarını görüyoruz. Silah başı yapılıyor. Ve Ağob’un evine taarruza başlayarak ev yakılıyor. Buraya sığınmış olan Ermeniler ve buradaki kuvvetler evin şimal kapısından Bulgurculan hanına kaçmağa muvaffak oluyorlar. Harekate devam ediliyor. Kümbet Kilisesi düşürülüyor. Bu bölgede Nizli adındaki Ermeni evi bir müddet mukâvemet gösteriyorsa da sonra burası da gazlanır. Bütün bu harekât esnasında günde birkaç şehid ve birçok yaralı veriyorduk. Yaralılarımız Berber Ali Usta tarafından tedavi ediliyor, sargı yerine yatak çarşafı, pansuman için de rakı kullanılıyordu. Şehidler Bey Camii mezarlığına defnediliyordu.

14-15. günlerinde Alemlî karargahında Kılıç Ali Bey, Müftî Tekerekzâde Hacı Mehmet, Re’fet, Karaküçük Hacı Mustafa Efendi, Kazî Feyzi Efendinin iştirakiyle bir içtimâ yapıldı. Mesele şehir içinde teşebbüsün ve galibiyetin Türklerde olmasına rağmen hariçten gelecek Fransız kuvvetlerini şehir uzaklarında durdurmak ve şehirdeki Fransızları bunların yardımında mahrum bırakmak en büyük arzu idi.

Kemalmaz oğlu Ökkeş Ağa’nın Şekeroba mıntıkasında mu’teber ve nüfuzlu olması dolayısıyla o havaliye gönderilmesi konuşma arasında Akça oğlu Hasan çete gelerek cephâne istemişti. Çete reisi Süleyman Bey cephâne azlığından dolayı kendi silahlığından vermek üzere iken emniyeti görülmemiş olan asılı tufenge dokunur. Bir kaza neticesinde sağ ayağından yaralanır.

Ertesi günü Millîş Nuri rüyasında babasının kendisine nargile içirdiğini görüyor. Bunu ta’bir edenler Nuri’ye bugünlerde teeni ile hareket etmesini tavsiye ediyorlarsa da, Nuri çarpışma esnasında karnından yaralanıyor. Dağılan bağırsaklarını eliyle tutarak cephe gerisine geliyor. Ve az zamanda kuvvetden düşüyor. Kendi evine götürülmeyi istemediğinden Alemlî karargahına götürülüyor. Yarası ağır olduğundan Bayazıdı mahallesinde bulunan sıhhiye müdürine

haber gönderiliyor. Arada düşman var. Sıhhiye müdürü Murad Bey gelemeyeceğini söylüyor. Ve ikinci posta ile sıhhat memuru Hamit Bey Alemliyeye geliyorsa da kahraman Nuri rûhun teslim etmiş bulunuyor. Aynı gün şehrin muhtelif cephesinde Evliya Efendi gibi daha birçok yekta Türk şehid düştü.

Alemlî Camiinde Evliya'nın cenazesi yanında çetelere bir hikaye de bulunan Heyet-i Merkeziye reisi Arslan Bey bu günü (meşum gün) diye vasıflandırıyor. Ve fakat halkın ve çetelerin ma'neviyyatını yükseltmek için gereken telkînatda bulunuyor.

Bu günlerde İslahiye tarafından bir Fransız tayyaresi gelmişti. Fakat şehid ve yaralıların çoğalması şehrin tam ve baştan başa bir yangın halinde bulunması, düşmanın şiddetli mukâvemeti ve dışarıdan kuvvet geleceği haberi Türkler arasında endişe yaratıyor. Bütün gayretlere rağmen Eytamhâne hala şiddetle mukavemet etmektedir. Kem Elhanoğlu Ökkeş Şekeroba'ya gidemiyor. Oğlu ikiyüz silahla gönderiliyor ise de Çukadaroğlu Hacı Mehmet Efendinin telkinatıyla Şekeroba mıntikasında da yine endişeli ve kötümser hava görüyor.

Harbin 18-19. günleriydi. İslahiye cihetinden Maraş'taki Fransızlara yardım maksadıyla bir alay Norman kumanda gelen kuvvetler Maraş altı ovasında, Erkenez çayı kenarında karargah kurmuşlardı. Şehri getirdikleri batarya ile bombarduman ediyorlardı. Düşmanın maksadı anlaşılmiş olduğundan Alemlî cephesine doğru yapacakları harekâtı önlemek için 70 kişilik bir kuvvet ayrılmasına karar verildi. Alemlî cephesinden 18 kişilik bir müfreze ileri sürülerek ve Karamaraş civarında pisli ark çukurlarına yerleştirildi. Norman kuvvetlerinde ayrılan bir bölük şehrin şarkından kışla ile irtibat tesis etmeğe hareket etti. Karamaraş yakınlarında yerleştirilen Türk çetelerinin şiddetli ve ânî yaylım ateşiyle karşılaştılar. Mühim zâyiat vererek çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Bunun üzerine Norman bataryaları bu sahayı topçu ateşiyle uzun zaman dövdüler. Burada artık Türk kuvveti kalmadığına kânî' olduklarından ikinci bir bölük harekete geçirdiler. Fakat bu bölük de aynı akibete uğrayarak çekildi. Tekrar Norman bataryaları daha şiddetli ateşe başladılar. Sonra bir süvari müfrezesi harekete geçti. Fakat kahraman çetelerin şiddetli ateşleri karşısında bu hareket de akim kaldı. Ve Norman kuvvetleri bu cepheden irtibat edemeyeceğini anlayarak şehrin batı cephesinden irtibat te'sis etmek teşebbüsüne girişti. Bu başıya kadar devam eden

müsâdemelerde Türk çetelerinden beş tanesi şehid olmuş ve bazıları yaralanmıştır.

Bu günlerde düşman bombardımanı artmış ve Süleyman Bey yarası dolayısıyla silah kullanamayacak durumda olduğundan şehirden çıkarılmakta olan kadın ve çocuklarla beraber Bulanığa gönderilmiştir. Bulanık mıntikasına çocuk kadın ve yaralıları bırakıp tekrar harbe koşan çetelerin sayısı 118'i bulmuştu.

VAKA – I

Yenicekala'dan Maraş'a yeni gelmiştim Kuyucak çarşısında Berber Bayram'ın dükkanında oturuyordum. Çarşı bir Ermeni çarşısı halini almıştı. Ermeniler burada çoktur. Çok bulunmasından ve son günlerdeki şımarıklıklarından orada oturmağa çekiniyorduk. Çarşı kahvesinde Gencînin ince saz takımı ma'nalı parçalar calıyordu.

Birdenbire kahveden bir gürültü geldi. Ermeniler tarafından Komiser Salih Efendinin paçucu kopmuş, yüzü yaralanmış, kanlar içinde, yakası açık vaziyette kahveden dışarı atıldığını gördüm. Ermeniler bir ihtilal havası içinde avazlarının çıktığı kadar;

-Yaşasın Fransızlar, yaşasın Ermenistan, kahrolsun Türkler, Müslümanlar, diye bağırıyorlardı.

Bu zaman bir ses gürlendi. Ermeniler kaçmağa başladı. Millîş Nuri geliyor dediler. Komiser Salih Efendi yüzünden akan kanları silerek bir hasır iskemleye oturmuştu. Nuri elinde tabancası ile geldi. Ermenilere küfürler savuruyordu.

-Hani lan o kabadayılar, fecereleler, diye haykırıyordu.

Kaçan Ermeniler dükkanlara sıvışmışlar, gezinecek yer arıyorlardı.

Nuri komsere yaklaştı. Zâten kekeme olan dili diline dolaşarak:

-Ne ulan? Ne oturuyorsun burada?

Komiser ayağa kalkarak boynunu bükdü. Ellerini oğuşturarak, acıklı:

-Nuri Ağa beni dövdüler.

Nuri çok kızmış:

Maraş harbinin unutulmaz kahramanı Millîş Nuri

-Senin üstündeki elbise ve belindeki tabanca nedir? Türk çocuklarına caka sat diye bunu sana anan mı verdi? Niçin ölmedin? Niçin öldürmedin? Beşini ben öldürdüm. Gerisini de sen öldür de büyüsün. Seni öldürmeli.

Hafız Mehmet Tekinşen'den

VAKA – II

Şeyhadil'deki Köprübaşı müsademesinde kendisini çitler arasına atmak suretiyle hayatını kurtaran Fransız askeri bağçe içinde mevzi' alarak ateş etmeğe başlamıştı. Kozludere'den gelen ve fakat kendisine silah verilemeyen İbrahim oğlu Mehmet elinde bir sopa olduğu halde siperde bulunan Fransız askerine sessizce arkadan yaklaşıyor. Ve üzerine atılarak boğuşmağa başlıyorlar. Fransız daha kuvvetli çıkıyor. Mehmet alta düşüyor. Boğuşma devam ediyor. Tekrar kalkıyorlar. Mehmet tekrar alta düşüyor. Bu boğuşmayı seyreden Türkler mıntikanın tamamen düşman ateşi altında bulunması dolayısıyla Mehmet'in yardımına koşamıyorlar. Karanlık basıyor. Mehmed'in öldüğünü sanıyorlar. Fakat gece Mehmet kanlar içinde ve elinde silah olduğu halde çıkıp geliyor. Elindeki silahı çete reisine uzatarak:

-Silah düşmanın elinde, öldür al demiş idin, işte.

Çete reisi Mehmed'i alnından öpüyor. Orada bulunanlara:

-Mehmed gibi kahramanlarımız varken kolumuz bükülmez, diyor ve silahı Mehmede geri veriyor.

Meğer öldü zannedilen Mehmed düşmanın kendi süngüsünü belinden çekerek düşmana karşı kullanmak içinaltına düşmek fendini kullanmış. Mehmed yaralı bile değildir. Boyandığı kan öldürdüğü düşmanın kanıdır.

Zülkadiroğlu Süleyman Beyden

VAKA – III

Norman kuvvetlerini karşılamak için Alemlî çetelerinden ileri sürülen 18 kişi arasında Kuşoğlu Dursun da bulunuyordu. Fakat benzinin sararmasından ve tereddüdünden bu harekate iştirak etmekten çekindiği anlaşılıyordu. O zaman 15-16 yaşlarında bulunan Kömeçoğlu Mustafa (hala jandarma gediklisi) Duruş'a yaklaştı.

-Arkadaş anlaşılın sen gidemeyeceksin, dedi. Kabul edersen şu elindeki tüfeği bana ver. Bu vazifeye de ben giderim.

Silahı tekrar getirmek şartıyla Mustafa'nın arzusu yerine getirildi. Müsademe üç defa yatsıya kadar devam etmişti. Çetelerimizden şehid olanlar vardı. Gece geç vakit çetelerden Hacce'nin oğlu döndü.

Kömeçoğlu Mustafa'nın şehid olduğunu söyledi. Kendisine silahı niçin getirmedi sorusuna:

-Bir kavlim var. Bir silah getirdim. O birini de getiriyordum. İşte kolumdan vuruldum. Getiremedim.

Bu haber genç şehidin evine duyulmuş ve fiğan başlamıştı. Fakat az sonra elinde silahla Mustafa çıkageldi. Bir şarapnel parçasıyla başından yaralanmıştı. Kendine soruldu. O da kendine geldiği zaman silahının yanında olmadığını ve ilerde Hacce'nin götürdüğünü ve fakat onun da vurularak silahı düşürdüğünü söyledi. Kuvveti gelince kalkıp silahını düştüğü yerden alıp geldiğini anlattı.

Küçük Mustafa yaralandığı ve başı sarılı olduğu halde ertesi gün yine hücum müfrezesine katılmak istiyorsa da çete reisi tarafından bırakılmıyor.

Tekkeşin Hafız Mehmet'ten

Maraş Kuvay-ı Milliyecilerinin toplu bir resmi

MARAŞ KURTULUŞ HARBİ (ÖN VE SON SÖZ)

Bedri BAŞAKINCI

Başlangıç :23 İkinci kânun 1920
Son :12 Şubat 1920

Arslan Toguz'un müstevliye karşı ilân-ı harb beyannâmesi.

Arkadaşlar harb başlamıştır.

Allahın inâyeti ve peygamberin rûhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakârlığıyla, her şey göze alınmıştır.

Vatanımız, bir ferdimiz kalmayıncaya kadar, düşmana teslim edilmeyecektir, gayret bizden Teyfik Allahtan.

Arslan 23/1/1920

Birinci cihan harbinin dört senelik amansız boğuşmasından, Osmanlı İmparatorluğu maglup çıkmış ve tarihe mal olma yolundadır.

Silah tutan evlatlarının çoğunluğu esarete, geri kalanı da mütâreke hükümleri uyarınca, silahlarını terk etmiş vaziyettedir.

Saltanat merkezi işgal edilmiş, padişah bir petrol şeyhi menzilesinde, sultanlığa rıza göstererek, İngiltere hükümeti himâyesine girmiştir.

Düşman orduları, müdâfaasız kalan hudutları aşarak, yurdu istila etmektedir ve felâket umumidir. Yazılı tarih Türk ulusuna böyle bir musibet kaydetmemiştir. Allah yardımcımız olsun.

Sakallı Bedri (Bedri Başakıncı)'nın içinde yer aldığı toplu bir resim

Cenup ÷lkemizi işgal eden İngilizler sekiz ay sonra idareyi Fransızlara bırakmıştır. Şimdi Sivas'a hareket için Maraş'ta üstlenmiş olan Fransız kuvvetleri, yerli ve yabancı Maraş'ta toplanmakta olan, binlerle, Ermeni komitecilerini, silahlandırmaktadır. Ermeni hükümeti bayrakları (Kilikya), Fransız bayrakları yanında yer almakta, halka hakaret, her gün biraz daha artmaktadır.

Benizler kaçık, dudaklar uçuk, ağıtlı gözler durgun ve bakar kör. Yaslı günler geçiren halk, dilleri ile değil, buğulu bakışlarıyla görüşüyorlar. Böylece, sessizce, ne yapılması lâzım geldiğini birbirlerinden sormuş oluyorlar.

Çok geçmiyor. Aynı ruh ve hissi taşıyan Maraşlılar anlaşıyorlar ve dikeliyorlar.

Evet Maraşlılar esârete ve hakarete tahammül edemezler. Bu uğurda ölüm cana minnettir. İşte o zaman öncüler işi ele alıyorlar. Teşkilatlanma ve silahlanma başlıyor.

Görüldüğü ve duyulduğu gibi de, Maraşlılar, devlet yardımı olmaksızın ve beklemeksizin, edindikleri derme çatma silahlarla 22 gün ve gece Allah Allah sedalariyle vuruyor ve vuruluyorlar, kırıyor ve kırılıyorlar ve neticede:

Top ve tüfenklerle mücehhez düşman tümeni ile, silahlandırılmış, iki misli, intikamcı Ermeni komitecilerini tam manasile yere sermeğe muvaffak oluyorlar.

O zaman Atamız, Erzurum kongresinden sonra, bütün yurdu kurtarmak maksadı ile Sivas kongresini açmıştı. Maraşlıların müracaatını şöyle cevaplandırıyordu:

Vakit henüz erkendir. Silah patlatmayın. Düşman kuvvetleri, Sivas'a yönelirse, onları Antitorosların sarp dağlarında, çete harpleriyle imha edin.

Makul olanı da bu idi. Fakat öyle yapılamadı. Maraş çöken musîbete daha fazla dayanamayacak bir hale gelmişti. Kaladan Türk bayrağı indirilmiş, hükümet Fransızların eline geçmişti.

İşte o zaman, teşkilatını tamamlayan ve bir hayli da silahlanan Maraşlı, yine sessizce, harekete geçme zamanının geldiğini hesapladı.

Çünkü biraz daha vakit geçirilirse, düşman damarlarıdaki kanı bile kurutacaktı. Çünkü devletimiz düşmanın eline geçmiş, düşmanın

hakareti, tahammül edilmez bir hal almıştı. Maraşlı sessizliği bozdu, elini silahına attı ve patlattı. Böylelikle de kendi kendini kurtaran bir şehir olarak öncülüğü aldı.

Şimdi düşünüyorum, bu nasıl işti böyle.

İmanla mâneviyat, düşmanın hesapsız, üstün kuvvetini nasıl tepeliyordu. Hem de düşman, yalnız müstevli Fransızla Ermeni silahşorlarından ibaret değildi ki.

Padişah, baş kaldırmaya muarızdı. Teslim olun emirleri gönderiyordu. Satın alınmış kişiler de, mücahitleri asi gösteren fetvalar çıkarıyordu. Padişaha bağlı olan Maraş'taki vali de harekete şiddetle muarızdı. Ayrıca bazı efendiler ve beyler de harekete muarızdı.

-Ulan teresler, baldırı çıplaklar, diyorlardı.

-Muzaffer devletlerin toplu tüfenkli ve teyyareli ordularına nasıl ve ne ile karşı koyacaksınız? İşte devlet terk-i silâh etti. Ordular dağıldı. Silah yok, cephane yok, para yok, millet aç ve çıplak, kominist misiniz ne zıkkımsınız, yıkılın oradan.

Fakat Maraş'ın temiz süt emmiş çoğunluğu, bu gelip çatan musibete boyun eğmedi. En iyi hareket ehveni şer'i kabuldür dedi. O da zilletle yaşamaktansa ölümü kucaklamak olacağından, Allahın dediği olur imanı ile düşmanın üstüne atıldı.

Şimdi yine düşünüyorum, Maraşlı bu karara varırken, saf kan evlatlarının yüzde kaç zafer ümitleri vardı. Bunun cevabı:

-Kahramanmar için yüzde yüz.

Çünkü yiğit, köleliğe düşmemek için, bu uğurdaki ölümü de zafer sayar. Aşağılık kişiler için ise hiç, hatta ahmaklık.

İşte, baldırı çıplaklıkla vasıflandırılan yiğitler, kafaları hîle ve hıyanetle doldurulmuş, bozuk kişilere, bu kesin zaferleriyle, sille atmış ve terbiye etmiş oldular. Amma, işler yoluna girince yine onlar, şerefli insanlar rolünü alacaklardır.

Bana Maraş kurtuluş harbini kaleme aldırın âmil ne olsa gerek.

Rastlanmamış kahramanlıkla, feragatı nefsin karışımı ruh haletine olan hayranlığım mı?

Asla.

Böyle çok mesuliyetli bir şehamet destanını yazmayı üzerime almak, bir amatör yazar için yeterli değildir. Daha birçok sebeblerin de buna inzimâmı gerekir. Bunlardan en başta geleni de tarih denilen mürebbinin ders kitabında boş bıraktığı altın yapraklı sayfalarını doldurulması vazîfesidir. Dehası da var.

Maraşlı yalnız şehrini kurtarmakla, şerefini ve vatani görevini bitirmiş olduğuna kanaat getirmedi. Mersin'den Hatay'a kadar Fransız işgalindeki, cenup ülkelerimizin tümünden, düşmanın sürülmesi vazifesini de üzerine aldı. Adana'dan Suriye içlerine kadar el attı. Gavur dağlarında, Antep'te, Kilis'te ve havâlisinde ve Suriye'de, düşman tümenleriyle vuruştı, yüzlerle şehit verdi. Yiyeceğinden, giyeceğinden kestiği serveti de caba.

İşte böylece, emsalsiz şehametlerini, kaleme alma arzularım, yıllarca kafamda kıvılcımlar saçarak, yandı tutuştu. Nihayet 1952'de Maraş'a gelişimde bu işe kendimi verme imkanı buldum. Biliyorum. Bu çok çetin ve mesuliyetli bir iştir. Çünkü kulaktan kulağa aktarılan vakalar, selahiyetsiz ve bilgisiz kimseler dilinde, aslını, manasını ve rengini değiştirir. Sonra az da olsa, menfî ruhlularla esareti hürriyete tercih etmiş olan kişiler de söz sâhibi olmuşlardı.

O halde Maraş harbini hakiki çehresile açıklamak için teşkilatçılarla, harbi fiilen idare edenleri ve yapanları dinlemek en doğru yol olacaktı. Muhakkak ki hürriyeti ve şerefi uğruna ölümü tahkir edenler, kayıtsız, şartsız, riyasızdır. Çünkü yalanla riya cebinin kârıdır. İşte bende bu dediğim yolu tuttum.

Yalnız, şurasını da belirtmek isterim. Fransızlarla, Ermenilerin hakaretine tahammül edemeyen Maraşlıların ölümü hiçe saymaları ile nefse itimatları o kadar ileri idi ki, bunlardan birini zikretmem yerinde olacaktır.

Teşkilatçılar jandarma deposundaki 850 silahla cephanesini istiyorlar. Jandarma komutanı, beni îdam ederler, veremem diyor. Fakat onun yüzbaşısı Mahmut Bey silahları teşkilat emrine vermeyi şeref ve milli bir borç sayıyor. (Kendisi de teşkilatçılardandır) ve veriyor. Bundan sonra vilâyet ona îdam edileceksin dediği zaman, îdam edin, diyor. Eğer bu işte sağ kalırsam beni îdam edin.

Bu şekildeki vatanî ve asîl hareketler, on, yirmi değil, sayısızdır. Fakat hepsi, diğerrinin kendisinden daha iyi çalıştığını söylüyor.

İşte bunlardır ki, herkesi Maraşlıya hayran bırakmış ve menkıbelerini ilerdeki nesillere nakletme vazifesini ifa için bana güç vermiştir. Bu azimle, nihayet harbi yapanlarla temasa geçiyorum. Söyleyin diyorum, söyleyin bana;

-Cüceler devlerle nasıl güreş tutarmış. Azgın düşmanlarınızla yokluk içinde nasıl vuruştunuz ve onları nasıl tepelediniz?

Gülüyorlar bana, evet gülüyorlar, ağam diyorlar, ne diyek sana.

İşte döğüştük. Kırılanımız kırıldı, kalanlarımız da kıldı gavuru.

Hey Allahım. Bu doğuştan Türk doğmuşları, Mehmetçikleri söyletmeğe imkân yok. Bunlar hiçbir fevkalâdelik yapmış değiller de aksine kabahatlı imişler gibi, önlerine bakıyorlar. Sizler diyorum, dininiz, şerefinez ve yurdunuz uğrunda, hocasile, hacısile, kelle koltukta bir milletsiniz. Pek uzak olmıyan tarihimizden, kahramanlıkları ile övündüğümüz, Plevne ve Edirne sizlerden üstün değildiler. Sizinle güreşecek bir şehirli varsa da ancak Antep olabilir. Haydi kıyaslandıralım.

Plevne ile Edirne, harb gücü yönünden hasımları ile müsavi gibi idiler. Plevne son mermisi ile son nefesini verdikten sonra, Edirne de son kurşunu ile son yiyeceği süpürge otunu bitirdikten sonra, teslim olma zorunda kaldılar.

Antebe gelince, topları ve ağır makinalı tüfenkleri yoktu. Silah ve techizat üstünlüğü de on misli düşmanlarında idi. Buna ragmen, Antepli son mermisile, üğütüp un haline getirdiği fıstık kabuklarını da bitirdikten sonra da teslim olmadı. Süngüsünü taktı. Müsellehan huruç hareketi yaparak şehri terkledi. Tüm gazi oldu.

Sizlere gelince:

Sizler insana, daha başka hayranlık veren, acâyib kişilersiniz.

Çörden çöpten silahlarınızla, muzaffer düşmanlarınızı tepelediniz. Adınız üstünde, kahraman oldunuz. Dolayısı ile de gâzi. Bakın, siz de duyun, herkes de duysun. Maraş'ta sizinle döğüşenlerden, insaf ve hakperest bir Fransız doktor, Yarbay Halye neler söylüyor. İşte yazısından bazı kısımlar:

.....Termopilleri okudum. Arkola Köprüsünün destanını bilirim. Verdün Kalesi düşmanın yaylım ateşi ile kana bulanırken ben orada idim.

Fakat hiç birisi, sizin Antep ve Maraş müdafaası ile kıyaslanamaz.

Umumi harbin sonu idi. Topunuz tüfenginiz yoktu. Şehir halkından, derme çatma kuvvetinizle dünyanın en muazzam galib ordusuna (bizlere) karşı koydunuz. Akıllara sığmazdı bu. İnsan havsalasının, mantık denilen şeyin saçmalığına o gün şahit oldum. Ordu taktığı, kitaplarda okuduğumuz sevkulceyş kanunları, Maraş'ın önünde iflas etti. Biliyorum, tarihiniz böyle binlerce hâdise ile doludur. Fakat, sâde, mantık, kaide, plan ve projeye inanan biz garplılara bunu izah etmek ne mümkün. Yirminci asırda böyle şeyler olmaz. Söylediğiniz şekilde insanlar, daha yeryüzüne gelmemiştir, diyerek bana inanmazlar. Hayalperestlikle itham ederler.

Majino, Zigfirid, tahtelbahir, tayyare bombaları. Evet, bunların hepsi güzel. Fakat ben, azmetmiş iradelerin, mefkurelerin, sadık imanların, yılmayan gönüllerin, bunların hepsine fâik olduklarına inanıyorum. Maraş ve Gazi Antep'te Türk iradesini, Türk kükreyişini göreliden beri...

Haydi şimdi söyleyiniz, destanlarınızı tarih baba da öğrensin. Evet, altı yüzden fazla ev, konak, han, hamam, cami ve kilise ile benzerleri binaları yanan ve yıkılan Maraşlı, bunların enkazları içinde ve göğe yükselen duman ve ateş altında nasıl vuruştı. Fransız doktorunun dediği gibi akıllara sığmazdı bu.

Nihâyet söyletebildiğim bazı istisnalardan duyduklarım şöyle:

Hepsi de yiğitliği ünlü şehitlere veriyorlar. Fakat bu görüşüklerim de birbirinden üstün serdengeçtiler. Esasen böyle olmasalardı, zafere imkan mı vardı?

Teşkilatın başları, harbi fiilen idare eden mıntıka kumandanları, bunlar baş yiğitler ve ünlü kumandanlar. Ayrıca serdengeçtiler var.

Yiğitleri dinleyince, harbin idaresindeki teknik ve tabya hususatı da beliriyor.

Baş yiğide Evliya diyorlar. Hem de evliyalar evliyası, kahramanlar kahramanı. Alemlî bir velî. Hangi burca, hangi kalaya ve hangi müstahkem mevkie hücum etti ise mutlak sukut ettirmiş. Aman, zaman, dur, durak yok.

Silah patlayan her yeri yakarak, yıkarak hakkından gelmiş. Şehit düşünceye kadar da böylece akılları durduran bir savlet, hiçbir milletin tarihinde Evliya ayarında bir kahramana rastlanmaz.

Şimdi, gözlerimi kapıyorum. Cennetin gül bahçesinde, el ele vermiş iki yiğit görüyorum. Konuşmaları hep biz faniler üzerine. Bunlardan biri Fatih'in Ulubatlı Hasan'ı, öteki de Maraş'ın Evliya'sı.

Allah ikisine de, Maraş harbi şehitlerine de, vatan uğruna can vererek Türk ulusunu ayakta tutanlara da ganî ganî rahmet eyleye.

Maraş harbinin yüzde yetmiş kazanma şansı, teşkilatın başı ve harbi fiilen idare eden Arslan Beyle, harbin merkez teşkilatını oluşturan Kişifli Camii müdafileri (Başta Yahya Hoca ile oniki kişilik esas çekirdek kuvvete) düşmektedir. Buradaki mevzîe, gün aşırı cephane, yiyecek ve silahşor gönderilir ve değiştirilmiştir.

Bunları da belirtmek için, harbin son acıklı günlerini, icmalen serh eylemem doğru olacaktır.

Harbin 14. gününde Evliya'nın şehadetini çok iyi değerlendiren düşman kuvvetleri şiddetli taarruza geçiyorlar. Fakat bizimkilerde mukabelede gecikmiyor. Hatta Şeyh mahallesi muhasarası da bertaraf ediliyor.

Ne yazık ki harbi idare eden mevzi kumandanlarından Çolak Abdullah oğlu Mahmut, Göllülü Yusuf Çavuş, Eşbah Mehmet, Hafız Ökkeş ve daha bir hayli kahraman şehid düşüyor. Harbin 15-18'inci günlerinde düşman taarruzdadır.

Zorlu harpler oluyor. Ünlü yiğitlerden Millîş Nuri ve daha birçokları da şehadete erişiyorlar. Vezir Hoca ve sâir elemanlar mevzilerine bağlı ve döğüşlerine berdevamlardır. Bilhassa her taraftan çevrilmiş, Kişifli Camii müdafileri, aslanlar gibi inatla vuruşmaktadırlar.

Bu aralarda bir düşman tayyaresinin tepelerinde uçarak, düşman karargahına kağıt attığı görülüyor. Bununla beraber büyük bir düşman kuvvetinin, İslâhiyeden, Maraş'a doğru yola çıktığı haberi de şâyi oluyor.

Esasen Evliya'dan sonra, harb velilerinin birer ikişer şehit düşüşleri mücahitlerin manevi kuvvetlerini bir hayli zedelemiş. Kılınc Ali cephesi de dağılarak boş bırakılmıştır. Bundan başka bazı mevziler

de sukut etmiş veya boş kalmıştır. Fakat Aslanları sağdır. Birçok mevzilerde harb etmektedir. Artık Maraş harbinin galib ve maglubunun belireceği günler yaşanmaktadır.

Şimdi Arslan Bey üstüne aldığı muazzam mesuliyet yükü altında ezilmemek için olsa gerek, faâliyetini insan gücü fevkine çıkarmıştır. Bir (devr-i daim) makinesi gibi her tarafa yetişiyor, öğütler veriyor, mevzilere kuvvet, erzak ve cephaneye taşıyor taşıyor. Bazı boşalmış mevzilere çöküyor, silahşor gelinceye kadar mavzerini ateşliyor. Açlığı, uykuyu unutmuş, cezbe halindedir. İlahi bir sezikle de iki güne kadar düşmanın kaçacağını veya teslim olacağını muhariblere tebşir ediyor.

Bütün bunlara rağmen Arslan Beyin, beynini kemiren bir kaygı vardır. O da, Kişifli Camii mevzii. Düşmanın şiddetle, ateş yağmuruna tuttuğu bu mevzii sukut ederse, düşman kuvvetleri el ele vererek, bir cephe haline gelecek, bu da felaket getirecektir. İşte bu acı günlerin gecesinde, evden eve açılan deliklerden girerek, Kişifli Camii yiğitlerini selamlıyor. Kahramanlar da Aslanlarını selamlıyorlar.

Merak etme yiğidim diyorlar. Siperlerimize mihliyoruz. Ölüm Allahın emridir. Alın yazısı değişmez. Gününü satın dolduran gider, meâlinde sözler sarf ediyorlar. Arslan Bey de sevinç, göz yaşları içinde, siperden düşman mevzilerini tedkik ediyor. Sonra, yarın gece düşman kaçacaktır, diyor.

Vakti yoktur. Acele dönüp geldiği deliklere yöneliyor. Gayıp oluyor. Karargahına varıyor. Muâvini Tapucu Faik Beye talimat veriyor. Tekrar fırlayıp karanlıklara karışıyor. Mevziden mevziye seyirdiyor. Maddî ve ma'nevî kuvvetler dağıtıyor.

Son gün ve gece:

Yardımcı düşman kuvvetleri gelmiştir. Mercimet tepesi ele geçiren düşman, şehri ve bilhassa Müslüman mahallelerini top ateşine vermiştir. Yangınlar ve yıkımlar olurken, silahşorlardan zayıf ve aldatılmış kimseler mevzilerini bırakıp Kadir Paşa'nın konağında ve avlusunda toplanıyor. Orada, Arslan Bey sağ kaldıkça harp bitmeyecektir deniliyor. Onu öldürecek üçer kişilik iki posta hazırlanıyor. İlk posta Arslan Beyi, boş bırakılmış pek önemli bir mevzide tek başına harp eder buluyor.

Arslan Bey gelenleri görüyor. Evladlar siz mi geldiniz, sabaha karşı düşman kaçacaktır, diyor. Bu hâdiseyi anlatan abdestli ve yeminli Kişifli Camii kahramanlarının ifadelerine göre, suikastçıların reisi Hacı Mustafa, yürekten ağlıyarak arkadaşlarına, yazık değil mi, böyle din için döğüşen bir babayığidi öldürmek, dedikten sonra Arslan Beye;

-Haydi yiğidim, sen yerine git kumanda işlerini yap, burayı da bize bırak, diyor.

Arslan Bey oradan uzaklaşıyor. İkinci gurup suikastçılar da aynı hâlet-i rûhiye içinde Arslan Bey'den mevzîni teslim alıyor.

Netice: Kişifli Camii kahramanları sonuna kadar dayanarak, düşman kuvvetlerinin birleşmesine mani oluyor, suikast gecesi Arslan Bey'in dediği tahakkuk ediyor. Yardımcılar, Maraş'taki düşman kuvvetlerini kaçırmaya gelmiştir. Kaçıyorlar. Fakat göz gözü görmez dondurucu bir tipi ile takipçilerimizin kahrında Fransızlar yarı yarıya telef oluyorlar. Bu suretle de Maraş'ın iç harbi sona ermiş oluyor. Bundan sonra hâdiseler, başka çeşit çok önemli safhalar arz eder. Maraşlılar çok zorlu bir savaştan çıkmalarına, büyük mikyasta şehit vermelerine ve maddî zararlarına rağmen manevi kuvvetleri bin misli artmış, şimdi kaçanın peşini bırakmamak ve onu temâmile imhâ etmek kararındadırlar. Üç dört ay içinde daha esaslı teşkilatlanarak muharebelerini Osmaniye'den Suriye'ye kadar teşmil ediyor. O havâlide hükümet diye bir şey kalmamıştır. Kaymakamından mahalle bekçisine kadar her memur çete reisi kesilmiş bir ağanın evine sığınmıştır.

Yeniden hükümetler kuruluyor. Jandarma kuvvetleri vücuda getiriliyor, ağaların da hadleri bildiriliyor. Suriye hududuna kadar türemiş olan eşkıya gurupları, tenkil ve te'dip yolu ile asâyiş temin ediliyor. Daha sonraları da, hudutta ve ötelerinde, düşman mevzileri basılıyor, köprüler atılıyor. Telefon, telgraf telleri sökölüp götürölüyor, düşman kuvvetleri mevzilerinde mihlanıyor. Dolayısı ile müstevli hegemonyası sifıra indiriliyordu.

Bir taraftan da, Suriye'nin en uzak mahallerine, aşiretlere, şeyhlere, maruf şahsiyetlere, şu mealde yüzlerce beyannameler, gizli elçiler kanalı ile dağıtılıyor.

(Bugüne kadar, Müslümanlığı ayakta tutan Osmanlı İmparatorluğunun, çöktüğüne kâni' olan müstevliler, İslam yurtlarını

işgal ve silahlarının toplanması ile meşguldurlar. Daha sonra, Müslümanlığın yer yüzünden kaldırılması ameliyesini gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Bu bir sâlip ve hilal davasıdır.

Tarih tekerrür ediyor. Kudüs'ü ve Selahaddini Eyyubi'yi hatırlayınız.

Binaenaleyh, milliyetler düşünülmiyerek, İslamın kurtarılması için el ele verilerek düşmanla savaşıması farz olmuştur.)

Nihayet:

Kısa bir zamanda cenupta yapılan icraatla, beyannameler tesirini gösteriyor. Hizbülwatanî reisi ve Arab aleminin baş mücahidi İbrahim Hanuni, Hatay mücahitlerini de yanına alarak, kurduğu bir Arab çetesile Maraş'a geliyor. İşte cenub ülkemizin kurtarılışındaki hareket, Maraşlıların başlattığı ve her fedakarlığı göze alarak yürüttüğü tezdeki ruhta mündemiç bulunmaktadır.

Bu tez harbi Suriye'ye intikal ettirmek ve düşmanı içinden vurarak amana getirmektir. O günlerde cenup cephesi kumandanı olarak Maraş'a gelmiş bulunan Selahaddin Adil Paşa Maraş'ta bir kolordunun kurulması ile meşguldür. Hanuni Bey, Selahaddin Adil Paşa, Maraş Kuvay-i Milliye kumandanı Arslan Bey'le temasa geçmiştir. Tevhidi hareketle, harb için kuvvet ve eleman istiyor. Mutâbakat cevabı alarak yurduna dönüyor. O güne kadar rüya ve hayal telakki edilen Maraşlıların fikri tahakkuk etme yoluna girmiş bulunuyor. Evet..

Mersin, Adana ve Antep'te binlerce şehit vermek pahasına düşmanla boğuşarak kovmaktan, daha müessir olacağını hesapladıkları Arab alemini de harbe karıştırarak, hasmı can evinden vurmanın en doğru yol olduğunu görüp kabul ettiriyorlar.

Vakit geçirilmeksizin Maraşlıların bir topla birkaç otomatik tüfenk ve seksen atlılık seyyar süvari kuvvetine, kolorduda birkaç subayla elli erlik bir nizamiye bölüğü ve birkaç makineli tüfenk takımı terfik ediyor. Akıncı Müfrezesi adı alan bu çekirdek öncü kuvvet, Maraş altında, düalar edilerek, kurbanlar kesilerek, hatta resimler çekilerek kolordu ve bütün Maraş halkı tarafından uğurlanıyor ve,

Ver elini Suriye;

Guvernör Andre'ye "Maraş bize mezar olmadan düşmana gülzar olmaz" diyen büyük gazi ve söz ustası Aşıkloğlu Hüseyin

Akıncılar, Arablar tarafından, Haleb'in garbi canibisinde, Şeklin kazasında, atlı, yaya, silahlı, silahsız, erkekli kadınlı binlerce halkın meserret gözyaşlarıyla ve göklere yükselen Fettahiyya, Fettahiyya nidalarına karışan , kadınların lu, lu, lu çığırlarıyla, fevkalade bir suretle karşılanıyor. Merâsimler ve ateşli nutuklardan sonra kasabaya giriliyor. Verilen öğle yemeğinden sonra, İbrahim Hananu'nun kasabası bulunan Kefernehrin kazasına, akşam vakti yetişiliyor.

Cumaertesi akşamı verilen karar üzerine, Cisrişuur kazasında, vergi ve aşar toplamakta bulunan, düşman ve Arab kuvvetlerine karşı yola çıkılıyor. Sabaha karşı da harb başlıyor. Öğleye kadar, Fransızlar tarafından kurulan Arab hükümetinin beşyüz mevcutlu biricik süvari alayı ile yüzeli mevcutlu bir piyade bölüğü ve bir Fransız ağır makinalı tüfenk bölüğü ve bir hayli milis kuvvetleri tamamile imhâ ve esir ediliyor.

Umulmayan bu muazzam başarı, Halep'teki İtalyan konsolosluğu delaletile Etalyan Ajansına veriliyor. Dünya milletleri meyanında Ankara da haberi alıyor. Telaşla işin hakikatını Maraş'tan soruyor. Fakat Maraş haberi bir hafta sonra alacaktır. O da atlı saïller sâyesinde.

Muvaffakiyetin akabinde, Ürdün ve Kudüs'e kadar birçok atlı saïllerden başka çeşitli vasıtalarla Arab rüesâsı davet ediliyor. Dördüncü veya beşinci günü, yüze yakın aşiret reisleri ile şeyhler, müttelikler ve siyasi şahsiyetler Cisrişuur kasabasında büyük bir kongre yaptılar. Kılınç ve Kuran üzerine yeminler yaparak bazı kararlar aldılar. Şimdi Türklerle Arablar, Fransızlara karşı müştereken harb halindedir.

Bu müddet zarfında Fransızlar da, Halep'te büyük bir kuvvet ihzar ederek akıncılar üzerine harekete geçmiştir.

Maraş iç harbinden sonra, yurdumuzda ve dışarıda ve bilhassa Suriye'de vücuda getirilen ihtilal ve akıncılık hareketi büyük bir kitle halinde ayrı bir mevzu olsa da, faileri tamamile Hataylılarla Maraşlılar olduğundan, ulusumuzun meçhulu olan bu keyfiyetin, sır olarak kalmasına gönlüm razı olmadığından, bu olup bitenleri ve istihsal edilen hayırlı sonucu, fihrist şeklinde olsa bile kitabıma dercetmeyi faydalı buldum.

Hatime verelim:

Akıncılar, Arablarla birlikte, Fransızların büyük kuvvetleriyle çarpışmalar yapıp başarılar kazandıktan sonra, yıpranan atlarımızın ve yorulan erlerimizin değiştirilmesi kaydı ile Maraş'a geliyorlar.

Hemen sonra da, Suriye'de ihtilal devam ederken Maraş'ta kolordu kuruluyor. Akıncılık mevzuunu üzerine alıyor. Şimdi Suriye'ye muntazam ve kuvvetli ikinci bir Akıncı müfrezesi sevk ediliyor. Neticesi şöyledir:

Suriye'de yer yer harpler olmaktadır. Köprüler atılıyor, yollar bozuluyor, trenler taarruza uğruyor, tayyare hangarları açılıyor. Bütün muhabere ve muvasala felce uğrattılıyor. Bunların kesilmesi dolayısı ile şehirler arası ticaret ölüyor. Bilhassa İskenderun ile Halep arası kuş uçmaz ve kervan geçmez bir vâdi oluyor.

Kısacası, arzulananlar ve yapılanlar elli senede Balkanlarda cereyan eden komitacılık ve terör hareketinin on misli fazlası ile Suriye'ye aktarılmış oluyor. O eyyamda Maraş'taki kolordu da kurulmuş ve harekâta hazır bir vaziyete gelmiştir. Bu hal karşısında Fransız hükümeti, Türklerin, yenilir yutulur bir meyve olmadığını İngilizlerden evvel anlamıştır. Bu sebeple Suriye'nin elinde kalmasına rıza göstererek, heba olan yüz milyonlarla servete, onbinlerle maktulüne rağmen, işgalindeki yurdumuzdan çıkıp gitme kaydile sulh teklifi amanında kalmıştır.

Atamız, geniş ihatası ile vaziyete hakimdir. Fransızlardan Hatay'ı da istiyor. Fakat o günlerde İngilizler tarafından teslih ve ihzar edilmiş olan Yunanlıların taarruza geçeceği, erkan-ı harbiyemizce bilinmektedir.

Nihayet Hatay'ın da on sene sonra muhtâriyet idaresine kavuşturulacağı kaydı ile, alelacele Birinci Ankara İtilafnâmesi yapılıyor. Hafta geçmiyor Yunanlılar taarruza geçiyor. (Sakarya Harbi)

Anlaşma icabı Akıncı kuvvetleri şimale çekiliyor. Böylelikle, kolordu da Sakarya Harbi'ne iştirak ediyor. 1952

Bedri Başakıncı
İmza

Bedri Başakıncı (Sakallı Bedri Bey)'in Maraş Kurtuluş Harbi (1920-1336) hakkında 1952 yılında, eski harflerimizle yazıp imzaladığı ifadesinin, Avukat Mehmet Yusuf Özbaş tarafından yapılan çevirisidir.

MARAŞ'IN İNGİLİZLER TARAFINDAN İŞGALİ

Divanlı Namına Cemil

Antep'te bulunan İngiliz işgal kuvvetleri 23 Şubat 334 de Maraş'a gelmişlerdir. Şehre girerken Ermeniler tarafından parlak istikballeri ve Türkler aleyhinde büyük nümâyişler yapılmış, Türklerin mukaddesât-ı milliye ve dîniyelerine tecâvüz edilmiş (Yaşasın Ermenistan, kahrolsun Türkler) gibi envaitürlü taşkınlıklarda bulunmuşlardır.

Ermeniler İngilizlerin geldiği gün kışlaya hücumla kalkışmışlarsa da Cemal Bey isminde bir kahraman mülâzim verdiği emir üzerine maiyyetindeki bir bölük Türk askeri silaha sarılınca korkak Ermeniler çil yavrusu gibi dağılmışlar İngilizler de müdâhale etmeyerek şehre girdikleri gün bir vaka çıkarmamak için sakin bir halde Amerikan kolejine gitmişlerdir. Ermeniler İngilizlere sokulmağa başlamışlar, o sırada işgal altında bulunan diğer memleketlerde yaptıkları gibi Türklerin ellerindeki mallara sahip çıkıp birisi bu benimdir, diye iddiâ ve iki Ermeniye de şahit göstererek bunları Türklerden almağa başlamışlardır. Memleketin dâhilinde ve hâricinde envaitürlü şekâvete ve İngiliz kumandanlarına her türlü tezvîrâtı ilişkârenede bulunarak ileri gelen Türkleri bunlar İttihatçıdır, Ermenilere şöyle böyle yaptılar diye teb'id (uzaklaştırma) ettirmeye çalışmışlarsa da kumandanlık siyâsî memuru (Hasan Rıfai Bey) cemiyetperver ve dindar bir Yüzbaşuya bazı zevâtın hakîkathâli Ermenilerin garezkârane tezvîrâtı, maksatları anlatılıp keyfiyetten sarf-ı nazar ettirilmiştir. Bu Türk muhibbi yüzbaşuya Türkler aleyhinde Ermeniler çok müracaatta bulunmuşlar ve elde etmeğe çalışmışlarsa da muvaffak olamamışlardır. Mümâileyhe her mürâcaatlarında bunlara (sizin müracaatınız Türk hükümetidir. Her hangi bir şikâyetimiz varsa oraya müracaat ediniz, bu

gibi şeylere biz karışmayız. Beyhûde yere bizi rahatsız etmeyiniz) diyerek kendilerini şiddetle red ve def etmişlerdir.

Ermenilerin her türlü taşkınlıkları ve tecavüzleri göz önünde durduğu halde yukarda söylendiği gibi o zamanki reis-i hükûmetin cesâretsizliği hasebiyle depoda mevcut mühim miktardaki silâh ve mühimmatımızın ahâliye tevzîi, aynen bundan pek büyük istifadeler temini çok kolayıken buna teşebbüs edilmediği gibi Rumkala'ya gönderilmek üzere hayvanlara yükletilip tedbirsizce yola çıkarılan silahlar Ermenilerin İngiliz kumandanına Türkler size isyan ettirmek için köylüleri teslih ediyorlar. Bize itimadınız yoksa şimdi filan tarafa asker çıkarın gönderdikleri silahları yakalarsınız demeleri ile gönderilen bir miktar İngiliz askeri yolda rasgeldikleri silahları geriye çevirip kumandanlarına getirirler. Bunun üzerine İngilizler Kışlayı işgal ve depodaki silahlarımızın mekanizmalarını alıp İstanbul'a gönderiyoruz diye bir semti meçhule götürüp imha eylemişlerdir. İngilizler vasıtasıyla Türklere istediği fenalığı yapamayan Ermeniler sabırsızlanmağa başlamışlar, İngilizlerin yerine Maraş bir an evvel her yerde kendi intikamlarına alet olan Fransızların muhtelif vesâikle her çareye başvurmuşlar her yere adamlar göndererek lazım gelen teşebbüslerde bulunmuşlardır. Şehirdeki İngilizlere Fransız kuvvetlerinin istihlaf edeceğini haber alan Türkler Fransızlara nisbetle ehven-i şer oldukları için Fransızların gelmemesi ve İngiliz işgal kuvvetlerinin sulhun neticesine kadar şehirde kalmaları için o vakit Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa hazretleri ile İstanbul hükûmetine ve İngiliz kuvve-i umûmiye kumandanı Ellembiye ve uzun telgıraflarla rica ederlerse de bir netice elde edemezler. Fransızların geleceğini haber alan Ermeniler büyük hazırlıklara başlarlar. 29 Teşrini evel 335 tarihinde Çarşamba günü Joli isminde bir yüzbaşının ferdası günde fenniye kumandasında 400 kişilik bir Fransız işgal kuvveti yerli yabancı birçok Ermeniler ve iki topla şehre girer. Şehre girerken Ermeniler bayraklarla, bando, musiki ile bermûtat büyük numâyişler ve taşkınlıklarla "Kahrolsun Türkler, yaşasın Ermenistan" âvâzalarile Türklerin mukaddesatına ve büyük gâzilerine hakaretâmiz tefevvühat ve yaykaralarla Fransız askerlerinin önünde oynayarak, şarkılar söyleyerek istikbal ederler.

31 Teşrini evel 335 Cuma günü Fransız askerlerinden bir kısmı Uzunoluk hamamı önünden geçerken hamamdan çıkan İslam

kadınlarına sarfendazlık ve tecavüzde bulunmağa başladılar, yüzlerinden peçelerini almağa başladılar.

Bu hanımların feryadına koşan Çakmakçı Sait Efendi ile kahve cemâatine Fransızlar ateş ederek bazılarını yaraladılar. Bunu gören Sütçü İmam nâmında bir Türk'ün millî ve dînî hissiyatı galeyana gelerek sabrı tükenir. Hak Cebbar Cebbar diyerek lüververiyle ateş ederek Fransızlardan birini vurur. Türklerin ilk silahı bu suretle atılmış olur. 4. cü gün Düâ Çınarı mevkiindeki zeytunlukta bir Türk gencinin çırıp çıplak olarak boğazlanmış, kulakları ve iki dudağı kesilmiş olduğu görülür. Kasaba civarında bir muhâcir suret-i fâciada katledilmiştir. Her gün bir suretle artan Ermeni tecavüzleri Türklerin zâten kalmayan emniyetlerini büsbütün selb ve intikam hislerini kuvvetlendirir. Zaten muhtel olan asâyışta büsbütün çığrından çıkar. 1 Teşrinisani 335'te Antep'te bulunan Fransız kumandanlığına Maraş Türkleri memleketlerindeki Fransızlarla Ermenilerin envâ-ı mezâlimlerinden bahseden mufassal bir şikâyetnâme gönderirler. Fransız kumandanı tahkikat yapmak üzere Cebelibereket guvernörü Miltirantire'yi Maraş'a gönderir. Guvernörün netice-i tahkikatını mübeyyin verdiği rapor üzerine kuvve-i işgaliye arasında bulunan 120 Ermeni geldiği yere geri gönderilir. Bir hafta sonra Adana Fransız kuvve-i işgaliye kumandanı General Siramon Maraş'a gelerek yerli Ermeniler tarafından büyük alaylarla istikbal, Türklere ve mukaddesat-ı milliye ve dîniyelerine bermûtât selp ve şetmde bulunur. 27 Teşrinisani 335'te Cuma günü kovarnör işgalimiz altında bulunan bir memlekette başka devletin bandırası îkâ edilemez diye verdiği emir üzerine kaleye Türk bayrağı çektilirmez. Bunu gören Türklerin milliyet damarları kabarır ve daha ziyâde gerilir. O sırada erbâb-ı cemiyetten Kısakürekoğlu Mehmet Ali Efendi isminde bir Türk genci hasta olduğu halde bu tecavüze tahammül edemiyerek tertip ettiği beyannameleri Ulucâmî, Çarşıbaşı, Arasa, Sarayaltı camilerine imzasız olarak yapıştırır ki sûret-i bervechi zîrdir. Alem-i İslâma hitap:

“Ey milleti necîbe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. Bin üç yüz küsur senedenberi Hazret-i Allah'ı ve Peygamberi zîşânını hizmetîle râzı ettiğin bir din ölüyor. Ya'ni ecdadının kanı pahasına feth ettiği bir kalenin burcu bârusundeki Al Sancağın bu gün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok?... İğtişâş arzu

etmeyelim. Yalnız pür vekar ve azamet ol Alsancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemâl-i mehâbetle yerlerimize avdet edelim. Korkma. Korkma seni buradaki bir kaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcûdiyetini gösterecek olursan değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol. 28 Teşrinisani 335”

2 Teşrini sani 335 Yevmilcemia

Ulucâmî'ye Cuma namazına gelen Müslümanlar bu beyannameyi okurlar. Şehit Evliya Efendi gibi zâtlar öteden beri dînî ve millî cemiyetlerde ma'ruf olanlar, hal-i ğaleyanda olan Türkleri daha ziyâde tehyic edecek sözler söylerler cemaat-ı müslimîn, hutbe okunduğu halde Cuma namazını kalede sancağımızın altında kılacağız diyerek minberin tarafında türlü (herçeşit) ayetler ve hadislerle işlenmiş atlas sancakları topladıkları gibi pür heyecan camiden çıkmaya başladılar. Bu arada eşraftan bir şahıs cemâata çok hatalı bir iş yapıyorsunuz, koca Osmanlı hükümetinin müttefikleriyle birlikte başa çıkamayarak mağlup olduğu muazzam Fransız kuvvetine karşı mı duracaksınız. Bu hareketiniz memleket ve millet için elîm neticeler verir. Bu hareketten vaz geçiniz, diye ahâliyi çevirmek isterse de sözünü kimseye dinlemez. Ve kendisini tahkir ederler. Yolda gittikçe büyüyen muhît kütle tekbir ve tehlil sadâları âfâkı çınlatarak kaleye vakar ve azametle çıkarlar. Kalede muhafız olarak bulunan bir miktar Fransız askeri silâhla mukabele ve mukâvemet etmek isterlerse de azm-i katifinden dönmek ihtimali olmayan bu kükremiş arslan sürülerinden korkarak kalenin şimal kapusundan firar ederler. Şanlı kahramanlar şerefle dalgalanan Türk bayrağını kemâl-i hürmetle öper ve yerine dalgalanmak üzere asarlar. Cuma namazını da tatlı tatlı dalgalanmakta olan sevimli bayrağının ruhlara neş'e dağıtan gölgesi altında kırlarlar. Bundan sonra halk hükümete varır. Fransız bayrağının hükümet konağına çekildiğini görür. Hükümeti temâmen işgal etmek için kararını veren kuvernörün tercümanı Dahab'ın tecâvüzkârana vaziyeti üzerine Türkler kendisine hatırı sayılır bir dayak atarlar. Kuvernörün yâveri Çerkez İshak kamasını çıkarıp Türklere saldırmak istese de Kayabaşı Mahallesinden Hacer oğlu Mehmet Avni Efendi elinden kamasını almak için bileğine sarıldığı sırada kama ile yaralanır. Bu yüzden Çerkeze de temiz bir dayak atarlar. Mecruh Mehmet Efendi ve arkadaşları Çerkez İshak'ı öldürmek için hücum ederlerse de Jandarma

Yüzbaşı Mahmut Beyin çerkezi kaçırmasıyle ölümden kurtulmuş olur. Emellerine nâil olan Türkler, nümâyiş ve tertip için birkaç silah atarak pürtehdit ve şerefle yerlerine dağılırlar. Kuvernör da def olup kışlaya gider.

Ferdası gün Kuvernörün emri ile mutasarrıf Ata Bey bazı eşraf ve aynı ulemanın belediye dairesinde toplanmaları için tezkire yazmıştı. Bunlar belediyeye gelirler. Da'vetlilerin toplanmış olduğunu Belediye reîsi Hacı Sıtkı Bey telefonla mutasarrıfa bildirir. Mutasarrıf cevâben Kuvernör diyor ki: ahâlinin kuvve-i işgaliyem aleyhine vaki olan kıyıamlarından dolayı belediyeye varamıyacağım, orada görüşmek dostâne olanlara mahsustur. Konağın salonuna gelsinler. Bunun üzerine heyet belediyeden kalkıp hükümet dairesine giderler. Orada ileri gelenlerden büyük bir kalabalık toplanır. Bir çokları yer olmadığından ayakta kalırlar. Kuvernör azgın ve dargın bir çehre ile yanlarına gelerek ahâliye karşı pürazamet Fransızca hitaba başlar. Der ki: Ben memleketin ümrânına ahâlinin şevket ve medeniyetine çalışıp her halde hakkınızda lutüfle muâmele edecektim. Fakat dünkü gün meydana hiçbir sebep yokken kıtaât-ı askeriyemin bulunduğu kaleye hücumla Fransız Bandırasını taktırmayarak kuvve-i işgaliyem aleyhine bulundunuz. Ben ise son derece soğukkanlılıkla hareket ve rıfk mülayımında bulundum. Hattâ tecavüzâtınıza karşı o zaman askere emretmiş olsaydım ve oraya gelenleri mitralyöz ateşine tutmuş olsalardı bugün binlerce adamınız fevt ve mecruh olmuş olacaktı. Dedikten sonra evvelâ sağ ve sonra sol kolunu uzatarak şu kolum lütuftur, şu kolum kuvvettir. Şimdi hangisine sarılıyorsunuz. Yani maksadınız harp eylemek mi yoksa af ve lutuf dilemek mi? Söyleyiniz, der. Huzurundan Şıh Ali Sezai Efendi: Sizden evel gelen İngiliz kuvve-i işgalıyesi umur-ı hükümete müdahale etmemiş ve alâmet-i dîniye ve milliyetimizde olan sancağımıza el uzatmamıştı. İngilizlerle mübâdelenizden sonra İngiliz kumandanı ile müşterek imzanız altında neşrettiğiniz beyannamede sizin de aynı vazifeyi ifâ ve hükümete müdahale etmiyeceğinizi bildirmiştiniz. Beyanname hilâfına hareket ettiniz. Sancağımıza tecâvüz ederek yerinden kaldırmak istediniz, der. Kuvernör cevaben kuva-i işgaliyemizin bulunduğu yerde başka devletin bandırasının bulunması usulsuzdur. Türk bandırasının hükümete çekilmesi için mutasarrıfa tenbih etmiştim. Bunu anlatmadığı için mesûliyet mutasarrıfa râci'dir, der. Şıh Sezai Efendi: Sebeb-i zahirî

sizsiniz. Mutasarrıf Bey değildir. Kuvernör sancağın dîni ananelerinizden olduğunu bilmiyordum, bilse idim onu yerinden kaldırmazdım, der. Sezai Efendi kuvva-i işgaliyemiz meyanında ki Ermenilerin tecavüzleri tahammül edilmez bir hale geldi. Buranın İslamlarını Adana, Osmaniye ve havâlisinin adamlarına kıyas etmeyiniz. Bunlar cesur ve dindar kimselerdir. Ne zaman mukaddesat-ı dîniye ve milliye şereftabiatlarına tecavüz vuku bulacak olursa hayatlarını istihkar ederler. Bir seneden beri Adana ve mülhakatındaki millet-i İslamiye halkları ile kuvve-i işgaliye arasında mevcut Ermeniler tarafından yapılan mezâlim kulaklarımızı doldurmuştur, der. Bazı zevât tarafından bu mealde sözler söylendikten sonra meclis dağılır. Diğer bir mecliste Kuvernör, “Müslümanlar Kemal Paşaya güveniyorlarsa o bizim işimize karışmaz. Fransız ricâl-i siyâsiyesinden iki kimse de onun yanına gönderilmiştir” der. Buna da îcap eden cevaplar verilir. Bir müddet sonra Kuvernör Antep’e gider. Bundan sonra kuvve-i işgaliye baş kumandanlığına erkân-i harbiyeden Jeneral Keret tayin olunarak 6 Kânun evvel 335’te bir miktar kuvvet ve mühimmatı harbiye ile Maraş’a gelir. Maraş’taki Hıristiyanların arzularına muvâfık olarak teslîhat ve tertibat-ı harbiyeye başlar. Ermeniler silahlandırılır. Fransızlar tarafından Ermeniler Türklere karşı her türlü tecavüzlerini artırır. Kışla civarında dört oduncu Türkü pek acıklı bir surette şehit ederler. Müslümanlar şehir haricindeki bağ ve bahçelerine gidemedikleri gibi şehir dâhili de mal ve can ve namuslarının tehlikede olduğunu görerek bu tecavüzlere had çekmek için erbâb-ı cemiyet gizli gizli ictimâât yaparak tedbir ve çareler düşünmeğe Fransız ve Ermenileri şehirden kovmak için teşkîlat ve tertibat almağa başlarlar. Daha evvel Gâzi Paşa hazretlerinin Sivas’tan gönderip o vakta kadar belediyede saklı bulunan beyannamesi İ’dâdî riyâziye muallimi Hayrullah Efendi tarafından nüshası çoğaltılarak mahallelere dağıtılmak suretiyle halk mahalline vakıf olur. Bu beyannameye tevfiikan heyet-i merkeziye teşekkül edilir. Her mahallede birer teşekkül ve güvendikleri zâtı buralara celp ederek yemin ettirirler. Maksat anlaşılır. Çok maktum tutulması kat’iyen tenbih edilir. Programlar yapılır. Bir taraftan herkesten hâline göre para ve çeteler için erzak ve mühimmat toplanır. Jandarma Yzb. Mahmut Beyin himmetiyle jandarma dâiresinde saklı silahlar alınır. Bir taraftan da İngilizlerin Hintli askerlerinden hediye suretiyle alınan silahlar heyet-i

merkeziyeden mahaldeki şubelere dağıtılır. Bu tertibât ve teşekkülâtı mülhakâta teşmil ve orada böyle milli kuvvetlerin peyderpey çoğalmasına başlanır. O vakit Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile muhâbere etmek isterlerse de telgrafhane Fransızların kontrolü altında bulunduğu için buna imkân görülmediğinden elde edebildikleri bir makineyi Sarıçukur köyüne yerleştirerek orada muhabereye başlarlar. Vaziyetlerini tahkikat ve teşekkülâtlarını millî kuvvetleri tanzim ve idâre etmek için lüzumu kadar zâbit, halka vermek için silâh isterler. Gazi Paşa hazretlerinin gönderdiği muktedir, faal zabıt Kılınç Ali Bey Pazarcık kazasına gelerek orayı kendisine merkez yapar. Tertibat alır. Milli kuvvetleri tanzim ve idareye başlar. Fransızlar da şehrin yüksek ve hakim mıntikalarını bilhassa vaktiyle bir maksad-ı hâinâne ile pek muhkem bir surette yapılmış olan kiliseleri, hanları tahkim ve takviyeye başlarlar. Türkler bir taraftan teşekkülât ve hazırlıklarını ikmâl çalıştıkları gibi bir taraftan Sivas'tan Kızıl Ordu, Yeşil Ordu geliyor diye şâyialarla Fransız ve Ermenileri telâşa düşürerek kuvve-i ma'neviyelerini kırmağa çalışırlar. Bundan korkan düşman şehrin muhtelif noktalarından bilhassa Abarabaşı kilisesinin çan kulesinden hariçten Türklere yardım için kuvvet gelip gelmediğini anlamak için her gün birkaç defa etrafı tarassuda başlar. Kılınç Ali Bey Pazarcık'tan telgraflarla Maraş ovasını 4000 çadır kuracağını Fransızları kana boyayacağım gibi ağır tehditlerde bulunur. Kılınç Ali Bey Jeneral Keret şehrin tahliye edilmesi ve aksi taktirde kendilerini kuvvetle çıkarmak için harekete müheyyâ olduğuna dair tehdit telgırafları yağdırır ve telgıraflara ferik imzasını atar. Bu sırada İslahiye tariki ile Maraş'a celb edilmekte bulunan Fransız kuvvetlerini Muallim Hayrullah Efendi idaresinde bulunan çetelerin Bababurnu ve Eloğlu cihetlerinden hücum ederek bir miktar telefât verdirdiği gibi erzak ve cephânelerini almışlardı. Maraş Türklerinin Fransızlara ilk tecavüz ve muvaffakiyetleri ve ganimet aldıkları bu vakadır. Bunun üzerine Jeneral Keret şehrin ileri gelenlerini bu çetelerin dağılması için nasihatçı olarak gönderilmesini teklif eder. Bu teklif üzerine tertip edilen heyet alelusul gider ve geri döner. Birkaç gün sonra Bababurnu civarından Türk çeteleri Fransızlarla tekrar musâdemeye başlarlar. Bunun üzerine Fransız kuvvetleri etrafındaki Türk köylerini bombarduman eder yakar ve biçâre köylülerin eşyalarında çapulcu Ermeniler yama ederler. Bunu müteakip harap edilen köylerin açıkta

kalan halkının ve yanan evlerinin fotoğraflarını almak ve zarar ve ziyanlarını tesbit etmek için her şubeden birer zat intihap edilerek gönderilir. Heyet vazifesini yapar, aldıkları fotoğraflarla ahâlinin zarar ve ziyanlarını Mustafa Kemal Paşa hazretleri ile hükümete ve matbûâta yazarlar. Bu sırada Şih Câmîi civarındaki kahvehaneye Ermeni fedâileri bomba atarak oturan Türklerden bir kısmını şehit, bir kısmını da yaralarlar. 31 Kânunu evvel 335 Çarşamba gecesi yoldan geçen Türk devriyesine Hırlakların konağından ve bağcı Ziron evinden silah atılır. Gene bir gece Pınarbaşı mahallesinden bir Türk devriyesine Ermeni çeteleri tarafından silah atılarak bir polisimiz yaralanır. Vaka mahalline yetişen kuvva-i imdâdiyeye karşı Ermeni çeteleri sıkışarak silahların atarak kaçarlar. Bilmuâyene bu silahların bizim depodan alınan silahlardan olduğu anlaşılır. Seksenler mahallesinden Aşık Mustafa'nın oğlunu kapısının önünde Ermeni ve Fransız askerleri süngüliyerek şehit ederler. Jeneral Keret Pazarcık'taki Türk kuvvetlerinin miktarını öğrenmek için Maraş'tan bir keşif müfrezesi gönderir. Bunlar ileri mevkideki Türk çetelerinin bulunduğu mevkiden geçerken çetelerimiz pusuya yatarlar. Fransızlar ilerleyince arkalarına düşerler. Düşman kuvvetleri Doğanlı hizasına varınca oradaki kuvvetlerimiz cepheden takip eden diğer kuvvetlerimiz ile birleşerek ateşe başlarlar. Düşmanı mühim zâyîâta uğratarak firara mecbur ederler. 20 Kânunusani 336 da Keret dâire-i hükümeti işgale karar verdiğini, Müslümanlar tarafından muhâlefet mümâneat vuku' bulursa maiyetindeki 4000 kuvvete karşı mesûliyyet kabul edemeyeceğini mutasarrıf vekîli Ahmet Cevdet Beye bildirir. Mûmâileyhte memleketin ileri gelenlerini da'vetle keyfiyetten haberdar ve Pazarcık'ta bulunan kuvva-i milliye kumandanı Kılınç Ali Beye telefonla ma'lumat verir. Müşârünileyhte bu fikirden sarf-ı nazar etmesi için de Jeneralı telgırafla tehdit eder. Şayet düşman maksadını kuvveden fiile çıkarmağa teşebbüs ederse mukâbeledede bulunmak için evkaf müdürü Evliya Efendi eviyle Hükümet civarındaki Kızıl Kabırlığa siper kazdırır. Ve buraya bir miktar Türk dilâverleri yerleştirir. Büyük memurlar ile rüesâyâ 21 Kânun sani 336 Çarşamba günü Fransız kumandanı büyük memurlar ile rüesâ reîsini ve ayân-ı memleketten bazı zevâta kuvve-i işgaliye karargâhı olan Amerikan kolejlerine gelmeleri için tezkere yazar. Da'vetliler zamanında bilâ fütür düşman karargâhına gelirler. Jeneral bunlara Kılınç Ali Beyin tehditkârane telgıraflarını gösterir. Maraş'a gelmekte olan mühimmat

arabalarının yolda Türkler tarafından gasp ve muhafızları katledilmiş olduğunu Pazarcığa göndermiş olduğu askerlerine karşı vuku' bulan taarruz ve tecavüzden bahsile bu babta ağır mesuliyetin kendilerine ait olacağını söyler. Heyet müdâfaa zımında bazı sözler söylemek isterlerse de dinlemez. Mutasarrıf vekîlini, Jandarma Binbaşısını ve Belediye reisi, Şişman oğlu Arif, Kocabaş oğlu Hacı Naci ve mühendis Abdüllâtif Beyleri tevkif ederler. Diğerlerine ahâliyi teskin ve kuvve-i işgaliyeye itâata davet ediniz. Sonra mutazarrır olursunuz, der. Onlar da millet bizden burada kalanları sorar. Bu memlekette umûmî galeyânı mucip olur. Uhdemize mesuliyet gelmemek için ya arkadaşlarımıza da müsâade edin birlikte gidelim yahut biz de burada kalalım demişlerse de onlar bilâhere gönderilecektir, siz hemen gidiniz diye ısrar ederler. Bunlar dışarı çıkınca karargah etrafına toplar, mitralyözler yerleştirilmiş ve düşman askerlerini harbe meyyal bir vaziyet almış olduklarını görürler. Gelip vaziyeti halka anlatırlar. Hükümet dâiresini işgal için gönderilen Fransız kuvvetleri yolda millî kuvvetin şiddetli müdâfaa ve mümânaatı üzerine ileri gidemiyerek bozuk düzen karargahlarına döndermeğe mecbur olurlar. Bu sırada Bertiz'den Türk çeteleri Ahırdağı'ndan, İncebel'den inerken Fransızların bombardumanına maruz kalarak şehrin garp tarafındaki müdâfaa mevkiine gelirler. O gün saat 9.30 da harp başlar. Ferdâsı gün alessabah şehrin her tarafında mütekâbil silâhlar toplanmağa başladığından harp gittikçe alevlenir. Yzb. Muhtar ve Nakıp oğlu Muayyen Ağa mahiyetlerinde Elbistan kazası ile mülhakatından gelen 400 kişilik bir kuvvet şehrin garp cephesine Cancık denilen mahalle yerleşirlerse de Fransızların burayı bombardumana başlar başlamaz bunlar cepheyi terk ederek memleketlerine geri dönerler. Bu sırada Elbistan kaymakamı olan Atıf Sabri Bey Maraş yardım için kuvvet celp ve sevkine çok çalıştı ise de kazanın ileri gelenleri arasında mevcut olan ikilik dolayısıyla bir şey yapmağa muvaffak olamaz. Ve bazı mütekallibenin biz kazamız haricine bir tek nefer bile gönderemeyiz. Biz Maraş'tan ayrıldık, Maraş'ı tanımıyoruz gibi Türklüğün vaziyetine yakışmıyan gayr-i mantıki cevapları ile karşıladıklarına dair Elbistan kaymakamının Maraş heyet-i merkeziyesine göndermiş olduğu mufassal rapor elyevm Halk fırkasında mahfuzdur. 4 büyük sahife dolduran bu raporun pek mufassal ve ağır olduğu için buraya dercinden sarf-ı nazar edilmiştir. Vaziyyetin vahâmeti ve ahâlinin müdafa-ı

sebâtını Fransız kumandanı mutasarrıf vekilinin eline bir beyaz bayrak vererek ahâliyi teskin ve ateşi kestirmek üzere hükümet dairesine gitmesini emreder. Türk çetelerinin atmakta olduğu kurşundan vurulacak olursa Fransız karargâhına kadar sâlimen gönderildiğine dair şahit olmak üzere mevkuflardan ser mühendis Abdüllatif Bey de kışlaya kadar götürülüp geri gidilmesini tenbih eder. Bir Fransız zâbitini ve iki nefer tefrik ederek bunlar böyle çıkarlar. Kışla önünden geçerken Türkler tarafından atılan kurşunlar Fransız askerlerinden birisi vuruldu. Diğerleri mühendis beyle birlikte müşkilâtla geri dönerek mutasarrıf vekili orada yalnız bırakılır. Ahmet Cevdet Bey elinde beyaz bayrak olduğu halde ilerlemekte iken çetelerimiz ateş açar. Kurşun atanlar arasında bizzat mahdumu da bulunur. Ateş edilmesini babasının vurulmasını söyler. Cevdet Bey parolayı bilmez, kendisinin mutasarrıf vekili olduğunu bağıarak bin müşkilatla anlatmağa ve canını kurtarmağa muvaffak olur. Bir müddet sonra telgırafhaneye varır. Fransız kumandanına Ermenilerin Müslümanlara karşı silah isti'mal ettiklerinden dolayı halkın teskîni imkânı olmadığını ve sözlerinin müessir olmadığını telefonla bildirir. Türkler yokluk ve her türlü mahrumiyetler içinde büyük bir varlık göstermeğe elbirliği ile çalışmağa başladılar. İcap eden yerlere siperler kazarlar. İstihkâmlar kazarlar. Büyük bir azim ve imanı kırılmaz bir metanetle millet ve memleketlerinin ve kâbus ve istiladan kurtarmağa var kuvvetleriyle çalışırlar. Evlerinin duvarlarını delerek Türk mahalleleri ile ittisâli muhâbere ve râbıtayı temin ederler. Hasılı bütün varlıklarını Türkler erkek ve kadın mevcut servetlerini hülliyyatlarını yiyecek ve giyeceklerini memleket ve milletin namus ve şerefının kurtulması için biribirleriyle müsâbaka edercesine fedâ etmekten geri durmadılar. Türkler azim ve şahâmeti ile şerefli ve ebedi bir nam bırakan şanlı baba ve dedelerinin şahâmetleri gerilen damarlarında kaynamağa ve insanlık duygusuna vedâ düşmanlarını kahramanca boğmağa başladılar. Hem top tüfek ve her nevi silahlarla mücehhez gâlip mağrur düşmanın muntazam askerlerine karşı eski sistem silahlarla, boy tüfek ve çiftelerle, pek az martin ve mavzerlerle silahlanan Türkler düşmanlarına karşı koymağa, tecavüz etmeğe ve korkutmağa başladılar. Düşmanın topuna karşı yüksek tepelere soba boruları dizerek topları olduğu kanaatini düşmanlarına sezdirmişler, harikalar yaratmışlardır. 22 gün geceli gündüzlü devam eden dehşetli ve korkunç mücadele

neticesinde Maraş kahramanları mağrur düşmanlarını ve bunlara yardımcılık eden hâin Ermenileri ilelebet unutulmayacak bir hezîmete ve mağlubiyete uğratarak birçok telefata verdirmiş ve Türk darbesinden güç hal ile yakayı kurtarabilenler de birçok eşya ve mühimmatlarını satarak din hırsızları gibi gizlice ve alçakcasına kaçmağa mecbur olmuşlardır ki bu mağlubiyet Fransa harp tarihinde silinmesi gayr-i kabil siyah bir leke halinde kalmış ve kalacaktır. Kahraman ve cesur Maraşlılar memleketlerini düşmanlarından kurtardıktan sonra yenilmiyerek ve bir çok yaralarını aldırılmıyarak arkalarından yetmişler. Yukarda da kendilerine azîm zâyıyat verdirmişlerdir. Mütemâdi hücumlarıyla tutunmak istedikleri İslâhiye, Bahçe, Cebeliberek'ten, Osmaniye'den, Antep mülhakatından, Urfa havalisinden de def ve tarda ve nihayet Antep'in de tahliyesine mecbur etmişlerdir. Nihayet Antep'te def ve tard için çok muharebeler yapmışlar düşman Antep'te uzun müddet tutunmuş kalmıştır. Maraş livâsında gösterilen fedakârlıkta bu idarenin Maraş mücâhidini 800'ü mütecevaz olmadığı halde 5000'e gayri muntazam düşman kuvvesile azim ve cihada girişmesi amel-i milliyedeki maneviyatın fevkalâdeliğine kâfi değildi. Binaenaleyh vaki olan müracaat ve istirhamlara cevap verilerek tenvir buyurmanızı Maraş heyeti merkeziyesi temenni eyler. Ve yapılacak haddi hareketin emri iradesini intizar eyler. Bu telgraf esna-i harpte Maraşlıların miktarı ile düşman miktarını ve aradaki farkları Maraşlıların gösterdikleri fevkalâde fedakarlıkları isbat edecek ve resmî bir vesikadır. Maraş heyet-i merkeziye riyaseti aliyyesine 2 Nisan 346 ve 207 numaralı teskiteye cevaptır. Boş kalan cepheye sevkedilmek üzere işârınız vechile elli nefer tefrik edildi. Sevke amâdedir. Ancak bunlara verilecek elimizde beylik olarak 20-25 silah vardır. Çünkü esasen mevcudu 70-80 adede baliğ olan silahlarımızdan 40 adedi kısmen kapaksız ve kısmen kapağı kırılmak ve gayr-i kabil istimalatın muaddeldir. 7-8 adedi de efrat yedinde şakâvet vesâire dolayısıyla ziyana uğrayarak elde ancak 20-25 silah kalmıştır. Kırık bozuk silahlar dahi kâmilen Heyeti merkeziyeye iâde edilecektir. Binaenaleyh tefrik edilen işbu elli neferin silahsız olan nısfını lüzumu olan eslihanın merkezden i'tası mümkün olmadığı takdirde bu silahsızlar hakkında ne yolda muâmele edileceğinin serian iş'arı

Divanlı Namına Cemil 3/4/336

Bu rapor harp zamanından ahalinin büyük bir kısmının silâhsız ve mevcudu pek az kalan silahların da kırık bozuk gayrı muntazam olduğunu isbat ettiği gibi son sistem silahlarla mağrur düşmanı hiçe sayan Türklerin kuvve-i ma'neviyelerinin ne kadar yüksek ve sarsılmaz azim ve iman eylemişler bulunduğunu isbat edecek açık bir vesikadır.

Not: Bu tutanaktan anlamı temâmen kaybolmuş ve bir şey anlaşılmayan posta şifrelerini havi on satırlık bir kısım çıkarılmıştır.

Eski Maraş'ta Divanlı (Doğanlı) mahallesinden bir görünüm

MERHUM MUSTAFA EŞBAH'IN MEKTUBU

1920 Maraş savaşının, sineması alınacağından 6t6r6 bildiklerimi benden soruyorsunuz.

Bu acı, acı olmakla beraber en y6ksek duygularını hen6z unutmadığım, bir saygılı g6n6, sevgili baba ve kardaŐımı, bu savaşta gaip etmiş bir kimse sıfatı ile kısaca anlatayım.

İngilizler memleketimizi terk etmiş, Fransızlar gelmişti. Tabii 6lmek 6zere bulunan bir aslanın başı ucuna konan vahŐi kuŐlar gibi, biri kalkmıŐ o biri konmuştu. O g6nlerde, Fransızlar Ulusal⁽¹⁾ varlığımızı her g6n hırpalamakta olup bu da bizim onur ve kinimizi artırmakta idi. Artık yaptıkları dayanılmaz bir dereceye geldiği sırada idi ki, Şehrin b6y6klerini ve bu arada babam Mehmed'i de yakalıyarak Osmaniye'ye g6nderdiler.

Orada bir ay kadar mahpus olan babam her nasılsa kurtularak ve aŐiretler arasında milli savaş i6in bazı teşkilat yaptıktan sonra , gizlice Maraş'a geldi. Ve yine eskisi gibi teşkilata başladı. Fransızlar MaraŐımızı daha ziyade tazyik altına almışlardı. Gice g6nd6z Fransız devriyeleri sokaklarda dolaŐmakda idi ki, yakında patlıyacak 6l6m bombasının, barutları kokmağa başladı, hepimiz kendimizi bu 6l6me hazırlamıŐ idik.

Tarihini iyice hatırlıyamıyorum. Bir g6n Fransız devriyelerinden bir kol sokakları dolaşarak bizim Divanlı⁽²⁾ –İsmetpaşa- mahallesine gelmişti.

⁽¹⁾ Ulusal: Bu mektubun yazıldığı ve Filmin 6ekildiği 1935 yılında bizler Maraş Ortaokulu son sınıfında idik, dilimize uydurma s6zc6kler o zamanlarda girmeğe başladı. M.Y.6.

⁽²⁾ Divanlı mahallesinin esas adı Doğanlı'dır. M.Y.6.

Vakit öğleyi henüz geçmişti ki, Amerikan Kolejleri tarafından bir silah sesi duyuldu. Bu esnada da mezkûr devriyenin Nalbant oğlunun evine cebren girdiklerini, milli teşkilâtın Doğanlı heyeti idaresinin sandık emini olmam dolayısıyla bana haber verdiler. Derhal silahlarımı alarak doğruca Nalbant oğlunun evine koştum. Divarın üzerine çıkarak içerdeki dört Fransıza ateş etmem üzerine, Fransızlar, silahlarını atarak teslim oldular. Bunları mezkur hanenin bir odasına kilitliyerek, silah seslerine koşan bir delikanlıyı üzerlerine nöbetçi koydum. Bu esnada memleketin her tarafından ateş başlamıştı. Bizim mahallede oturan Ermeniler evlerini terk ederek, mahallede bulunan Alman Eytamhanesine, Bulgurcunun evine, Bahtiyarbaşı ve Kümbet kiliselerine kaçarak bu müstahkem yerlerden Türk ahaliye ateşe başlamışlardı. Bu yerlere Ermenilerle beraber, Fransızlar da sığınmışlardı. Sokaklarda çetelerden mâada kimse kalmamıştı. Bu müsellah Türk çeteleri, Fransız ve Ermenilerin sığınıp ateş ettikleri sağlam ve müstahkem binalara, hemen kazdıkları toprak siperlerden ve evvelce hazırlanan kerpiç duvarlar içindeki mazgal deliklerinden ateş ediyorlardı. Doğanlı da ihtiyar ve seksenlik amcam Eşbahzade Hacı Hüseyin Efendinin selamlık ve hânesini, teşkilata tahsis etmiştik. Emirler ve cephaneye buradan veriliyor idi. İhtiyar amcam lâzım gelen emirleri vermekle beraber evin avlusunda da mütemadiyen yemek pişirtirerek, civarda ve siperlerde bulunan çetelere yemek tevzi ediyordu.

Bana gelince:

Çetelerin iâşesini temin, silah ve cephaneye noksanlarını ikmalle beraber kendilerini de kontrole memurdum. Pederim ise muhtelif tahassungahlarda⁽³⁾ saklanan, Ermeni ve Fransızlara kendi çeteleriyle hücumlarda bulunmakta idi. Harbin 8. günü Kılıncı Ali Bey, Efe Hasan, Ahmet Çavuş vesâire bizim kuvvetlerimizi takviye ederek Alman Eytamhanesine saat 10 raddelerinde taarruz ettik. Çeteler bir taraftan sırıklar ucunda yangın paçavraları uzatarak, binayı yakmak isterlerken, diğer taraftan da, hücum borusu çalınarak “Allah, Allah” nidaları gökleri titreterek hücumlar yapıyordu. Bu esnada pederim beni çağırarak, Tüfekçi Sabit ve Hacı Mahmut oğlu Abdullahı, yanıma alarak Doğanlı Camii minaresine çıkmamızı ve oradaki mazgal

⁽³⁾ Tahassungah: Sığınak

deliklerinden, kendilerinin taarruz ettiği Eytamhaneye ateş etmemizi emretti.

Pederimin bu emri üzerine, derhal minareye çıkarak, mazgal deliklerinin içinden, Ermeni ve Fransızların karınca gibi kaynaştığı Eytamhaneye baktım. İçerdeki Fransızlar çantalarını takarak, eytamhanenin cenup kapısından kaçmak teşebbüsünde bulduklarını ve bunlardan bir kısmının da firarlarını setr için, Kümbet mezarlığındaki çetelere ateş ettiklerini gördüm. Çetelere ateş eden Fransızlara belimdeki kundaklı tabanca ile ateş etmeğe başladım. Fransızların arkası bana ve önleri çetelere doğru olduğu için kurşunumu yiyenlerin arka üstü yere düştüklerini memnuniyetle görüyordum. Ufak mazgal deliğinden münâvebe ile kah arkadaşım Hacı Sabit ve kâhi de ben ateş ediyorduk. Bizim minareden ateş ettiğimizi gören Fransızlar, Amerikan kolejindeki karargahlarına bir takım işaretler vermeğe başladılar. (Harpten sonra Şişman zade Arif Efendiden duyduğuma göre: Bay Arif de Fransızlar tarafından arkadaşlarıyla birlikte orada esir tutulmakta iken, Fransız komutanı, Arif Beyi ve arkadaşlarını çağırarak Doğanlı mahallesini göstererek;

-İşte, şu minareden Alman mektebindeki kuvvetimize Türkler ateş ediyorlar. Sonra Fransızlar ibadetgahımıza taarruz ediyorlar demeyin, dedikten sonra, seri ateşli topa emir vererek Divanlı minaresine mermi yağdırmaya başladı.

Hakikatan bir taraftan, Eytamhanedeki Fransızların şiddetli ateşi diğer yandan kolejden atılan mermiler minareyi sarsmaya ve her tarafını delik deşik etmeğe başladı. Vatanımızı müdafaa kaygusu bize bu tehlikeli vaziyetimizi unutturmuştu. Akşamın yaklaşması ve karanlık çökmesi üzerine burayı terk ederek, diğer vazifelerimizi ifâya koştuk.

Gece her tarafta silah sesleri devam ediyordu. Sabah olunca, Bulgurcu'nun müstahkem hanesindeki düşmanın Nuh Câmiine taarruz ettiğini duyduk. Pederim, maiyetindeki çetelerle, derhal, Bulgurcu'nun hanesine taarruza koştı. Fransızların bir kısmı, Bahtiyar Kilisesi civarında bulunan Kekeç Halil oğlunun evi içerisine kiliseden geçerek dolmuşlardı. Ben ve arkadaşlarım bu eve bitişik diğer bir evden, Halil'in evine girdik ve çardağın altına gizlendik. Fransızlar yukarı katta, biz aşağı katta idik, bizi görmüyorlardı.

Bu esnada ben ve silahlısız bir arkadaşım olan ifti Memiş oğlu Ali merdivenden yukarı atıldık, yukardaki i kapunun önüne diz ktm ve silahımı odada bulunan Fransızlara tevcih ettim. Manzara şu şekilde idi.

Tahminen 25-30 Fransız neferi bu büyükçe odaya dolmuştu. Buraya, kiliseye nazır pencereye merdiven dayamak suretile çıkmışlardı. Bir kısmı da henüz çıkıyorlardı. Odanın benim diz ktğm kapu tarafında ise, paravanaya mşbih, blme tabir edilen, tahta perde olduğundan, ne ben tamamilde içeridekileri görebiliyordum, ne de onların benim mevcudiyetimden haberleri vardı. Arkadaşım Ali ise diğer köşeye gizlenerek ve içeride yavaş sesle konuşan Fransızları göstererek birbirimize -işitiyor musun? işaretini veriyorduk. Bu sırada odaya, pencereye dayalı merdivenden girmek isteyen bir Fransız neferi, henüz beline kadar çıkmışken, beni elimde silah ve diz kmş vaziyette gördü. Hemen bu nefere ateş ettim, nefer arka üstü yuvarlandı.

Silahımı perdeye çevirerek, perde arkasındaki (içerdeki) Fransızlara alel tahmin ateş etmeğe başladım. 5-6 mermi attıktan sonra içerden ses duyulmaz oldu. Bu sırada aşağıdan hizmetilerimin yüksek ses ile:

-Mustafa Efendi seni amucen istiyor acele gel, demesi üzerine, derhal avdet ettim. Aşağıdaki arkadaşlarıma da, yukarı çıkıp Fransızları haklamalarını⁽⁴⁾ emrettim. Amcamın hanesine gelince, pederimin, Bulgurcunun hanesine taarruza gittiğini işiten amcam Hacı Hüseyin, onu benden sordu. Ve abuk babanı bul ve gel emrini verdi. Bunun zerine Bulgurcunun hanesine doğru koştum. Hane civarında, yol üzerine serili yatan zavallı babamın cesedi ile karşılaştığım. Meğer zavallı babam düşman içine atılarak, fedakrane dğşp birkaç Fransız tepeledikten sonra, diğer bir sipere atlarken, düşmanın alnına isabet eden hain bir kurşunu ile vefat etmiş.

Düşman içerisinde kalan cesedini kimse dışarı çıkarmaya muvaffak olamayınca muhacir Hasan avuş namında⁽⁵⁾ cesur ve

⁽⁴⁾ Haklamak: ldrmek

⁽⁵⁾ Yenicekale blgesinide jandarma avuşluğu yapan bu zat hakkında, kısmet olursa okuyucuya, gelecek sayılarımızda bilgi vereceğiz. M.Y..

babamın fedakârlığına meclub⁽⁶⁾ bir zat, , cesedi dışarı çıkarmağa muvaffak olmuş. Babamın cesedini alarak evimize getirdik. Evimizde bulunan Müftü Tekerek zade Hacı Mehmet Efendi ve Dede zade Mehmet Efendiler huzuru ile acıklı bir cenaze namazı kıldık. Babamın vefatı, bütün çetelerin ve mahalle halkının kuvve-i maneviyesine tesir etmişti. Cenazesini Doğanlı camii civarındaki Yalnız kabir denilen mahalle defnetmeğe götürürken, şarkı şimali tarafında⁽⁷⁾ Karagöz değirmeni üstündeki tepede bulunan bir Fransız makinalı tüfengi, bu muhteşem ve vakur cenaze alayına ateşe başladı. Cenazeyi yere bıraktık, her birimiz bir tarafa sığındık. Bu ateşten muhtelif kimseler yaralanmıştı. Ateş altında da güçlkle pederimi defnettik.

Vatanı muhafaza kaygusu bu defa pederimin de feci suretle şehit olması dolayısı ile bende hasıl olan müthiş intikam arzularile birleşerek ve artık ölümü hiçe sayarak, her tarafa saldıрмаğa başladım. Yirmi iki gün devam eden muharebede bu suretle vazife-i vataniyemi kemal-i şükranla ifâya son derece de gayret ettim. Neticede de güzel yurdumuzu hain düşmandan tamamile tahlis ettik. 5.5.935

İmza
Eşbah oğlu
Mustafa Hilmi

İLÂVE

Elyevm, Kümbet Camii İmamı Kodaz zade Ahmet Efendiden işittiklerim:

-O zaman Teşkilat-ı Milliye Heyet-i İdare reisi olan Ahmet Efendi diyor ki: “Elbistan ve Sivas’tan getirttiğimiz müteaddit, kapaksız, muaddel mavzerleri bizzat kapak geçirterek, ahırlar içinde ve yer altında tamir ettiriyorduk. Harbin üçüncü akşamı, Alman Eytamhanesine doğru, iki zenci Fransız neferi gelmekte idi, Fransızların çehrelerini göremiyorsak da, seslerini duyuyorduk. Çetelere emir verdim derhal kendilerine ateş ettik, meğer bu iki asker,

⁽⁶⁾ Meclub: Tutkun, meftun.

⁽⁷⁾ Şarkı şimali tarafı: Doğu - kuzeyden

bomba getiriyorlarmış. İki de vurularak üzerlerinde 19 adet bomba zuhur etmekle, kuvve-i maddiye ve maneviyemiz pek ziyade arttı.

Ertesi gün, camiin Eytamhaneye nazır ufak penceresine merdiven dayayarak, Eytanhaneyi tarassut ederken, Eytamhanenin yukarısında gezinmekte ve öteye beriye emirler vermekte olan bir Fransız zabiti gördüm.

Derhal maiyetimdeki çetelerden, Tepe başılı Arap Kamile emir vererek merdivene çıkardım, Kamil Fransız zabitini alnından vurmak suretile vazifesini yaptı, tarafımızdan da nakdî mükafatla taltif edildi. Harbin on üçüncü günü Eytamhanedeki Ermeni ve Fransızlar, Kümbet mezaristanına taarruz ettiler. Maiyetimdeki çetelerle müsademeye tutuştuk, birkaç tanesi öldü, pek çoğu da yaralı olarak kaçtılar. Kaçarken de ölen Ermenileri birlikte sürüyerek götürdüler.

O ne heyecanlı günlerdi. Sarhoş bir Fransız zabiti, Ermenileri kamçılayarak üzerimize taarruza sevk ediyor, biz ise gayr-ı muntazam bir cemmiğafır halinde ve hatta 12 yaşındaki çocuklar da dahil olmak üzere ve tekbir sadaları ile kendilerine hücum ediyorduk. Onların muntazam silahlarına mukabil bizim yalnız yüksek kuvve-i maneviyemiz vardı.

Bizim aynı zamanda Kümbet Camiinin ufak penceresinden kendilerini tarassud edüp ateş ettiğimizi his eden Fransızlar, kolejdeki karargahlarına verdikleri işaret üzerine 20'yi mütecaviz top mermisi atarak camiimizi delik deşik ettiler. Bu harbin tafsilatı her ne kadar uzun ise de, heyecanım daha fazla anlatmama mahal bırakmadığından burada kesiyorum

(Mektubu bugünkü dilimize aktaran: Mehmet Yusuf Özbaş)

Mümtaz EREN

*(Kuvayi Milliye Mücahit ve Gaziler Cemiyeti
Maraş Şubesi mürakabe heyetinden)*

MARAŞ HARBİ VE HATIRALARIM

Maraş'ta Milli Mücadeleye doygusu ve mecburiyet İngilizlerin işgali üzerine başladı.

Bu işgal kuvvetlerini karşılamak üzere Ermenilerin yaptıkları nümayışte Türklere karşı yapılan hareket hazmedilmez bir halde idi. Hatta işgal edilen yerlerin Ermeni yurdu olacağı ve işgal kuvvetleri arasında Ermeni Tabur ve Alaylarının bulunacağı ve Türk idaresine son verileceği açıkça ilan ediliyor ve kendilere karşı kahir bir ekseriyetin varlığını, benliğini hiçe sayarak Dini Mukaddesatları ve izzeti nefsi milliği rencide edecek hareketlerden çekinmiyorlardı.

İngiliz işgal kuvvetleri de Ermenilere karşı o kadar uysallık gösteriyordu ki kendilerini memnun etmek için tehcirleri esnasında Maraş'ta Mutasarruf iken Sivas Valisi olan İsmail Kamelin celp ve tevkif edilmesi ve tehcirle alakalı gösterilen memleket eşrafının tebit

olunmaları için tahkikat yapılması ve Ermenilerin asıldığı yere açtıkları hukuk davalarının yürütülmesi için idari ve adli makamlara baskı yapılmakta ve İngiliz divan-ı harbince Çavuş Emini zâde Ali Efendi'nin tevkif edilerek Halebe sevk olması ve daha buna benzer hareketler çekilmez bir hale gelmişti.

İngilizleri Fransızların değiştireceği ve Fransızların işgallerinde Ermenilerin daha şımarık ve mütecaviz bir vaziyet alacakları belli idi.

Nitekim 30 Teşrinisani 1919 Perşembe günü Fransızlar Maraşa girdi. Giren bu işgal kuvvetleri arasında Ermeni askerleri de bulunuyordu. Bunların istikbaline giden Ermenilerin yaptıkları nümayiş İngilizlere yapılan nümayişten daha bambaşka idi. Bunların küfür ve hakaretini işitmek için halk evlerinden dışarı çıkmamak zorunda idi. Bu vaziyet karşısında yaşamak hakkı kalmamış olduğuna karar veren Maraşlılar mücadele için tedbir almak üzere yer yer gizli toplantılar yapmağa başladılar.

Evvela memleketi on semte ayırdılar. Her semt halkı kendi aralarında seçtikleri heyet içinden birer kişiyi Heyeti merkeziye üyesi intihap ettiler. Bu üyeliklere seçilen zatlar da şunlardır: Arslan Toğuzata, Belediye Reisi Hacı Bekir, Rafet Hoca, Hüdayi Tahsin, Çuhadar Hacı Mehmet, Evkaf Memuru Evliya, Dedeoğlu Mehmet, Şişmanoğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Kocabaş Hacı Ahmet, Nafia Mühendisi Abdüllatif'tir.

Bunlar da aralarında yaptıkları intihapta Arslan Toguzata'yı birinci reislığe, Rafet Hocayı ikinci reislığe seçerek Hacı Nuriyi veznedarlığa, Tapu memuru Faiki de katipliğeye tayin ettiler

31 Teşrinievvil 1919 Cuma günü ikindi ve akşam arasında Uzunoluk Hamamından çıkan Türk kadınlarına Fransız askeri kisveli birkaç Ermenin saldırması üzerine bunların feryadına koşan oradaki halk bu Ermenilerin silahlarla karşılanarak birkaçı da kurşunla yaralandı.

Bu müessif vak'ayı gören Sütçü İmam peçesi yırtılmasından bayılan kadınla yerde yatan Çakmakçı Saidi gözile süzdü. Kadının peçesini yırtan ve Saidin canına kıyan Ermeni canavarını tabancasile yere serdi ve kaçtı.

Bu kahramanı öldürmek için takip eden Ermeniler bulamayınca iki gün sonra dayısı oğlu Tiyeklizade Kadir'i Şeyhadil caddesinde

intikam kastile şehit ettiler. Merhumun tabut içinde alınan fotoğrafı Arslan Toğuzata da mahfuzdur.

Güzel güzel dalgalarile gönüllere sürur veren ve hervakit kalenin burcunda çekilmekte olan mukaddes bayrağımızın 28 Teşrinisani 1919 Cuma günü Fransızlar tarafından indirilmesi memleketi matem içinde bırakmıştı. Bunu gören Mehmet Ali Kısakürek halkı galeyana getirmek için aşağıdaki beyannameyi yazarak Camii kebirin içine ve abdest alınacak mahallere namazdan evvel koyarak evinde vaziyeti intizar etti.

Beyanname aynen şöyle yazılmıştı: *(Ey milleti necibe, vaktine hazır ol. Bin üç yüz senedir Allahını peygamberini memnun ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına feth ettiği bir kalenin burcundaki Alsancağın bugün Fransızlar tarafından indiriliyor. Şimdi acaba bunu geri yerine koyacak sende birkaç yüz İslam kanı ve gayreti hiç mi yok? İğtişaş arzu etmiyelim. Pürvakar ve azamet olarak sade Alsancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar geri azamı ve mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma seni burada birkaç Fransız kuvveti kıramaz, sen mevcudiyetini gösterecek olursan değil birkaç yüz Fransız kuvveti hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol.)*

Namazdan evvel camie girenler tarafından bu beyannameler alınarak okunuyor ve camie mütemadiyen girmekte olan kimselere de anlatılıyordu. Hüzün içinde bulunan halkı beyanname son derece galeyana getirmişti. Biraz sonra cami hınca hınç dolmuş ve namaz zamanı da gelmişti. Bu sırada halk arasından “cemaat kaleden bayrağımız inmekle Türk ve İslam hâkimiyeti kalmamış demektir, hakimiyeti olmayan yerde ise Cuma namazı kılınamaz, şimdi farzdan evvel farz çıktı, evvela bunu eda etmek lazımdır.”

Bütün cemâat câmiden çıkarak bir i'tidal dairesinde aldıkları müteaddit bayraklarla tekrar kalaya bayrağı çekmek için giderken vaziyeti gören Fransız Jandarma mülâzım Kenan'ın bunlara karşı (Ben iki hafta evvel İstanbul'da idim. Orada hükümet de yok bayrak da) demesi nefretle karşılanarak durmadan kalaya tırmanılıyordu. Bunu gören kaledeki Fransız jandarmaları kalenin bir tarafına gizlenmişti. Kaleye ilk çıkanlar arasında olup da halen hayatta bulunan ve Onbaşı ismile anılan Zeliha Hoca oğlu Osman ismindeki kahraman tarafından Fransızların, direğinden indirilerek bir tarafa attıkları o mübarek bayrağımız hürmetle alınarak öpülüp geri yerine takılmış ve bu suretle

dalgalanmıya başlamış olan sevimli bayrağımız bütün yüzleri güldürmüştü.

Oradaki saklanan Fransız jandarmaları da kovalanarak kalede cemaatle namaz kılındı ve geri dönülerek hükûmete gidildi.

Memlekette âsaiş hergün bir gün evvelkine nisbeten daha bozularak ticâret dahî yapılmayacak bir duruma gelmişti. Belediye çarşısında küçük bir dükkanda tuhafiyecilik yapmakta idim. İki Ermeni askeri geldi, o zaman memlekette alış veriş gümüş para ile yapılmakta idi. On kuruşluk eşya aldılar. Aldıkları bu eşyanın bedelini verecekleri yerde, “sana vermiş olduğumuz mecdiyenin niçin artanını vermiyorsun, şimdi seni Fransız kumandanına götürürüz” diye tehdit ettiler. Belalarını def için satılan eşyadan başka kendilerine 10 kuruş da para vermiştim. Bana yapılan bu muamele diğer esnaflara da tatbik edilmekte ve Ermeniler tarafından yapılan facialar durmadan birbirini takip etmekte, ihtidâ edipte Müslümanlarla evlenen kadınlar evleri basılarak alınmakta ve adamlar öldürülmekte idi. Hatta benimle İstanbul’a giden Telgraf Müdürü Muharremle Nuri isimdeki şahıslardan Muharremi Osmaniye ile Toprakkale arasında trende feci bir surette öldürdüler. Nuri ile ben çok güç bir şekilde Bozantı’ya vasil olabildik.

Yapılan bu Ermeni mezalimi hakkında Müdafai Hukuk Cemiyeti tarafından Antep’teki Fransız Komutanlığı’na çekilen 2 Teşrinisani 1919 tarihli protostoyu Fransız Erkanı harp kaymakamı Mösyö Abadî yazmış olduğu Türk Verdonu adlı eserinin 86 ıncı sahifesinde aynen şöyle yazmaktadır:

8 aylık bir İngiliz işgalinden sonra memleket Fransızların yeni işgaline geçti. İngilizlerin işgali esnasında hissiyat-ı Milliye ve Dîniyeyi rencîde edecek mahiyette hiçbir vak’a hadise olmamıştır.

Bütün cihanda mağlum olan Fransız adalet ve medeniyetine istinat eyleyen bizlerin kalbinde bu işgal dolayısı ile hiçbir tebeddül hâsıl olmadı fakat ekseriyeti Adana ve civarındaki Ermenilerin teşkil eylediği işgal kıtaâtı muvasalatları tarihinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir hissi adalet göstermekten çekinmediler. Bunların irtikap eyledikleri efal polis raporu ile sabit olduğu gibi Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür. İrtikap olunan efal bervech zîrdır:

Maraş harbinde Mümtaz Eren başkanlığındaki bir çete gurubu

A-Ermeniler sokak ve çarşılardan geçerlerken tesadüf ettikleri Müslümanların Dinine sebbüsetm etmektedirler. Bunlar meyanında kisvesinin şayani ihtiram olmasına rağmen bir hoca düçarı tecavüz olmuştur.

B-Uzunoluk Hamamı civarında toplanan müsellaah Ermeniler zavallı Müslüman kadınlarının çarşaflarını sırtlarından almağa teşebbüs etmişlerdir. Bunların imdadına koşan Hacı İmam, Sayit Efendi, Gafar Gabüloğlu Osman naminde 3 Müslüman bunlar tarafından dibcikle ve kurşunla ağır surette mecruh edildiler. Aynı zamanda medresede üzerine ateş ederek Zülfükar Çavuşoğlu Hüseyin'i şehit ettiler.

C-Müslümanları gatledüp kadınlarını alacaklarını Kışla yolu üzerinde bağıra bağıra ilan ettiler.

D-Tarafınızdan verilen teminatın akebinde bir Müslüman muhaciri alçakcasına katledildi. Kahir bir ekseriyetin dününde kaldıklarını ve kendilerine lazım olan dersi verebilecek kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar hissiyatı Dîniye ve Milliyemize tecavüz ederek Müslümanların gayzını intaç edecek nahoş ef'alın hudüsüne hizmet eylerler lakin bunlara rağmen Müslümanlar

soğuk kanlılığını muhafaza ederek mukabele ibilmişle tenezzül etmediler biz asayişi tamamen tesis etmekle beraber salıfülzikir hadisatın galeyana tevlit eylediğini Hükümeti muhalliya ile guvvavi işgaliye Komutanlığına ihbar eyledik. Kumandan verdiği cevapta ibrazi mahcubiyet etmekle beraber bir daha bu gibi vakayın tekrür etmeyeceğini de işar ediyordu. Böyle söylenmesine rağmen işgal kıta'sı yanında bulunan Ermeniler yine cinayet iga ediyorlardı. Bu nevi vakayı her gün tekrür edip duruyordu. Bundan başka Müslüman ahâlinin namus ve haysiyetine tahti eminiyette olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu Kemali hürmetle arz ederiz.

Şer'i ve mantiki olan metalibimiz nazarı dikkate alınmadığı takdirde mesuliyetimizi ve şikayetimizi Meclisi Aliye isma edeceğiz, cevabınıza intizar eyliyoruz. (11 İmza Eşraf ve Memurin)

Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti bir taraftan bu protestoyu vermekle diğer taraftan da teşkilatını yapmış ve bu teşkilatta vazifelendirilen mücahitler arasında ben de Kayabaşı Mahallesi gurup komutanlığına tayin edilmişim.

Diğer gurup kumandanları gibi harp hazırlığından olan ve önceden yapılması zaruri ve elzem bulunan ve mazgal tabir edilen menfezleri bina divarlarının iç tarafından caddeleri, köşeleri ve bilhassa mühim noktaları tarassut ve ateş altında bulundurabilecek bir şekilde yollarda gezen Fransız devriyelerine hissettirmeden dış divarların siva kısmına kadar olan mahallerini deldirmişim. Harbin başladığı gün başlamadan önce yani 21/1/1920 tarihinde şimdi lise okulu yapılan bina evvelce Amerikan Koleji olmasından orada ikamet eden Fransız kumandanı General Keret şehrin teslim edilmesi için ileri gelen bazı eşhasla memurları oraya çağırılmasile vaziyet son derece nezaket kesbetmiş olmasından durumu tarassud etmek ve alınacak habere göre hareket edilmek için bazı mücahitler tarassutcu gönderilmiş ve getirecekleri malumata Kayabaşı çarşısında intizar edilmişti.

Fransız kumandanı celbettirdiği bu zevata istilâya uğraya ve yarıya yarıya Ermeni ile karışık bulunan bir memleket halkının Fransız gibi muazzam bir devlete harbetmesine imkan olmadığından şehrin yanıp yıkılmaması ve su yerine fuzuli kanların akıdılmaması için kağıtsız ve şartsız teslim olunmasını aksi takdirde bütün mesuliyetin kendilerine razı olacağına dair ihtarı menfi karşılanmış olmasından

bunlardan mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma Binbaşı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Nafia Mühendisi Abdüllatif, Şişman Arif ve Kocabaş Hacı Nuri'yi tevkif ederek diğer eşhası halka nasihat etmeleri için serbest bıraktığını, gönderilen mücahitlerden harbte büyük hizmetleri sebkeden Hacı Eyüp Hayri'nin koşa koşa gelerek haber vermesi üzerine harp etmenin zamanı gelmiş olmasından yüksek sesle mazgal başına diye silah ve vazifeleri başına davet eylediğim mücahitler süratle dükkan ve kahvelerini kapatarak mazgalları başına koşmuş ve ben de mavzerimle evimizden ittisalindeki Hayrat Pınarı yanına varmışım. Oraya çok yakın olup ta harpten sonra kahramanca harpte evini yakmasından hükümetçe kendisine ikram edilen Muhittin Karakızın evi Ermeni evi olmasından orada Fransızların karakolu bulunmakta ve evimizin cenup kısmındaki evlerin kısmı azamı da Ermeni evlerini teşkil etmekte olmasından, caddelerle köşelerin tutulduğunu kendilere anlatmak için beş el silah attım ve emri kumanda yerine gittim. Bunun üzerine evvelce hazırlanmış olan mazgallardan tüfekler çıkmağa sağ ve soldan silah sesleri gelmeğe başladı.

Düşmanın kısm-ı küllisinin bulunduğu Abarabaşı Kilisesinden de düğün yapıyor gibi maneviyamızın kırılması için çalınan bando sesleri bilakis mücahitlerin hırsını artırıyordu. Bu sırada harbin başladığına dair teşkilatı idare eden Arslan Toğuzata'dan harp emri de alındı. Bu emirde şöyle yazıyordu: (Arkadaşlar harp başlamıştır. Allahın inayeti, Peygamberin rûhaniyeti, Din kardeşlerimizin fedakarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir fert kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, Tevfik Allah'tan) Bu emir mücahitlerin galeyanını büsbütün artırmış ve her 24 saatte bir yeni harp emri ve parolalarda gönderilmişti.

Harbin 14 üncü günlerinde idi. Mücadelenin başladığı andan itibaren geceli gündüzlü durmadan aslanlar gibi mazgallarında düşmanla çarpışan mücahitleri değiştirmek ve biraz olsun istirahat ettirmek icap ediyordu. Bunun için harpte ve bilhassa düşmanın meskun bulunduğu binaların yakılmasında hizmetleri sebkeden ve Vezir Hoca namile anılan Mehmet Alpaslan ile şehre yarım saat mesafede bulunan Arapkirli Çiftliğindeki Kılınç Ali'nin yanına yardım çeteleri arasında cesurluğu ile anılan Benli Ökkeş de varidi. Kendimi takdim ederek cephenin vaziyeti hakkında izahat verdim. Ve bilhassa mıntıkamızın Kışla ile Abarabaşı Kilisesine çok yakın olmasından

ehemmiyetini tebarüz ettirerek cepheyi görmesini ve biraz da kuvvet vermesini kendisinden rica ettim. Ve Abarabaşı Kilisesindeki düşman kuvvetlerinin derinden caddeyi yarmak suretile Doktor Sait Emirmahmutoğlu'nun evinin yerleri ve civarındaki evlerin evvelce Ermeni evi olmasından oradaki kuvvetleri ile ve bilhassa Kışladaki kuvvetlerle irtibat temin etmek istediğini de ilave ettim.

Görüşmemize cevaben Kılınç Ali kendisi gidemeyeceğini söyleyerek 30 kadar çete verdi. Bunlarla şehre gelirken Kümbet mevki'ne gelince şehrin muhtelif yerlerinin yanmakta ve tüfek seslerinin gökleri çınlatmakta olduğunu gören bu çeteler (biz şehre girersek tekrar çıkamayız.....

İstilaya uğramış diğer memleketlerde kendi kendilerini kurtarmakta örnek ve yardımcı olan böyle bir memleketin şimdiye kadar tarihi yazılmamış olmasından geldiği günden beri şehrimizin imar ve ihyası için durmadan çalışan Sayın ve kıymetli valimiz İbrahim Öztürk'ün bu cihette yüksek nazarlarından kaçmamış olmasından şimdiye kadar ihmal edilmiş olan Maraşımızın bu tarihini yazdırmak istediğini ve hatta bunun için de Hususi Muhasebe bütçesinden 5000 liralık bir tahsisat ayırttığını ve Belediye bütçesinden de 5000 liralık bir tahsisatın ayrılması için teşebbüse geçtiğini memnuniyetle haber aldık. Kendisine şükranlarımızı arzeder ve bu tarih yazılırken o günü yaşamış, o günün ruhi tesiri altında heyecana gelerek her şeyi göze alıp en büyük fedakarlık ve cesareti göstermiş ve Türk tarihinin bir destanını yazmakta bulunmuş mücahit Maraşlıların fikrine istinat etmeyen ve muhtemelen şahısların ve partizan kimselerin bu davada söz sahibi edilmemesini yine genç yaşta büyük bir idari başarı gösterdiği herkesce müsellemlen olan Sayın Valimizin iltifat etmeyeceğine emin bulunuyor ve bu hususların dikkatle üzerinde durulacağına inanıyorum.

Not: 7, 8, 9, 11, 12, 14 Şubat tarihli nushalarımızda bazı mürettip hataları vukubulmuştur. Yazardan ve okuyucularımızdan özür dileriz.

Engizek Gazetesi, 7-15 Şubat 1957

DESTANLAŞAN ŞEHİR KAHRAMANMARAŞ

Mümtaz EREN

İNGİLİZ İŞGALİ

Birinci Cihan Harbinde şanlı ordumuz yedi cephede yedi devletle kahramanca savaşmış, fakat müttefiklerimizin yenilmesi üzerine, biz de Mondros Mütarekesine yenik olarak oturmuş ve şartlarını kabul etmek mecburiyetinde kalmıştık. Bu mütarekenin verdiği yetkiyle yurt dışına çıkarılan Ermeniler tekrar memleketimize geldiler. Bir uğursuzluk Maraş topraklarını işgal etmişti sanki. Gökyüzünü kara bulutlar kaplamıştı. 1919 yılının takvimi Şubatın 23 nü gösterirken, Şehrimizi İngilizler işgal etti. Maraşlı hüzne bürüyen işgal Ermenileri çılgınca sevindirdi.

İngilizler beraberinde Hintli Müslümanları ve gönüllü Ermeni askerlerini de getirmişlerdi. İngiliz himayesinde büsbütün şımaran Ermeniler 26.02.1919 da bir Nadirli köyü vatandaşımızı şehit etti. Üzücü hadiseler devam ediyordu artık. İngilizler Ermenileri kullanarak şehrin ileri gelenleri hakkında tahkikata başladılar. Ermeni göçünde Maraş Mutasarrıfı bulunan Sivas Valisi İsmail KEMAL Bey mahkemeye çağrıldı. Suçsuz buluna Ali Bey beraat etmişse de Ermeniler, tekrar İngilizleri tahrik ederek Emin oğlu Ali Efendi ile Halepteki Divanı Harbine gönderildi. Bu suçsuz vatan evlatları oradan da suçsuz bulunarak serbest bırakıldılar. Daha buna benzer birçok olaylar birbirini takip ederken, İngilizlerin Maraştan gideceği yerine Fransızların geleceği haberi yayılmaya başladı.

FRANSIZ İŞGALİ

Maraşın topraklarında işgal kuvvetleri mantar gibi bitiyor; göğünde kara bulular gün be gün yoğunlaşıyordu. Fransızların işgal haberi yine mateme bürüdü şehri.29.10.1919 Çarşamba günü Ermeniler

ellerinde Fransız bayrakları bu defa da Fransızları karşılayacaklardı. Gene Maraşlılar suskun, Ermeniler ise çığırkandı. Kadınli-kızlı kalabalık bir Ermeni topluluğu bandolarıyla Yüzbaşı Jolle kumandasındaki ilk kuvvetleri Aksu köprüsü yanında karşıladılar. Bunu; De-Fontzine kumandasındaki 400 Ermeni (Gamavor), 1000 Fransız, ve 500 kişilik Cezayirli ikinci bir kuvvet takip etti. Şehre Fransız ve Ermenileri yücelten Türkleri küçük düşürücü sloganlarla girdiler. Ermeni soysuzluğu Maraşlının yüreğinde yeni yaralar açtı..

SÜTÇÜ İMAM OLAYI

Fransız işgalinde Ermeniler yaptıkları taşkınlığın sorulacağını hiç düşünmemişlerdi. İşgalin ikinci günü Maraşlının sabrını taşırdılar. 31 Ekim 1919 Perşembe günü ikindiden bir müddet sonra, Uzunoluk Hamamından çıkan Maraşlı kadınları Fransız elbisesi giymiş birkaç Ermeni karşılayarak; Artık burası Fransız memleketi, peçeyle gezilmez.. sözleriyle peçesini açmaya kalkışmıştı. Namuslu Türk kadını yere yığılıp kaldı. Bu olay üzerine diğer kadınlarda avazları çıktığı kadar bağırdılar. Kadınların imdadına hamamın yakınında bulunan kahveden Maraşlılar yetişti. Kadınları kurtarmak isteyen Çakmakçı Sait, Gaffar Kabuloğlu Osman, Ermeni askerlerinin sıktıkları kurşun ve dipçikleriyle ağır şekilde yaralandılar ve Çakmakçı Sait şehit oldu.. Türkün namusuna, canına el uzatan soysuz Ermeni bununla yetinmeyip, Türkün dinine, vatanına ve bayrağına hakaret edip, oradaki insanlara saldırı da bulundular.

Bu üzücü ve acı olayı gören, kırk beş yaşındaki kırçıl sakallı, uzunca boylu, Hicaza gittiği için hacı lakabıyla anılan Uzunoluk Hamamının yakınında ki dükkânında süt satan ve dükkanının karşısında ki Uzunoluk Camiinin Müezzini Sütçü Hacı İmam derhal dükkânından fırladı.. Karadağ tabancası ile Türk kadınının peçesini yırtan, Sait adlı vatan evladını şehit eden katil Ermeniye kurşunlarla yere serdi... Ortalık bir anda karıştı. Sütçü İmam bu esnada evine geldi. Akşam karanlığında Bertiz istikametinde yola koyuldu. Bertiz çete teşkilatına iştirak etti.

İlk kuşunu sıkın bu soylu vatan evladı bir destan kahramanı olarak Maraşlıların gönlünde taht kurarak efsaneleşti. İzini bile bulamayan Ermeniler, ertesi günü dayısının oğlu Tiyeklizade Kadir

Efendiyi Şeyh Adil Caddesinde işkence ile öldürerek intikamlarını hunharca aldılar. Maraşlı bir şehidini daha bağına basmış oldu böylece. Fransız himayesinde bulunan insanlıktan nasiplenmemiş bu zavallılar hiç yoktan hadise çıkartarak Maraş ve Maraşlı da huzur bırakmadılar..

TÜRKLER TEŞKİLATLANIYOR

Türkler teşkilatlanma lüzumuna inanarak Müdafaayı Hukuk Cemiyetini kurdular. Bu cemiyet Maraş 10 mıntıkaya ayırdı. Her mıntıkaya bir grup komutanı tayin edildi. Bu teşkilatta kışlanın karşısındaki Kayabaşı Mıntıkası Grup Komutanlığı bana verildi. Biz grup komutanları harpten evvel yapılması lâzım olan ve mazgal tabir edilen menfezleri, caddeleri, köşeleri görecek şekilde duvarların iç tarafından sıva kısmına kadar deldirip gerekli savaş hazırlıklarını yapıyorduk. Şube ve Jandarma dairelerinden 1300 silah tedarik ederek savaşa hazırlanıyorduk. Artık silahların patlaması an meselesiydi.

27 Mayıs 1919 Perşembe günü akşamı Ermeni Hırlakyan'ın evinde Guvarnör Andre'nin şerefine verilen ziyafette, Yüzbaşı Andre Hırlakyan'ın torunu Virjini Helene'yi dansa kaldırmak istediğinde şu cevapla karşılaştı:

Sayın Guvarnör , sizle dans etmeyi şeref kabul ederim; mazeretim şu ki, Türk bayrağının olduğu yerde dans edemem. Maraş kalesine Fransız bayrağı çekildiği zaman, emrinize hazırım, der. Bu cevap üzerine Andre kalede dalgalanan Türk Bayrağını indirtirdi. Ermenileri çılğınca sevindirdi.

Bir gün sonra cemaat cuma namazını kılmak için Ulu Camide toplandı. Cami hınca hınç dolmuştu. Namaz vakti yaklaştıkça cemaatin heyecanı artıyordu. Herkes bayrağını göndere çekmek için canını feda etmeye hazırdı. Böyle bir zaman da Mehmet Ali Kısakürek'in bayrak hakkındaki beyanamesi Maraşlının ıstırap ve heyecanını büsbütün artırmıştı. Bu beyanname cemaatin görebileceği yerlere bırakılmıştı. Beyanname metnini okuyalım:

Ey millet-i necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. 1300 küsur seneden beri Hz. Allah'ı ve Peygamberi zişanının hizmetine razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcu borusundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından

indirilip, yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslâm gayreti hiç mi yok! İğtişâş arzu etmeyin. Yalnız pür vakar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemal-i mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol."

Cemaat heyecanlı, düşünceli ve sabırsızdı artık. Bir an evvel kalede Türk Bayrağının dalgalanmasını istiyordu. Ali Sezai Efendi, cami avlusunda; "Kalesinde Fransız Bayrağı dalgalanan belde cuma namazı kılınması caiz değildir." diyerek, mücadelenin ilk işaretini verdi. Müteakiben, Ulu Caminin imamı Rıdvan Hoca, Ulu Camii'nin minberinden kaleyi göstererek; "hâkimiyet olmayan yerde cuma namazı kılınmaz. Hâkimiyetin işareti bayraktır. Hakimiyetsiz bayrak olmaz! Sözleri halkı can-evinden tutuşturdu.

Artık bu insan selini kimse durduramazdı. Camiinin sancağı alınarak halk birbirini çiğnercesine Allah! Allah! avazıyla kaleye koştu! Kaleye ilk çıkanlardan Onbaşı Osman ERŞAN adlı yiğit bayrağımızı yerden alarak öpüp direğine çekti! Halkın tevhit ve tekbirleriyle bayrağımız kalemizde tekrar dalgalanmaya başladı! Ve gönül rahatlığı içinde cuma namazı kılındı.

Cumadan sonra doğru hükümete gidildi. Halk mutasarrıfa şu ultimatumu verdi: Fransız Guvernörü hükümetten çıkarılacak. Bayrak cuma günleri kaleye çekilecek. Fransız jandarmaları hükümeti terk edecek. Bu söylediklerimizi yapacak güçte değilseniz biz, yapacağımızı biliriz. Ultimatum bir tehditle bitiyordu. Şartların kabulü üzerine halk hükümetten ayrıldı.

21.01.1919 Çarşamba günü memleketin ileri gelenleri Fransız Generali Keret tarafından hükümete davet edildi. General şöyle dedi:

Görüyorum ki Maraşta asayiş bozuk. Halkta bir itimatsızlık var. Anlamıyorum neyinize güveniyorsunuz. Askeriniz, hükümetiniz yoktur. Buna mukabil içinizdeki Ermeniler silahlanmışlardır. Fransız gibi bir düvel-i muazzamanın işgali altında bulunuyorsunuz. Şehrin harap olmaması için halka nasihat etmenizi tavsiye ediyorum. Fransız medenî bir hükümettir. Şehriniz imar edilecek ve işlerinizin görülecektir, dedi.

Bu teklifin heyetçe menfi cevapla karşılanması üzerine Bayındırlık Müdürü serbest bırakılarak diğerlerinin tutuklandığını Hacı Eyüp Hayrı bana bildirdi. Bu kötü haber Maraşlının yüreğindeki savaş kıvılcımını alevlendirdi. Artık savaş her an başlayabilirdi.

MARAŞLI FRANSIZI KOVUYOR

Tekmil Maraşlı savaş emrini bekliyordu. Nitekim öyle oldu. Savaş başlamıştı.. Müfrezemdeki mücahitlere yüksek sesle; Mazgal başına! diyerek oradaki mücahitleri silah ve vazifeleri başına davet etmem üzerine kahve ve dükkânları kapatarak mazgalları başına geldiler. O gün Fransız devriyesine sıkılan silahla harp bilfiil başlamış oldu.

22 gün geceli gündüzlü devam eden savaşta Maraşlı her türlü fedakarlık ve kahramanlığın tarihte rastlanmaz bir örneğini gösterdi. Bu insanüstü kahramanlık ve fedakarlık karşısında tutunamayan düşman 11 Şubat 1919 da sabaha karşı Ermenilerle birlikte Maraştan kaçarak canlarını kurtarmak zorunda kaldılar. Maraşlıların yarattığı destan diğer şehrin insanlarına da örnek olmuş, onlar da bu kahramanlıktan cüret alarak, düşmanı memleketlerinden çıkarmak için mücadele etmişlerdir. Kendi şehirlerini kurtaran Maraşlı mücahitler komşu ve diğer vilayetlerin de zaferlerine yardımcı olmuşlardır. Maraş Kuvvayi Millî Cemiyeti başkanı Muhterem Arslan Toğuzata büyük bir kuvvetle Antep cephesine takviye kuvveti olarak aktarıldı. Ben de (Mümtaz EREN) Yürükselim Beyin emrinde Osmaniye'den düşmanları çıkarmak için yardımcı oldum. 14 Mart 1920'den sonra Maraşlı Mücahitler İstanbul ve İzmir millî taburlarının Hatay Akıncı Müfrezesini teşkil ettiler. Bu vatan topraklarında eşsiz kahramanlıklar gösterdiler.

Netice olarak Maraş Kurtuluş Savaşı nesilden nesile anlatılacak büyük bir Türk Destanıdır. Bu destan Maraşın şehitleri, gazileri ve necip halkıyla tarih sayfasının bir gurur kaynağıdır.

Maraş harbi dönemi çeteleri

OĞLU ALTEMUR KILIÇ'A GÖRE BABA KILIÇ ALİ

Kılıç Ali'nin ailesi Rodos'tan gelmez. Babasının babası evlad-ı Fatihandır. Lakapları Hüsrevoğullarıdır. Babasının ana tarafı ise Kafkasya'dan Hendek'e göç etmiştir. Ahbaz'dır.

Kılıç Ali Gedikli Küçük Zabıt Mektebi'nde okur. Sene 1906 bu mektepten mezun olur. Başarılı hizmetlerinden mütevellid 1909'da teğmenliğe yükselir. 1915'te üsteğmen olur. Balkan ve Çanakkale savaşına katılır. Çanakkale savaşında bacağından yaralanır. 1916 yılında önceden görüp aşık olduğu Hümeysra hanımla evlenir. 1918'de yüzbaşı olur. "Birinci sınıf harp nişanı" alır. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'ya yaverlik eder. Onunla Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye gider.

Harbi umûmi biter. Kendi İstanbul'dadır. Enver ve Nuri Paşa ise Orta Asya'dadır. Nuri Paşa vatanı Tûran üstünden kurtarmak için ona haber salar. Kılıç Ali üç arkadaştır. Kendi, Yüzbaşı Osman (Tufan) ve Yüzbaşı Selim (Yörük).

Bu üç arkadaş Orta Asya'ya Nuri Paşa'nın yanına gitmek için para arar. Önce bulamaz. Sonra bir para yeri haberini alır. Bu para yeri Celal (Bayar)'dır. Celal (Bayar) ise İttihat Terakki'nin eski muhasibidir.

Üç arkadaş Celal (Bayar)'ın yanına giderler. Bulurlar fakat o para vermeden onlarla bir sohbet eder. Ve der:

-Para veririm. Orta Asya'ya gider de fakat döndüğünüzde Anadolu yerinde olmayabilir. Onun için siz en iyisi Anadolu'ya Sivas'a Mustafa Kemal'in yanına gidin.

Onlar bu isteği makul bulurlar. Sivas'a doğru yola çıkarlar. 1 Eylül 1919 tarihinde Sivas'ı bulurlar. (Not: Sivas Kongresi 4-11 Eylül arasındadır. Tamı tamına kongre 5 Eylül de yapılmıştır.)

M. Kemal önce bunları Enver Paşa'nın casusu zanneder. Soğuk karşılar.

Ancak görev de verir. Sadakatını dener. Sadakatını görür. Ondan sonra onları güney cephesinde görevlendirir. Sivas'a gidinceye kadar adı Asaf'tır. Sonra Mustafa Kemal Asaf adını yaşadığı mahalleye bağlı Kılıç Ali yapar.

Güneye gittiğinde kendini gizler. Adını zahire taciri Emrullah koyar. Sonra kim olduğu ortaya çıkar.

Bölge Kuva-i Milliye kumandanı olarak çalışır. Fransızlara meydan okur.

4 Nisan 1920 de Antep mebusu olarak meclise gider. Mebusken izinle Çerkez Ethem'le beraber Yozgat'ta çıkan Çapanoğulları isyanını bastırır. Bölge sıkı yönetim amiri olur. 25 Temmuz 1920'de Ankara İstiklal mahkemesi üyesi olur. Bu sıfatı İstiklal Mahkemesi kalkıncaya kadar devam eder.

Kılıç Ali 1939'a kadar yani M. Kemal dönemi hep milletvekilliği yapar. İnönü onu bir yerden aday göstermez. O da 1960 yıllarına kadar İş Bankası yönetim kurulunda görev yapar. 14 Temmuz 1971 de ölür.

Kılıç Ali İstiklal Madalyası sahibidir. 4 kere evlenir. Altemur Kılıç ilk evliliğindedir.

Kılıç Ali başından sona M. Kemal'in en sadık adamıdır. Fikrine de bağlıdır.

(Kaynak: Kılıç Ali'nin anıları, derleyen Hulusi Turgut, İş Bankası Yayını 2005 4.Baskı. İst.13-17.)

Maraş Harbi açısından buna göre tesbit koyarsak:

1-Kılıç Ali'yi Maraşlılar Maraş'ta teşkilat kursun için kongre esnasında istememiştir. (Hatta hiç kimseyi istememiştir. Zira isteyecek kadar zaten Sivas'ta subay bolluğu da yoktur)

2-Kılıç Ali ve iki arkadaşı Sivas'a kongre arefesinde gelmiştir, daha önce Enver ve kardeşi Nuri Paşa'nın adamıdır. Bu da bilinen bir şeydir. O bakımdan soğuk karşılır. Zaten Mustafa Kemal fikren Enver'e karşıdır. (D. Anadoluya Kuva-i Milliye'nin başına gelir diye korkmaktadır. Maksadı o gelmeden onu gelmez etmek, hareketin başına geçmektir.. Harekatı neticelendirmektir.)

3-Kılıç Ali ve arkadaşları Sivas'tan kovulmamıştır ama önce denenmiştir. (Haseten Kılıç Ali sadakatın tam isbat etmiştir.) Sonra da Güney cephesinde görevlendirilmiştir.

4-İlk vardığı yer Elbistan'dır. (Elbistan işgal altında değildir. Sivas'ın askeri kontrolü altındadır) Fakat yine de kendini gizler. Zahire tüccarı gösterir. Sonra Pazarcığa geçer Maraş'ın kurtuluşundan sonra Antep Harbi'nde de çalışır.

5-Antep harbinde çalışırken 4 Nisan 1920 de Antep mebusu olarak Ankara'ya gider yani Antep harbi esnasında görevini yarıda bırakır. Antep harbinde başından sonuna kadar bulunmaz.

6-Mustafa Kemal zamanında beş defa Antep mebusu olur. 1939 da süre biter. İnönü onu dışlar. Bir daha siyasete dönse de yer bulamaz, dikiş tutturamaz.

7-Askerdir, hukuk tahsili yoktur. Fakat ilk kurulan İstiklal Mahkemesi'nde görev alır. Yeri sarsılmaksızın bu mahkeme devam ettiği müddetçe görevi devam eder. Asker kişiliği kaybolur. Başka bir kimlik sahibi olur.

8-Sivas'a üç arkadaş gelirler. Üç arkadaş çıkarlar. Fakat Elbistan sonrası Pazarcığa gelen bir tek kendisidir.

KENDİ HATIRATINDA KILIÇ ALİ'NİN GÜNEYDEKİ MACERASI

Hatırate göre de Kılıç Ali İstanbul'dan çıkar. Celal (Bayar)'ı bulur. Onun yönlendirmesiyle Sivas'a gider. Ama yine de orda Orta Asya'ya gittiğini söyler.

Mustafa Kemal bunları şüpheyle karşılar. Ancak yine de onlarla konuşur. Celal (Bayar)'ın söylediğini söyler. Kalmalarını ister. Düşünürler kalırlar.

O gün Sivas perişandır. Orduda yeteri kadar asker ve subay yoktur. Nöbetleri bile subaylar tutmaktadır. Güvenlik zayıftır. Yiyecek azdır.

M. Kemal Kılıç Ali'ye görev verir. Malatya'ya gider. Gittiği yolda devlet hakimiyeti yoktur. Yollar eşkıya kaynamaktadır.

Sivas'a Amerika generali gelir görüşme yapılır.

Enver Orta Asya, Rusya'dadır. Turan davasındadır. Rusya'dan ayrılan Türk devletleriyle Anadolu'nun birleştirilip bir yurt yapılması işindedir. Her an Anadolu'ya dönebilir. Anadolu'da ağırlığı vardır. Ne de olsa İttihat Terakki'nin, ordunun başıdır.

Onun için Kılıç Ali'ye bu gelişin İstanbul'un önünü kesmek için görev verilir. Bu sebeble Malatya – Elazığ - Samsun'a gider. M. Kemal'in kendine verdiği görevi hakkıyla yerine getirir.

M. Kemal Sivas'taki işlerini tamamlar. İşlerini olgunlaştırır. Sivas'tan Amasya'ya geçecektir.

Paşa işte bu zamanda tarih itibariyle 12 Ekim 1919'da Kılıç Ali'yi çağırır. Onu Antep Maraş Cephe kumandanlığına gönderir. Kuvva-i Milliye teşkilatlarının başkanlığına atar. Artık sıfatı Antep-Maraş havalisi umum Kuvva-i Milliye komutanıdır.

Görev aldığı zamanlarda İngilizler Fransız'la harp sonrası bir daha anlaşır. İngilizler bu bölgeden çekilir. Bölgeye Fransızlar girmeye başlar. Zaten 1917 sonrası Ermeni girişi, dönüşü başlamıştır. Harp sonrası çoğalmıştır. Fransızlar da süratlenmişlerdir. Fransızlar Ermenileri milis güce dönüştürmüştür. Girerken sade milis değil Ermeni, şurdan buradan toplanmış Müslüman askerler ve kendi askerleriyle gitmektedir. İngilizlerse buna karşılık Irak'a çekilmiştir.

Bu şartlarda 16 Ekim 1919 da Sivas'tan çıkar 5 gün sonra Elbistan'a varır. Yanında yola çıkmadan Batum'dan gelen mücahit, Ali Çavuş, iki de süvari vardır. Malzemeleri iki hafif makineli tüfengtir. Kendi tabiriyle bir müfreze yola çıkıp Elbistan'a gelir. Elbistan Kuvva-i Milliyesine ne maksatla geldiğini bildirir. Kılıç Ali Elbistan'da ne kadar durduğunu bildirmez. Sade bayrak alayında Elbistan'daydım der. Yani Fransızlar Maraş'a girdiğinde Elbistan'dadır. Sonra Pazarcığa geçer. Yol geçimi hele de, Göynük Sinemelli aşireti içidir.

Harp başlamadan önce Pazarcık'ta bulunur. Maraş'tan vaziyeti öğrenmek için üç kişi çağırır.

1-Arslan, 2-Evliya, 3-Hafız Ali

Bunlarla küçük kongre yapar. Vaziyet planı ortaya çıkarır.

Anlatımına bakılırsa gittiği yerlerde. Halka silah dağıttırır. Pazarcık'ta müfreze oluşturur. Karabıyıklı'ya yerleştirir. Fransızların Antep üstü Maraş'a girişini engellemek için tedbir alır. Daha sonra aşiretlerden aldığı çetelerle bu işi gerçekleştirir.

Bu ara sürekli M. Kemal ve 3. kolordu komutanı ile haberleşir. 3. kolordu komutanı Selahattin sürekli kendisinden sükunet talep eder.

M. Kemal'se emreder Fransızları Antep'e koymayın der. O Hafız Ali ile Evliya'yı çağırır harp edin der.

Kılıç Ali harp öncesi Maraş'a girdiğini söylemez. Fakat Antep'ten veya İslahiye'den gelen birkaç takviyeyi imha ettiğini ifade eder.

Harp başlar Kılıç Ali Maraş'a gider. Haznedarlı'da karargah kurar. Maraş'ta İslam mücahiti olur. Maraş Aksu Köprüsü'ne kuvvet gönderip tahrip ettirir. Fransız müfrezesinin bozguna uğratır. Maraşlı moral bulur.

Anlatımına bakılırsa Maraş harbini sanki kendi yönetir, yapar, bitirir. Pazarcıktan Kürt müfreze getirir. Hem içerde harbi yönetir, hem dışarıda gelen yardımların yolunu kapatır. Vurdurur bitirir.

Harp zaferle biter. Şehirde sıkıyönetim ilan eder. Asayiş sağlanır.

Sıkıyönetimin başına ise Cemil getirilir.

Anlatımına göre Sivas'tan Pazarcığa fişek bile gönderilmemiştir. Maraşlı harbi kendi imkanları ile yapmıştır. Kendisininse iki hafif makineli tüfeği vardır.

(Hulusi Turgut, Kılıç Ali'nin Anıları, İş Bankası Yayını, 4. baskı 2005 İst. Sh. 21-96.)

Buna göre:

1-Kılıç Ali Sivas'a kongre tarihi varmıştır. Casus sanılmış görev verilmemiştir. Erkenden bir görevlendirme yoktur. Bir istekte yoktur.

2-Kılıç Ali'nin görevlendirilmesi gelişinden hemen hemen bir buçuk ay sonradır. Beş günde Elbistan'a gelmiştir. (21 Ekim 1919) Bayrak olayını burada yaşamıştır. (28 Kasım 1919) Elbistan'da pek deşifre olamamıştır. Tarihini bilemiyoruz. Buradan Pazarcığa geçmiştir. Pazarcığa geçip de yolların tutulup Fransız yardım konvoylarının vurulması ise Ocak ayıdır. Yani harbin başladığı ayın başıdır.

3-Kılıç Ali'nin çıktığı Sivas'ta bulunan kolordu harp yapacak ne yeteri kadar eri ne de subayı vardır. Kendi bölgesini koruyacak kadar bile gücü yoktur. Bölgede eşkıya kaynamaktadır.

Zaten bundandır ancak Sivas'tan iki üç kişilik bir müfreze ile yola çıkmıştır. Yanlarında iki de hafif makineli vardır.

4-Harp başlamış bitmiştir. Kolordudan Pazarcığa bir tek fişek bile gelmemiştir.

5-Kılıç Ali'nin baskınlarda kullandıkları asker değil çetedir.

6-Kolordu sukunet telkin ederken Mustafa Kemal Bölgeden nedin edin Fransızları çıkarın demiştir. Onun için de Kılıç Ali silah dağıtmıştır.

7-Kılıç Ali harp öncesi Maraş'a gelmiştir. Harp başlamış Maraş'a gelmiştir. Önceden Maraş harbini başlatın emrini vermiştir. Sonra gelip harbi yapıp bitirmiş Antep'e geçmiştir.

8-Kılıç Ali anlatımına göre sanki buralarda önceden kurulmuş Kuvva-i Milliye yoktur.

9-Kılıç Ali'ye göre İngilizler önce bölgeye gelmişlerdir. Ağır silahlara el koymuşlar topların kamaların çıkarmışlardır. Arkasından gelen Fransızların Halep önünde 50 bin muselleh Ermeni askerleri vardır. Kendi askerleri dışından getirdikleri asker vardır. Fransızlar girdikleri yerde jandarmanın elindeki silah hariç kışlalardaki silahları Ermenilere dağıtmışlardır.

Maraş'ta düzeni sağlayan Kılıç Ali Antep'teki Fransız kumandanını Antep'ten bölgeden çekilmeleri hususunda tehdit etmiştir.

Kılıç Ali Antep harbine katılmıştır. Savaşmıştır. Komutanlık yapmıştır. Zaten Kuvva-i Milliye bölge idarecisidir. Zaferi sağlayan Kılıç Ali'nin liderliği, Türkün kanında dolaşan kahramanlık, cesaret duygusudur.

10-Hatırate göre Maraş Harbi 30 gün sürmüştür. Maraş harbinde Türk tarafının topu yoktur.

Maraş harbi bitmiş Maraşlılar çevre vilayetlere yardıma gitmiştir.

11-Maraş harbi proje olarak Kılıç Ali'nindir. Başla demiş başlamıştır. Sonra başına geçmiş bitirmiştir. Harp sonrası işi düzene koyup Maraş'tan ayrılmıştır.

Düşmanı kovan Maraşlının bayram sevinci

UKDE KİTAPLIĞI:

YAŞAR ALPARSLAN – SERDAR YAKAR'IN EDİTÖRLÜĞÜNDE ÇIKAN YAYINLARIMIZ

MARAŞ TARİHİ SERİSİ:

1. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
2. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
3. İstiklâl Savaşında Maraş (2008) / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
4. Maraş Tarihi ve Coğrafyası (2008) / *Besim ATALAY*
5. Maraş Yollarında (2008) / *Hasan Reşit TANKUT*
6. Aşiretlerin İskanları (2008) / *Bekir Sami BAYAZIT*
7. Maraş Emîrleri (2008) / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
8. Maraş'ta Misyoner Faâliyetleri ve Misyoner Okulları (2008) / *Mustafa ÇABUK*
9. Zeytun ve Çevresindeki Ermeni İsyanları (2008) / *A. Latif DİNÇASLAN*
10. İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş (2008) / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
11. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (2009) / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
12. İlâveli Esmârü't-tevârîh Maa Zeyl (2009) / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
13. 100. Yılında 1909 Maraş'ta Ermeni Olayları (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Nejla GÜNAY*
14. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
15. Maraş'ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri (2009) / *Osman SANDALOĞLU, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
16. Yakın Çağda Kahramanmaraş (2009) / *Prof. Dr. Ahmet EYİCİL*

17. Eshab-ı Kehf Vukûu Şuyûu (2010) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
18. Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Oğulları Hükûmeti (2011) / *Arifi Paşa, Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
19. Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi (2011) / *Doç. Dr. İlyas GÖKHAN*
20. Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkhoğlu Hüseyin (2012) / *Serdar YAKAR*

MARAŞ KÜLTÜR VE EDEBİYATI SERİSİ:

1. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
2. Âşık Mustafa Zülkadıroğlu Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
3. Muhammet Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
4. Maraş Merkez Ağzı (2008) / *Mine KILIÇ*
5. Mevlid / *Mar'aşî Kurâ-zâde Nâdiri* (2009) / *Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI*
6. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
7. Türk Edebiyatında Maraşlılar (2009) / *Yaşar ALPARSLAN, Yard. Doç. Dr. Lütfi ALICI, Serdar YAKAR*
8. Maraş Bibliyografyası (2009) / *Cavit POLAT*
9. Büyük Hiciv Şâiri Âşık Mısdılı (Mustafa Hartlap'ın) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
10. Maraş Ağzı Köroğlu (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
11. Maraş Merkez Ağzı Kelimeler Deyimler (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
12. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
13. Tertîbü'l-Ulûm (2009) / *Saçaklızâde (Eş-Şeyh Muhammed B. Ebî Bekr El Mer'aşî) - Çeviri: Doç. Dr. Zekeriya PAK - Yrd. Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN*
14. Divan-ı Hâfız-ı Mar'aşî (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
15. Kahramanmaraş'ta Çocuk Oyunları (2010) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
16. Halîl-i Mar'aşî Divançe ve Etvâr-ı Seb'a (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*

17. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi (2010) / *Kemalettin KOÇ*
18. Eski Maraş'ta Örf'ler, Âdet'ler ve İctimâî Hayat (2010) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN - Hacı Ali ÖZTURAN*
19. Mîzânüşşerîat ve Bürhânütterîkat (2010) / *Muhammet Hilmi Efendi, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
20. Lutfiyye-i Vehbî (2011) / *Sünbülzâde Vehbî, Hazırlayan: Gülcan Tanıdır ALICI*
21. Nazmü'l-Fünûn (2011) / *Yemli hazâde Mustafa Kâmil, Çeviri: Doç. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN – Uzm. Ahmet TEMİZKAN – Abdullah DİNÇ*
22. Nasihatnâme-i Vehbî (2011) / *Sünbülzâde Vehbî, Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
23. Eski Maraş'ta Alim Çıkarılmış Aileler (2011) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
24. Dîvân (2011) / *Sünbül-zâde Vehbî, Hazırlayan: Ahmet YENİKALE*
25. Şevk-engîz (2011) / *Sünbül-zâde Vehbî, Hazırlayan: Ahmet YENİKALE*
26. Neylü'l-Ereb fî Ma'rifeti'l-Edeb (2011) *Mahmûd Hamdî b. Davûd el-Merâşî ed-Dimeşkî, Çevirenler: Uzm. Mehmet BALCIOĞLU-Doç.Dr. M.Akif ÖZDOĞAN*
27. Ahmed Kuddûsî İbnülmeraşî (2011) *Dr. Ali TENİK*
28. İrâdu'l-Makâle bi-Tarîki'l-Ecvibe 'alâ-Mîzâni's-Şerî'a ve Bürhânü'l-Hakîka (2011) *Hacı Nuhzâde Ahmed Efendi Hazırlayan: Ömer Hakan ÖZALP*
29. Ravzatü'l- İmân Tenkitli Metin - Sözlük – Tıpkıbasım (2012) / *Halîlî-i Mar'aşî Hazırlayanlar Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI - Arş. Gör. Gülcan Tanıdır ALICI*

KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİNCE YAYINLANAN ESERİMİZ

1. Maraş Meşhurları (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*

